

M A G Y A R
KÖNYV-HÁZ.

I R Á

M. J.

VI. SZAKASZ.

PESTEN,

Nyomt. TRATTNER MATYÁS' betűivel,

1794.

F
301921

Ut discamus, invitare nos debet svavitas verita-
tis; ut autem doceamus, cogere necessitas
caritatis.

*S. Augustin. epist 193. S. M. olim
inedita. pag. 715.*

M.ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

A³

MAGYAR KÖNYV-HAZ³

VI-dik SZAKASZÁNAK

FOGLALATTYA.

I.

*Némelly nevezetes emberekről Emlékeztetés,
Betű - rend - szerént.*

II-dik Betű-rend.

II.

*Az ó Sz. Írásnak Rágalmazóji-ellen; a' haj-
dani Görög Írókból, 's nevezet-szerént
Hesiodusnak Theogonia, Erga, és He-
mera nevű könyveiből készülő bi-
zonyság.*

III.

O és új egypár Tzelsus ellen egypár könyv.

MAYAR KONYA

TAKA KONYA

TOGILATTA

I

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

It is a very old and famous place.

III

It is a very old and famous place.

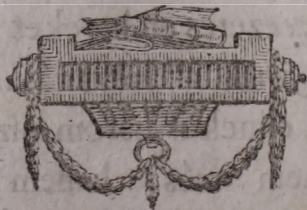

BÉ - VEZETÉS.

EZEN hatodik Szakasz (minthogy az előbbi négy Szakasznak nyomdokvetése ízerént elé nem állhat tellyességgel; holott a' kézírásban; de nem a' kezem közt lévő ötödikhez eddig se férhettem) a' minap Pesten ki-adatott, 's némelly nevezetes embereket emlegető *V-dik Szakasz*nak a' folytatása. — A' foglalattya ennek-is három osztályu. — Az első nem más, hanem némelly nevezetes emberekről második Betű-Rend. — A' második hasonló; Hesiodus' tsapásán, az Homérusból készült

❧ ❧ ❧

munkához; melyet *első* kézületnek lehet már nevezni, úgy, hogy ez második nevü légyen. Az *harmadik* Foglalat, egy pár Tzelsus ellen felelő egy pár könyvből áll. Vályék mind a' három egy nyalábbá: hogy a' válagathatás az olvasást könnyebbítse. — Azon kívül-is a' második foglalat a' harmadikhoz hasznosan tartozandó. Az első nem csak nem akadék; hanem az utóbbi két foglalatra nézve, némelly részeiben segítség-is.

MUTATO TABLA.

A.		
A	BIPON az S. alatt	76
	Adair az F. alatt	45
	Agátarkus P. alatt	149
	Anákfszágorás = P.	146
	Agellius = G.	50
	Agefiláus	1
	Agríkola	3
	Alexovits az F. alatt.	46
	András I. Magyar K.	4
	Anna Királyné = F.	4
	Andoás nép az M. alatt.	112
	Antæ az M. alatt.	98
	Anfon	15
	Arisztoteles T. alatt.	166
	Arminius M. alatt.	97
	Arsenius Joannevits = I.	80
	Areziága a' B. alatt.	21
	Arno a' B. alatt	34

Arnulf = B.	34
Arce a' G. alatt	59
Assalóni	15
Asnafasagát Király	85
Asinius Pollio = G.	18
Sz. Athanasius	3. foglalat
Attikus a' G. alatt	54
Attejus.	18
Arthur	4
Augustus L. K. M. alatt	97

B.

Bakats Tamás = B.	30
Balásfi = E.	41
Bálmoriak S.	157
Bárrónius	20
Báthori Istv. K.	22
Batthányáni Adány	20
Battyáni Károly I.	81
Belizár a' G. alatt	51
Bethlemit Amerik. S.	155
Biron	23
Blakhorfei gazda. S.	152
Bojem. nép M.	97
Sz. Boroméus K.	88
Bodo István	21
Bomont.	183
Bosnyákok	24
Brognárd	25
Broderik	26

T A B L A.

Bubov	-	-	-	-	-	-	27
P. Burges az I. alatt	-	-	-	-	-	-	77

C.

P. Cavallero G. alatt	-	-	-	-	-	-	66
Carleſtoniak S.	-	-	-	-	-	-	160
Cerqueria I.	-	-	-	-	-	-	77
P. Centeno G.	-	-	-	-	-	-	59
Conrádi Norb. D.	-	-	-	-	-	-	31
Condamine. M.	-	-	-	-	-	-	116
Celfus 2. fogl.	-	-	-	-	-	-	143
Csáki Imre. E.	-	-	-	-	-	-	41
P. Cuxia. M.	-	-	-	-	-	-	114

D.

Dámpier	-	-	-	-	-	-	28
Berentsényi	-	-	-	-	-	-	29
Diodórus Sztizil. és 2. fogl.	-	-	-	-	30	-	34
Ditmárus	-	-	-	-	-	-	34
Dobritzoffer G.	-	-	-	-	-	-	76
Dolgoruki M.	-	-	-	-	-	-	102
Dráskovits az E. alatt	-	-	-	-	-	-	41
Dugonits	-	-	-	-	-	-	35
P. Durango = M.	-	-	-	-	-	-	141

E.

Elifi ſzigetiek = A.	-	-	-	-	-	-	7
Emánuel Luſzit = K.	-	-	-	-	-	-	84
Eratóſtienes = A.	-	-	-	-	-	-	18
Enfiánder = F.	-	-	-	-	-	-	43

M U T A T Ó

Eszterházy János, Pál B. - - - -	21
Erdődy Susánna - - - -	39

F.

Fabry Honorátus - - - -	42
Fárinácius - - - -	44
Fauque - - - -	44
Federovics = M. - - - -	102
Feltetics József = I. - - - -	81
Fidiás = P. - - - -	149
P. Figverőa az M. alatt - - - -	114
P. Fideli G. - - - -	61
Floridaiak S. - - - -	156
Fontána Ferentz - - - -	46
Forgáts Simon = B. - - - -	21
Frangepán Miklós = D. - - - -	30
Frangepán Ferentz = E. - - - -	40
Frantz 1792-ben - - - -	46
Furzer A. - - - -	5

G.

Gaez nép = M. - - - -	113
Galofkin = M. - - - -	102
Gárcillasso = I. - - - -	79
Gellius - - - -	50
Gereb - - - -	50
Germántoniák = S - - - -	155
Gilimer - - - -	51
Gradamet = K. - - - -	87
Grámmátikus - - - -	52
Gressóni - - - -	56
Guánch nép. A. - - - -	8
Gvárini a' D. alatt - - - -	31

T A B L A.

H.

Haimpói Ernest D.	-	-	-	-	-	32
Hertzeg	-	-	-	-	-	70
Herodot II. fogl.	-	-	-	-	71.	72
T. Hierónimus Ferentz	-	-	-	-	-	72
Hesiod. II. fogl.						

I.

Jakup Basa = D.	-	-	-	-	-	30
Jánus Pánnon D.	-	-	-	-	30	33
Iberiai szolgáló	-	-	-	-	-	74
Ichoalai	-	-	-	-	-	76
Jersei törvény	-	-	-	-	-	152
Istváni = E.	-	-	-	-	-	41
Jurukáriak = G.	-	-	-	-	-	67
Joannevits	-	-	-	-	-	80
Sz. Iusztínus 3 foglalatban,						
Iusztínus Trógus 2 fogl.						

K.

Kálnoki	-	-	-	-	-	81
Kállisztenes	-	-	-	-	-	82
Káltzidius	-	-	-	-	-	82
Károly XII. = M.	-	-	-	-	-	99
Kánáriaiak = A.	-	-	-	-	-	7
Kánadaiak = S.	-	-	-	-	-	156
Kápell	-	-	-	-	-	83
3. sz. Királyok.						
King Filep = A.	-	-	-	-	-	13
Kokámillásiak M.	-	-	-	-	-	114

M U T A T Ó

Kornel Sándor = G.	56
Kosztzia Kárdinális	89
Kroy M.	102
Kroning	89
Kvádiak. M.	97

L.

Lábbé	90
Lágunaiak = M.	114
Lafiteau F.	44
Lajos 2-dik M. K. és a' T. alatt	90. 170
Lajos XIII.	93
Lajos XVI.	94
Lásfey Osvald. P.	145
Lázáriak	93
Lemi Gáspár K.	85
Lefinszky Király az M. alatt	103
Lirinei = E.	41
Literátor = G.	52
Lonitzen	95

M.

Maharán = D.	37
Malleótes = G.	53
Máfféjus	95
Másoreth K.	84
Magallían	96

T A B L A

Magyar Balás	-	-	-	-	-	97
Makfzimilián Ts. T.	-	-	-	-	-	169
Mária Királyné T.	-	-	-	-	-	170
Marobud	-	-	-	-	-	97
Markomán	-	-	-	-	-	97
Márk. Aurel. M.	-	-	-	-	-	97
Maskell	-	-	-	-	-	99
Manatsik nép. G.	-	-	-	-	-	63
Mainoták	-	-	-	-	-	139
Mátyás' K. = K.	-	-	-	-	-	89
Mázeppa	-	-	-	-	-	99
Melito 3-dik fogl.	-	-	-	-	-	98
Menedémus T.	-	-	-	-	-	166
Murátáfiak	-	-	-	-	-	113
Murr	-	-	-	-	107.	140
Májnási nép	-	-	-	-	-	107

N.

Náuseau Püspök = E.	-	-	-	-	41
Negerek Amerik = S.	-	-	-	-	159
Neftali Amerik = F.	-	-	-	-	44
Nektaneb — A.	-	-	-	-	3
Niciás = G.	-	-	-	-	54
Nonnius Lajos	-	-	-	-	143
Nordkárolinaiaiak S.	-	-	-	-	159
Numenius	-	-	-	-	143

O.

Oláh Miklós B.	-	-	-	-	26
P. Oresko G.	-	-	-	-	58

M U T A T Ó

Orbilius G.	-	-	-	53
Origenes 3. fogla.	-	-	-	143
Os nép = P.	-	-	-	145

P.

Palikurok = F.	-	-	-	44
Pánnon	-	-	-	144
Pános nép = M.	-	-	-	114
Patachich Gábor	-	-	-	144
Pásztor Iános I.	-	-	-	77
Pasztorin S.	-	-	-	155
P. Pauke I.	-	-	-	78
Pelbárt	-	-	-	145
Péter Tzár = M.	-	-	102. =	106
Pethö = K.	-	-	-	81
Pétsváradi	-	-	-	145
Perikles	-	-	-	146
Petávius, a' V. alatt	-	-	-	170
Penna Villiám = S.	-	-	-	153
Pensilvániaiak S.	-	-	-	153
Poslevin B.	-	-	-	21
Ponyatovszki L. K. M.	-	-	-	106
Potenkim II-dik Told.	-	-	-	179
Polignák	-	-	-	150
Plinius öregeb' 2. fogl.	-	-	-	7
Plinius ifjab' 3. Fogl.	-	-	-	7
Prágai első P. = D.	-	-	-	35
Prádesi F.	-	-	-	45
Plutárk, 2. Fogl.	-	-	31 149	164
Pun, Fenitziai 3. Fogl. 2. K.	-	-	-	53

T A B L A

Q.

Qvád = M.	-	-	-	-	-	97
Qvakerek — S.	-	-	-	-	-	153 154

R.

P. Richter	-	-	-	-	-	119
Ruga	-	-	-	-	-	150

S.

P. Sális	-	-	-	-	-	177
Sálmon A.	-	-	-	-	-	7
Schwendi V.	-	-	-	-	-	175
Schöpf	-	-	-	-	-	151
Sica G.	-	-	-	-	-	54
Siviers	-	-	-	-	-	162
Sintzendorf S.	-	-	-	-	-	155
Sz. Solánus	-	-	-	-	-	77
Sláv. M	-	-	-	-	-	98
Spártai nép M.	-	-	-	-	-	159
Suvarov	-	-	-	-	-	179
Svatopluk. B.	-	-	-	-	-	23

T.

Sz. Tamás. és G.	-	-	-	-	-	163
Taurus Filos	-	-	-	-	-	164
Thak K.	-	-	-	-	-	3
Thámus	-	-	-	-	-	164
Tátzitus 2. fogl.	-	-	-	-	-	3. 145
Teofil. Antiok III-dik foglal.						
Teofrászt	-	-	-	-	-	166
Titus — G.	-	-	-	-	-	52

M U T. T A B L A.

Tsikvíta nép. G. - - - - - 57

Thurzoiak — Világiak — Püspökök, és a'

G. alatt - - - - - 168

U. V. W.

Urinarás nép M. - - - - - 115

Vándalok - - - - - 52

Váallfor - - - - - 170

Veidner Pál - - - - - 173

P. Veigl M. - - - - - 107. 125

Vetési Vétsei Borbála a' D. alatt - - - 31

Vinid nép. M. - - - - - 98

Virginiai Angl. S. - - - - - 157

Vrátsláus — D. - - - - - 34. 35

X. Z.

Xáver. Sz. Ferentz az A. alatt - - - 15

Zámorin K. 84

Zéchi = H. 70

Zibáki nép. = G. 67

Zumkázé = G. 66

Zsidók a' Z alatt, és a' 3. Fogl. 2. K. 3. r. 175

N É M E L L Y NEVEZETES EMBEREKRÖL.

MÁSODIK BETŰ-REND.

A.

AGESILÁUS. Latzedemóniai fő Vitéz. A' sok nyertes ütközet-után abban volt tsodálatos, hogy, midőn néki nagy ajándékok küldetnének, azokból semmit se vett-bé tulajdon házába. A' Spártai szokásban semmit meg nem változtatott, ételére, itallyára, ruházattyára nézve. Megelégedett azzal az házzal, mellyel az őseinek az eleje Euriszthenes. Abba a' ki bé-ment, a' búja fetséllésnek semmi jelét sem látta; de szemlélt ellenben békecséges türésre, és maga meg-tartóztatására mutató jeleket. Mert az a' ház úgy volt alkalmaztatva, hogy semmiben se külö-

A

bözne akármi szegény, és közönséges ember házából. És még-is illy nagy ember; noha lelki derékségére nézve kedvező természettel birt; teste láttattyát a' mi illeti, azt alkalmatlannak tapasztalá. Mert a' termete alaton volt, egyik lábára fántikált; 's azért rendetlen testünek láttzatott lenni: az ismételtenek reá nézván, meg-veteték; a' kik pedig lelki tulajdonit tudták, nem győzték tsudálni. — Tapasztalta azt, midőn nyoltzvan esztendőskorában Egyiptusba utazott, hogy *Thac* Királyt segítene an. Mundi 3641. Chronolog. celeb. Kationa. p. 36. A' parton le-fekütt minden föld nélkül: a' gizgazra, a' mellyre heveredett, tsak bőr vala terítve: úgy hált, mint társai. Ruhája silány, avitt, mellynek szépsége nem tsak nem mutatott valamelly Királyra, hanem róla, mint nem a' leg-boldogab' emberről gyanút indított. Jöveteléről mihelyest hír érkezett a' Királyiakhoz, azonnal külömb-féle ajándékok hozattak elejbe. Az ajándékkal jött Egyiptusiak keresvén *Ageláust*, alig hitték-el, hogy ő az egyike ama' heverőknek. Az Egyiptusiak, midőn a' Király nevével bé-mutatnák, a' mit hoztak, el-vette a' bornyuhust, és más a' féle eledelre-valót, az akkori időhöz-képest; a' kenyőtséket pedig, koronákat, tsemegéket a' szolgákra osztotta; a' többit vizsgálta-vitette. Az Egyiptusiak erre nézve még annál-is inkább meg-vetették: gondolván, hogy nem tudja, mi

a' jó; ki az ajándékokban ilyen válaftáft tett. Vifzfza-jövén Egyiptusból, meg-ajándékoztaott *Nektanébus* Királytól, két száz hufz tálentommal, hogy ezen pénzt offza népére. — Agefiláus a' Tzirénák-között, Egyiptus érányában, Meneláusnak révénél meg-holt. Ott a' jó baráti, hogy Spártába könnyebben vihefsék, mézzek nem lévén, viafzfzal környül-önték, és úgy vitték haza. Ezeket Kornel. Neposból.

AGRIKOLA. Agrikolát, ki Vefpáfianusnak, és Domitzianusnak orfzágláfakkor, mind Akvitániában, mind Britániában Romai fő hatalmu Tifztségeket vifelt, Tátzitus, ki annak veje volt, így ditséri. (In vita) Agrikola, a' gondok, és enyhülések' idejét így ofztá-fel: mikor a' gyűlés, és ítélet-tevés úgy hozta magával, méltóságos, vigyázó, fanyaru volt; de gyakrabban irgalmas-is. Eleget tévén a' dolognak, hatalma személfyét félre-tette; a' komorságból, bökezüségből, fesvény-ségből ki-vetkezett (rendes ditséret!) és, a' mi igen ritka dolog, fem a' le-ereszke-dés a' méltóságát, fem a' fanyarúság, a' hozzá-való fzeretetet meg nem kifsebbitté. — Ha az utóbbiak a' tekéntetét-is kívánnák ismérni, tudják, hogy az illendöb' volt, mint-sem nagyságofsab'. Semmi félelem fe láttfzatott az ábrázattyán. Jó embernek ötet lenni könnyen hinnéd, nagy-nak örömeft.

ANDRÁS I. M. KIRÁLY. Urunk' 1049-dik esztendejében, a' Magyarok I. András K. idejében gyakran bé-ütöttek a' Morvai Tartományba; de vízfőzsa-verettek. Mondják, hogy azt hallván András Király, ilyen szókra fakadt. Éppen nem tsuda, hogy magok tulajdon bőröket elvesztik, a' kik mások' erszénnyében kótórásznak. Hogy pedig a' Morvaiak a' költsönt vízfőzsa ne adhassák, András K. *Olšava* vizénél, Broda városát építette. Az Magyar Bróda nevet nyere. De az Salamon Király' idejében tiz, esztendő múlva a' Morvaiaké lett, és azoké most-is. „Chronicon Hunobrod. Dobner Monum. Inedita Tom. 2. “

ARTHUR. Arthur Filep tengeri Járása Brászilia, Kap, Botanibay; Portjákson felé, illy könyvben foglaltatik: „*Phillips Reise* — Nürnberg 1791.“ Phillip (Arthur) utazása Neusudvalesbe'. “ Ezen új nagy nevű tengeri utazó, Arthur Filep Londonban született 1738-dikban. Kisded korától-fogva a' tengeri tudományra, 's utazásra neveltetett: 1781-ben, életének 43-ban már Kapitánnyá tétetvén, és 64 ágyus gallyát a' tengerre vitt. — A' melly gallyán pedig Neusudvalesbe hajózott, Arthur Filep, úgymint már fő Vezér, (Gubernör) abban, ő kívülötte, külömbféle hajókon, ezek voltak: Ross Robert, Vice-Vezér-Helytartó - Lieutenant. *Johnson* Richárd, Káplány; *Müller* András Ko-

miszszárius. *Collins* Dávid, törvénytudó, és Biró. *Long* János, Adjutánt: *Furzer* Jakab, Kvártélymester. *SANDOR* György, Hadi-profósz: *Vitte* János, Seborvos: *Arndell*, és *Balmaim*, amannak segítő társai. A' Hajók' nevei: A' tábori Hajó *SIRIUS* nevet viselt. Azt *ARTHUR* Filep, és *Hunter* János vezérlé. A' második hajó *Supply* nevü, *Vall* Lejdinant alatt. A' harmadik hajó-rend, hat által-költöztető hajóból állott. *Transpotschiffe*. Azokban a' bűnösök vitettek-által az Amerikai Újlakta, Neu-sudvallesbe. Az első illy hajó' neve, *Sándor*, 270 férfi bűnőssel, a' 2-dik neve *Scarborough*, 210 férfi bűnőssel. 3-dik, *Friendship*, 80 férfi, és 24 aszfszonyi bűnőssel. 4-dik, *Charlotte* 100 férfi, és 24 aszfszonyi bűnőssel. 5-dik, *Printz Váles* 100 aszfszonyi bűnőssel, a' 6-dik *Lady Penthyn* 102 aszfszonyi vétkes személlyel! — Mindenik hajón vigyázatot tettek a' tengeri katonák. A' Gállyának volt utra-való eleséggel meg-rakott három hajója. Ezen hajók házi eszközökkel, a' bűnösök számára-való ruhával, 's más szükségre-valókkal terhelve valának. — Az által-költöztető hajók' *Agense* volt *Schottland* János, Lejdinandt. A' Gárnison tengeri katonákból állott. Ösz-veségesen, a' Tiszteken, Káprálakon, dobosokon, 's töb' a' félieken-kivül, volt az hajókon 160 közkatona. Azoknak feleségeik-közül 40 aszfszonynak szabadság adott, hogy Urokat az uton el-késérhessék.

Már, minthogy ez a' szó, *Insula*, annyit tészen, mint, *Insalo*, tengeren-lévő, vagy tengeri vízzel környül-vétegetett föld-darab; arról vetekedik a' Hajózás le-írója, ha meg-érdemli-e új Hollándia az álló magányos *Continens* nevet? Nem sziget úgy-mond, mert szigetnek igen nagy, holott hoszfsza nap nyugat-felől estig két ezernégy száz mértföldnél nagyob', északról pedig dél-felé két ezer háromszáz Angliai mértföld. (Tessék a' M. Könyvházban találandó egész föld és tenger' abroszába tekénten).

Ur. 1787-ben, 16-dik Mártziusban össze-gyülekeztek a' tengeri utazásra el-szánt személyek, és hajók; 's addig készültek, hogy 13-dik Májusban utnak-is eredtek. El-hagyák nagy Británniát, 3-dik Juniusban Teneriffánál voltak. Itt-is, más szál-láskor-is mind a' katonák, mind a' rabok friss huffal, gyümöltsel, zöldséggel új erő-re, és utazáskori könnyebbségre segített-tek. A' katonáknak mindennapi portziójok ez volt: egy font kenyér, egy font tehénhus, egy palatzk bor, egy egy ember' számára. A' rabok-közül ki-ki nyere egy font kenyérből három negyedét, szint annyi tehénhust; de bort nem. A' gyümölts Tenerifánál tsak szederből, és fügeből állott. De az igen derekas, és igen bőven volt. 8 napig mulatott a' gallya Tenerifánál. Az idő melege, 's neheze közép-szerű volt. A' Farenheiti meleg-mérő soha se

hágott fellyeb' 70 gráditsnál; a' nehéz mérő pedig közönségesen a' 30-dik renden állott. A' Kanáriai szigetek Gubernátora akkor *Branciforte* Markio volt, Szitziliai fiú. Szokás szerént Sz Kereszten lakott (Sánta Cruz), 's Fileppel, és annak Tiszteivel különös betsülettel bánt. — A' Kanáriai szigetek tizen-négyen vannak. Azok-közzül ezek jelesek: Kanáriai, Teneriffa, Fortaventura, Palma, Ferro, Gomera, és Lancerotta. Az Afrikai parttól 40, 50 Angliai mértföldnyire távoznak-el. Magának a' Kanáriai szigetnek köre, mintegy 150 mértföld. A' Spanyoloké mind. Azokat a' Régiek a' boldog szigetek nevek alatt ismértették. A' Pliniusnál elé-forduló *Nivaria* nem más, hanem *Teneriffa*: mert az Ország' nyelvén *Tener* annyi mint hó; *iffa* pedig annyi, mint hegy. *Teneriffa* - hó-hegy - *Nivaria*; 's ugyan-is *Teneriffa* szigetében a' *Piko* hegynek tetejét örökös hó borította. (Salmon Lo stato presente di tutti i paesi. Venet. 1766, ezekről így beszél: A' Kanáriai szigetek vagy az ebektől, (canes) vagy bizonyos nádnak nemétől (canna) vagy a' kananéai néptől vették neveket. Ptolomeusnál *Fortunatae*; a' Költöknél *Elisius* a' nevek. Ferro, Palma, Tenerif, Canaria, Fortaventura, benne nevezetesek. Pikusnak nád méz-süveghez hasonló láttatú ilzonyu hegye szemléltetik már hatvan mértföldnyiről. Fő Városa a' szigetnek Lagúna. Szöllös, kalafromos,

derék lakó-hely. Teneriffa szigetében lakott a' régi pogány *Guánch* nevezetű nép. Találatnak ott oriás termetű tsontok. Hogy a' rodhadástól meg-mentenék a' fő emberek testeiket, azokat bé-fűszereztek, 's a' kősziklák barlangiba rejték. Nevezeteseek ezek a' Tenerifai mumiák, mint az Egyiptusiak. Kanária városa 12 ezer embert foglal magában. Püspöki-lakó-hely. — Folytassuk Filep utazását.

El-hagyták Kánáriát, azután a' Zöld-fokot; 5-dik Juliusban bé-érkezek *Januáriusnak* ki-kötő Révébe. *Rio de Janeiro* = Ianuárius vize; ez a' város másképp' sz. Sebestyén nevű-is, az ő sz. Pátronusza nevé-ről; és fő városa az egész *Brásiliának*. Itten a' ki-kötő part a' világon lévő leg-job' a' féle Révek-közt. Minden bele járó hajó, még ha Portugalliai hajó-is, adózik itten. Kéretett az adó Arthur Fileptől-is; de holott azt felelé, hogy azokon a' Királyi jószág fekszik, továbbá nem untatták. Engedett a' fő Tiszt Filepnek más egyébre nézve-is tellyes betsülettel. — — pag. 68. Minekutánna 1787-ben, 4-dik Septemberben a' Gállya *Rio de Janeiro*t el-hagyta, a' jó Reménység fokát *Tafelbájnál* el-érte 13-dik Oktoberben. Ezen Afrikai helységben új eledel bé-takarítottással, el-készültek a' tengeri további utazásra. Öt száz különbözőféle marhát, és szárnyas állatot vettek az hajókba. 12-dik Novemberben ismét utnak eredt a' gállya. Azt a' Kook,

vagy Kuk utazásiban híres *Botanybayt* 1788-dikban 18-dik Januáriusban el-érték.

Arthur Vezér a' Botanybáyba érkez-vén, látá, hogy azon föld' népe mind fegy-verben volt. De színt azon nép vévén ész-re, hogy a' Vezér maga egyedül fegyver-nélkül, békefséges jelek közt közelítt hoz-zájok, le-tették fegyvereket. Filep gond-ja az volt, hogy a' helységet meg-látagas-sa. A' ki-kötő helyet igen alkalmatlan ta-lálá lenni. —

El-hagyván tehát Botanybájt, *Port Jakson* felé indúlt, 1788-ban, Jánúárius 22-dik napján, 's hajón dél-után még jókor bé-érkezett. Mert Port Jakson tsak három tengeri mértföldnyire esik Botabáytól. Ot-tan jobnál job' ki-kötő helyet talált, a' hol leg-aláb' ezer hadi hajó tellyes bátorság-gal el-férhet, és a' vasmatskákon el-ál-hat. Annak egyik táját *Sidnei Covének* ne-vezte, Lord Sidnei emlékezetére. Midőn a' hajók el-érkeztek Port Jaksonba, a' la-kosok dárdáffan jelentek-meg egy tsoport-ban, nagy lármával. De holott az Anglu-fok békével bántak velek, le-tévén a' gyanut, békével vették-el a' nyújtott aján-dékokat. Egy', a' ki köztök fő embernek láttatott lenni, Filep vezért el-is kérészte oda, a' hol a' hajós legények főztek. Lát-ván pedig, hogy a' tengeri katonák a' par-ton állanak; ő pedig mészre talál esni tu-lajdon tárfaitól, meg-állott, és fenyegető-dött, ha bányák. Azután továb' ment

nézte, mi vagyon a' fazekakban. Tsudálta. Meg-mutatá Filep vezér, miképpen lehetne a' béka-teknyőkben-is szintén úgy főzni. Eddig úgy tettszik, tsak sütni tudtak; de főzni nem. Port Jáksón Lakosi a' tüzet örökké gyújtva tartyák; akár hol légyenek, még a hajójokban-is, mikor azon utaznak. Ez a' szokás abból eredett-e? mert a' tüzet nehezen ütik-ki; vagy valami valás béli rendtartásra vigyáznak. Azután is jöttek-mentek a' lakosok az Anglus jövevények' látogatására; hol fegyveressen, hol pedig fegyver-nélkül. Kettejeknek volt fa-szablájok, mellyeket izmos botoknak lehetett tartani: voltak azokhoz hasonló paizsok-is. Egy pedig a' földiek-közül krétával bé-mázolt ábrázattal jött-elé. A' lakosok jövése-menése a' főzést alkalmatlanná tette. Filep vezér tehát egy nagy térség körül jelet vont, a' hol az Anglusok voltak, és amazoknak értésekre adta, hogy azon a' környék-jelen által ne járjanak. Érték, békével le-ültek.

Tanakodott osztán Filep vezér, hol állítsa-fel az Angliai új lakot, új szállást? itté Port Jaksonban; vagy Botanikbájban? Amazt arra a' végre alkalmatlannak találá, Port Jakszont ellenben arravalónak látá lenni. — Az-alatt Frantzia hajók érkeztek, de békeségeksen, Botanikbájba. A' nevek, Boufsole; és Afirolabe; *de La Peyrouse* Grófnak vezérlése-alatt. Ezen hajók Frantzia Országat 1785-ben hagyák-el.

Meg-járták, új Földek kerefete Kedvéért, Chili, és Kalifornia táját; Nutka Sand szigetét, Kamtsatkát, Mánillát, Sándvikot, 's a' többit. (p. 95.) *Filep* Jákszonban hozzá látott az Ujlak' készítéséhez: tisztogatata e' szállás-helyet, készült az életes házak állítására. Sok, és nagy volt az akadék. Az egész part erdőkkel volt elfoglalva: a' fák nagyok voltak: a' levágás után a' hertzehutzolátok nagy bajjal járt: a' vétkesek, immel ámmal láttak a' parantsolt dolgokhoz. Jánvárius 26-dik napján 1788-ban a' Zászló ki-tüzetett a' part-ra. A' Vezér a' Tisztekkal egy kis tzeremóniát jó Kedvet mutatott: ittak a' Király' egészségéért, és az új-lak kezdetére, 's futamattyára jó szerentsét kívántak: a' szállás rendi módja ki-szabatott: a' piatzok, a' különös tartózkodásra rendelt helyek ki-mérettek. — A' Gubernátornak ideig tartandó háza számára bárdoltatott fák már készen hozattak Angliából. Ezek elé-vetettek, serényen egybe szerkeztettek. hallogatás-nélkül fel-állítottak az ispitály fátorok-is, mellyek hamar szükségesek voltak: külömbféle betegekkel meg-meg teltek. Ezeknek számokra sem hal, sem Zöldség nem taláztatott elegendő. — Azután az orvosságos gumiról indittatik a' beszéd, melly Port Jákszonban bőven taláztatott. — Elé-jött Februárius hava a' fok esővel: vilámlott, menydörgött: egy villám el-hasította aztáfát, melly-alatt a' juhász gunyhó

volt, és öt juhot le-ölt: a' dolog azomban a' szállás-helyen gyorsan ment. — Le rajzolja az Iró Port Jákszonnak fok erdejít, földi tulajdonit, az erdők sürűségének meg-ritkítettásáról- való gondoskodást elé-adja, hogy a' szél könnyebben meg-járhatván a' vidéket, egészségessebbé tegye a' levegőt. (Az erdők' ki-irtása' rosz' következéséről szól ezen Mkház' 5 Szakassza a' *H* betű-alatt.)

1788-ban, Februárius havának hetedik napja volt az a' nap, melly Sudválesnek *Port Jákszon* helységében a' rend-szerű járando uralkodásnak, vagy vezérségnek fundamentomát vetette 's kezdetét bé-vezette. Meg-tartatott azon álap helyheztesben, a' mennyire lehetett, minden in-neplő tzeremónia. Az egész hajós nép, és az új-lakra szánt sereg elé-állott a' ki-rendelt piatzra; a' Katonaság rendben helyet foglalt fegyveressen: a' vétkesek más egy ki-szabott helyen táboroztak: a' fő vezér-melett a' főb' rendű Tisztek. *Kollin Dávid*, mint Biró el-olvasta az Angliai Király' rendelését, mellyel *Arthur Filep* a' Neu-Sud-Vallesi helységekben Generális Gubernátorrá, és parantsolóvá tétetett; 's nevezetett; hatalma-alá hajtván minden építendő várakat, helységeket. El-olvasztatott a' Parlament végezése-is; a' Törvény - Szék eránt. Vice Gubernátorrá a' katonaság' Májorja *Rofs* Úr tétetett: erre háromszori *Salve* adatott a' ki-sütött puskákkal. Azután

a' Vezér a' Katonákhoz fordúlt, meg-köszönvén az eddig mulatott hivsége: továbbá a' vétkefeleket ösztönözte a' jólagra: hogy a' városi just, és betsületet meg-érdemelhessék. Azt, hogy ne orozzanak, ne fertelmeskedjenek, a' rendetlenféget kerüljék, igen a' szivekre kötötte. — következett a' vigasságos vatsora. — Ditsértetik *Filip* Ur: le-iratik mint dolgoztak az új hajlékok építtésén: jelentetik, mi nem örömezt látták a' régi lakosok, hogy állandó helyet vernek magoknak a' jövevények, 's halászó helyeket el-foglalták. — 14-dik Februáriusban *Arthur* fő vezér elküldött egy kis sereg embert a' *Suply* hajóval *King Filep* vezérlése-alatt a' *Norfolks* nevű kis szigetbe: hogy abban-is újlak állíttassék. A' végre ki-adattak a' parantfólatok, 's a' Rendelések.

Arthur *Filep* Port Jáksont ezen-közben hajón meg-kerülgetvén, meg-látogatatta. Talált tókra, tengert szerető madarakra; látott olly magas hegyeket, hogy azoknak tetejeket csak a' madarak járhatták; 's még-is erdők voltak; látott vetésre alkalmas földeket: édes vízzel kedveskedő forrásokat. Beszélgetett a' Tartomány' lakosival, a' mint lehetett, egy aszszony énekelt-is előtte, 's nem volt az ének-lés módja helytelen, vagy rendetlen: a' férfiak segítették a' Vezért 's a' társait a' tűz rakásban. Vette észre *Filep*, hogy az aszszonyok bal kezeknek kis újjaik két iz

nélkül szükölködnek: látott így jelölt őt, vagy hat elztendős leánykát-is; de látott egy öreg áfzonyt-is, ki nem volt kis újja héjjával. Kinek meg-volt, kinek nem a' kis újjának már említett része. — Azomban az-is igaz, hogy az olyan két iz héjjával-lévő újjak tsak az afzszonyi rendben lát-tattak lenni, sohol sem pedig valamelly férfi kezén. A' mettszésnek nagy fájdalom-mal kellett járni, mert nem volt a' mettszésre kész jóra-való szerszámak; ki-vévén a' béka-teknyő élet: a' vágás tsak egy azon újjon vitetett-végbe. Afrikában a' Hotentó-toknál-is egy familia rendben vetetett észre hasonló azon féle új első izének fogyatéka. Port Jaksonban a' férfiaknak jobbára nintsen-meg a' felső renden-való két első fogok jobbika: az ki vagyon véve. Örök hárttyája lyukas: tsont, vagy fa-darab vagyon benne. — A' halálszatkor ha a' horogba nagy hal harap, ki nem rántják, mig azt más valaki szigonnyal, vagy dár-dával le nem lövi. Az ilyen lövés ritkán vétti-el a' tzéllyát. — Le iratik továbbá az új Lakosoknak foglalatofságok, 1788-dik elztendőbéli Októberig. — Ezen a' Port Jáksonról irt Könyvhöz, más tengeri utazásoknak le-rajzolója-is foglaltatik. p. o. *Gilbert* Kapitány 1788-ban meg-látogatván *Tinián* Szigetét, melyet a' mint a' *Mkház*-ban emlittém, annyira meg-ditsért *Anfon* utazása, nagy változásokat talált. A' föld hátát igen fel-nötte a' fok gaz; a' tehén

fokkal keveseb' volt, mintsem amakkor: az a' Kút, mellyből *Anson* ívott ki-száradt. De Kókos-diót, Kenyér-gyümöltsöt, Disznókat, Madarakat, tsak ugyan bé-gyűjtöttem, úgymond *Gilbert*, az hajómba. A' melly tengeri Szigetes részek Botanibáyt 's a' vidékit magokban foglallyák, már az Anglusoktól az Amerika, Asia, Afrika külbömböztetésére *Australiának* neveztetnek.

ASSALÓNI. Péter Assalóni Goa városi Miszszionárius, 21-dik Mártziusban 1782-dikben Xáverius sz. Ferentznek Goában fekvő Tetemiről ezeket írta: (Lettres Edifiantes Tom. 26. A' Paris 1783. p. 209). — Meg-tartom szavamat, úgymond *P. Assalóni*, arra nézve, a' mit a' Goai történet eránt reám biztál, és a' mi az Indiai Apostolnak, Xávier sz. Ferentz testének megvizsgálását illeti. Emanuel de S. Catharina, a' mezétlábu Kármeliták Rendéből, Kotzini Püspök, és akkor a' Góai Püspökségnek-is, mellyben lakik, Adminisztrator, a' Góai Gubernátorral egyetemben, szükséges dolognak itélték lenni, hogy sz. Xáverius teste megvizgáltassék: hogy elenyéztessék az a' hír, melly ki-ment, hogy az a' sz. Test el-vitetett. Azon buzgó Miszszionárius teste márvány koporsóban vagyon a' Jéhus nevű Templomban. --- Itt a' Sanktuáriumon-kivül (a' Templom szentséges helye ellenében) illendő szép hely készítettett, hogy oda tétessék a' belső koporsó a' sz. Testel. Februárius 9-dik nap-

ján Strásák állítottak a' Templomon kívül; azután az Adminisztrátor Püspök a' Gubernátorral, Tisztekkal, Birákkal, Tanácsokkal, tzeremoniai tisztes ruhában bementek a' Káptalonnal, világi, és szerzetes Papokkal, sőt az Afzszonyságokkal is egyetemben. Ki-osztattak az égő gyertyák ötven személlyekre, 's a' jelenlévőknek egy osztályok a' szentnek koporsójához járult. Készfen volt a' lajtorja, mellyen a' szentnek Mausoleumára kellett lépni. Az Ingenieur *Cazaláni*, néhai Jesuita, nyoltz kultsot viselvén, mellyek az Érsek-nél, Gubernátornál, és a' sz. Testnek egyéb őrizőjinél szoktak tartatni, a' lajtorján fellépett, fel-nyitotta a' koporsót a' sz. Test lábainál a' nézőknek minnyájoknak szemek láttára. Ki-huzta a' belső koporsót, mellyben a' sz. Test volt. Az magasságában két lábot, hoszfzában nyoltz lábat foglalt vala: bé volt a' födele arany terítettvel vonyva. Ezen belső koporsó a' Sanktuarium előtt el-készült helyre Processio módra vitetett, és helyheztetetett. Vivék pedig a' Püspök, a' Gubernátor, négyen a' mi Misszionáriusink közül, és négy világi pap. (*Ecclesiasticus*) Az Erisipela, és szárom nagy dagadása akkor nem engedé, hogy én-is vihetném, „de a' viszfza-helyheztetéskor a' nyavalyám nem akadályoztatott-meg a' sz. testnek vivésétől. “ Le-tétetvén a' sz. Test, fel-födöztetett, az az: a' födele le-tétetett. A' rajta lévő terített

rittő Lufzitániába küldetett a' Királynéhoz, azon az hajón, mellyen ezen levelem-is. Láttatott azután az egész test. A' *lábai*, és *szárai* még jó állapotban vannak; azokat tapogatni lehet. A' *Fő* az ő *bőrével* bé nagyon vonva. De száraz, és némelly helyeken láttatik a' kaponya; azomban az egész ábrázotya nintsen el-enyéztve, és, ha valaki akarná, még le-vehetné irva az *egész ábrázatot*. A' *Karok*, és *bal-Kéz* jól megmaradtak, a' melly én nagyon helyheztetve. Ruhája Papi öltözet, melly tellyességgel újnak láttszik lenni; noha a' *Cafula*, a' Portugálliai Királynéjé, a' *Sabaudiai Hazból*, ki 2-dik Péter' házasa tárfa vala (2-dik *Péter* ideje 1667-dik esztendőjü táju.) Élszre kell venni, hogy ezen Szent igen alattson vala, a' *Lábai* igen feketék; talán, mert mezét láb tette minden utazását. Job' lába két újja héjjával nagyon: melly valami ájtatos ragadomány-által elvitetett. Tudva van, hogy job' kara Romában nagyon. Az így fel-fedezettett testet tsokolák egymásután az *Aszszisztensek* szép tisztelettel, és minden rendetlenség nélkül: hozzá értették alázatosan a' kezkenőket, kalapokat, keresztekét. Ezek után a' koporsó bé-záratott, és egy *Krisztály* edénybe tétetett. El-mondatott a' *Te Deum laudamus*; 's a' sz. Test a' közönséges tiszteletre a' *Templom'* közepén hagyatott. Az első éjszakán a' *Dominikánusok* virrasztottak a' katonákkal; 10-dik

Februáriusban öszve - tsoportozott a' nép, 's harmadnapig jó rendel ment minden; de egy kristal a' koporsóból ki-töretett a' nagy tolyakadás miatt. Voltak a' látogatók-közt pogányok-is; és az Indostáni Királynak testvére, ki tolmáts-által meg-vallá, hogy tsak a' mi Vallásunk igaz. De senki sem tért-meg. A' 2-dik éjszakán az Observánsok; a' 3-dikán a' Neri sz. Filippiek virasztottak. Jártak oda processiók. Minden nap nagy pompával szolgáltattott a' sz. Mi-fa Aldo-zattya. 13-dik Februáriusban vizsgál-tétetett a' sz. Test a' márvány koporsóba, 's nyoltz kultsal bé-záratott.

ATTEJUS. (Svet. L. de Illustrib. Gramm.) *Attejus* a' Romai nagy emberek' tudománnát gazdagította. Magát Erathoszennek példája-ként Filologusnak nevezé. Mert valamint amaz, szintén úgy ez-is fok féle tudománnyal bévelkedett. Sallustiusnak számára rövideden le-irta a' Romai Történeteket: hogy azokban az válagasson; *Afinius* nevű Polliónak elejbe pedig az ékes hathatós szollás mesterségét tevé elé. „Sallustium & Afinium Pollionem, *Attejus*, alterum breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus, quas vellet, eligeret, instruxit, alterum præceptis de ratione dicendi. “Noha szint ezen Pollio feddé mind *Salustius*, 'ki a' meg-avúlt régi szókat örömeft kevergette Irási-közé; mind azt, ki abban Mestere volt, *Attejus*. Megjobbította-e magát *Attejus*? mert *Afinius* ne-

vü Polliónak azt javaslá: hogy isméretes városi szokott módu légyen a' beszéde; 's kerüllye főképpen a' beszédnek, és Irásnak fetétefségét, és az himezett költsönözött szókban a' vakmerőséget.

ATTIKUS. Romai Nemes ember volt, kihez Ciceronak 16 könyvből álló Levelei szóllanak. Annak Nepos nevű Korneliustól meg-írt egyéb ditséreti között ezeket olvassuk: Attikusnak vendégségében senki se hallott egyebet a' könyv-olvasónak szavánál; soha sem-is volt nála vatso-ra valamelly könyvnek olvasása nélkül: hogy a' vendégeknek ne tsak hafok, hanem lelkek-is vigadnának. Ugyan-is azokat szokta vendégségre hívni, a' kiknek erköltsös tulajdonok az övejétől nem voltak idegenek. — Hazugságot se nem mondott, se nem szenvedhetett. Nyájafsága nem volt egy kis keménység-nélkül; se méltóságos maga-viselése nem volt le-ereszkesedés nélkül: nehéz-is volt által-látni, ha vallyon a' baráti ötet tisztelnék-é inkább', hogy sem szeretnék. Soha a' reá bizott, és fel-vállalt dolgot el nem unta: mert azt tulajdon betsületében járó dolognak vélte lenni; mellynél semmi sem volt nála kedveseb' Horténsiussal, ki azon időkben az ékeffen szóllásnak felségét birta, leg-belsőb' barátságban élt. (Hasonló baráttya volt Cicerónak-is). Észre nem lehetett venni, mellyik szeretné Attikust szívessebben, Ciceró-é, vagy Horthenius. Véghez is vit-

te azt, a' mi leg-nehezeb' volt, hogy a' kikben illy nagy ditséret-eránt közös igyekezet vala, semmi gyalázkodás se volna; lévén Attikus mind a' kettőnek szorítottó kaptsa.

B.

BÁRONIUS. Ennek az Egyházi történetek' felséges rendű Írójoknak emlékezete meg-~~x~~agyon színt azon tárgyról íratott könyvemben. De ott még az nintsen, a' mit felőle utób' olvastam, tudni-illik: hogy az Anyaszentegyház Történetiről irt temérdek munkájában sem segítője, sem Íródeákja nem volt. Mindenik nagy leve-lű vastag szakaszát maga irta-le; 's egyszerűenél többször-is. Az első szakaszt életének 49-dik esztendejében ereszté-ki. Azonnal Olasz, Német, Lengyel nyelvre fordíttatott. *Skarga* Péter Lengyel Jesuita tiz szakaszát egy nyalábba szoríttá. „Alberic. orator. in vita “

BATTYÁNI ADÁNY, Kristóf fia, 1693-ban Horváth Bán. Ez a' nagy Vitéz szabadította-meg Horváth Országot a' Töröktől. Annak előtte azt a' paraszt sokaságot, melly Stájer Országot pusztítással rettenté, 1692-ben Légrádnál szanaszét verte; a' gyülevész fejeit fel-aggatá. Midőn 1685-ben, és végtére 1686-ban Buda

Várát Leopold Tsászár a' Keresztyénséggel vizsgálja igyekezné a' Töröktől venni, a' mint vizsgálja-is vette, Gróf Starembegnek a' nyerges új falu mellyéki ütközetkor nagy segítségére volt. Midőn Lotharingiai Károly Budát vóná, az Ertsényi Törököket Battyányi Adány a' Budaiak láttára talpig meg-rontá: Sz. Margit Szigetét meg-vette, és a' Töröknek oda hordott kintsét el-foglalta. Fehér-várt Eszterházi Jánosfal, és Arejzágával 1688-ban a' Török birtok-alól ki-felzítette; valamint Kanisát-is. Azt a' nagy munkát Zichi Istvánnal végzette-el. 1693-ban el-foglalta Uranográtzat, új Tudorovot, Velkládiskát; a' hol a' haramia Törökök tartózkodtak; és azoktól a' Károlyvári (Carlstäd) határt ki-tisztította; sok Törököt pedig Mahometnek részéről Krisztus Urunkhoz vezetett. *Forgáts* Simonnak vezérlése alatt egy sereg Horvátot a' Bosnyák földre küldvén, az ellenség - közül sokakat meg-alázott, sok menedék helyeket el-rontotta. 1699-ben jelen volt Bétsben, első *Jósef* Ts. menyegzőjén, szép Horváth lovas sereggel, mellyet *Eszterházi* Pálnak, Nádor Ispánnak lovas seregéhez egyeztetett. A' Bán méltóságot 1702-dikig viselte, mellyben életét végzé.

BODÓ ISTVÁN. *Poszeving Antal*. Egyéb' derék könyvei-között ki-ada *Poszevinus* illy könyvet-is. *Antonii Poszevini notæ divini verbi*. &c. *Posnanie* 1586. Az Isten

Igéjének Jelei, és az Apostoli Egyháznak Hite és Tekéntete. *Fides & Facies*; az első közönséges Gyűlésekből Cythraeus Könyve-ellen. Ebből a' nagyob' könyvből illy homlok írásu kissébb' egy könyv készítettett. *Confutatio duorum pestilentissimorum Librorum a Ministris Transilvaniae editorum. Coloniae 1586.* Erdélyi BODO István ezt a' könyvet B ÁTHORI Istvánnak, Lengyel Ország Királyának mutatá-bé; 's azon bemutatással hozzá így szól: „Isméri Felséged! Poszevinus Antalt (mert *Báthorinális*, valamint a' Svetziai Királynál járt Poszevinus követségben a' mint ezen M.kház' 316-dik Könyve mutattya) Ebben a' Könyvben az Eretnekek' álnokságát fel-fedezi. Annak leg-hasznosb része Felségednek mutattatik - bé. Ki-nyilatkoztatá Felséged nem tsak mostanság, hanem akkor is, midőn, úgymint Fejedelem, Erdélyt Vezérlené, mint gyűlöllye ezen eretnekségeknek dög-mirigyét; egy istentelen Ariánusnak a' Könyvét a' tűzbe vetvén, és mondván egyetemben: Elég gonosz Könyv hordatott már bé Erdélybe, nem hogy oda még ezt a' mérget-is bé - érefzük.“ STEPHANUS BODO ad Stephanum Báthory Regem Poloniae. „Antonius Possevinus S. I. Regiae Majestati vestrae satis cognitus, magnum opus prelo dedit (Joanni III. Svecorum Regi inscriptum) quo responsum cujusdam Chytræi refutans, hæreticorum aliorum fraudes aperuit.“

BIRON. Bironnak hajózásiban olvasuk p. 49. hogy midőn a' Magelláni *Tűzföldön* volna, a' hajós legényeknek minden nap derék levest adatott a' *bábhusból*. Azt forró vízben fel-ereszté, öszve-főzé vad szellerivel, és zab-lisztel. Az igen jó izü, és egészséges étel. Ez a' bábhús így készítették: Jól erőssen bé-zárt edényben minden féle hús öszve-főzetik olly fokáig, míg tellyességgel kásává nem válik. Azután le-szüretik, 's ha meg hül, meg-keményedik, 's olly formát vagy láttatot veszmagához, a' mi némüt néki tettszik adni: mint a' tsokoladé bábotskának, vagy szelletnek. Így zsebben, vagy zatskóban lehet azt hordozgatni. Idővel főtt-vízbe vetetik, ott el-öszlik, 's jó izü lévvé válik. Az utazók, 's főképpen a' meszfsze hajózók számára derék találmány. Teli volt Byron hajója beteggel; ki nem mondhatni, mi hamar segített az illyen tengeri betegeseken a' kókus dió. Sokan azzal élván, kevés napok-alatt annyira fel-láboltak, hogy szolgálattyokban el-járhatván még az árbotzfán-is fel-mászhattak.

BORIZVOGI, vagy Borizvój. A' *Tseheknek* Fejedelmek volt, (Egyh. Tört. 15, k. 16. r. azon időben a' *Morvaiak'* nagy hatalmas Országok igen meszfszire terjedé. *Svatopluk* a' Morvai Fejedelem, Követ-ál-tal kérettetett Formósus Pápától, hogy Arnulfnak Német Királynak segítségével Olasz Ország a' Tiránnusoktól szabadíttat-

nék-fel. Szint akkor Svatopluknál forgott Borizvog Tseh Fejedelem frigy-kötés eránt. Meg-betsülte azt vendégséggel-is Svato-pluk; de tsak a' földre terített abroszon, mondván: nem illendő, hogy a' Keresztényekkel egyék a' pogány ember. Azzal az alkalmatossággal az említett Tseh Fejedelmet sz. *Methódus* 30, vagy 50 egyéb társaival a' Kereszténységre térítette, és meg-keresztelte. Nem ez az említett Svato-pluk volt, a' ki Baráttá lett; hanem az egyik fia. Svatopluk nevet viselt ez-is, ki sok féle nyomorúságon által esvén, a' Barátok, vagy Remeték közzé vette magát Zobor hegyére, 's ott végezte életét; Urunk 899-dik esztendeje táján. Hist. Moráv. p. 41. Bolland. Herm. Cont. Annal Franc.

BOSNYÁKOK. Midőn első Uladislaus a' Lengyel országló vérből választott Magyar Király már Budát meg-szállotta volna, koronáztatása előtt, sok féle üdvözlők jöttek elejbe a' Budai Várba, eléjött a' Bosnyai Királytól küldetett Követség is. A' Követek el-beszéllék a' Király előtt, hogy ők, a' Bosnyákok egy azon vér-szerént-való eredetűek a' Lengyelekkel, és hogy nyelvek-is egy azon-féle. Ezen nyelv, és atyafiságra nézve örül a' Királyunk, úgymond a' Követség: hogy Felséged szándékának kedvez a' szerentse. Az Atyafiságunk, és szomszédságunk boldogíthat bennünket, 's mind a' két Országat, ha egymást segíttük öszve foglalt erő-

vel, tanáttsal a' Töröknek kegyetlen hatalmaskodása ellen. Szentül megtartottuk eddig's ez-előtt-is a' frigyes barátságot mi Bosnyaiak a' Magyar Királyokkal. Kérjük Felségedet: hogy az a' frigy ismét vagy teremjen, vagy újíttassék-meg. A' Despotának követsége-is színt azon eredetbéli atyafiságot, a' nyelvnek ezen egységét emlegeté. „Callimach. L. 1.“ Busbek a' Despotákat így említti; Serviában el-hagyván Szemendriát, a' régi Despoták várát, ki gyalog, ki kotsin, folytattuk az utat.

BROGNÁRD. Midőn 1769-dik esztendőben, az Orosz-ellen a' Török hadat készíttene, Konstantinápoly Városában szokás-szerént ki-téetett Mahomet' zászlója, nagy pompával. Az illyen pompa' idejében nem szabad magát keresztyénnek mutatni az úttfán, mikor a' Zászló, a' táborba, a' várafon végig késértetik. Meg-nem győzvén akkor magát *Brognárd* Urnak, Béthi Residensnek felesége, és leánya, az ablakról nézegeté a' pompát. A' gyülelevész nép azt a' le-nézést nem tűré-el. *Brognárd* Ur szállásának ajtaja fel-töretett: a' védelmezésének alatta egynehány ember meg-öletett: az Álszszonyság már az Udvarra vonattatott, hogy meg-fojtassék. Az oda érkezett Jantsárok meg-szabadították. A' Sultán meg-követe; a' nagy Vezér pedig a' Residensnek drága gyöngyökből álló ajándékokat küldött az Álszszony számára, és egy, Zsákot, mellyben a' fő

gyilkosok fejezik valának. A' Sultán vég-tére az ő első Tolmácsát (Szófejtőjét) küldé ajándékkal, és mentegetéssel.

BRODERIKUS. Broderik István 1526 - diktól-fogva Szeremi, azután 1537-dik elztendő tájától-fogva 1539-dikig Vá-tzi Püspök, már Lajos Király' idejében, 's ugyan Lajostól neveztetett, Cancellárius volt. Iráfi, Országos téteménnyei neveze-tesek. Halála-felől *Oláh Miklós Fehérvá-ri* akkori *Custos Nádasdi Tamáshoz* így irt: (*Pray Hieras*) „Hogy *Broderik István* Ura-mat láthatnám, nagyon óhajtottam; a' ré-gi atyafiságos isméretségtől, 's éltes koros-ságától indíttatván. Az Isten ezt a' lehet-séget - is el - fogta tőlem. Mert mondják, hogy ezen hónapnak (Novembernek) he-tedikében ki-múlt a' világból. Irt a' múlt hetekben hozzám, arról, hogy meg akar látogatni: mert én, az én felséges Király-né aszfszonyom dolgai-miatt innét el - nem távozhattam (hozzá nem utazhattam) 's azt jelenté, hogy vagy *Ságra* menend, vagy a' hegyi, bányai városokba; ha én oda venném utamat. Azt feleltem: hogy kevés idő múlva, a' Fejedelmem engedel-mével tulajdon házánál magam fogom meg-látogatni. Egyikben sem lett részem. Hallván halála hírét, meg nem tudtam ma-gamat a' könyhullatástól tartóztatni. — Béts. 17. Novemb. 1539. Uraságodnak szol-gája *Oláh Miklós Fehérvári Custos*. *Oláh Miklós Broderik'* tiszteletére illy halottas verseket készített.

Epitaphium Domini Vacienfis.

Hic jacet inclusus gelida Brodericus in urna,
 Cui decus & nomen pulcra corona dedit.
 Phœbus in æthereo donec clarescet olympo,
 Dum tenebras densas Cynthia clara fugat;
 Semper erit Stephani virtus, doctrina,
 perennis,

Sancta fides, probitas, & pietatis amor.
 Pontificis sacro vixit decoratus honore,
 Cujus in officio sedulus usque fuit.

O felix! claros patriæ qui vidit honores,
 Illius ast cladem cernere non voluit.

Dum nullam potuit nostris adhibere me-
 delam

Hisce malis, subito migrat ad astra poli.

BUBOV. Orosz Tisztnek fia: szü-
 tett Orosz ember. A' Lovas seregben fő
 Hadnagy volt, mikor Potemkin tulajdon
 Adjutántyáva tette. Nagy érdemi, és nagy
 dolgokra termett tulajdoni-miatt, Potemkin
 Hertzeg, tábori fő Mindenés, a' Tzárné
 engedelmével Generál Lejdinantá tette:
 A' múlt utólsó háboruban, naponként,
 soha sem szokott két, és többnyire három
 óránál tovább' alunni: ágyat nem látott ná-
 la az ember, karfzéken ülve aludt, 's min-
 denkor fel-öltözve; egyedül tsak a' nyak-
 ra-valóját oldá-le. Az különös benne, hogy
 jó kedvű mindenkor, 's annyira nem be-
 teges, hogy még a' fő fájás felől sem hal-
 latott soha panassza. Mindennapi étele ita-
 la Potemkin Hertzegnél vala; a' hol a'

bévség örökös volt, 's még-is mindenkor mértékletességben őrizte-meg magát: az erős hevesítő italokat úgy kerülé, mint a' fejer Személyekkel-való tárfolkodást; noha maga azomban szép kedveskedő terterméizettel birt. Leg-főképpen a' játékot kedvellé, a' mellett egész éjszakákat-is eltöltött vala: tsinos maga viselése nevezetes: mind a' szobában, mind a' pusztá fagyos ég-alatt a' Kalapját a' hóna-alatt tartya, még a' játék-alatt-is szüntelen, sokszor még a' lóháton-is. Ezt a' szokást azolta tette fő-képpen tulajdonává, a' miolta Potemkin Hertzeegnél kell vala néki lenni. Bubov azomban Vitéz ember, mint egyéb Oroszok majd minnyájan. Az Oszakovra-való rohanáskor magát igen meg-külömböztette: és ezen alkalmatossággal nyerte-el szent György ordóját, vagy Rendit.

D.

DÁM P I E R. Meg - kerülván Dámpier Wilhelm hajóval a' világot 1687 ben, új Hollándiát meg-látogatá, és arról leg-hitelesebben tudósított. Kooknak, és Dámpiernek tudósíttása egykevesé különbözik: mert Kook száz esztendővel utób' érkezett oda. Kook új Hollándiának Napkeleti; Dámpier pedig nap-nyugati részén forgott. Dámpier tudósíttásának im' a' java. Az új *Hollándiai* Indusok, Vitt, és Arehem

Tartományiban nyomorúlt emberek; 's csak az emberi külső tekintet külömbözteti majd-meg őket a' barmoktól. A' bogarak-miatt öröké bé-hunyva tartják izemeiket; 's ha látni kívánnak, fejeket az ég-felé emelik'; mintha fejek-felett-valót akarnának látni. Két első felső foga nintsen se férfinak, sem aszszonyoknak: minden férfi szakállatlan: fekete tellyességgel egész testök: elejeket fa héjjal, levéllel, vagy egy fűrt gazzal fedezik-bé; egyébként mezítenek: sem házok, sem gunyhók: föld az ágyok. A' mit a' ki 's bé áradó tenger hágy, az a' halatska az eledelek. — *Kook* a' tulsó félen, tisztátalan, nedves bőrű embereket szemlélte: orrok lyuka' közép hárttyájokat ki-liggattyák: abba tsont-darabot vonynak kerekszül; és így a' lélegzet' kedvéért szájokat mindig tátva tartják. Nehéz érteni szóllásokat: nyakokra tsigákat terítenek: — gunyhókban laknak, halálszat-után élnek. A' halat sültve eszik; fa dörgöléssel hamar támasztyák a' tüzet: dárda'jok hoszszu: éles hegyü: száz ötven lábnyira egyenesen el-érik velek a' tzelet; 's olly sebessen, mint a' puska lövéssel: hajók 12 lábni: abban tüzelnek-is. Igen kevés mindenütt a' nép új Hollandiában: járó, repülő állat, növény, sok féle találkozik benne. A' légy, és bogár igen alkalmatlan.

DERENTSÉNYI. Derentsényi Imre 1491-ben Horváth Bán méltóságát

viselet. *Jakupot* Bosniának Basáját, a' *Modrusiai Tartományban* igyekezetétől kívánván meg-tartoztatni, egyszerre bé-kerítettett, meg-fogatott; fiát, testvérét el-vez-té; *Frangepán Miklóssal* együtt *Konstánztinápolyba* vitetett, és vagy ott, vagy a' hét tornyu tömblötzben, keserüségében; vagy pedig, valamelly szigetben, méreggel-e? vagy mirigy-által ki-múlt a' világból, a' keresztyén vallást meg-tartá, akár mint ösztönöztetnék ellene *V. Mkház L. 308. p. 331.* *Frangepán Miklós* mindazáltal, és a' vele meg-fogatott lovalok, *Bakats Tamásnak* bőkezősége által ki-váltattak.

DIODÓRUS. Szitziliai *Diodórusnak* Görögül irt könyveit *Jánus Pánnonius* tartotta-meg a' veszélytől. Futó félben legalább (minthogy *Irásim* közt hasznát veszem) méltó tudni, hogy ezen *Diodórus* könyveinek első részeiben a' meséket adja-elé; a' többiben a' *Historiát*. *Harmintz* esztendeig munkálkodott rajta, és *Asiának's Európának* nagy részét meg-járta annak készítése kedvéért. — Mind más, mind e' féle *Irók* a' tudomány, és mesterség, sőt az életre valóknak fel-találójit elé-szám-lálván, *Olvasójikat* arra akarják inteni, hogy kezdete volt a' világnak. *Diódórus* maradék könyvei *Basileában* ki-nyomtat-tattak 1539-ben. Hogy idővel ki-lehessen nyomtatni azokkal, *Jánus* adott arra alkalmatosságot. Tudniillik azok' példa-írá-

sát nyilván, (úgymond *Pray* L. rar. p. 335.) Mátyás Királynak Budai Könyvházából vette-ki; mert Mátyás Király engedelmével, onnét szedegetett könyveket: hogy azokat Görögből deákra fordítsa. — Jánusnak más a' féle könyveiről-is emlékeznek élete Íróji; főképpen ama' nevezetes *P. Conrádi Norbert*; a' Kegyes Iskolai Szerzetnek nagy Tudósa, és Tiszte, ki Pánnónius verseit új egyengetéssel, tisztogatással új nyomtatásra eresztette. „Budæ Typis Leopoldi Landerer 1754-ben“ Nem tsak Diodórusból, hanem Homerusból, és Plutárkusból egynehány darabot fordított Görögül deákra Jánus. Leírta Deák versekkel Magyar Ország Történetit-is; de ki veszték. Meg-vannak versei. A' mellyeket ifjantában irt, nem ditséretesek. (Végezzük-el egyhuzomban további ismértetését.) Az anyja *Vetési* Borbálya aszfszony volt, kinek keresztyén életét, a' fonyással, szövéssel töltött idejét, Püspökségekori holtát, 's Érette bé-mutatott Aldozattyát emlitti Versei-közt. Olaszországban tanúlt főképpen *Gvarini* Mesternek oktatása-alatt. — Pétsi Püspökké lett, Mátyás Király' idejében. Neveti *Defeler* az Encyclopedistákát, kik Jánost öt Püspökség Urának irták lenni; mert *Quinque Ecclesiarum*, Pétsnek Püspöke volt; mint ha a' Deák neve öt Püspökséget, 's nem egy azon Péts Városi Püspöki megyét jelentene. — Jánus Pánnónius Matyás Királynak ke-

gyelméből ki-hült. Midőn némellyek Kásimirt akarnák Mátyás helyébe tolni, bele keverték Jánust-is. Futamodás, lappangás volt a' vége, 's azon magányoságban a' vérhas ki-is végzé a' világból. De míg élt, azt bizonyíttá, hogy nem tulajdon vetke, hanem egyebek irigységek miatt szenvedett. A' teste szurokkal bé-tapasztatott koporsóban Pétsre vitetett a' káptalan-béliektől; ottan fetétes helyen majd két esztendeig temetetlen hevért. Meg-látogatá Mátyás K. Pétsét. Akkor a' *Custos* a' Király eleibe menvén, mivel gondolá, hogy már meg-enyhült, ígéré: hogy Jánust néki meg-mutattya. Látá a' koporsóját, Sirva fakadt, betsülettel el-temetteté: a' Custost Püspökké tette. Annak az Aedituusnak (igy ír Bonfin.) vagy Custosnak, Tsáktornyai Ernestnek, mások - szerént *Hampoinak* kell vala lenni: mert János Pannoniusnak utánna 1475-ben illy nevű Püspököt télsen, és illy következéssel. (PRAY Epis. Quinq.) 1462-ben Joannes III. János Pannon. Meg-halt 1472-ben. Utánna 1475-ben Sigismundus I. Ernust de Chaktornya. al. Hampo. &c.

Ime János Pannoniusnak egynehány versei az édes Anyja' haláláról. pag. 153. Ὁρῆνος de Morte Barbaræ Matris Elegia III.

Exin progenitum gestasti mollibus ulnis,
Ac tua sunt labris ubera pressa meis.

Hinc ubi jam certo fixi vestigia gressu,
Desiit & blæsos frangere lingua Sonos.
Protinus ingenuas docilem transmittis ad
artes,

Otia nec pateris ducere lenta domi:
Quid quid lana tibi, quid quid tibi tela
lucelli

Contulerat, merces erudientis erat.
Imbiberam teneræ vix prima elementa
Minervæ,

Nec mala venturi jam documenta dabam;
Cum tuus Ausonias tradit me frater ad
oras,

Longinquo & Musas quærere in orbe
jubet.

Illius impensa Venetas celebravimus urbes,
Dum sol undecies per sua signa redit.

Vixisti innocue, coluisti labe remota

Officiis homines, religione Deum. — —

Nec mors præteritis dispar tibi contigit actis,

Fine bono claudi vita probata solet.

Accipe, chara parens, nostri monumenta
doloris,

Non ampla artificis structa sepulcra manu.

Nec Mausolæi pendentis in aëre molem,

Nec ruiturarum culmina Pyramidum.

Psallentum sed rite choros, sed thuris
odores,

Sed cum flebilibus verba tremenda modis.

Eu feretrum celebri præcedunt agmina
pompa,

Pulsata & sacris turribus æra sonant.

Dives ad innumeras offertur cereus aras,
 Ac requiem templum concinit omne tibi.
 Ipse ego solenni pullatus veste Sacerdos,
 Ad tumulum pro te mystica dona fero. —
 Sed jam Sancta vale Genitrix, & Civis
 olympi,
 Cunctantem in terris voce precante juva.

DÍTMARUS, és VRÁTIS-
LÁUS. A' Morvaiaknál, és azon népek-
 nél, kik a' Morvaiakhoz valának tartozan-
 dók, a' keresztyén Hitet plántálák Urunk
 700-dik esztendeje-után a' Guráviai sz. Püs-
 pökök, *Rupert és Virgilius*: azután *Arno*:
 a' 800-dik esztendő elején *Urolf*, vagy
Yrolf, Laureákumi első Érsek, ki az Avar,
 vagy Hunnus, és a' Morvai néphez predi-
 kállani méne; Urunk 863-dikában, 's azu-
 tán sz. *Tzirillus*, avagy *Kostantinus*, és
 sz. *Methódus* plántálák, 's gyarapították a'
 keresztyén Hitet a' Morvaiaknál. A' sok
 háboru osztán abban sok Kárt tett. Ur. 946-
 ban első Morvai Püspök *Silvester* volt, ki
 a' Laureákumi, avagy Palsáviumi Érsek-
 től, mint Metropolitájától függött, 19 esz-
 tendő múlva meg-holt. Első *Boleszláus*
Tseh, és Morva Tartományoknak Feje-
 delme, XIII. János Pápanak engedelme-
 ből Prágában kívánt Püspökséget állítani,
 hogy mind a' két Tartománynak egy azon
 Püspöke lenne. Holott pedig a' Lauréaki,
 és Rátisbónai Püspökök Megyéjekhez tar-
 tozandóknak láttszattak lenni azon két

Tartományok, tsak hét esztendő múlva lett-meg, a' mit Boleszláus kívánt. 2-dik *Boleszláus* a' Romai Pápától levelet nyert, hogy Prágában Püspökség állíttassék; de hogy az Isteni szolgálat ne Tótúl hanem deákúl tartassék. Urunk 973-dik esztendőben tehát Szász *DITMARUS* a' Prágai Püspökségre választatott; és *Roberttől*, *Moguntziai Érsektől* fel-szenteltetett a' Tseh, és Morva Egyházok számára. — A' Prágai Püspökség megszűz hatott; mert *Krakot*, *Szepességet*, és a' mi *Prága*, és *Vág vize-közt* vagyon, magában foglalá. Három esztendő múlva ismét magányos Püspöke lett *Morvának*, 's az az *Olmitziek-közt* második volt. Az első *Morvai*, vagy *Olmitzi Püspök* neve, *Szilveszter*, a' másodiké *Vrátisláus*. Ezé lett az a' *Rész*, melly *Vág* vizét érte, és így Magyar Ország-részét-is magában foglalá. Emlegetém *Ditmarust* az *Anyasz. Egyház Történetiben*. 16. K. 8. rész.

DUGONITS ANDRÁS, a' kegyes Iskolák Rendéből; a' Tudákosságnak *N. Szombathi*, *Budai*, *Pesti* nagy érdemű Tanítója; kinek-is azon Tudományról kiadott Magyar munkáit méltán meg-ditsértem. Ezen Tanító igen szzerentsés (a' többi-közt) a' régi és mostani rejtekezetteb' Magyar szók' eredetinek elé-keresésében; 's fejtésében. Nálam emlékezetre méltók ezek a' többi-közt.

Kun, Petsenek. A' Kún nemzetnek vadab' része Pacinák, és Petsenek nevet viselt; de magoknak Kanároknak, vagy talán *Kunároknak* hívák; melly szó *Kun* nyelven *Vitéz bajnokot* jelent.

Pohán. A' Pogány, vagy Pohán szó a' Tótnál el-vetettet, és semmire-valót jelent. A' h betű g betűre változik az Illiriai népnél. A' Tótosoktól a' meg nem tért bálványozók semmire kellőknek, és így pogányoknak neveztetek. A' pohánka Kása heiden, az az, pohán a' németnél; mintha semmire-kellő vólna. Idegen szó tehát mind a' hajdina, mind a' pohánka.

Pribég, vagy Piri-beg. Piri, vagy Pere régi Magyar szó, és *forgót*, 's fel's alá járótt jelent; *Bég* pedig gondviselőt (talán főtt, vagy fejet) nagy embert. Piribég, Pribég máshoz fordúlt nagy ember. Mint-hogy pedig az ilyenek meg-vettettek, a' szökevényekre Pribék név háríntatott.

Teg = tege, ez a' szó a' Magyarból kevertetett a' Persiai nyelvbe, akkor, mikor a' hajdani Magyarok Persiát el-rablák. *Tege* annyit téfszen, mint *nyil*. *Tegnap* = nyilnak, vadászatnak napja. *Mitz* Persiai szó, *hust* jelent Misz = hus. *Miszáros*, vagy *mészáros* = husáros. Ebből tsináltatott a' Tóth maszátt.

Tutur = gerlitze nyögése. *Tutur* régi Magyar szó, gerlitzét téfszen. Deákul-is *TUr TUR*.

Ügyész, az az, Prokátor, új szó.

Jobbadj (mintsem Katonáskodjál) régi paraszt szó, melly reájok száradt, *Jobb ágyu* = job' ágyból született = nemes = nemes szolgál. Ezen Nemeseknek birájok a' Szolgabíró.

Pityi, Pere, Putty = Játék, mellyben ezen szók emlegettetnek. A' ki a' *Pityi* játékot el-veszti, el-veszti azt pereputtyostól.

Ovár, Avar, Abar, Az Hunnufok Ister torkánál (vagy mellyékén) úgymond *Prökop*: Ovárral birván, Abar, Avar, Ovári nevet nyertek.

Menander emlegeti a' Szittyiai betüket. Az Imperátor, midőn Tolmáts - által el-olvasta a' levelet, *melly Scithiai betűkkel írva vala*, a' követséget jó szível elfogadta. Erdélyben a' Székelyeknél sokáig mutattattak a' szittyiai betűk.

Maharán, Marha = Morva. Mert zászlójokon valami marha kép volt. *Mährer* = Kantza marha. *Márhof* = marha udvar.

Pánnonia, azután nagy Morávia, Béts tájától fogva Belgrádon - túl Mura, vagy Murava vizéig.

Nő = aszfszony. *Nötelen* = feleségtelen. *Agnő* = vén aszfszony. *Nőszés*, az az: házasulás. — *Vezérné, Fejedelemné*, az-előtt így mondatott: *Vezérnő, Fejedelemnő*. *Királyné* = Király neje, vagy fele. *Gömb, gömbözt* = *Sphæra*, golyóbis. — *Szünnap* = ünnep. — *Labantzok* =

lábos Katonák. A' Lovantzok pedig = Lovas Katonák.

Jász = *Ijász*: Falas = falmászó, ron-tó Filiszt. Honni, Honnyai = Hunni. — *Alap* = fundamentom. Alaparszlány = tal-pas oroszlány. *Gádir*, Puniai szó = bé-kerített, meg-erősített hely. Innét gádor, gátor. p. o. pintze-gátor = pintzének el-rekesztett eleje. Konyha-gátor. — *Ak*, Tatár-szó feje. *Kir* pedig, vagy *Ker*, kert = kertelet, vagy vár. *Ak-kir man* = Fejér vár. Tatárul a' viz; vagy tó = szín. *Akszin* = fehérviz. — Pontus *euxinus*, mostan feke-te tenger; de hajdan *Akszin* = fehér viz — *Partos* szittyai szó = el-illantott; 's a' t. Én, úgymond P. DUGONITS, a' Szá-bátsi Törököktől, kik 1788-dikban a' Szegedi várban foglyok voltak, ezen szó-kat hallám egyenlő értelemben. Alma, árpa, balta, bitsak, buzogány, (noha némellyek tagadák ezt Török szónak len-ni) Csákány, tseresnye, tsösz, tzap dol-mán, dsida, fintsa, ibrik, irha, kalauz, kalpak, kantár, kepeneg, kotsi, kon-tos = köntös, a' Persáknál kandis. Kop-tsa = kaputs. Korbáts, Korom, Kos, Le-venta = derék legény, Vitéz: majom, maszlag, mente; a' Persáknál Mandia, paputs, paplany, szablya, Salavár, Tö-rököffen Salvár; Szeretsenyessen Selvár: Persiai módra talán *Sarabár*. Sapka, Sá-tor. Sujtás, suba, szakál, szárma = töl-tött Káposzta. Szattyán, taliga, tarhonya,

törököffen tarhana, tengel, tepfzi, teve, tobák, tizma, tzuK, zubon. — *Türki* = szép Vitéz. — *Ki* = szép; abból *Kies*, és *tür* = türo, bajvivó 's a' t. Mez = ruha. Meztelen = mezételen; ruhátlan. Szeg, vagy Zeg = barna. Zár = Kopasz.

DUHÁMEL a' Könyvnek végén.

E.

ERDÖDY SUSÁNNÁ. Gróf Thurzó Kristófnak Sepesi és Sárosi fő Ispánnak özvegye. Noha az Ura, Kristóf, ki a' Tsászfártól Botskaihoz állott, 's Lutránusból Kátholikussá, Kátholikusból ismét Lutránussá lett, a' Várallyai Sepesi várban 1613-ban, álhatatosan meg-maradott a' közönséges Keresztyén Anya-sz. Egyház kebelében. 19 esztendeig élt az Ura holtat után, 's a' gyászos fekete ruhát soha sem hagyta-el. Különös ájtatóságu nagy aszszony volt, és a' kátholikus Hitet tellyes szívvvel gyarapíttá: a' végre álhatatosan tartott Jéhus Tárfasága szerzete-béli Miszsiónáriusokat, hogy a' jobbágyi falukon az Hitet nevellyék. Egy azok-közül utolsó pihenéséig jelen-volt, 's ájtatóságáról, a' szentségek ájtatos fel-vételéről, a' szerzetelekhez-való bő kezűségéről, sz. Ignátzhoz, és más mennyei szentekhez-való ájtatoskodásiról a' nagy Szombati Kollegiom-

hoz hofzszafan irt. WAGN. p. 131. Fam. Thurzó.

ÉRSEKEK. Püspökök (M. Országok az Egyházi Történetek toldalékgyanánt) Galánthai *Eszterházi* Imre, Esztergami Érsek, le irtam az életét az Egyházi Történetek 4. szakaszában. Az ottan ki-maradt, hogy alázatosságtól viseltetvén, soha sem irta a' nevének alája Grosági titalusát meg-elégedvén a' *Frater* titulussal, mellyet mint Paulinus viselt. Halála 1745-ben, életének 80-dika-után érte ezt a' nagy Püspököt. Halotti ditséretét monda *Keltz* Imre, I. T. nagy érdemü embe-re, ki végtére Györi Kánonokká, és Sz. Albert nevezetü Prépostá lévén, Istenben boldogúlt 1792-ben. -- Szint azon titulussal élt, vagy minden egyéb titulussát el-hagyván leveleket szokott irti Frangipáni Ferentz-is Kalotsai Érsek, és az Egrinek Adminisztrátora, 1539-től fogva 1541-ig, mellyben Rátisbonában tanátskozott a' Birodalmi Fejedelmekkel: hogy segítség küldessék Magyar Országba; a' mint kítettzik Nausea Fridrikhez, Bétsi Püspökhöz adatott Leveléből. Datum Ratisbonæ 2-da Martii 1541. Franciscus a Frangepanibus Episcopus Agriensis RR. Domino Friderico Nauseæ, Episcopo Vienensi. Literas tuas una cum opusculis quibusdam sane doctissimis recepi, quæ mihi pergratæ fuere. — Optarem te adesse, ut in hoc celeberrimo Conventu cum his doctissimis Vi-

ris agere posses de his, quæ Christianam pacem & concordiam fidei concernunt. Crediderim enim tuam præsentiam Catholicorum rebus admodum profuturam, & me tibi ex corde offero. *Frangipáni* Ferentz 1543-ban ily kezdetű Testamentomot tett, Posonyban: In Nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti Amen. Ego Frater Franciscus de Frangepanibus, indignus Episcopus Agriensis-tale facio Testamentum.— *Draskovits* György Györi Püspök, ki 1564-ben tért meg a' Tridenti Gyűlésből, 's 1579-ben tartá a' Szombathelyi Gyűlést, nem Láktántziust, ugymond *Pray* (in Episcopis Jaurin. & Quinque Eccles. Hierar.) Bétsben 1561-ben, hanem *Lirinei* Vincent Commonitoriumát fordittá Magyar nyelvre. Tessék a' M. kház V.-dik Izakasszába is viszlza nézni. p. 42. Az utóbbi Györi *Draskovits* György Püspök 1635-ben tétetett által a' Vátziból a' Györiré. — Balásfi Tamás 1621-ben, Vátzi Püspök a' Bosnyaiból, meg-irá Istvánfi Miklósnak életét: irt felöle verseket-is. Ezek, meg-vagynak, ugymond *Pray* (Ep. Vac. p. 354) a' Bétsi könyvházban. *Csaki Imre* Gróf, Romában a' Theológiai Tudományt védelmezvén, ki-tett igéjét XII-dik Innotzenzsius Pápának mutatá-bé. Vissza-jövet Egri Kánonnökká, azután Várad táji *de Curru*, a' Szekérről neveztetett Apaturrá tétetett, (*Konlinus* Canon. Augustanus in Vitis Cardinalium in fol. Augustæ an. 1726.) pag. 121.

Abbatiam haud procul Varadino obtinuerat, quam a miraculoso curru nuncupant: nam inde currus, quo Divi Ladislai corpus ferebatur, nemine impellente, sua pte Varadinum iverat. “ Első Leopold Váradi Püspökségre nevezé; első József Ts. pedig Kalotsai Érsekké. XI-dik Kelemen R. P. Kárdináliságra emelé.

A' ki ezen *E.* betű alatt töb' töb' nevezetes személlyeket kívánna, tetsék annak fel-ütni az *A. Sz. Egyház Történeti* 4-dik Szakaszára mutató Táblát. Ottan ezen Nevezetekre fog találni:

ERZSÉBET Angliai Királyné 12. Lev.

ERDÉLYI Fejedelmek 116. 121. 157. Lev.

ERDÖDY Antal, 250, 251. 252. Lev.

ESZTERHÁZI Miklós, 68. *Pál.* 191. *Imre* 218. 253.

ETHIOPIAI Kereszténység 162. *Egyiptusi* Kereszttyénség. 162.

Szint e' féle javasoltatik egyéb betűkre nézve-is.

F.

FABRI. Honorátus. Frantzia Jesuita, a' Böltselkedéshez, és Tudákossághoz tartozandó fok és nagy hasznu deák köny-

vekkal gazdagította-meg a' világot. Ezen tárgyról irt Könyvei, 13. nyalábból állanak leg-aláb'. Élt még 1675-ben, Roma Városában; a' hol akkoriban már 28-dik esztendeje számláltatott a' Vatikánusi Penitentiáriusi Tisztségének. — Hagyott a' többi-közt egy *Eufiander* nevű könyvetskét-is. Abban a' jó nevelésre-is oktat. A' pólyázásról így szól: A' testnek majd minden érkezendő egyenetlenségét megelőzi a' jó módú pólya. A' kiseded olyan mint a' puha viafz: a' gyermek' orát hegyesre, kampósra, egyéb tulajdonit ajaki mosolygásra, artzája, válla, lába helyes állapottyára szoktathatni, valamint lépéseinek, szóllásinak, minden mozdulásának igaz módjára-is. A' mi a' tudomány' keresetét illeti, ahoz, úgymond, szükséges a' nagy igyekezet, álhatatofság: továbbá, hogy örömmel lásson az iparkodó a' dologhoz; jó barátitól segíttesék: legyenek a' nagyok-közt érzékeny gyámoloi, könyvei, költségre valója. Beszéd, és Irás nélkül ne szükölködjék: ételére, 's itallyára nézve nem akármí féle eledel, és bor ditsértetik. — Ditséri azoknak, a' miket olvasunk, okos fel jedzését: hogy az emlékezet segíttesék. Sok jóra való Irót elé - számlálván, azt bizonyosnak mondja, hogy szedegethet-ki majd mindenikből az ember sokat, a' mi haszonra való.

FÁRINÁCIUS. Törvény-Tudó. Romában született 1554-ben. Arról VIII-dik *Kelemen* R. P. azt mondá: a' liszt a' *farina*, derék; de a' zsák, mellyben az a' liszt vagyon, egy jotát sem ér. **LAD-VOC.**

P. FAUQUE. (Lettres édifiantes Tom. 23.) meg-mutatta, hogy a' *Palikur* nevű erdei nemzetség az északi Amerikában, a' Zsidóktól eredett. — Az 1773-dik esztendőnek November Havában ki-adott újságok szerént, bizonyos utazó, a' ki *Ohion* által Amerikába jutott, azt bizonyította, hogy az erdeiek-közt egy olly Zsidó nemzetséget talált-fel, melly magát *Neftali* Nemzetéről nevezi. Azt írja, hogy az Ifieni szolgálat ezeknél, és a' vallás olyan forma majd, mint az Európai Zsidóknál; tsak az, hogy nem kereskednek, mint emezek. — Angliai *Adair*, ki sokáig élt Amerikában, és a' lakosok erköltsöket, szokásokat, vallásokat tanulta, azokat (talán a' kiknél forgott) a' régi Zsidóktól eredett embereknek tartya lenni. A' könyve ezen homlokirásu: *Geschichte der abendländischen Indianer, besonders der von Missisipi benachbarten Nationen.* London 1775. *P. Lafistean* egész könyvet irt az Amerikai és Ásiai hasonlatosságról. *Sitten der Amerikaner verglichen mit den Sitten der ersten Zeiten.* *Flexier de Reval.* p. 61. *Catechismi Philosophici.*

FLEURY KÁRDINÁLIS. Azt az Anyaszentegyház' Történetinek 4-dik Szakaszszában említtem. — Irtoztató egy könyv jöve-ki Fleury Kárdinálisnak, és 2-dik Frideriknek Pruszsiai Királyának neve alatt az Anya Sz. Egyháznak, és a' Keresztyén vallásnak gyalázattyára. A' mit csak azért említtek, hogy a' nagy nevek alatt meg ne hadja magát a' könyvekhez kaptsoló vigyázatlan ejtetni. — Egy az, hogy mintha Fleury Kárdinálístól iratott; 's Friderik észre-vételivel fel-tzifráztatott Egyházi 'Történetek' Summáját foglallya az irtoztató könyv magában. De más az, hogy gonoszul fogatik Fleurire: mert Fleury Kárdinális Egyházi Historiát nem irt; Az-is való, hogy *Fleury Apátur*, kinek Egyházi Történetit, 's folytatójának munkáit a' Magyarúl irt Egyházi Történetimben sokszor említtem, azt a' Summát nem irta: annak ki-adása előtt régen ki-halt. Azon gonosz Summának Ki-adója, Friderik nevével azt fel-tollazván, azon Király nevének igen ártott: mert teli vagy on iszonyu káromkodásokkal. „*Continuator Fleury* Tom. 83. pag. 295. Tam horrendas, totque alias impietates, si nonnulli fors ad augendam invictissimi Friderici II. Borussiae Regis gloriam spectare rati, eundem infamis hujus partus parentem fecere, fateri tenentur, hunc Regem in Christiana Religione blasphemiiis conspurcanda unicum extitisse.“ *Prádesi Már-*

ton Apátur munkájának tartatott a' *Summa*; ki az ő gonosz irásíért Sorbonából kivettetett; de azután XIV. Benedek R. P. idejében meg-tért. — Nem azé: mert olly istentelen mondásokról Prádesi, ki 1788-ban halt-meg, soha se vádoltatott. Akár kié, pogánynál-is pogányob ember a' tollára nézve. — Az illyen, és más gonoszító könyvek' olvasása ellen bõlts hathatósággal irt nagyon Tisztelendõ P. Alexovits, egész egy könyvet, mellynek ez a' homlok-írása: „A' könyvnek szabados olvasásáról két fő tzikkely. Pesten. Patzko Ferentz betüivel. 1792-dik esztendőben.

FONTANA Ferentz. Neápolyisi Tsillag-nézõ. --- Irt 1696-dik táján. Ő találta-fel a' Microscópiumot; avagy azt a' szerzámát, melly az apró testetskéket nagyobbaknak mutattya lenni. *Nagyító üveg. Ladv.*

FRANTZIA 1792-dik esztendőbeli kegyetlen gyilkosság. Olvasztatik az a' lajstrom, melly a' Frantzia meg-ölt Püspökök és Papok neveiket magában foglalja. A' gyilkosok ezeket ölték-meg a' többi-között Versállyiában: az Areláti Érseket; 's a' Bellorákumi, Santónai, Mimáti Püspököket. — Meg-ölettek ezek-is: *Langold* Apátur: *Foucould*, Areláti Generalis Vicárius. *Bounand* Lugdunumi Generalis Vicar. néhai Jesuita. *Herbert*. Superior Generalis, soka a' Plébánusok-közül. *Enfant*, vel *Delfant* (külömb-é, vagy

egy)? néhai Jesuita, 's Bétsi néhai Prédikáló; a' Frantzia Király' utolsó táji Gyóntatója. *Bastignai*. Areláti Vicár. Generális, a' ki-adott munkáiról nevezetes. *Miló*, néhai Jészuita. *Veron*, a' Szerzetesek gyóntatója, *Roasseau*, az Apátság gyóntatója. *Cheureux*, a' sz. Móri Benediktínusok Generálisok. P. *Apollináris*, Kaputzinus. Názárénus rendű két szerzetes. Piárista két Fráter. P. *Bonotte*, az Urfulítók gyóntatójok. P. *Ragnet*, néhai Jesuita. De többeket foglal magában az a' Könyv, melly a' Frantzia irtóztató újjítást magában foglalja. Kurtze pragmatische Geschichte. Vienn. 1793. p. 270. Második Septemberről 1792-dik esztendejéről így ír: „Élő jöve September hava, melly teli volt gonosz irtóztató tselekedetekkel. A. F. Nemzetnek második Gyűlése el-olzlott; és el-kezdődött más egy Gyűlés, Nemzeti Convent név-alatt; melly a' Jakabiakkal rakváb' volt. Második Septemberben fel-verettek minden tömlőtzők, és minden rabok, a' kikről gyanu volt, hogy a' Királlyal tartanak, és a' Constitúcióval ellenkeznek, meg-ölettek. Ez a' mészárlás pedig igen kegyetlen volt. A' miket a' Lámballé Hertzegnén, a' Királyné kedvesén el-követtek, hihetetlen dolgoknak láttatnának lenni, ha azokat sokan nem bizonyították olyanok, kik akkor jelen voltak. Ki-huzatott a' tömlőtzből, ruhái le-vonattak, tsunya dísztelen szemtelen-

séggel bántak vele: meg-tsókolatták vele a' véres holt testeket: mellyei, 's egyéb tagjai el-vágattak: végtére diribre darabra vagdaltatott. Ott állott egy öreg ember! 's mondá neheztelve: szégyen, gyalázat, jusson eszetekbe, hogy néktek-is vannak házas társitok, és anyáitok Ezen mondaft a' vér szópók el nem állák; az öreg ember öszve-vagdaltatott, és szerte-szített szaggattatott. A' következő nap még szörnyeb' volt. A' gyilkosok nevetve, és énekelve követték-el a' fok gonofságát. Egész familiáknak meg kellett halni tsak azért, mert költsön adtak pénzt azon embereknek, kik nem fizethettek, vagy fizetni nem akartak. Azok kik az Orleáni Hercegnek költsön adtak, majd mind megölettek. Még a' tizenkét esztendő's gyermekek-is, sött ifjabbak-is azoknál, szaporították a' gyilkosok számát; a' gyülevész nép azomban röhögve azt kiáltá közikbe: éllyen a' nemzet! jól van fiaim! o mi nagy öröm ez a' Hazai szülők számára. A' Dofén piatzán a' kölség nagy tüzet rakott, és azon elevenen meg-süttettek férfiak, afzszonyok, gyermekek. *Perignán* Grófné, és annak leányi ki-vetközttettek, olajjal meg-öntettek, és lassan meg-süttettek. Oda vezettetett hat Papi személly, és arra kényszerítettettek, hogy a' Grófnéról le-mettség-hus darabban egyenek. Kik a' gonofságtól irtózván, midőn erre szemeiket behunynák, az öregebbik közülök le-vetközttetett,

tetett, és meg-süttetett. Destubert Ur, 70 esztendőös Helvetus, a' tűzbe taszítottatott. A' Jakabiakhoz tartozandó *Filep* Ur tulajdon attyának, és annyának fejeket vette; mert azon Papnak Miséjét halgatni nem akarák, ki a' Constitutióra fel-esküdött. A' vér, melly a' városnak uttszáin ezen napokban végig folyt, olly áradással ment, hogy a' nagy zápor-után támadott patakhoz hasonlónak láttatnék lenni. Hasonló kegyetlenséget követtek-el a' gyilkosok mind másutt, mind nevezett-szerént Remi Meaux, avagy Melódum, Lugdna, Caenna, avagy Cadomum, Gratzianopolyis, avagy Grenoble városiban; a' hol Barnave Ur is el-veszté életét. Aurelianumból 54. rab vitetett Verzfályba, és a' néptől meg-ölettek minnyájan. A' gyilkosok pénzel fizetettek, egynek napjában száz, másnak két száz livra-is az az: némellyek 40, mások 80 forintot-is meg-kerestek napjában illy irtóztató gonofsággal. Az a' nyereség kívánattya, arra buzdította az embereket hogy a' meg öletettek száma nagyra menne. A' meg-öletettek-között vala *Montmorin* Minister, és annak testvére: Meg-öletett fok Érsek, és Püspök, valamint a' *de la Rochefoucauld* Cardinál, és más azon nevű Hertzeg: továbbá *Sombrevil* 80 esztendőös öreg ember, annak leányai, fok udvari aszszonyságok: egyéb Urakon kívül négy száz Papi szemellyek circiter. Azoknak számok, kik e' napokban meg-

ölettek, 12 ezrre ment; de *Louvet* a' Nemzeti Convent-előtt azt mondá, hogy 28 = hufzon nyoltz ezerre mégyen a' meg-ölettek száma.

G.

GELLIUS, más olvasás-szerént *Agellius*, vagy *Aulus Gellius*. Két *Antoninus* nevű Tsászár idejében élt. Ő írta az *Athenai éjszakák* nevű Könyvet. *Noctium Atticarum* LL. 20. „Olvasztatott ismét a' *Biponti* 1784-dik éfstendeji nyomtatás-szerént. Mit foglallyon magában ezen Könyv, így jelenti az *Elöljáró Beszédében*.“ A' mint akármilyen Könyvet vettem Kezembe, az akár Görög, akár Deák volt, 's a' mint emlékezetre méltót valamit hallottam; úgy tettfelem-szerént (akármilyen féle volt a' hallott, vagy olvasott dolog) azt különbözés-nélkül gyülemény módjára fel-jedzém, és emlékezetem segítségére le-írom: hogy mikor szükségem találna lenni valamely történetre, vagy szóra, melly feledékenységbe mehetne, 's meg nem volnának kezem alatt azon Könyvek, a' mellyekben azokat olvasám, jedzéfeim segítenének. *Præf. initio.*

GEREB. *Vingarti*, vagy *Veingarti Gereb* Matyás, *Gereb Péternek*, Nádor Ispánynak testvére, Matyás Király attya-

fia, 1484-ben, Dalmata, Horváth, és Tóth Bán. *Gereb Mátyás* midőn Jajtza Városá ostromoltatnék, ott volt fiatal korában, 's Mustafát, Török Kapitányt, magányos diadalomban meg-győzé, meg-ölé; azért Mátyás Királytól derék egy párípával, és arany Sarkantyukkal meg-ajándékoztatott. Az ajándék, a' ditséret, az új méltóságoknak, és ditséreteknek egymásután-való következése annyira emelte Gereb Mátyás igyekezetét, hogy 1484-ben azt az hét ezer Törököt, mellynek sokasága Horváth Országon végig, Kárinthiai, 's Kárniólia Tartományiba rugaszkodott, Dubitzánál talpig meg-verné. Egyetemben tiz ezer rabot nyert-vízfíza; és ditsőséges Zsákmányt. Mátyás Királynak Bétsben lett halálakor udvarlott: 2-dik Uladiszló koronáztatását nagy pompával tisztelte: életét végzé 1492-ben.

GILIMER. Afrikában a' Vandaloknak utólsó Királyok vólt. Belisárius tudniillik, Justinián Tsászárnak Fő hadi Mindenesse, ezen Királyt öszve-győzte, és mindenéből ki-forgatta. Gilimer *Pápua* hegyén, attyafiaival együtt, a' nagy ínségben, már testek-is férgesedvén; annyira meg-szorúlt, hogy Bellisár Vezérnek társához, Fáraához kellenék néki folyamodni. Reménykedett; hogy küldjön neki egy kenyeret, spongiát, és tzitarát. Kenyeret azért. mert a' miolta az hegyre szorúlt, kenyeret nem látott; spongyiát: hogy

fekéllel meg-tellett egyik szemét törölgethesse; tzitarát: hogy azt nótára vervén, tulájdón nyomorúságát énekelve sirathassa: mert igen derék musikus volt. Illy keserves állapotra jutott az hatalmas Király. Fel-adta magát, és Belisáriusnak elejbe vitetett Kártágó Városába; oda érkezvén, hangossan nevetett; Konstantzinápolyban pedig, ahová által-tétetett osztán, Jusztinianus Ts. előtt illy szava hallatott: Hivságok hiysága, és mindenek hivság. Sok temérdek kintset-is vitt Afrikából Belisarius a' Tsászárhoz; a' többi közt Salamon Templomának edényeit, mellyeket Titus Ts. Romába ragadott néha napján, 's mellyeket a' Vandalok midőn Romát fel-dúltak, Afrikába hurtzoltak. Tetsék az. A. Sz. Egyház. Történ. II. k. Ur. 532-dik esztendő tájára vissza-nézni.

GRÁMMATIKUSOK. A' Grammatista, és Grammatikus, szó, szines értelemben, vagy szin-szerént vétetvén, tsak betüzöt, vagy bötü-körül-forgót jelent; de a' belső velős értelme azokra mutat, a' kik a' betükből öszve-rakott szóknak, verseknek, folyó, vagy kötött beszédeknek rendelesekben, 's meg-itélésekben foglaltoskodnak; sőt a' tanítványokat a' Rétorikára-is, avagy az hathatós szó-mondásra el-készítettik. A' Deákok azokat osztán *Literátoroknak* nevezték; de ezeken a' *Literátorokon* főképpen a' Költőknek (a' Poétáknak) fejtegetőjit érték. A' *Grammá-*

tikusokon, és a' *Literátufokon* a' felsőb' 's mélyeb' tudományu a' féle Tanítottokat érték; a' Grammatistákon pedig, és a' Literátorokon az alsób' rendűeket; noha mások, 's nevezet-szerént Mészfzála Korvinus a' Literátufokat-is, Literátor névvel illette. *Sveton. L. de illustrib. Grammaticis. p. 580.* Sunt, qui Literatum a Literatore distinguant, ut Græci Grammaticum a Grammatista: et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment; quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmat. — A' nevezetes Grammatikusokról könyvetskét irt Svetónius. Azok-közt Romában elsőnek teszi *Krátes* nevű Malleót, ki a' Görög Arisztarkus idejében élt, a' *Pun*, avagy a' *Pénus* Nemzeti 2-dik, és 3-dik háború között. --- A' Romai Grammatikusok-között nagy nevű volt *Gnipho* nevű Márk Antal, ki-bérre a' tanítványival soha sem alkudott; 's azért azoknak bő-kezeségekből annál többet nyert. Tanította őket az ékessen-szóllás' mesterségére-is. Mondják, hogy az iskolájába nagy emberek-is el jártak úgymint Márkus Ciceró, midőn fő Biróságot viselne. „Etiam cum Prætura fungeretur.“ c. 7. p. 583. *Orbilius* Grammatikus. Katonáskodása után Romában, Cicerónak Polgár mesterségekor tanítgatott, nagyobb' hirrel, mint sem haszonnal. „Docuit majore fama, quam emolumento.“ Keferű természetű lévén, mind sokakat egyebeket szóval szabdalt,

mind tanítványinak nem tsak tenyereket, de hátokat-is vagdalta. Ötet Horátzius *Plagófus* névvel illeti. — *Attejust* emlegetém. *Valerius* nevű Cátó Szilla' idejében, a' fok' fosztogatás közt jószágitól meg-fosztatván, fok' nemes embernek tanítottja volt. „*Periodoneus præceptor maxime ad poëticam tendentibus*“ p. 587. Igen alkalmasok voltak főképpen azoknak, kik a' költeményes mesterségre iparkodtak; a' mint eme' versek mutatják:

Cato Grammaticus, Latina Siren,

Qui solus legit, ac facit poëtas. Szü-
kölködő szegénységben élt életemes koráig, mint az eléb' említett Orbilius. --- *Quintus Cæcilius*, Attikusnak, kihez Ciceró levelei szöllanak, szabadossa, első volt azok közt, kik az utóbbi job' Poétákat, úgymint Virgiliust, és egyebeket, kezdé tanítványi előtt olvasgatni, fejtegetni. --- *Nicias*, *Vidiussal* együtt Ciceróval tanátskozott a' régieb' Költeményesek verseinek valóságiról; ötöt tettek Biróvá, hogy végezze-ki: ha ama' vagy eme' vers igazán azé - é, vagy nem talált - é bele tsuszni? Ajánlá Attikus Nitziát Cicerónak hogy lakásra-is erőszke magához, de holt kényeske volt Nitziás, meg-köszönte a' jó akaratot; némelly Sikkát emleget, kit örömeft tartott magánál. p. 589. „*Cicero Dolabellæ*“ omnino mihi literæ magis sunt expetendæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem

scire curare; nisi forte scire vis, me inter Niciam nostrum, & Vidium judicem esse. Præfert alter - - - alter: Aristarchus hoc ἐβελίγει (*configit, genuinum non censet*) Ego tamquam criticus antiquus judicaturus sum; utrum sint γὰρ ποιητῆς, an παρεμβεβληµένον. (*utrum sint poetæ, an interjecta*) „Cicero ad Atticum., De Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut ejus humanitate frui possem, inprimis vellem illum meum habere, sed mihi solitudo, & recessus Provincia est: quod quia facile ferebat *Sicca*, eo magis illum desidero. Præterea nosti Niciæ nostri imbecillitatem, mollitiem, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, cum mihi ille jucundus esse non possit? voluntas tamen ejus mihi grata est. *Verrius Flaccus*, hogy a' Tanúloknak elméjüket ébreszgesse, egyiket a' másikkal vetekedésre buzdította; elejekbe adván nem tsak azt, a' miről irjanak, hanem, azt az ajándékot-is, melly a' nyertesé legyen. Az valamelly régi, szép, vagy ritkáb' könyvből állott. „*Æquales* inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed & præmio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior. *Tiberius*-nak idejében halt meg. Prenesztében oszlop tétetett-ki emlékezetére a' piatzon. “ in inferiore fori parte, contra hemicyclum, in quo fastos a se ordinatos, & marmoreo parieti incisos publicarat. p. 592. *Hignus*,

Augustusnak Szabadossa. Cajus Julius Hyginus. Azt ki Sponyolnak, ki Aleksandria-bélinek mondja. Mohó követője volt Kornelius nevű Sándornak, Görög Grammatikusnak, kit a' régiség ismerete miatt sokan Polyhistornak (sok historiát tudónak,) némellyek historiának nevezének. Fő Tiszte volt a' Palátium Bibliothekájának; azomban sokakat tanított; 's belső jó barátja volt Ovidius Poétának, és Litiziniusnak, ki Polgár-mestersége után Historikus vala.

GRATZIUS deák Költő; Ovidius idejü. Irt Cynegeticon nevű könyvet, avagy a' kutyákkal való vadászatról. A' jobbik kiadás, 12-tödös termetben az Hollándusoknál költ, Ulizinek jelölésivel.

GRESSÓNI ADORJÁN. Megírta Gressóni a' Khinai Történeteket (Historiam Sinensem) ott bizonyította, hogy a' Krisztus Urunk halálakori fetétséget tapasztalák a' Khinaiak-is. Ezeknek Tartományokban tudniillik látatott a' napnak renden-kivül való tsodálatos fogyatkozása; mellyen *Quemvati* Khinai Tsászárnagyon meg-indúlt. BENEDICT. XIV. de festis Domini feria 6. in Parasceve.

GROTZIUS. Ki, a' mint az Anyaszentegyház Történeti közt meg-írák, a' közönséges A. sz. Egyházhoz tért, az ő fogságában készítetté-el azt a' könyvet, mellynek ez a' titulussa: *De veritate Religionis*. A' Vallás igazságáról. Ez a' mun-

ka, úgymond *Ladvocat* in *Lexico* sub *Lit.* G. olly derék, hogy azt már minden nemzet tulajdon nyelvére fordította. (Magyarúl nem láttam) Rövid, de igen hathatós. In *Summa*, e un capo di opera.

GVÁRÁN. A' Parakvári Tartományok *Gvárán* nevü népének egyik osztálya, vagy része *Chichvita*, vagy Tsikvita nevü; melly Tsikvita nép Szomszédja a' *Mokfos* nevü népnek, és Mifsiónak; a' hol P. *Eder* szolgált; kinek Könyvét kiadám már a' Mkházban; Makó Pál pedig Vátzi Kánonok, Direktor, ki 1793-ban Budán Istenben boldogúlt. Ki-adta, osztán deákul-is. Erről a' Parakvári, Gvárani Tsikvita népről illy Könyv adatott-ki. — „Historica Relatio de Misionibus PP: S. I. apud Chiquitos, Paraquariæ populos. A' Jéhus Társaságe béli Atyáknak a' Tsikvitoknál, Parakvária, népénél-való Apostoli munkálkodásokról Tudósíttás. Írá Spanyol nyelven *Fernandez* János, 's ki-nyomtatott 1726-ban; deákul pedig Augusztában 1733-ban. A' Könyv elején olvastatik a' fok helyén hagyás, és ditséret. Sok tsudákat emleget, de azok ítéletét a' Római A. Sz. Egyházra ereszti; 's én-is. Az Író a' mértföldeket Spanyol módra számállya. A' Spanyol mértföldek tsak egy kevesé nagyobbak a' Német mértföldnél; az az egy Órányi járásnál. — Ez a' Tudósíttás azt az időt emlegeti, mellyben Parakvária tsak huszon négy Reduktzióból

avagy új laki meg-keresztelt emberek Falujából állott, *Parana*, és Urakvay Vizeinek partyoknál. Ez mind a' kettő *Parakvár* Vizebe szakadván, elé-állíttya ama' nevezetes *Argenteus*, vagy *De la Pláta* Vizet. Már (a' Könyv-írása idejében) a' Reduk-tziók harmintz egyre szaporodtak. Minnyájan *Gvárán* nevet viselnek: 's a' Keresztyének száma benne száz huszon egy ezer, száz nyoltzvan nyoltz. 121. 188. Isten-után a' Jesuiták munkájával. Ezen új lakok külömbféle nevűek; egyik sz. Miklós, másik Loréti szüz Mária, sz. Xaverius, 's így továbbá. *) A' Tsikvita föld háromszáz mértföldnyire terjed, Tariksa Városától fogva Tukumán, és Peru-felé: napkelet-ről Tsakó hegyeit tekénti, melly hegyek Tukumániába érnek. A' Tsikvita Tartomány igen hegyes, és erdős. Ezen Erdőkből a' nép igen sok mézet és viaszt gyűjt. A' meg térés-előtt ellenségeiket, ha érék, meg-evék. — A' Keresztyénségre kívánák őket téríteni *Ortega*, *Campo*, *Martinez*, egyebek; de haszontalan egész Urunk 1686 dik esztendejéig. Akkor magok kértek ezen vadonyságiak lelki-atyákat, hozzájuk követeket küldvén. P. *Orosko*, a' Jesuitak' Provintziálissok, avagy Tartományos Tisztek eléb' nem szolgálhatott

*) Szolgált a' Loretumiaknál P. *Förder-is*, kit haza jötte után Budán ismértem.

küldendő atyákkal, míg *Tariksa* Városában elegendő személy-számu házat (Collegiumot) nem állított. Azután tsak ugyan hozzájuk küldetett P. *Arce* Jósef, Kánáriában született nagy buzgóságu Jesuita. Fárdozott köztök; de nagy akadék volt a' régi Keresztyéneknek, kik Európából oda szakadtak rosz példájok. Az Atyák tehát oda mentek Apostoli munkára; a' hol illy rosz példák nem ismértettek. A' Spanyol Király meg-parantsolá, hogy Európai embernek, ki-vévén az Egyházi, 's a' Világi fő Tiszteket, szabad ne légyen a' Gváránokhoz bé-látogatni. Voltak a' gonosz példa-adok-között jók-is; de amazok hatatóssabban vonták a' bárdolatlan lelkeket. — 1691-dik táján P. *Zea, Centena, Arce* Josef annyira vitték a' dolgot, hogy új néppel meg-szaporíttanák az A. Sz. Egyházat. — A' mi a' föld tulajdonit illeti, fok ottan a' Majom, Szarvas, Ketske, Vad-disznó, tyuk, lud, tekenyös-béka, kigyó, mérges-vipera. Egyébkor száraz a' Tartomány; hanem Detzember havától-fogva Májusig tart az eső. Akkor fok patakok, 's tók támadnak, hallal bévelkednek. Az eső szünte-után a' föld hamar ki-szárad. Akkor irtással, kapálással, a' dombok veteményre készíttetnek: böven terem a' Kukoritza, rizs, fa-pamuk, mézes nád, dohány: 's a' t. A' nép vidám, friss, és egyéb Indusokhoz képest, elmés; a' bujaság nálak alig talál helyet. *Locum*

vix invenit. p. 20. — Készfszek a' háborura, a' nyillal helyefen bánnak. Hogy meg-mutassák, és bizonyítsák, mi forgott emberek a' fegyver-forgatásban, fok féle állatoknak farkaikat, és a' madarak' tollaikat magokkal hordozzák; azt akarván jelenteni; hogy azokat nyillal ejték-le. Hordoznak erős kemény fából tsinált furkós botot-is, melly illendő szélelségre lapúl, és két élre: azzal verik-fel a' nagy labdát, multság kedvéért; azzal hartzolnak-is szem-közt; mikor reá szorúlnak. Vagyon *Cacic* nevü Tisztyek. — Csécsát készítettek. (Az illyenekről már másutt tettem tudósíttáft.) Így kéri a' leányt: A' Legény a' vadászatból annyi vadat hoz-élé, a' mennyit le-ejthet. Azokból ki-választ száz nyulat, és a' kért leány háza eleibe terítti. Ebben áll minden szó-váltás-nélkül a' kérés; A' szülők meg-nézegetik a' vadakat, 's meg-visgállyák, ha ezekre nézve, érdemes-e a' legény arra, hogy az ő leányokat néki adják. A' kisdedek tsak úgy neveltetnek, mint a' vad szamarak: senki se vigyáz reájok. (Ezeket, 's a' többit a' meg-térések-előtt-való időre kell érteni.) Együtt a' Tsikviták nem igen élnek; vagy a' kik egybe-állottak-is, hamar el-szélednek. — Szalmából füzött gúnyhókban laknak: azon gúnyhók az erdőkben szana-szétt állanak; mellyekbe búvni kell négy kéz-láb: alaton az ajtó, hogy a' szunyog, és a' fok darás, melly fellyeb'

repül, nehezebben érje; 's éjjel az ellenség az házba a' nyilat könnyen bé ne röpíthesse. Ételre és italra a' szomszéd, és idegen jövevényt-is bé-fogadják. Mikor együtt vigadnak, hogy a' gonosz lélek nekik ne alkalmatlankodjék, némellyek a' gúnyhóból ki-ugranak, 's rettenetes kiáltások között furkójokkal, a' levegőt, és a' földet körös-körül öszve-verik. A' vendégség el-tart jobbára harmad napig, 's éjtzakáig egymás-után: akkor leg-nagyob' kelete legyen az ő kedves itallyoknak, a' tsétsának. Mivelhogy pedig azon ital a' fejet bántya, a' vendégség jobbára, és örömnap vége a' veszekedés, és gyilkosság. Akkor tudniillik az el-aludt harag ismét fel-lobbanik; ha ellenben a' vendégség békével végződik, a' jövevény vendég azt, a' kitől jól tartatott, hasonló mulatságra hívja, és idézi. Sokszor meg-részegednek, 's jól mondá *Montenegro* Püspök; hejába taníttatnak az hitre, míg közölök a' részegség ki nem irtatik; 's ugyan-is a' Miszcionáriusok tellyes gondal azon voltak, hogy ezt a' gonofságot meg-gátollyák. Tördelték poharakat, őket el-választák egymástól, és haza hajtották. Amazok neki dühödvén az Atyák-ellen, botot, nyilat fogtak. Abban a' dologban *P. Fideli* Antal, Olasz Országból jött Jesuita fáradozott leg-fő-képpen. Majd egyszerre véletlenül, valóban tsak Isteni áldás-által meg-szünt köztök ez a' roszszaság. *P. Fide-*

li 1702-ben halt-meg. Holta után a' nagy ital ki-vezett tellyességgel a' Tsikvíták-közül. Nap-közi foglalatosságok ezekben áll. Hajnalkor feleltekemeznek; azután sipolással mulattyák magokat. Meg-várják, míg a' regveli harmatot a' nap el veri; tudván, hogy az a' harmat igen ártalmas. Akkor ki-mennek a' mezei munkára; nintsen pedig arra más, hanem tsak igen kemény fából készített szerszámok; ekéjek, 's egyebek, a' hová vas kellenék, abból áll. Délig dolgoznak, othon ebédelnek; dél-után járnak kelnek, egymást látogat-tyák, a' *tsétsát* kóftolgattyák, nagy lab-dával jádszanak; de azt nem ököllet, ha-nem alája tartott fővel verik viszsza; no-ha földig kell-is utánna lapúl-*ni*. Abban igen forgott Tudósok. Az Ászszonyok-is, holott kevés a' dolgok, ki-járnak egymás látogatására: főznek, magoknak ruháts-kát varnak, némellyek aluvó hálót-is fűz-nek. Az, holott alkalmas szerszámok-nél-kül szükölködnek, nagy bajjal jár. Nap-nyugat után vatsorálnak; az öregek le-nyugszanak; a' nőtelenek pedig két kari-kás körre osztyák magokat; egyik a' le-gényeké, a' másik távulab' a' leányoké. A' közép-helyen két Sipos el-kezdi a' mu-sikát, egyszerre egyes hangal, egyező nó-tára fel-kiáltanak, 's ugrándoznak. El-tart két-három óráig a' tántz, azután el-fárad-ván, le-nyugszanak. Aratás után vadász-ni, és halászni járnak. A' vadászatra bok-

ros fereggel mennek; és két-három hónapig-is el-járnak a' vadak után. Le-ejtenek akkor fok vad-disznót, majmot, medvét, szarvas, havasi ketskét. Hogy pedig a' meleg Országban a' fok vad meg ne büszkődjek, a' húst addig száríttják, míg meg nem fásúl. A' leg-szerentséssébb vadászt magasztaltja minden ember, és örvendésre bé-látogat hozzá. Augusztus Havában hazatakarodnak a' mezei munkára: mert akkor kezdődik. — A' nyelv külömbféle, és igen nehéz. Bizonyos Miszsiónárius arról azt írta: hogy a' szótár a' Tsikviti nyelv számára, 's a' szavainak rendbe-való foglalására készül ugyan; de temérdek leendő: mert már a' C. betűnek elejéig száz árkuft foglal magában. Más más szomszéd nemzetségben különös a' nyelv. Egyik úgy külömbözik a' másiktól mint a' Spanyol a' Frantziától. Beszéli az Író a' *Manatuk* irtoztató népről-is. (Le-íráim ezek gonofságokat az A. sz. Egyház Történ. 31-dik könyvében, Ur. 1746-dik esztendejét emlegetvén p. 255.) P. *Arce* József új lakásra gyűjté a' Tsikvita népet, és a' kereszténységre vezeté. Az ilyen meg-tértek istenes erköltsökről, ájtatóságokról, gyönyörű magok-viselésekről szép a' tudósítás. — Meg-mutattatik, hogy szent Tamás Apostol Amerikában tanított. — Leíratik P. *Cavallero* Lukátsnak Jesuita Miszsiónáriusnak tsudálatos élete, buzgósa, halála. A' *Manatsik* nevű népnél fárodó-

zott. A' *Manatsik* nép három napi járányira vagyon sz. Xáverius Reduktziójától. Rettentő erdővel vetetik közbe; abból a' nap-is alig láttszik-ki. Vizzel, vaddal, gyümöltsel bévelkedik. A' népnek nagy része bélpoklos: a' testek tudni-illik olyan, mintha halhéjjal bé-volna vonva; de az nékik nem akalmatlan. A' *Tsikvita*, és *Manatsik* nép együtt-lakott néha napján: a' vízfsza-vonás szakasztá-el őket egymástól. A' *Manatsik* népnél a' házak mesterséggel vannak építve, piatzra, utszákra oltattak. A' nép falú helyén találkozik három vagy négy nagyob', és tágosb ház-is. Az olyan házban több a' szoba, és a' pitvar. Illy házokban laknak a' Katzik Tisztek a' fő emberekkel: azokban vendégeskednek; sőt azok egyetemben a' bálvány templomok. Az épületek számára a' nagy fákat fa-fejszével vágják. Az aszszonyok dolga a' vászon-szövés, és a' tserépedény' készítése. A' végre a' földet fokáig ásztattyák, 's olly derék edényeket tsínálnak, hogy, mikor kotzogattatnak, úgy pengenek, mintha rézből állának. Egyik falujok a' másiktól nem meszsze-esik: a' vendégségeknek vége jobbára részegség. Midőn egybe-gyűlnek a' tanátskozásra, az első hely a' fő Katsik-tiszté; a' második a' bálvány Papoké; a' harmadik az orvosé: a' negyedik helyen a' második rendű előjárók ülnek, továbbá a' nemesek következnek. A' fő Katsiknak szót fogad minden

den ember, annak házat egyebek építtenék: földeit ki-dolgozzák: konyháját bőven mindennel meg-elégítettik. Attól függ a' büntetés ki-szabása. Az pedig olly rettenetes, hogy a' bot-alatt törjék a' bűnösnek oldala, 's egyéb tsontya, *Dézmát* veszen a' Katzik mind férfinak, mind asziszony-nak halászfattyából, 's vadászfattyából. De vadászni nem szabad a' Katzik engedelmével. A' fő Tifztség a' Manatsiknál (de nem a' Tsikvitánál) örökségü: az az, atyáról az első szülött fiára marad: az atya a' fő Tifzet még élteben által-adja a' fiának; mihelyest arra-való; de az által-adóhoz kötelezett betsület meg-marad azután-is. Ha meg-hal, sívás-rívás közt temettetik-el: koporsója a' föld-alatt bolt-hajtás alá rejtetik; 's az kövekkel, és oszlopokkal úgy bé-tsináltatik, hogy néki a' nedveség ne ártson, 's a' testet a' föld terhe le ne nyomja. Nagy számu a' Manatsik nép. A' mi a' vallásokat illeti, meg-vagyon nálak a' Keresztyénségnek némelly árnyéka; de azt mondhatni felölök, hogy egész Amerikában nintsen nálaknál babona szerűeb' nép. „Habent nonnihil luminis et cognitionis a S. Thoma Apostolo, qui ut non ex vanis rationum momentis adstrui potest, in his regionibus Evangelium prædicavit. p. 142.“ A' régi hallás, és hagyomány szerént azt beszélik ezen Manatsikok: hogy a' régi időkben gyönyörű egy kised szüztől született: hogy az fel-neve-

kedvén, olly nagy tsudákat tett, hogy azokon el-ámult az egész világ: hogy az betegeket gyógyított, halottakat támasztott, hogy Tanítványinak meg-jövendölte az ő menybe-menetelét, hogy minnyájok láttára fel-is ment mennyekbe: nappá változott. Így keverik az igazat az hazuggal. De azt, a' kiről illy tsodálatos dolgokat beszéllenek, éppen semmi tisztelettel sem illetik; hanem ellenben tisztelik az ördögöket. A' végre nintsen más bálványok, hanem azokat az irtóztató formákat 's képeket imádják, melyekben nékik megjelennek az ördögök. Az ő Papjaikat *Mappon* névvel illetik. A' lelkeknek meg-maradását vallyák az ember holta után, 's hogy holtok után örök életre jutnak. A' lélek neve *Oquipau*. A' halottakat betsülettel temetik-el. Nagy fáradságába került P. *Cavallero* Lukátsnak ezen Manatsik nép' meg-térítése; Tértek a' Mapon nevű Papjaik-is a' Krisztus' prédikállására. Né-melly helységi meg térésről így ír a' többi közt P. *Cavallero*: Némelly tsuda után, midőn *Zumakáze* nevű fél-holt egy beteg, a' boldogságos szüz segítségül hivatása után, egy szempillantás alatt tellyességgel meg-gyógyult volna, a' nép óhajtván a' Keresztyénséget valamennyi beteg volt a' faluba, mind a' P. elejbe hordák, mondván, holott olly hatalmas az Istene, nyer-né-ki tőle minnyájok' egészségét. Kérdé a' Páter: ha hisznek-é Krisztusban? 's kíván-

nyák-e a' Keresztséget? Minnyájon felszóval (igy ír P. Cavallero) felelének: Hiszünk tellyes szivből, és semmit sem ohajtunk buzgóbban a' Keresztségnél. Erre én az Evangyliomot az ő egészségekre felolvasztam. „Sanctum Evangelium in eorum legi,“ 's egyfzersmind engem a' belső indulat arra ösztönözött, hogy ezeket mondjam, legyen-meg néktek, a' mint hittetek. És ime azon nyomban fel-kelének mind egészségesen. Ezen tájból a' *Jurukár* nevű Manatsik néphez ment predikállani; (minekutánna a' Zibákiak meg-tértek volna) kereszttet állított, ahoz gyűjté a' népet, meg-fejté a' keresztyén hitnek tikait, a' hozzá illendő élet tulajdonit. A' Mapon Papok közzül a' leg-öregebbik ezen oktatás alatt annyira fel-indúlt, hogy bátran, nyilvánságosan meg-vallaná, hogy tellyes életét merő gonofzságokban töltötte; 's hogy a' népet ravalz gonofzsággal hitegeté merő élelem kedvéért. A' Maponnak, de leg-főképpen az Isten emberének szavai a' népnek igen tett szettek. Leg-örömeftéb' hallá pedig a' Lelki-atyától a' nép azt, mikép' pártoltak-el az Istentől a' meg-esett Angyalok, kiket már a' pokol tart, 's kiket ők eddig istenek gyanánt imádtak. Eltartott egynehány napig az illyen taníttás. Már, hogy viszsza ne essenek az elébbi babonára, elé-hozatta az ördögi tisztelet szerfszámit, a' superlátot (melly, a' mint ők mondják a' szentséges sz. helyet a' töb-

bitől el-választja, 's mellybe tsak a' *Mapon* járúl) a' tisztelethez tartozandó edényeket. Ezekét lábaival tapodá, ganajjal, sárral bé-mázolá; végtére a' tűzön meg-emészté; de a' tüztől meg-menté azt a' tudákös szerfzámát, melly az ég forgásinak vizsgálására rézből vala tsinálva; 's melly a' napnak, holdnak, és az állatos kerületnek jeleit ábrázolá. Mondja ugyan az Iró, hogy az a' szerfzám egynehány száz esztendőök előtt az ördögtől hozatott oda; de más móddal hozzájok kerülhetett: fok a' féle mód kinek kinek eszébe juthat. p. 172. „Exemit ab incendio instrumentum
 „ mathematicum, ære fabrefactum in usum
 „ astronomiæ, quod ipsum repræsentabat
 „ solem, & lunam, cum ceteris Zodiaci
 „ signis. Et hæc quidem machina astrono-
 „ mica donum erat diaboli, qui aliquot
 „ ante seculis huc attulerat. Post horum
 „ combustionem ierunt barbari in lætas
 „ choreas. Ezen nép, ahol a' *Mapon* Pap
 „ neve Ap; Ab, apa névből származha-
 „ tott, a' hol meg-volt a' Superlát, és a'
 „ Superlát vagy kárpit-megett az úgy ne-
 „ vezett szentséges sz. hely, a' hol a' reli-
 „ giói tiszteletre meg-voltak az edények,
 „ a' hol a' lelket halhatlannak vallák, a'
 „ hol a' betsületes temetkezés, a' gyűlés-
 „ béli ülés' rendtartása meg-tartatott, a'
 „ hol illy rézből tsinált természet szerént-
 „ való tudákös igen-igen régi szerfzám ta-
 „ láltatott; ezen nép, mondom, nem volt-

„ é vagy Zsidó, vagy Keresztyénségből
 „ roszra kortosodott el-fajult hajdani jö-
 „ vevény nép? méltó ismét meg-tekénget-
 „ ni azokat, a' miket P. *Fauque* neve alatt
 „ elé-adtam. Lit. F. hic. “ — A' *Jurukári*
 népnek meg-térésére igen használt a' mi-
 nap meg-tért *Zibáki* új Keresztyénség. E-
 zen népnek *Katzik* Tiszte olyanokat mon-
 dott a' *Jurukáriak* előtt a' Keresztyén hit-
 ről, hogy azokat csak a' sz. Lélek tette a'
 nyelvére. p. 173. „ Ut dubitandum non sit,
 talia verba a Spiritu Sancto in ipfius lin-
 guam fluxisse. “ Tsudálta azokat P. Caval-
 léro Lukáts-is. Hasonló ditsérettel magafsz-
 talák a' hitet egyéb *Zibákiak*, kik a' Pá-
 tertől a' dolog miatt el-butsuztak. Arról
 így ír P. Lukáts: Ki nem mondhatom, mi
 zokogások, és köny-hullatások között vál-
 tak-el tőlem a' *Zibákiak*: fájt nekem-is
 igen ez az el-válás. De hogy mind őket,
 mind magamat vigasztallyam, azzal a' re-
 ménységgel tápláltam őket, hogy a' jö-
 vendő elztendőben viszsza-jövök hozzájuk
 az hit dolgaira szolgáló tellyesb taníttásra.
 Meg-szeratték a' *Jurikáriak*-is az Isten em-
 berét, 's akár mi fáradságos dologra el-
 szánták magokat annak kedvéért. El-járt
 rettenetes éhség', inség és fáradság kö-
 zött a' Páter más pogány helyekre-is, úgy-
 mint a' *Puyzok* néphez. Ott a' pogányok
 már nyíllal által-szegezvén addig verték
 P. Lukáts' fejét, míg a' Jéhus, és Mária
 emlegetése közben ki nem végzék az élet-

ből September Havának 18-dik napján, 1711-ben. — Le-iratnak osztán P. Cavallero Lukátsnak istenes erköltsi. — Következik a' tudósíttás P. Zea Jánosnak fáradságos igyekezetéről. Le-iratik a' *Morotok* nép. — Meg-öletett mind P. *Arce*, mind P. *Blende* Bertalan, a' *Payaqui* pogányoktól. Le-rajzoltatik istenes életek. — Következik P. *Xandra* János Reduktziója; P. *Yegros* Mihálynak a' *Zamuko* népnél Apostoli munkája; Fráter *Romero* Albertnek a' pogányoktól szerzett halála; egyéb' Reduktziók 1717-dik, és 1718-dik esztendőben. P. *Tolu* Jósefnek élete, és halála. — P. *Machomi* Antal sz. István neve alatt állíttá-fel a' Reduktziót, a' *Lules*, *Arisztenez*, és egyéb Nemzetekből. — Meg-ismértetnek más vad népek, a' Pátereknek nálakvaló fáradságokkal együtt A' Tudósíttás 275. levél lapig folytattatik. Végteére fel-iratik, hány keresztyén személly lakott 1729-dik esztendőben a' Parana vize, és Urugvay mellyéki helységekben. A' *Paranai* szám 62, 263 = hatvan két ezer, két száz hatvan három. Az *Urugvai* 69. 405 = hatvan kilentz ezer, négy száz öt.

H.

HERTZEG RÁFAEL: máskép Zéchi. Zétsi. „Raphael Hertzeg de Zechio,

Eccles. Bács, & Coloc A. Episcopns “ (Ex PRAY Hierarch. Coloc. ad an. 1455. p. 77. *Hertzeg Ráfael a' Bátsi, és Kalotsai Egyháznak Erseke, Urunk 1455-dik esztendejében Kápisztránus Jánoshoz, sz. Ferentz Szerzetelséhez, kit a' Mkházban, és az A. sz. Egyház Történetiben emlegettem, ezen levelet irá deákúl, Apátiból. — Raphael Hertzeg de Zechio, Eccles. Bacs; & Coloc. A. Ep. (S. P. D.) — Sokszor alázatos reménykedéssel könyörögtünk, hogy Atyaságod ezt a' mi Bátsi Eklesiankat látogatná-meg. Ottan sok lelki gyümölcsöt hajthatna, és közelről arra-is vigyázhatna, hogy véletlenül a' Törökök bé ne üssenek a' Keresztyéneknek ezen földeikre. Ezen nyoltz napok-alatt szomjúhozva várjuk Atyaságod' el-jövetelét, és ezen reménységtől indíttatván, a' szomszédsági népek ide olly nagy számmal gyülekeztek egybe, hogy már az eleségből ki-fogytak, és az enni-valónak drágasága-miatt okosan attól lehet már tartani, hogy sok ember éhel meg ne hallyon. Kérjük tehát tellyes buzgósággal, hogy továbbra ne halaszsa ezt a' Kegyelmet, mellyért tellyes indulattal reménykedünk, 's mellyre óhajtvá várokozunk. Datum in Apáty Fer. 2. in die S. Crucis. MCDLV.*

HERÓDOTUS. A' világi Hiftória íróknak attyok. Halikarnaszszusban született Urunk-élőtt 404 esztendővel, úgymond *Ladvocat* Olaszúl. Meg-látagatta Egyiptust,

Olasz, és egész Görög Országat. Kilentz Musa nevü kilentz könyvekbe szoríttá a' Történeteket. Gyönyörű a' Görög beszéde. Noha rántzigállyák némellyek, e cosa certissima „ bizonyos dolog, úgymond Ladvocat: hogy az ő Históriája azt foglalja magában, a' mit a' régi idökre nézve, bátrabban el-hihet az ember. Egy szóval, az Heródotus az Históriában, a' mi Homérus a' költök rendében, Demoszthenes a' Szómondók között. A' mi a' kilentz Musák - után találtatik, tudniillik Homérusnak élete, nem az övé. Fejtés kell hozzá. Ez az, a' kit a' régi Epületek alkalmazásával egynéhányszor emlegeték, 's ki-ről ezeket-is írák. Sacra Solennia — II.

„ *Hieroglyphicon explicatum* a v. 15.

„ *Historiæ, illustris, Musarum nomine, Scriptor,*

„ *Natus paullo post Cambysem, synchronus Esdræ,*

„ *Afferit Ægipto deberi sacra, deosque*

„ *Græcorum. — Cambyses post Cyrum Rex*

„ *anno M. 3478. — Esdras coævus Hero-*

„ *doto, ab Artaxerxe Hierosolymas missus*

„ *anno M. 3537.*

HIERONIMUS FERENTZ.

„ *Venerab. Famulus Dei Franciscus de Hieronymo e S. I. apud Contin. Fleur. Tom.*

83. an. 1758. p. 622. Régolta tartatott, és

folyt Romában a' ki-rendeltetett Kárdinális

Gyűlések-előtt a' Jerónimusról nevez

tetett Ferentznek Jesus Társasága Szerze-

tetsének Istenes erköltsei' meg-vissgálása.
 XIV-dik Benedek Pápa tehát hallván, 's
 meg-fontolván 1758-dik esztendőben Má-
 jushavának 2-dik napján a' Ritusi Gyűlés-
 béli Cardinálisoknak ítéleteket arról, hogy
Jerónimus Ferentznek istenes erköltsei való-
 ságossak, halála-előtt egy nappal ily vé-
 gezést adott-ki (ki - tetszem a' Summáját)
 „ Minek - utánna Szerentsés vége lett; az
 Apostoli szék szokása-szerént véghez-vévén
 minden készületet, *Ierónimus Ferentz'*, Je-
 sus Társasága-béli Profeszus Pap' erköltsei
 vizsgálásának, napot szabtuk végtére,
 mellyben mi előttünk Generális öszve-gyű-
 lés tartásék. Azon napi Gyűlésben tehát
 írva előnkbe adattak a' sz. Ritusi Gyűlés-
 béli Kárdinálisoknak ítéletek (triginta sex
 suffragia) el-olvasztattak, jól meg-visgál-
 tattak; hallottuk, vettük-eszre; a' mi rit-
 ka példa: minnyájan meg-egyeztek, az
 Istennek azon tisztelendő Szolgája erköl-
 tsinek fő rendüségeket (heroicitásoknak)
 meg-bizonyíttásában. Szint azt ítéltük mi-
 is tulajdon vizsgálásunk-után - 's meg-fele-
 leltünk mi-is hogy bizonyossak Hite, Re-
 ménysége, és mind Istenhez, mind a' Fe-
 lebaráthoz való Szeretete fő rendüségai,
 szint- úgy az Okossága, Igasága, lelki
 erőssége, mértékletessége-felől. — „ Divi-
 no iterum implorato præsidio a luminum
 Patre, proposito dubio affirmativum re-
 sponsum dedimus, hoc est: constare de
 virtutibus Theologalibus, Fide, Spe, &

Charitate erga Deum, & proximum, ac de Cardinalibus, Prudentia, Justitia, Fortitudine, Temperantia, earumque annexis in gradu heroico, in casu, ad effectum, de quo agitur. Et præsens decretum in Acta ejusdem sacrae Congregationis referri, & publicari mandavimus, hac ipsa die, 2. Maji.

I.

IBERIAI SZOLGÁLLÓ, rab asz-
szonyi Személly. Erről tsak illy röviden
irtam az A. Sz. Egyház Történeti-közt,
Ur. 326-dik esztendejét emlegetvén. „Az
Ibérusok bizonyos rab leányzónak tsuda-
tételire tértek az igaz hithez. (Ex *Rufin.*
& *Sozomeno*) most egykevesé hofszafsab-
ban. Az említett Asiai Ibérus népnek meg-
téréséről így ír *Julius Pollux*, kinek Histo-
riás Könyve Görögből Deákra tétetvén,
Válens Tzáfzárságáig terjed Világ Terem-
„tésétől-fogva. *Ιουλις πολυδευκος*. - *Julii Pollu-*
„*cis Historia Physica*, seu *Chronicon* ab Ori-
„*gine mundi usque ad Valentis tempora*,
„*nunc primum Græce, & Latine editum*,
„*cum Lectionibus variis, & notis, ab Igna-*
„*tio Hardt, Presbytero, & Bibliothecæ Ele-*
„*ctorali Adjuncto. Monachii & Lipsiæ.*
„1792. **HARDT** in *Dedicatione*. *Materia*
„(*Julii Pollucis*) *historiam potissimum Ec-*

„clesiasticam spectat, Finis est rem juven-
 „di literariam scripto, orbi quidem dudum
 „promisso, nunquam tamen emisso. (Græ-
 „ca impressa sine accentib.) „Ιβηρες δὲ ἐν τῷ
 „ᾧ χρόνῳ χριστιανισμοῦ . . . Azon időben
 (nagy Konstantínuskor) az Ibérek, Ásiai
 népek Keresztyénekké lettek; el-kezdvén
 ezen meg-térést, midőn a' Keresztyén rab-
 leányzónak tsudáit tapasztalták. A' rab le-
 ányzó álhatatosan örvendette az imádsá-
 got, és böjtölést. A' pádimentomra vetett
 zsákon szokott háltni. Minthogy pedig a'
 barbarusok (idegen népek, vagy, popá-
 nyok) nem tudván az Orvos mesterséghez
 egymást látagaták, 's az orvosságról egy-
 mástól kérdezősködtek, ezen tsudálkozás-
 ra-méltó aszfszonyhoz-is sok nyavalyás já-
 rula. Ez pedig a' pádimentomra le-fektet-
 vén őket, könyörgött az Istennek, 's azon-
 nal meg-gyógyította őket. τὴν ὑγίαν αὐτοῖς ευ-
 δεως ἐχαρίετο. p. 309. A' hir minekutánna
 el-vitetett minden-felé ezen tsudálatos asz-
 fszonyról, minden beteg hozzá hordatott,
 és meg-gyógyult. Hallá ezeket a' királyné,
 az Aszfszonyt magához hívá, hogy érte
 imádkozzék. (Sókrates a' Király fia beteg-
 ségét emlelti) mert a' nehéz nyavalyában
 sokáig kínlódott. Az Aszfszony alázatoság-
 tól viseltetvén, a' Királyné kérését el-mel-
 lözte. A' Királyné pedig az ő nyavalyá-
 jától ösztönöztetvén, a' Királyi Méltóságot
 félre-tette NB. NB. maga járult hozzá. A'
 rab személly azt a' silány ágyra fektette,

's az Istennek könyörögvén, azonnal meggyógyította. Jutalom fejébe hozott aranyt, ezülit, öltözetet, 's töb' a' féle Királyi ajándékot. De a' tsudálatos Személly ezekből semmit se vett-el, tsak a' mindenek Teremtőjének meg-ismérésére, 's Annak tiszteletéért a' Templom építésére, és az egész népnek meg-térítésére ösztönözte a' Királynét. A' Királyné az Urához vizsgálta-térven, 's azt el-bámítván a' lett dolgon, ösztönözé, hogy ismerje-meg az Istent, 's Néki építsen Templomot. Az ugyan a' Királyné meg-gyógyulásán álmélkodott; de a' Templom építését el-hallásztá. Később idő-múlva el-megy vadászatra, a' reá esett nagy Setétségben nem látván, hová megyen, a' rab aszszony' Istenéhez fohász-kodott; és a' setétség el-múlása után, elment ama' tsudálatos aszszonyhoz, kérvén, hogy a' Templom' rendi-módját mutassa-meg. A' pedig Beseleem példája-ként a' Templom formáját le-irá. A' Templom elkészült, inté amaz a' Királyt, hogy a' Római Császárhoz küldjön követeket, 's azok által kérjen Papot, hogy a' Templomot fel-szentelje. Konstantínus áldván az Istent a' követeket kegyesen fogadá, és egy jó életü, hittel ékesedett, okos embert küldött sok ajándékokkal együtt: hogy előttök az Isteni tiszteletet hirdesse.

Icholai = *Ychoalai* nevü némelly *Abipon*-embert magasztal *Dobritzhofer* főképpen; de el nem halgattya *Aletin*, és

Chitalin ditséreteket-is. Az *Abipon* nép, *Parakvária* Lakosinak egyik része. A' Jesuiták az *Abiponok* meg-térítéseken száz egynehány elztendőnél tovább' fáradoztak. Sz. *Solánus* az *Abipon* népnek részét Keresztyénségre vezette. Azután ott a' dologban Jesuiták következtek; de idővel elfelejtkezett ezen nép arról, a' mit tanúlt. A' múlt Században Spanyol *Pásztor* János *Párákváriai* *Cerqueira* Gáspárral majd száz leuca mértföldnyire utazott a' *Matarai* említett néphez. Ezeket egy világi Pap vezérlé; de a' keresztyén néven kívül már kevés Keresztyénség tapasztaltatott rajtok. Azoknál a' jobbúlásra nagy hasznót havtván P. *Pásztor*, eme' világi Pappal, 's P. *Gaspárral*, sok rettentő fáradság, éhség, szomjúság után bellyeb' ment, más *Abipon* néphez, és szép szóval, ajándékokkal, Isten után arra vitték a' fel-talált népet; hogy kereszttet állíthattak, és szép reménység volt az utóbbi haszonról. Új lakok állíttattak a' *Mokob*, és *Abipon* népénél. Szánta *Fe* városához közel egy új lakot állított P. *Burges* Ferentz, *Xaverius* Sz. Ferentz neve alatt. Először azt *Mokob* nemzetű husz familia lakta; de meg népeledett. A' Spanyolok; de főkép' a' *Kvárán* régieb' Keresztyének segítségével, 's költségével az Atyák már a' lakosok szükségekre valót bőven bé-szerzették. Keresztyénné lett a' nép: szántani, vetni, építeni, sőt még notára muskálni-is meg-ta-

núlt. Ebben a' tanításban jeles volt ottan Slesiai P. *Pauke* Florián. A' *Kazik* nevű fő Tisztei azon népnek mindenre jeles példával szolgáltak. Főképpen használ pepig azon népeknél a' Kátzikoknak példák, 's ösztönözések. Ezek közt nevezetes *Aletin*, *Chitalin*, és *Domokos*. A' latrok fejedelmekből példás keresztyénekké váltak. valahányszor *Aletint* szemléltem, úgy mond P. *Dobritzoffer*; a' közönséges erköltsnél felségebbebbet szemléltem benne. CHITALIN. felől azt mondá Olasz P. *Bonenti*, P. Burges Ferentz társa: — ha ez a' Katzik tanúlt volna minden embernek meg-tsalására maga elegendő lett volna. Az volt azon népben igen példás állapot, hogy mind a' két nemű fiatal személyek ki-mondhatatlanúl szemérmetesek. „Adolescentum utriusque sexus verecundia incredibilis.“ Hofszafan le-írja ösztán az említett Atya, ki náluk 18. esztendeig fáradozott, ezen keresztyének ditséretes életet; hanem némelly régieb' rossz' Keresztyének gonosz példájára panaszolkodik; mellyre nézve meg-is parantsoltatott a' Királytól, hogy minden tsötselék hozzájuk ne eresztesék, az Afrikai, Mulat, Mesztitz nevű népből. — A' mi az *Ychoalai* Abiponnak ditséretét illeti; ez az ember, úgy mond, az ütközetekben minden ellenségi-ellen győzödelmes volt: az Atyáknak örömeit engedett; másokat a' Keresztyénségre ösztönözött, vezetett; de

maga, a' maga Keresztségét fokára halasztotta. Végtere nagy pompával az-is tsak ugyan véghez-ment. p. 151. Midőn a' *Kvárániak*, a' Lufzitanushoz tseréltetvén, támadást indíttanának (mellyről hofzszas tudósíttást tettem az A. Sz. Egyház Történeti-között 1746-dik esztendőben, p. 255.) mindent tettek a' Jesuiták, hogy a' költözésre szánt nép engedelmeskedjék; de haszna nem volt. A' tserélés meg-lett; de a' Spanyol új Király azt ismét semmivé tette. A' ki-vert Kvárániak haza költöztek. De három esztendő azomban el-telvén, szörnyű pusztává lett a' meg-tértek hazája. A' Kvárániak szörnyű állapottya igen el-idegenítette az *Abipon* népet a' Spanyoloktól. *ICHUALAI* meg-maradt az hívségben; másokat-is arra vezetett. Nyertes volt a' félelmes ellenség vezére-ellen. Annak fejét fel-akasztatván. A' népet olly hathatos beszéddel szokta meg-szóllíttani, hogy az ollyan szó-mondást a' tanúlt Orátor se szégyenlené. Tudnak azon földiek hofzszasan, és hathatósan szólani. „*DO-*
 „*BRITZH.* Neque putet ejusmodi Oratio-
 „nem barbaro homini a' me affingi, quod
 „*Ingæ Garcillasso* de la *Vega* nonnulli pro-
 „prium suspicantur, qui suæ de rebus Peru-
 „anis Historiæ longiores Indorum Oratio-
 „nes inspersit Experientia didici, Abpones,
 „*Quaranios*, &c eleganter differere, me-
 „taphoris, figuris theoricis, similitudiui-
 „busque, quid quid asserunt, pro ingenii

„sui modulo exornare. Illud mihi indubitatum, Americanos, quantumvis barbaros, „præ ruricolis hujatibus promptioris esse „lingvæ‘ disertiorisque.

JOANNOVITS ARSÉNIUS. Midőn a' fok ellenség - közt, a' Prusz, Frantz, Bavarus erejét, Mária Terésia országlásának kezdetekor 1742-een, 5-dik Filep Spanyol Király-is, Károllyal Nápolisi Királlyal, tulajdon fiával-egygyütt segítténé, a' Magyarok az ellenségre huszon két ezernél töb' gyalogot vezettek magok - közül: Lovasok száma tizenhat ezerből állott. Az Illiriai sokféle nevű nemzetből pedig, a' Tisza, Maros, Duna, Károlovitz mellyéki Rátzokon, és fok nevű Horvátokon-kévül elé-jöttek az ellenségre a' Pándurok-is, melly Rátzi részt azért szokás e' nevezettel illetni, mert az haramiákat illy nevű gyalogok szokták kergetni, fogdosni. Az Illiriai Vitéz hiv népnek szolgálatyát meg akarván hálálni, Mária Teresia, úgymond Dufresne folytatója, p. 207. az Illiriai Rátzoknak meg-engedé a' Metropolita Erseket (bár azok-is egyesülének) első volt az illyen Ersekek-közül *Joánnovits Arsenius*, ki a' minapi háborukor el-hagyván Török Országat, a' Magyar Korona-alá folyamodott. Meg-erősítette egyetemben a' Királyné az Illiriai Nemzet' jufsát, és szabadságít. Az említett nagy háboruban a' Magyar fő-embe-
rek-közt jeleskedtek ezek-is: Baranyai Já-

nos, Fesztetics József, Gilányi János, Nádasdi Ferentz, Batthyáni Károly, Horváth Országi Bán, ki Prágát dél-felől szorongatá a' Németekkel: mert Fesztetics József a' Magyarokkal, és Illiriusokkal, más-felől ostromlá a' Prágai Frantziákat; míg onnét végtére haza-felé nem lódultak. Prágában osztán Mária Teresia 1743-ban, 12-dik Aprilisben, Tseh Ország Királynéjává koronáztatott. Battyáni Károly Bavária Gubernátorává tétetett; de onnét hamar Fridrik Király-ellen küldetett Tseh Ország szélére.

K.

KÁLNOKI Magyar Krónika-írók. Pethő, Kálnoki, Spángár. Magyarúl a' Krónikát írta először Nemzetes *Pethő Gergely*, Urunk 373-dik esztendejétől-fogva 1626-kig. Az ki-nyomtatott Bétsben Urunk 166odik esztendejében. Folytatá, és meg-szaporíttá azt Gróf KÁLNOKI Samuel, az Erdélyi Kantzelláriusnak Tanátsofsa, 's Háromszék fő Birája. Nyomtatott Bétsben 1702-dik esztendőben. Azon Krónikát 1627-dik esztendőtől-fogva 1732-dikig SPÁNGÁR ANDRÁS Jesuita terjeszté. ki-adatott Kálsán 1734-dikben. A' könyv-elejére függeszté Pethő nagy Sándornak ama' költött levelét, mellyel a' Tóthoknak ajándékozta a'

világnak jó nagy részét: azután az Hunnokok és Magyarok Történetit rendre következő esztendőkre osztja. Az első esztendőben fok Mese-rendü tudósítás foglaltatik, melly már az utóbbi Iróktól helyre-hozatott.

KHÁLTZIDIUS. Chalcidius, Urunk-után harmadik századbéli, 's Plátó-szerént való Böltselkedő. Meg-vagyon Kháltzidiusnak Görögből Deákra fordított könyve, melly Lejdán 1617-ben nyomtattatott. Azzal Timéus' könyvét magyarázza. Mójsesről el-beszéli a' mit róla a' Zsidók, 's a' Keresztyének hisznek. Kháltzidius noha nem Keresztyén, említti azon könyvben (Commentario in Timæum Platonis) a' három Királyoknak jöveteleket, és így ír: Meg-érdemli tőlünk az ájtatos betsületet az a' Történet, melly szerént meg-jelent a' *Tsillag*, melly az Isten jöve-telét jelentette, ki el-jött tudniillik az emberi Nemzet' üdvösségére, és boldogulására. Látván azt a' Kháldéa-béliek, a' nagy Isten' imádása, ki kisdéd formában született, 's meg-jelent, elé-jöttek. Ez a' Summája. *Def. et Turret.*

KÁLLISTHENES. Nagy Sándorral Bábylon városába utazott. *Arisztóteles* a' Böltselkedőknek nagy Fejedelmek, tudván, hogy a' Kháldéa-béliek azzal kérkednek, mintha nálók az Ég, és *Tsillagok*-eránt egynehány ezer esztendőre terjedő észre-vételek meg-volnának, levelet irt

Kállisztheneshez Babylonba: hogy járjon-e dolgának végére, 's tudósítsa, melly meszsze terjednek, (viszsa, hátra szám-lálván az idők rendit) azok az észre-vételek. Meg-felelt Kálliszthenes, arról tudósíttá a' kérdezőt; hogy ezer kilentz száz három esztendőknél nem öregebbek, nem régiebbek azok a' tsillagokról-való észre-vételek. Ez az idő határozás nem megy fokkal meszszeb' 's fellyeb' Abrahám Pá-triárka idejénél. — Egy Kalliszthenest olvasok Aristótelesnek Tanítványi-közt, ki színt' ezen Filószofusnak unokája volt, az hugából vagy nényéből. 'S ugyan, a' mint *Kurtziusnak* Fejtője írja; ez volt az a' Kálliszthenes, a' kí nagy Sándornál szolgált, 's kívül mint bánt ezen Király, olvashatni Kurtziusnál. L. g. c. 8. & in *Scholiasse*.

K Á P E L L. Capellus Lajos. Az ő Könyveivel, mellyek illy Homlok-írásuak: *Arcanum punctationis revelatum*, Leydæ, 1624, és *Critica sacra*. Paris. 1650, megmutatta, hogy a' Zsidóul írt Sz. Írásnak pontomi igen késő találmányok, és, hogy a' Protestánsok, kik a' sz. Írás' fordíttását azokhoz, azon pontomokhoz alkalmaztat-ták, vallásokkal-együtt nagyot botlottak. Igen meg-ijedtek a' nyilvánosság bizony-ságokon főképpen a' Genévai Kálvinisták. *Kápell Jakab*, *Kápell Lajosnak* fia, Kátho-likus hitre térvén, *Petáviusnak*, *Morínus-nak*, és *Merfennek* igyekezetek-által, ar-

ra vitte a' dolgot, hogy Párisban ki-nyomtatnák az Attyának említett kritikáját. Pízkálák ezen munkát az ellenkezők; de meg-adattak a' feleletek; 's mind a' Vulgátát, mind a' régi Hagyományokat meg-kellett betsülni a' pártoloknak. Meg-mutató mind *Kálmét*, mind Nátális Sándor, 's utánnak a' Meg-térő Református Elmélkedése I. K. 2. r. 50. levél; a' Zsidó pontoknak ifjúságokat. CALMET Dictionarium „Biblic. p. 746. Vocalia puncta post noni „seculi dimidium a' Masorethis inventa „sunt, præsertim a' Rabbinis Aser, & „Nephtali. *Natal. Alexand.* Tom. 1. Hist. „Eccl. Dissert. 4. 6. ætat. art. 1. Ex Aben „Esra &c. Puncta vocalia post Thalmudis „obsignationem, & editionem inventa, & „sacro textui affixa fuisse a' Tiberiensibus „Masorethis posterioribus, post an. Ch. 840. „Punctuationem Masorethis Tiberiensibus „pariter tribuunt Protestantium doctissimi, Münsterus, Drusius, Ludöv. Capell. Waltonus.

KÁPRÁLIS. Brásiliát Kaprális találta-fel. Az így történt. EMANUEL Lusitániának Királya tizen-három jó nagy hajót Káprálisra bízott olly parantsolattal: hogy az igaz hitet mindenüt ültesse, nevellye; *Zámorint* pedig a' Kálekuti Királyt vezesse állandó frigykötésre; melléje *Henrik* nevü szürke Barátot adott, ki ájtatos, és tanúlt lelki Atya vala egyéb' Pap társokkal; a' hajós legényeken-kévül ezer öt

száz Katonát a' hajókba. Urunk 1500-dik elztendejében el-indúlt Káprális, Mártzius havában, melly időtt az Indiai hajózásra leg-alkalmatosabbnak tapasztalt olztán a' vigyázás. A' Hesperiai szigeteknél nékik esett a' hajóknak a' rettentő szélvész. Lajos a' Vezéreknek egyike fok vesződség után haza verdődött Oliszfzipóba; a' remülésből ki-derülvén, 's egybe állván, hogy a' Guineai tengernek veszedelmes tsendefségét el-kerülnék, (ad vitandam Guineæ malaciam) be-kerülnek a' tágos tengernek, 's bizonyos ki-kötő parthoz érkeztek, mellyet olztán bizodalmas Révnek nevezének. Ki-szállottak, sz. Áldozat mutattatott-bé a' parton, és Henriktől predikátzió mondatott. Jelen-valának a' földnek vadotska lakosi, 's tsudálák. Azok közül egy' Lemi Gáspárral Lusitániába küldetett Emánuel Királynak örömére. Káprális a' parton magos Kereszteket állított, és a' helységet sz. Kereszt Földének nevezé; de ez a' nevezet olztán *Brásiliára* változtatott. Mert ottan szedetik az *Bresil* nevű veres fa, melly a' festékre igen alkalmas. (börsön) Brásiliát azután AMERIKUS szemefsebben meg-visgálta. (Maff. H. Ind. L. 2.) Annak további ismértetésével fok helyen szolgál a' Magyar Könyvháznak egynehány szakaszsa.

KLÁUDIUS, más néven *Asnafasá-gat* 1541-dik elztendő táján Abissiai Király volt. Akkor a' Lusztániai Indiában a' Ki-

rályi Helytartóságot *Gáma* István birta, *Noronia'* holta-után. Az említett Abálsai, vagy Ethiopiai Fejedelem, az ő fő emberével *Barnágázzal*-együtt követeket küldte a' Lufzitánusokhoz, segítséget kérvén a' Török-ellen, a' ki őket igen nyomorgatá. Meg-érdemlé a' Keresztyén Ország a' Kegyelmet. István a' Helytartó tulajdon testvérét, *Gáma* Kristófot választotta a' kívánt végre. Utnak indult Kristóf, négy száz Lufzitánus társal, 's egynehány ágyuval; 1541-ben pedig, fok vesződség-után *Bároa* Városához jutott; melly *Abiszfsziai* helység egy halas-viz-mellett magában nagy, és pompás épületekkel bévelkedik. *Gáma* Kristófnak elejbe járúlnak a' Papok, és Barátok Papi öltözetben; kérvén a' Krisztusért, hogy verje-el a' Pogányt a' nyakokról. Meg-vigasztalta őket *Gáma*, és egy régi roppant, de már le-dőlt Templomnak omladékihoz ballagott imádság kedvéért; ott egy siláng Kápolna-is volt. Magát a' Templomot nem merték fel-építtetni. A' tanátskozás-után a' volt a' végezés, hogy az Ethiopiai Fejedelem táborá egyesüllyön *Gámáéhoz*: a' Királynak annya pedig *Erzsébet*, jöjjön-le a' várból, a' táborba: hogy arra nézve többen gyülekezzenek a' föld népéből a' segítségre, 's eledel-hordásra. A' vár magas hegyen, Királyi palotával, Templommal, két vizes tóval, öt száz embernek esztendő-tál-

tal-való tartására elegendő szántó földel, környékező meredek Kösziklakkal jeleskedék. Mefszzire látni róla, 's mód nintsen benne, hogy körülötte tsel vettefsék. Tsak egy az uttya, az-is tekervényes, és félbe szakad. Onnét kosarakon kell embert, és azt, a' mi szükségre-való, feltségázni. Le-szállott tehát onnét a' Király annya, talpig selyemben, aranyban tündökölvén; de fejét, szemét el-rekesztvén a' tekéntettől. Elegendő őrizet adatott melléje, *Gáma* osztán kétszer verte-meg jeles ütközettel a' Mahomet szerüeket; de minnekutánna a' telelésnek vége lévén, a' Töröktől új segítség érkezett, Erzsébet Királyné bátorságosb helyre folyamodott; *Gáma* pedig a' futásban el-fogatván, mézételen meg-vefzöztetett, 's a' fok tsufíttás, és kínzás-után *Gradamettől*, a' Mahometánusok vezérétől le-váगतott. A' Király felöle a' Lusztániai Helytartóhoz irván, Mártirnak merte nevezni. Midőn az ellenség Nilus Vizénél már a' nyereség-után hejjehújjázna, Klaudius Király öszve-szedvén a' Maradék Lusztánusokat, és Abissia-bélieket, az ellenséggel meg-ütközött, *Gradamet* agyon lövetett, fokban le-kontzoltattak, a' Sátorok az ágyukkal 's hadi egyéb eszközökkel-együtt el-fogattak. A' Keresztyén rabok-közül fok férfi, és aszszony fel-szabadíttatott. A' Lusztánusokkal osztán a' nagy Hetet, és Husvétet Kláudius szép ájtatósággal üllé. A' mara-

dék Lufzitánusok jobbára Ethiopiában töltötték-el ősztán életeket. MAFF. HIST. Ind. L. 11. p. 250.

KÁRÓLY (Lotharingi). Fiatal Korában választatott Lotharingi Károly a' Virduni Püspökségre. Ezen méltóságához irván *Bellarminus* Kárdinális 1611-ben, így inti az ifju Püspököt. „A' mit Nagyságod nékem Levél-által ígér, én azt már azelőtt a' szentséges Pápának meg-ígértem; bizván Nagyságod' jó erköltséhez, és derék elméjéhez, mellyről mind kettőről tudós ítottam ötet. De, hogy az utolsó ítélet napján szégyent ne vallyunk, szükséges, hogy Nagyságod a' (Theologiai) az Istenes dolgokhoz tartozó tudománnyal megtöltse szivét, és a' miket tanúl, azokra taníttsa népét szóval, és példával. A' szentséges Pápát, hogy Nagyságodra bizza a' Pásztori gondot, Tolósai Sz. *Lajos* példájával bátorítottam. Arra nézzen Nagyságod: továbbá; *Borroméus* sz. *Károlyra*, ki huszonkét esztendő korában tétetett Medioláni Érsekké, 's ki-mondhatatlan fénnnyel világosíttá az A. Szent Egyházat. Nézzén Luxemburgi B. *Péterre*-is, ki 15 = tizenöt esztendő lévén, tétetett Métei Püspökké, 's magát úgy viselte, hogy holta-után tsudákkal tündöklene. Meg-botsásson Nagyságod, hogy igen bátran ösztönözöm: mert meg-vallom, hogy félve, és rettegetve adtam a' felséges Pápának a' tanátsot: hogy illy fiatal, noha igen válagatott, 's

tellyes jóságu személlyt emellyen az Egyházi kormányra. BELLAR. epist. 84.

KOSZTZIA. Ezen Kárdinális állapottyának meg-visgálása-után, törvényesen reá bizonyodott: hogy XIII-dik Benedek Pápának idejében, szineskedő ájtatósággal sok gonofságot palástolt; 's hogy világi, és Egyházi majd minden Kegyeletmet pénzért adott. A' Prókátorok-közül adatott néki válogatott ember; de nem se-gíthetett rajta. Minthogy tehát Kosztzia igazságtalanul sok pénzt gyűjtött, a' Pápa' leveleit meg-hamisíttá, 's a' t. már az-előtt Beneventi Püspökségétől meg-fosztatván, sz. Angyal Kastélyába tiz efztendei penitentzia-tartásra rendeltetett; ki-átkoztatott; száz ezer aranynak a' Magyar Országgi szegény Plébániáknak segítségekre-való le-tevésére köteleztetett. 's a' t. Bé-vitetvén sz. Angyal Kastélyába, fel-kiáltott: „Hic est requies mea. „Itt az én nyugodalmam. Más nap az asztalon illy Irást találá: nem ott vagyon a' nyugodalom, a' hol keresitek. Igen fáj nekik az átok. Addig kérte a' Pápát Károly Tsászar, míg attól fel-oldoztatott; 's a' Károk ki-pótolásától kezdvén a' penitentziát husz ezer aranyt le-tett.

KRONING. A' Régi Könyvek' laistromában említti Pray György Kroning Hermánnak a' Bibliothékákról irt Könyvről szólván, azt a' dítséretet, mellyel Mátyás Királynak néhai Könyv-házát magasztallya, és azt mindjárt a' Vatikánumi

13
 Bibliotéka-után-való rendre helyhez-teti. Ezekhez P. György azt teszi: hiteles méltóságu embertől tudom; hogy Mátyás Könyv-házának írott Könyvei nagy résznyére Konstantinápolyban hevernek. — Más nagy része a' Volfenbitliben vagyon. Midőn tudniillik, úgymond *Kroning*, a' Fejedelem Bétsben, 2-dik *Rudolf*, és 2-dik *Ferdinánd* ügyében forgana, nagy öröme jó nagy részét Mátyás Király Könyv-házának meg-szerezhetette; noha nagy áron. Iszonyu, nagy leveles, potróhos, és majd két száz nyaláb Könyv vala az említett Rendben, és azok tele vannak Európának titkos dolgairól-való tudósíttással, mellyek illetik tudniillik a' Német, Frantzia, és más Országokat, Tartományokat.

L.

LÁBBE Filep I. T. Szerzetese. *Láb-be* Krónikája (Concordia Chronologica) elejinten oltsó áron sem költ-él; sőt annak 300 példa-írása takaróra fordíttatott; har-mintz vagy negyven esztendő-múlva észre-vétetett az haszna, és száz forintnál drágábban adatott-él mindenik példa-írása. Öt nagy szakaszból áll.

LAJOS. 2-dik Lajos Magyar Ország Királya *Sigmondhoz*, Lengyel Ország Királya-hoz, édes Attya' Testvéréhez, ezen

Levellet írá deákúl. „*Ex Belii notitia Hung. Tom. 3. & Pray ad an. 1516. p. 391.*“ --- Szomoru dolog, Felséges Király, a' miről írunk. Nem-is lehet arról Keferüség-nélkül emlékezni. --- Arról Felséged noha már olvasott, és hallott, kényszerítették mindazáltal még-én-is, noha nem örömezt, Felséged' fájdalmát levelem-által meg-újítani. Meg-fosztattunk mind a' ketten; én ugyan kegyes Atyámtól; Felséged pedig kedves testvérétől; ki egyetlen egy' volt, 's 'a ki nek halála noha mind kettőnknek keserves nékem mindazáltal annál keservelesebb', mennél nagyob' szükségem volt jelenlétére, segítségére, oltalmára. Mert engem gyenge, 's gyermek - koromban hagyott olly Országok vezérlésére, mellyeket a' legdurváb' ellenségek tsak nem körül-fognak, 's mellyek szint' arra nézve a' Koros, és az hadakozás' állapottyába belé tanúlt Királyoktól-is igen nehezen vezéreltethetne. Ezen szomoru állapotban ha engemet valami vigasztalhat, valóban az az egy, hogy ő Felsége az Atyám, valamint éltében gyakran, szintén úgy halálra válván, 's utolsó orájához közelgetvén, Felséged követtye' (Oratóra) hallattára --- ezen Orzágnak mind a' két rendű fő emberinek jelen-állásfokkor, értelmes szókkal, ép elmével, idvősséges fohászkodási-közt ájtatos Könyvezések-alatt Felségednek, 's Felséged' gondjába, oltalmába, engem ajánlott, és kézzől kézre által-adott; úgy-

mint olly testvérének, kinél éltében soha szívesebben senkit sem szeretett; 's kire hogy árvaságomat, 's minden boldogulásomat bizza, attól soha sem vonakodott. Az édes Atyám. midőn holta-előtt egykevesé az Ország ellen fenyegető veszedelemek' el-távoztatásáról az Urakkal tanátskozna, először podagrából érkező fájdalmakba, azután hideglelésbe esvén; a' nyavalya ereje pedig nevedvén, semmi moddal meg nem tartathatott a' haláltól. A' betegségét pedig, 's halála állapotját azal a' békével tűrte, mellyel az élet' nyomorúságit, és más akármilyen alkalmatlanságaikat tűrni szokta. Minek-előtte pedig az utolsó orához érkezne, ép érzékenységgel, egészséges, ébredt elmével, a' mint egy ájtatos Fejedelemhez illett, a' gyónást el-végzé; az Oltári Szentséget nagy tisztelettel és ajtatósággal fel-vette; meg-hagyta magát kenetni, imádkozott; míg töle ki-tellett, szüntelen. El-állván a' nyelve, az imádkozókra halgata, és a' ki-múlásra úgy el-készítte magát, úgy fel-ékesítte, idvőségére mindenben olly számat tartott, hogy inkább' az halált, mint-sem az életet láttatnék kívánni, és példát hagyni, mind az alatta valóinak, mind a' fejedelmeknek a' jó halálra. Boldogul meg-holt, a' múlt Mártzius 13-dik napján dél-után két órájában: a' teste koporsóba tétetett; és a' mint szokás, Királyi öltözetben, tiszteletes pompával, felséges Anna Alsószonynak

boldog emlékezetű édes anyámnak tson-
tyaival együtt Fehér várra vitetett, melly
város tudniillik Magyar Ország Királyai-
nak Koronázások', és temető-helyek. Kö-
vették a' testet díszesen az Urak, 's a' fő
Rendek; de Budán eléb' mind a' kettőnek
számára el-végeztük az halotti köteles áj-
tatóságot. El-temették mind kettőnek
testeik Fehérváratt 19-dik Mártziusban, egy
azon koporsóban, (vagy egy azon fir-hely-
ben) „eodem sepulcro:“ halotti méltó,
's illendő pompával; mellyen Felségednek
is említett Orátora jelen volt. Ezek azok
Felséges Király, mellyeket felséges édes
Atyám haláláról írnom kell vala. --- 1516-
ban.

LAJOS XIII. Fr. K. A' többi-közt
Grámondnak Historiájában arra nézve di-
tsértetik, hogy emlékező ereje fő rendű
volt. Az abból-is ki-tettség; mert az ő
Katonáinak neveket, jeles tselekedeteket
Könyv-nélkül tudta.

LÁZÁRIAK. Párisban. Párisnak
egyéb gonosz Tselekedetihez számlálendő
az-is a' leg-elsők között a' mi a' sz. Lazári
szerzetes házon 1789-ben el-követtetett.
Július havának 11-dik napján, éjszakának
idején, gonosz-tévőkből álló egy Sereg,
melly az Orleáni (Egalité) Hertzegtől, és
annak pártosítól fizetést nyert, sz. Lázár
nevezetes Kalasfomába ütött, ki-pusztított
mindent; a' gonoszok a' mit magokkal el-
nem vihettek, az ablakon ki-hajgálták: a'

Fisikához, a' Természeti Tudásközléshez tartozandó eszközöket, öszve-tördelték; a' Biblióthekának Könyveit el-szaggatták, le-verték mindent, a' mi elejbe került; a' pintze ajtait fel-verték, a' bort, a' melyet meg nem ihattak, ki-eresztették: annyira meg-részegedtek, hogy 30-an közülök a' telhetetlen ivás-közt szörnyü halált szenvedtek: 13-dik Juliusban egész nap vonattak a' támodást indító harangok: ki ki fegyverhez fogott: a' posta-házaknál a' levelek fel-szakasztattak: a' fegyver, és golyóbis-tsinálok dolgoztak; egyéb mestere emberek henyéltek: a' gazdagok, és fő emberek el-hagyták Páris: a' dobosok fel's alá jártak a' Városban, 's jelt adtak a' támadásra: a' lárma, a' futkározás, gyermekek, aszfszonyok kiáltása, a' Zenebona közönséges vólt. A' Vámházak el-égettettek, a' vámosok szanaszét verettek --- Ezek tsak eleji voltak a' szörnyeb' következtetéseknek. Ugyan azon 1789-dikben, November 2-dik napján, ki-végzé az Ország Gyűlése, hogy Egyházi minden Birodalom a' Nemzeté; és hogy az Ország' Személyviselői azzal úgy bánhatnak, a' mint akarják. 1790-ben, Februáriusnak 13-dik napján, ki-végzették, hogy tellyességgel minden férfi, és aszfszonyi kalasztromok töröltessenek-el. (Pragmatische Geschichte der Frantz. Revolut. p. 46.) Illy szörnyü kegyetlen végezések azokhoz illettek, kik XVI. Lajost-is, tulajdon Kir ályokat ki-tur-

ták 1793-ban az életből. Jánváriusnak huzon egyediké, A' Hohér bárd-alatt Lajost ki-végzette. Hátra kötött kézzel népe-előtt állott, Botsánatot adott, feje le-váगतott. A' Testamentoma tellyes Keresztyenség, Romai Hit-vallás ájtatóság, szentség. Mária Antoniát a' Fr. Királynét azon 1793-dik esztendőben ölték-meg a' hitfzegő Frantziák. Oct. 18-ban.

LONITZENUS. Vitzenti Orvos volt a' 16-dik században. Kilentzven hatodik esztendős korában halt-meg 1524-ben. Kérdezösködék töle Jóvius Pál, minémü mesterséggel tartá-meg illy friss egésségét? illy hoszfzas ideig? felele: hogy az egésséges élet az ártatlanságnak, tsendes elmének, és a' mértékletességnek gyümöltse. Vividum ingenium perpetua vitæ innocentia; salubre vero corpus hilari frugalitatis præsidio facile tuemur. Telsék ezt a' Mkház V-dik szakaszszához adni.

M.

MÁFFEJUS Péter S. I. Ki az Indiai Historiát irta, mondják, hogy szabadságot kért a' R. Pápától; hogy a' Papi imádságokat görögül mondhasse-el: hogy a' deákságába idegen szók ne talállyanak keveredni. 12 vagy 16 Sornál soha sem irt egynap többet; de azok jól ki voltak

egyengetve: hofzszas dologgal készültek; míg alkalmas ige — rendelés elé nem kerülne. Azon könyveken-kévvül, mellyek közönségesen ismértettek, V-dik Szikisztusnak, és XIII-dik Gergelynek, Historiájokat, Történeteket meg-írta. Ezen Írások fokáig nyomtatás-nélkül heverték. holta-után ki-nyomtatattak. *Ladv.*

MAGALLIANES. Hires, nevezetes találmányu hajos Vezér. Arról vett nevet az az Amerikai nyílás, fretum Magellanicum, mellyen a' tulsó tengerre rövidab' utat nyitott, és mutatott Mágalliánes tudománnya, bátorsága, és példája. — Tudniillik *Magalliánes* Ferdinánd boszonkodván, hogy Albukvertzinek idejében, fok érdeme-után *Emánuel*től tsekély jutalmat vett, Károlyhoz, Kásztella Királya-hoz által-ment; 's meg-mutatá, hogy Molúka a' Spanyol hajózás részén fekszik, 's ahoz más uton, Amerika-felé igen-is férni lehet. Okoskodási a' tsillag-néző tudákos Mesterségből állottak. Károly Tsászár tehát öt nagy hajónak Vezéréve tette Magalliánest, és a' tengeri új ut keresetének erefzté. El-indúlt, Brásiliát meg-halladván fagyos tájokra érkezett, 's a' tárfaival, és egyik hajója törésével fokot vesződván, végtére nyílásra talált, mellyen Amerikának tulsó tengerére által-lehet hajózni. Az a' nyílás töle nevet nyert (valamint utób' más egy nyílás *Maire* névvel, jeleskedett) Maradék négy hajójából egyik hajója el-tévelyedett

tévelyedett, 's Spanyol Országba végtére haza-tért. Hárommal a' tulsó tengeren járván, Subum Szigetéhez érkezett. Ott Magalliánes végét érte életének, a' mint Máf-fėjusnak 8-dik Könyve el-beszéli.

MAGYAR BALÁS. 1470-ben, Dálmátzia, Horváth, Toth, Bosnyai Bán a' Katonaságnak leg-alsó rendiből, a' leg-felsőbbekre emeltetett nagy érdemi-által, A' Tseh, Oláh, és Török háborukban jeleskedett.

MAROBUD, Arminius, avagy Herman. — *Marobud* Márkománniai eredetű nevezetes Vitéz Augusztus Tsászárnak udvarában neveltetett-fel a' Tudományokban, 's Romai erköltsben. Haza-térvén, Királlyá lett: az Harud, és Sedus nevű népet magához tsatolta, és hatalmas fegyverrel, a' Bójus, avagy a' Bojénus nemzetséget maga hatalma-alá kerítette, a' Qvadia Tartománnyal-együtt. El terjedett pedig Augusztus Tsászár idejében Kvadia az Elztergam táji Dunától-fogva a' hold erdejéig, melly Böhmerwald nevet visel, Slesiai Niszfzáig, Lengyel Országi Krákoig, Tiszáig. Marabódot a' Kheruskusok Királlya Herman, vagy Armínus meggyőzte. Trájánus' ideje táján a' Markomanok, és Kvádok el-hatalmaztak. Azok-ellen épült, vagy új erőt vett, Márk Aurelius Antonínus idejében Vindóbóna (Ausztriai Béts) Az említett M. Aurel. Tsászár nyerte a' Márkoman, és Kvád nemzetről

azt a' ditsőséges győzödelmet, Ur. 174-dik esztendejében, mellyet mind az Egyházi, mind a' Világi Irók emlegetnek, 's mellyet le-irtam én-is az A. Sz. Egyház Történetiben. Az a' győzödelem a' Kvád Tartománynak arra a' tájára állittatik, a' hol mostanában Esztergam áll M. Országban (ex Euseb. Chron. Jul. Capitulum in M. Aurelio, Dio apud Xiphilin. Hist. Morav. p. 12.) Azt a' győzödelmet a' tábori Seregnek az a' Keresztyén részzenyerte-ki az Istentől, mellynek Melitína Legio a' neve. Imádkozának buzgón a' Keresztyén Katonák, 's az Isten a' Romaiak számára hasznos esőt eresztett, az ellenséget pedig villámmal, és menykövel el-széllésztette. Az A. Sz. Egyház Történeti-közt ezt az Isteni nagy Kegyelmet Tseh Országának valamelyik helyére állittám; de tudniillik a' mostani Tseh nevű Ország akkor a' Márkomán, és Kvád nevezet-alatt Esztergam tájáig terjedett. Urunk 400-dik esztendejétől-fogva a' Hunus járáskor a' Kvádok igen el-enyésztek. Attila 450-ben az Hunnokat, a' Sláv, és Sarmata néppel együtt magával Európába ragadván, a' Kvád, és Márkomán Nemzetséget-is maga-után Gálliaába vezette, a' Romai Birodalmatrongálá, magához tsatolván az Henesus nevű Slávusokat-is. Heneti, Venedi, Vinidi, Veneti, Antæ = Slavi. A' Kvádok maradéka a' Tótokhoz egyesült: Urunk 500-dik esztendeje-táján a' Tseh Országiak Bohemiai

Slavufoknak, a' Kvád Tartományiak pedig Marván, vagy Marhán Tótoknak nevezettek, Slavi Marhanenfes, & Marvani. Hist. Morav. p. 18. 24. & parte 2. p. IV. in Responso.

M A S K E L L. Ambiáni Kánonok. Zsidó új Grámmatikát gondolt-ki: hogy a' pontok helyébe deák magán-hangzók (vocalifok) állyanak. p. o. $\text{האָרע} = \text{BE-DAL}$. Kinek tettstett, kinek nem. — *Be-dal* = Segmentum.

M Á Z E P P A. Ukránia Tartománya mint egy 75 mértföldnyi nagyságra terjed. Eleinten magok választhattak ott magoknak egy Hertzeget Generális nevezet-alatt; de azután az ilyen Hertzeg a' Moszka Udvartól tétetett. Mázeppa volt Ukránia' fő Vezére, vagy Generális, midőn 12-dik Svétziai Károly ezen Tartományokba bé-menni szándékozott. Mázeppáról, úgymond Gróf Gvádányi p. 171. roszszúl ír Volter mondván: hogy őtet ifjuságában a' Lengyel nemes asziszony Ura a' szerelmeskedésért meg-veszszőztette, azután egy vad lóra mezételen reá kötöztette, és így botsátotta utra. A' ló Ukrániából származott lévén, mindenütt haza-felé nyargalt. 's Mázeppát éhen szomján Ukrániába vitte. Vagyon sok egyéb mese-is XII-dik Károly' életében, a' mint azt Volter írta; de ez a' Mázeppáról-való beszéde-is merő mese. Mert ki hiheti azt el, így folytattya írását Gvádányi Generális:

hogy ezen vad-lónak hátán ő egész Ukrániáig meg-maradhatott volna? jóllehet reá volt kötözve. Mert ennek a' lónak majd száz mértföldeket kellett által-futni, azokon a' mostani Városokon és Falukon, melyek akkor-is meg-voltak. Ki hidje, hogy az olyan váz: lovasítól-együtt el-nem fogatott volna? Azon lónak el-is kellett fáradni, és valahol meg-állani; máskép' a' hofszas nyargalás-alatt meg kellett volna néki dögleni. A' fáradt lovat könnyű le-tartóztatni. — Azomban a' Történet így volt: *Mazeppa* János Ukrániában született, de Lengyel nemes ember volt: birt *Mazeppa* nevű jószágát. Ifjuságában *Kasimir*nek Lengyel Királynak udvari inassa volt, 's azután-is az Udvarban lakott. Követségbe járt a' Tatár Khánhoz: ettől vizsgál-térvén, el-fogattatott az úttyában a' *Saporóvi* Kozákoktól, 's azoknak fő Vezérjekhez *Samuelovits* Ivánhoz, Bátorin Városába vitetett. Ez Mázeppát meg-szeretvén, holott tudta magát alkalmaztatni, először Kamarás Urnak, azután Titkosának választá. Idővel Generális helytartó (Lieutenant) lett a' Kozákok-felött. Kitá-nulván az Ország tsinnyát, Urát bé-vádó-lá; a' Tzárnál. Ez Ivánt Sibiériába vetette, a' hol meg-is holt. Ennek holta-után Mázeppát a' Kozákok magok' Hermánnokká, az az, fő Vezérekké választották. 1685-ben; melly hivatallyban a' Tzár meg-erősítette. Mázeppa ezen esztendőben a' Ta-

tár Ország szélén Samár nevű Várt épített. — A' Tzárnál, sok Vitéz szolgálati-után Mázepának nagy érdemi voltak; Ezekről emlékezik a' Mkhaz L. 312. p. 415; de a' Tzárhoz-is meg-mutatta hitetlenségét: már 83 esztendősen lévén, a' Tzár ellenségéhez XII-dik Károlyhoz által-ment, csak azért, hogy fel-fuvalkodásának eleget tegyen. Fejedelemségre ásztozván Károllyal-együtt Pultávánál meg-veretett. — A M. Kház V-dik Szakaszfzában említtem csak az Hirmondás-után, hogy Gvadányi Gróf ki-adá XII-dik Károly életét. Azután olvasám-is böltsen irt azon hathatós munkáját. Abban ez foglaltatik a' többi-közt: — XII-dik Károly Svetzia Királlyá, fiatal korában eleintén undorodott a' deák nyelvtől, de minekutánna meg-mondák néki: hogy a' Lengyel, és Dániai Királyok azon nyelven beszéllenek, hamar azt meg-tanulá, 's tellyes életében osztán leg-örömeftéb' beszélt deákul. Attya holta-után, még fiatalotska lévén, a' meg-kenetés, és meg-koronáztatás-után *Pipernek* által-adta az Ország állapottyára-való fő gondokat; úgy, hogy az legyen az első Minifter. Károly egy ideig semmi derékséget sem mutatott maga viselésében. Soha sem ült a' fő Tanátsban másképpen, hanem az asztal-alatt Keresztül tett lábokkal, gondatlan volt, semmire se figyelmezett. Hanem egykor vévén-észre, hogy alkuról, békefségről, tanátskoznak a' Minifterek, fel állván,

's méltóságra egyengetvén artzulattyát, és szózatyát, ki-végzette a' háborut Ministerrinek nagy álmélkodásokra. Károly K. pedig attól az időtől fogva ifjakhoz tartozandó minden mulatságokról egyszerre lemondott. Pompát, játékot, nyugodalmat meg-vetett, aszталát hadi módra rendelte-el: úgy öltözködött mint Katona, az aszszonyi nemhez hajlandóságát nem mutatta, fel-tette magában, hogy míg él bort nem iszik. 1700-dik esztendőben a' Királyi lakó-várást Stokholmot el-hagyta, 's oda soha sem menttöbbé viszsza. A' Dániai Királyt meg-verte. Midőn Szász Augusztus, Lengyel Király Rigát, Liflándiának fő városát ostromlaná, Péter Tzár száz ezerből álló segítséget igazított Augusztushoz, de Károly Rigát az ostrom-alól fel-szabadította, Péter Tzár seregét pedig Nárvánál tellyességgel meg-győzte. Az Orosz táborban nevezetesekek voltak a' Tzáron-kivül, ki akkor önként katonái-között tsak hadnagyi méltósággal állott; *Dolgoruki*, *Gálofskin*, *Federovitz*, Moska Generálisok; és a' Feldmarschal *Króa*. Ezek mind meg-adták XII-dik Károlynak magokat a' Nárvai ütközetkor, 's fegyvereiket lábai elejbe rakták. Ezen jeles Tiszteket Károly barátságosan, és tiszteségesen fogadá, pénzel segitté; az all Tiszteket, és közembereket, fegyvereket eléb el-vévén, haza ereszté. Meg-verte Károly Augusztust-is, sőt a' Lengyel Izékből ki-emelte. Augusztus-után a' Len-

gyeiek Lestzintzki Stánislót választották Királyokká; Augusztus Sakszóniába hazament. Ismét hadakozott, ismét vesztett. Szörnyű még gondolni-is, mint meg-alázta Károly. Azomban Péter Tzár nem meszsze Nárvától, annak megyéje közepén ama' nevezetes Pétervárást építette, melly már most Királyi lakváros, az Orosz kereskedésnek közép ponttya, mellyben már 1703-dik esztendőben háromszáz ezer embernek szállást adott. Károly pedig Sakszóniába bé-ment, és arra adót vetett. Midőn egykor Lipsiában Károly paripán sétálna, lábaihoz borúlván egy paraszt, panaszt tett, hogy egy Gránátérosa, mindent, a' mi feleségének, 's gyermekeinek számára készíttetett, el-vette. Hivattya Károly a' Katonát, kérdi: igaz-e? Felséges Uram, felele amaz: én ezen embernek olly nagy kárt nem tettem, mint Felséged az ő Urának: mert Felséged néki egész Országát el vette; én pedig ennek csak egy' Kotló tyukját. Erre tiz aranyokat adott a' paraszt-nak, és a' katonának ezeket mondotta: Emlékezzél-meg barátom, hogy, ha én Augusztusnak Királyi Birodalmát el-vettem; azt még-is magamnak meg-nem tartottam. Annyira vitte Károly Augusztus-ellen-való törekedését, hogy még örvendő levéllel-is kell vala Károly parantsolatya-szerént Stanislót tisztelni, Pátkult, ki Péter Tzárnak követtye volt, Sakszóniában pedig rabságban ült, Augusztustól Ká-

roly ki-kivánta, 's irtóztató kinok-közt kivégeztette a' világból. p. 140. — Minekutánna Károly Josef Tsászárt a' Romai Birodalommal-együt meg-rakontzázta, Szákszóniából, melly egy kevesé meg-puhította a' természetét ki-tért. Azomban ottan mindennap háromszor lovaglott, reggel négy órakor kelt, maga öltözött-fel: az ebédje egy fertály oráig tartott: a' katonáit minden nap maga gyakorlotta. Dresdában Augusztust, kit a' trónusról le-vert, meg-látagatta, együtt felestekemeztek; de még-is csak egy kérésére sem hajlott. Károly Augusztust meg-ölelé, meg-tsokolá; el-ment. Ezekután Péter Tzár üldözésére sietett. — 1708-ban, Jánvárius havában a' nagy havak és jegek-közt Grodnó-felé indult. Péter Tzár 20 ezer katonáival szaladt előtte, sokáig kergetvén, 's meg-győzvén a' Muszkákat, Mohilonál, melly Lengyel Országnek utolsó városa(vala) által ment Dnieperen. Békefélegre akart Péter Károllyal lépni, de Péternek illy választ adott: Én Moska Országban fogok a' Tzárral meg-egyezni. A' Tzár ezen fennyenhangzó feleletét vévén, mondá: Az én Bruderem, Károly, mindég nagy Sándor akar lenni; de én bennem nem fog Dáriusra akadni. — A' Smolenszkói Hertzegségben ismét meg-győzte a' Tzárnak seregét, 's innét 75 mértföldnyire fekvő Moskua városa-felé vette uttyát. A' Tzár a' motsáros, és posványos helyekre vizeket botsátott, má-

sutt mélyly árkokat ásátott, egész erdőket le-vágatott: el-zárta a' menetelt: a' helységek meg-égette: hogy tél lévén, Károlynak sem élése sem szállása ne legyen. A' Moskák pedig titkos utakon hátra tudtál magokat vonni. Károly Ukrániába sietett mellyet *Dnieper* vize két felé hasíttya, legjobb városa *Baturin Sem* vize partyán. Azelőtt Ukrániának tulajdon Hertzege volt, de utób azt a' Moska nevezte, Károly idejében az a' Hertzeg, vagy Generalis *Mazeppa* vala, *Mázeppa* Ukrániai Királyságra vágyodván, szándékát Károllyal közlőtte. Károly ötet a' *Dezna* vizének partyára idézte, igérvén, hogy ott ő maga-is meg fog jelenni. *Mazeppa* olly ígéretet tett, hogy 30 ezer emberrel, kintsével, melly ki-irhatatlan vala, 's mindennel, a' mi élelemre-való a' rendelt időre elé-áll. Károlynak egy olly erdön kellett által-menni, melly ötven mértföldet foglalt magában, és tele volt ingoványos posványokkal. Generális *Langeron*, ki öt ezer katonasággal, és sántz-ásókkal méne előre, el-tévelyedvén, 30 mértföldeket került. Majd minden ágyuk, és szekerek a' posványokban elmerültek, vagy meg-akadtak. A' kevés pefszmeg (piskóta vagy kétszer sült száraz kenyér) meg-émésztődött. De a' fáradt éhező ármáda a' *Dezna* vizének partyára, 's a' *Mázeppa*tól ki-szabott helyre tsak ugyan el-érkezett. Hanem *Mazeppa* helyett egy Moska testre talált itten Károly.

Az a' Test a' viznek tulsó partyán mar-
fchérozott. Mind-azáltal el-tökéllette ma-
gában, hogy a' *Dezna* vizén által fog men-
ni; és az ellenségre tsapni. Ezen viznek
partya olly meredek vala, hogy a' kato-
nákat kötélén kellett le-ereszteni: azután
ki szálon, ki pedig ufzva méne-által. Már
akkor a' Moskák táborba szállottak, és
tsak nyoltz ezeren voltanak. Hamar el-is
indúltak. Károly bellyeb' ment a' ki-pusz-
tított Országban, sem az utat nem tudván,
sem azt, ha Mazeppa hiv-e hozzája, nem
e? El-érkezett ugyan; de vert haddal. A'
Muszkák Mázeppának kozákjait le-vágták
városit hamuvá tették. A' lett a' vége Ká-
roly mohó igyekezetének, hogy Péter
Tzártól Pultávánál talpig meg-veretett,
Urunk 1709-ben. Vele maradt egynehány
Tiszt, úgymint a' többi-közt Grof Piper.
Generális Ponyatovszki; maga Sebbe volt.
Végtére, úgymond: mennyünk a' Török-
höz. Az-alatt, míg ő szaladott, a' Musz-
kák fel-dúlták egész táborát, el-nyerték
ágyuit, magazinumát, hadi kásszájával-
együtt, mellyen hat millio forint vala, 's
mellyet ő Szakfszóniában, és Lengyel Or-
szágban fizettetett magának. Oszakóvba a'
Töröktől bé-eresztetett. Azután Dimótiká-
ban hevert. Végtére haza-felé-ment. Dá-
niában egy vár-alatt agyon lövetett. A' M.
kház' elébbi Szakasziban, L. 312. p. 418.
Péter Tzárnak, és XII-dik Károlynak üt-
közetiről tudósítás adatik.

MÁJNÁSI NÉP. Erről a' népről egy egész könyvet irt németül P. VEIGL Xaver Ferentz; ki a' Keresztyén közönséges vallás hirdetésében náluk munkálkodott; 's onnét a' Jéhus Társaságának még állásakor; az Indiai Tartományokra nézve pedig már romlásakor, haza-jövéen, Jundenburghban a' fiatal Jesuita Papokat oktatta. Ki-adta azt a' Könyvet Murr Kristóf 1785-ben, Norimbergában, és hozzá tévé azon földnek abroszát-is. — A' déli sark-felé terjedő Amerikának nagy része, mellybe 1638-dik elztendőtől fogva Jéhus Társasága a' Hit világát a' Kvitói Tartományból bevezette, *Májnási* Missiónak neveztetik; noha Májnáshoz sok más-féle helységek-is tartozandók. *Májnás* mellett van ama' nagy magasságu két hegy, *La Siéra*, és *Cordiléra*, mellyeknek gyönyörű termékeny völgyei-közt fekszenek *Chili*, *Peru*, *Kvitó* Tartományinak részei. A' Májnásiaknak meg-térítéseekben sokat fáradoztak sz. Ferentz Szerzetelsei; de jobbára kívánt haszon nélkül. — *Maragnon* vize az egész világ folyóvizei-közt leg-nagyob'. Azon viznek táján a' Májnási Miszsióznak széle hofszja nem tudatott. Quitóból (Kvitóból) oda érkezett P. *Fritz Samu* nevezetes Miszsiónárius sokat tett; noha sok akadékos is talált. Májnás dél-felől a' szélelségnek első és kilentzedik grádictsa-alatt fekszik, az 50-dik, 's 60-dik alatt pedig a' hofszaságára nézve; ha az nyugat-felé az első déli

lineától számláltatik. Noha a' forró ég-alatt fekszik, termékeny, 's ha úgy műveltetnék mint Európa, még ennél-is termékenyeb' volna. A' nap hossza ott az éjszakával egyez annyira, hogy a' különbözés alig ha több fél órányinál. Télnek, tavasznak, ősznek ottan hire sintsen: örökös a' nyár; tsak az, hogy némelly hónapokban erősebben, és folyvástab' esik. Az eső, a' felhő szakadások, a' vizeknek a' Kvitói, 's Perui hegyekről-való le-omlása nagy áradásokat okoz. Azzal *Maragnon* vize megszab' terjed a' szárazra, és nagy tókat képzött. Az ilyen áradás ideje közönségesen Jánúariusban kezdődik, 's télnek nevezetik; noha azt a' nevet meg nem érdemli. A' nyár ellenben az az idő, mellyben az árvíz vissza-takarodik, 's *Maragnon* megelégedvén szokott árkával, úgy annyira lepad, hogy sok nagy szigeteket-is vet, mellyek hol erdősek, 's *Pindo* nevű nád-dal rakattak, hol temérdek homokkal terhessek. — Minthogy a' nap a' Májnásiak felett tsak egy azon karikát vet, a' levegő ég szörnyen meg-hevül, de a' gőz-is nevedik a' tókból, és folyó vizekből. A' gőz esővé válik, 's a' forróságot enyhíti: sok száz mértföldnyire terjednek az erdők, mellyekbe tsak imitt amott fér-bé a' nap sugára. Májnásban heába keresne az ember szabadon ki-nyílt tartományokat, vagy szántásra, rétekre, völgyekre, dombokra osztott hely-tájokat, Mindenfelé, a' szem

határi, a' vizek, 's a' nagy öreg erdők. Holott pedig a' Keresztyének falui bátor-ságos, dombos partokon állanak, noha az hátullyok erdősséggel kerítettett, előre a' viz-felé legeltetik szemeiket meszsze-való ki-látással; a' mennyire tudniillik a' viz előttök szükeb', vagy terjedteb' határu szigetivel, gázolóival, hajlásival együtt.

A' nép Májnásban sok féle. De a' mostani ott lévő nép csak maradéka az elébbeni sokaságnak. Majd mindenik familia a' fel-találáskor igen nagy számu volt; már most igen el-ritkúltak: némellyek kevés személyekből állanak. Ennek a' ritkulásnak az okát még a' Miszsziónáriusoknak személségek tellyefséggel ki nem tanulá; de még-is a' sok tapasztalásból ki-tudódott immár, hogy midőn a' Keresztyén Indusok a' vadabbak tartományába, barátkozás-végett, bé-járúlnak, ezek amazokhoz közönségesen némelly nyavalyákat-is bé-visznek. Ez akár a' nagy vadság ostobaságától, akár az ijedtségtől (noha a' be-járás barátságos) akár a' lelkek gonosz el-lenségétől származzon, bizonyos, hogy ha új lakra vetetnek, meg-ritkúlnak. Meg-lehet, hogy az a' ritkulás abból-is ered, hogy az elébbeni lak-helyeken szükeb' eledellel éltek; emitt pedig a' nagy mohó ételben meg-zabálnak; vagy talán, holott minden falu a' viz-mellé állíttatik, 's vadat, halat, eleséget vizen kell bé-hordani, sokat *förödvén* a' nagy hévségben, magok-

nák ártanak. A' nappali meleg éjjeli hidegre változik, meg van a' mértékletlen ivás, (és ki-számlállyan-elé más töb' a' féle okot?) A' lok féle Májnási nép között, az igaz Májnási vált leg-hirefsebbé. Ez adta által nevét egyebeknek-is. Ez akkor, mikor fel-találtatott, nagy számu hadakozó nép volt. Fel-találták azt némelly Spanyolok, a' Miszszionáriusoknak oda érkezések-előtt. Meg-holdoltak; de viszsa-rugaszkodtak az engedelmeségről. Új tsendesítésre a' Jesus Társasági Miszszionáriusok küldettek. Ezek édeszséges beszéddel fundamentomot vetettek a' meg-térésnek. Azután-is volt Zenebona, 's a' betegség, sőt a' rozszaság-által-is igen meg-ritkultak. Nem rég a' Miszszionáriusok vad egynehány familiát találtak-fel, és meg-szelídítették. A' Májnási nyelv igen otromba, 's éppen nem hasonló más nép' nyelvéhez. Még az erdei lakásokkor-is volt ruhájok szakállok későn kél-ki, némellyeknél soha sem. Fegyverek az erős *tsonta*-fából készítettett dárda, azt a' vadra mesterségesen vetik. A' vadászatkor vagyon *tsonta*-fából tsinált tsőjök-is. Mintegy tiz arasznyira hoszszu két páltzát választanak, ki vájják, vésik nagy mesterséggel mind a' kettőt; holott pedig szerzámok nintsen, a' ki-vásásra vad dísznó, vagy hal fogat vesznek-elé. A' ráspoló helyébe *Paice* nevű nagy hálnak nyelvével élnek. Fejsze, szekertze-gyanánt a' tekenyös béka melly-tsontyát

veszik-elé, vagy ha tüzkövet találnak, az-
zal segítenek magokon. A' tsontot, a' kö-
vet addig élesítettik, míg hasznát nem vehe-
tik. Illy eszközökkel ejtik-le a' nagy fákat,
fokkal serényebben pedig, mint az ember
másutt vélné. Illy mesterséggel az ő fuvó
tsőjök-et is el-készítettik, 's olly helyesen,
hogy mind a' két hasáb tellyes lappal ér-
je egy mást; az üreg belső rész pedig si-
ma, egyenlő, egyenefséget nyerjen, és a'
szem se kívánnyan szebbet. Ez illyen fu-
vó tsővel, hogy szörös, vagy szárnyas
állatot ejtsenek, kisdéd koroktól-fogva gyá-
korollyák magokat. Abba igen vékony
nyilat eresztének, mellyet a' fuvás majd
olly megszűzire vísz, mint a' puska: 's rit-
kán véttik-el a' tzélyt, ha kisdédke ma-
dárból áll-is. Nagyobra betsüllik ezt az
ő fegyvereket a' flintánál: mert az semmi
pattanással sem jár; és így előre nem ret-
tent; 's ha el-vétti-is a' tzélyt, széllet nem
szalad a' vad. A' *Chebéros-Xeberos* nevű
Májnási nép első volt a' Keresztyénségnek
fel-vállalásában: faluba gyülekeztek, melly
a' Tartományban minden egyéb' helysé-
gek-közt a' leg-nagyobbik, és leg-szebbik
A' közepén, két tágos piatz-közt szembe-
tünik a' Templom, melly annyira nagy,
és méltóságos, a' mennyire tsak engedhet-
te a' nép', és tartomány ereje; 's fel va-
gyon ékesítve mindennel, a' mi az ájtatos-
ság nevelésére szolgálhat. A' mellett áll a'
Miszionárius háza azokkal az épületekkel-

együtt, mellyek a' köz-haszonra állítottak. A' Templom piatzai-mellett állanak a' lakosok házaik, közönségesen három rendben, arra-való tágos uttzák' oldalain. A' fok fogyaték-után még most-is reá mégyen itten a' nép száma két ezer főre. — A' mi az öltözetet illeti az Keresztyén helységekben, mezétláb járnak ugyan; de a' férfiak bokáig harisnyát viselnek jelesb napokban: talpok akkor-is szabad. Az harisnyát pamutból szép rendesen magok készítettik-el magoknak: lábra-valojok-is pamukból álló erős szövevény: más más színű, a' mint az aszszony készítésének izlése választja. Egy posztót, mellynek hoszsa mintegy három réfnyi, a' szélelsége öt negyed réfnyi, közép helyen fel-vágnak; azon fejeket által-öltik, fityegni hadják elől-hátúl, vagy a' két hónal-alatt össze-aggattyák. Így az egész ruha kevés fáradsággal el-készült. Némelleyek újjas ruhát-is viselnek; 's innep napon Kalapot. A' keresztyén aszszony hatsak az úttszára ki-lép-is, vallától-fogva talpig ruhás. --- A' fuvó tsönek tsinálásában mesterek. Azt a' vidék helyekre-is el-árullyák. Vejukó nevű iszalagból ládátskákat fognak. --- A' *Pintses* nevű nép semmi részegítő itallal nem él; hanem a' megy vagy tseresnye levélhez hasonló *Gvayussa* fa levelét ki-főzik, azt iszszák othon úton. Iszszák azt némelley Miszsziónáriusok-is *Thé*, vagy a' Parakvári levélnek leve-helyett. Az *Andoás* nevű falusiaknak égett téglából

téglából vagy on építve a' Templomjok. Ez még másutt nintsen keletben. Annyira vitte az igyekezetet egy Miszsziónárius. Az *Andoásiak* különös rendű fonalat készíttének. Tudniillik a' *Tsambira* nevű pálmának hoszszu keskeny leveléről le-vonnyák a' vékony hárttyát, azt a' verőfényen ki-száríttják, abból finórotskát pedernek, vékonyra, vastagra; a' mint fel-tett szándékjok kívánnya. Meg-is festik válagatva. Az ilyen fonalak nem gyengébbek a' kenderfonálnál. Ritkán fordul-meg az Indus az erdőből illy *Tsambira* levél-nélkül. Azon levélnek hárttyája köteleket-is ad sújtás-után a' hal-fogásra, és egyéb szükségre. — Ezen Andoás nemzethez tartozandók, úgy tetszik, a' *Murátás* népek is. Ezen Nemzetség nem régen találtatott-fel. A' Keresztyénségre meg-tanítottak. A' Muráták segítségével a' Miszsziónárius beeresztetett már a' *Xibáros* néphez; sőt magok-is el-el-jártak ajándékok-után a' faluba, oda engedvén kisdedjeiket a' sz. Keresztségre, meg-is szállottak a' Murátáknál, mint lakosok. De az igyekezet, reménység, és szándék füstbe-ment, a' Jéhus Tárfaságának Syanyol Országi romlásá-után. Más ismét a' *Gacs* nevű nép. Ezek számára nagy falu állíttatott-fel *Páztáza* vi-ze partyán. De holott igen sokan ki-haltak, a' falu-helye egynehányszor meg-változtatott. Az ilyen költözéssel egybe-kaptsolt nyomorgás annyira el-keserítette a'

népet, hogy az ő igen derék Missziónáriusokat P. *Durangót* kegyetlenül meg-ölnék; a' Templomot, a' házakat fel-gyújtánák. Magok az erdőkre rugaszkodtak: ott jobbára a' mirigy ki-vesztette-öket. — p. 57. *Sant Jágo*. Sz. Jakab falva, közönségesen *Laguna*, vagy *Tó* nevet visel. Itt lakott, mint rend-szerént-való lak-helyen a' Társaságnak azon Tiszte, kinek mint Rektornak rendelésétől egyéb' meszszire terjedő Miszsiónáriusok függének. *Láguna* magas domkon fekszik *Tó*-megett, mellytől nevet nyere. Három kapitányságra osztatott, mellyeknek a' nevek: *Pános*, *Cocamás*, *Cocamillás*. A' nyavalya, 's főkép' a' gyermek himlőzés-után mint-egy 1500 főre fogyott. A' *Cocama* nemzet, midőn 1650 esztendő táján P. *de Cuxia* Gáspár leg-először ötöt fel-találta, három-négy faluban felment tiz-tizenkét ezer számú személlyekre. Egynehány esztendő múlva más egy Miszsiónárius vette-észre, hogy már fele azon népnek ki-fogyott. Az oka a' nyavalyánkévül a' magok közt, és más néppel való veszekedés, és háboru vala. P. *Figveróa* Ferentzet-is, az ő leg-nagyob' jó tévőjüket meg-ölték. Sokat garázdálkodtak. De végtére tsak ugyan a' Keresztyénségre tértek. Ezen helységek' Miszsiónáriusi a' helyek meszszire lételek-miatt magok-közt, és a' Társaság' nagyob' házaival nehezen, 's igen ritkán társalkodhattak. A' Panos nép, mellyet a' Mkáz V-dik szakaszszában, a'

183-dik levélen emlegettem, az Isteni szolgálathoz különösen hajlandó. Ezen Tartományoknak mindenik népéről azt kell tudni, hogy mind férfi, mind asszony, kezeit, lábait, egész testét bé-festi, és bemotskollya dióhoz hasonló, de nem enni-
 való zöld gyümöltsel, melly meg-reszeltvén, ki fatsartatván, az ember testét szénhez hasonló feketére változtattya, melly tsunya festék arról tizen négy napok-alatt se mégyen-le akár mikép' mofsák. Az a' gyümölts a' fájával-együtt othon *Vitu* nevű; a' Spanyoloknál pedig *Xagua* = *Chagua*. Ezt a' rút, és néha artzatlan festést ki akarták leg-aláb' a' Keresztyének-közül irtani a' Miszionáriusok; de támadás-nélkül nem lehetett volna rajta tellyességgel ki-adni. Azzal menték magokat, hogy a' verő-fény ereje, és a' bogár-tsipés-ellen-való. Igaz, hogy hátok, 'sőt egész testek tömve vagyon a' fok légy, szunyog, 's töb' a' féle vérző apró állat' tsordájával. Piros festékjek-is vagyon minden láb-alatt termő bogyóból. Feketére festik a' fogokat némelly növötény' rágásával. A' Kisded leánynak tsak nem Zsidó módu meg-mettzése; noha azt ők más-ra magyarázzák, meg volt nem tsak a' *Pánot* népnél, de ezen táju más minden nemzetségnél. — Az *Urinaras* nevű falu sz. Xáverius tiszteletére állíttatott. A' *Cachivángó* növevényből olly posztót szőinek, mellyet egyéb népek-is örömeft bé-vásá-

rolnak tőlök a' sátoros ágy kedvéért, a' vérengező fok szunyog, és denevér-ellen. A' denevér, avagy a' szárnyas egér mind a' marhából, mind az emberből ki-szívja a' vért. Ha történetből az Indus a' sátoros ágyán-kívül hál, fel-kelvén, fok vére fogyatékat veszi-észre. Olly gyengén vág-nak pedig az aluvón eret, hogy arra nem könnyen ébred-fel. Az othon-való szelíd marhát nehezen tudja az ember tőle meg-örízni: a' tyúknak a' lábát vágja nagy ártalommal. Még a' teheneket, 's a' disznókat-is pufztíttják, fok az házfödelek-alatt tartózkodik, fok a' fák' odvaiból jön-elé nap-nyugat után, Némellyek a' mieinkhez hasonlók; némellyek mintha szárnyas patkányok volnának. (Fors vespertilio leporinus Linnæi) Az Omágvásiak táján a' *Ma-jurúnás* nép az egyedül, melly tzigány módra örökké változtattya lak helyét: a' felső és alsó ajakaikat rendre ki-liggattyák, a' lyukakba fekete kis fa darabokat helyeztetnek, 's a' gyűlések, vagy ütközetek idejében azzal rettentik az ellenséget. Külömbiségek-szerént ábrázattyokat megjelölik állandó jellel. Illyen a' fekete, vagy setét színű le-törülhetetlen vonás homlokokon, orrokon, szemeik környékében. Meg-volt fokszor az igyekezet, hogy Keresztyén falukba vezetteffenek; de a' szabadság nagy kívánattya mindenkor elszéllyesztette őket. — *Condamine*, Omágvásnál, Maragnon vizét, ott, a' hol nem

fzigligetes, és leg-keskenyeb', 916 réfnyi-
nek találta lenni. Egy olly finórral pedig,
mellyen ón függött, 's melly száz ölnyinél
hoszszab' vólt, feneket nem ért; de, úgy-
mond, a' kötelet a' sebes folyás-is meg-
hajtotta. Egy hajótska, melly a' viz tulaj-
don sebességének erefztetett, egy óra első
rendü minutuma-alatt 75 ölnyire vitetett.
Nánai vize-táján, *Nápeanos* nevü falu va-
gyon. Ettől mint egy 12 mértföldnyire *Ná-
po* vize torka táján áll sz. Ignátz tiszteleté-
re a' *Pevas* falu. Lakosi a' Pévas, Caua-
ches, Cahumaris, és Jahuás nevü nemze-
tek. A' Pevásiak hazájok a' *Schikvitta* vi-
zének mind a' két partyán fekütt. Igen go-
rombák, veszekedők, ittafok, éjjel-nappal
minden jö igyekezet-ellen. A' mérget me-
sterségesen tudják-elkészíteni, vadász-nyíl
készítésére. A' Cahumárisok ditsértetnek.
A' *Jahuásiak* vad hitetlenek. Némellyek
falukban laknak, meg-adták magokat a'
Keresztyénségnek; de a' többi jobbára az
erdőkben tartózkodik. Nálók a' Miszióná-
riusok' fő rendü igyekezete nagy hasznot
nem hajt. (Ezek-után a' *Tikuna* nép ira-
tik-le.) A' *Nápo* vizetáji népeknél, mellye-
ket a' Spanyolok *Encabellada* névvel illet-
nek; othon Payaguas, Ichautates, Angu-
teres, és más töb' a' féle nevek. Egyéb
szokások, és mesterségek-között nevezetes
a' Jantsamából készített ruházat. A' Jan-
chama = Jantsama nem más, hanem ezen
nevü fának a' héjja. Ezt a' fahéjját, olly

hosszan, a' mint akarják, fel-mettzik, le-feszítettik; sulyokkal sokáig meg-verik, azomban pedig ásztattyák és mettszik szüntelen, míg a' külső gorombáb' része el nem válik; maga pedig a' fahéj olly szívós puhaságot nem vészén magához, hogy szattyánnak tarthassák. A' mosás hófehérséget ad neki; 's míg nedves, ki lehet azt terjeszteni. Látszatnak pedig benne olly apró, 's gyönyörűen egymástól-függő tzérna-szálók, hogy ezen fa-héjjat a' természet mesterségének leg-szeb' neméhez lehessen számlálni. Ez a' Jantsama fa-héj azon népnek mind öltözetére szolgál, mind sátoros ágyára; Maragnonnál pedig, ahol ezen fa héj bőven vagyon: szőnyeg, és paplany helyébe tétetik.

Hasonló hasznu a' *Lagetto*. Jamaikában Lagetto nevű, 's középszerű nagyságu fa találkozik. Levelei a' laurus-fa leveleihez hasonlók. A' külső héjja tömött, erős, mint egyéb' fáké. De a' belső haja, vagy héjja egymás-felett tizenkettő, vagy tizennégy, El lehet mindeniket egymástól választani. Mindenik illy fahéj egynehány réfni vázfonyhoz, vagy gyóltzhoz hasonló. A' melly héjj a' külső héjjat éri, olly erős hogy külső ruhára szolgállyon. A' belső héjjak ingre igen alkalmasok. A' fának egyéb ágain azon héjjak tsipke formájuk, rétűek; 's ha ki-terjesztetnek, engednek, mint a' selyemből készített háló; és ismét össze-mennek. Es a' fáról fejtetett gyólt

mindenik olly erős, hogy valaminthegyéb' vásznat, szintén úgy azokat-is meg lehet sérelmek-nélkül mosni. Szappan-helyett pedig a' mosásra más egy fának a' gyümöltse alkalmas. Az a' szappanhoz hasonló. Tournefort azt Sapindnak nevezi.,, Sapindum costæ alataë innascent. — —

Az említett nép dárdája nevezetes. Vagyon tükrök-is fekete gyántából-é, vagy szurokból? Ezek elegendők légyenek az egészzen, vagy rész-szerént meg-tért népekről. Azután az Író a' tellyességgel vadonyos emberekről beszéll. Ukájálénak fő Tartományiban 1685-dik esztendő táján igen sokat fárodozott ama' nagy nevű P. *Richter* Henrik, ki oda Misszionáriusságra Tseh Országból szakadt. Nagy álhatatossággal, a' ki-mondhatatlan sok nyomorúsággal nem gondolván, kilentz falut állított-fel; végtére meg-öletett. (Tessék az V. szakasznak 199. levelére visszanezni) Midőn a' gyilkosokat a' Spanyolok meg akarnák büntetni, társul vévén a' kereszttyén ludusokat, nagy vérontás lett mind a' két felől. Oda vagyon az egész Miszsió. Az említett idő-közben töb' mint száz esztendők előtt a' P. Frántziskánusok, kik *Gvanujo*, és *Lamas* közt miszsiónáriuskodtak, tellyes igyekezettel azon voltak, hogy felső *Ucayale*-felé magoknak utat nyissanak, a' vados nemzet' megnyerésére. Ha az illyen többszöri igyekezet töb' haszonnal járt-e, mint sem kárral, azt

nehéz ki-végzeni. Nem lehetett ezen igyekezetet egynehány Spanyol katona segítsége nélkül véghez vinni, noha az erdeiek irtóznak már régolta a' Spanyolnak árnyékától-is; a' lelki Atyák, és Spanyolok-közül sokakat meg-öltek, a' győzödelem után vadabbakká váltak. Az 1762-dik esztendőnek vége felé egy Májnási Miszsió-nárius feléjek más rövideb' vízi útát próbált, Uj próba tétetett 1766-ban; de akkor már a' Peruviai Frantziskánusok voltak köztök. üldözték ezeket-is. A' Perubéliék' munkájok füstbe ment. Nem igen job' vége lett azon Atyák fáradságának a' Tarma, és Xaura = Chaura Tartományiban. — Az hegyeken öszve-gyülekeztek külömbféle népek; de ezt a' szépen kezdődő Keresztyénséget 1740-dik esztendő táján a' közönséges támadás tellyességgel el-rontotta. — A' Tupak Amaru *Inga* támadását már említtem a' M. K. ház V. Szak. p. 112. A' *Xibaros* = Chibaros nép szüntelen ellene áll a' térítő igyekezetnek, Sz. Iágo vize táján járatlan hegyek völgyek nagyon védelmezik őket. Meg-rögzött régi hir az, hogy arany bányákkal bévelkednek. Perunak el-foglalásakor azonnal bé-mentek a' Spanyolok azon Tartományban, el-foglalták; a' népet keresztyénségre oktatták. De mintegy száz hatvan esztendő múlva a' *Xibaros* nép Urokat, 's a' rájuk vetett dolgot meg-únván, közönséges támadást indított; a' Spa-

nyolokat le-verte, el-foglalta a' nem rég épített, 's már vagyonos városokat, *Macást* = Sevilla del orót, az-az aranyos Seviliát földig le-terítették, a' Spanyolok afzszonyaiakat magokkal el-ragadták, a' mint mondják, a' Logróniai Apátzakkal együtt. A' Xibaros nép azt az utat-is el-zárta, melly Quitóból Májnásba leg-rövidebb volt, és az értekezésre, segítségre leg-alkalmatosb. Vagyon még Quitóból a' Májnásiakhoz három út; de tekervényes, veszedelmes. Ezen három útról gondolkodván az ide való ember, ne gondolkodjék valamelly Európaihoz hasonló utazásról. Szekerezés nintsen: lovon, vagy öszvéren szokás járni, kelni, a' terhet a' szegény Indufok hurtzollyák, vagy a' szamarak, öszvérek, 's azon országi kisdedke tevék; ha ezt a' nevet meg-érdemlik. A' Maragnóni Tartományokba vezető leg-jártassab' út, Qnitóból öszvéren két napig tart egy a' féle állásig. Által kell menni a' Guamáni rettentő hegyen, mellynek kopasz tetején se fa, se fű; hanem csak haszontalan száraz gaz találtatik. Az utazók vigyázzanak, hogy ott el ne szunnyadjanak: mert ott az álom halálos. Azon hegynek némelly helyein a' gyenge szellő az utazót az álomra eleinten igen édesítti; 's ha ott véletlenül tovább' tartózkodik, halálra aluszik. Az említett két napi járás-után, az utazó *Papaliakta* nevű hitvány egy faluba érkezik; onnét pedig nyoltz,

vagy tíz nap alatt el-ér *Archidona* nevű helységig; de olly pufzta hegyen, melyen a' meredek helyek, és a' sebes örvények miatt terhelt marha nem járhat. Minden terhet az arra való tanúlt Indusok' hátán kell erre amarra hordoztatni. Ezek pedig, holott tulajdon eleségeket-is kell nekik vinni, fél mázsányinál többet magokra nem vállalhatnak. Akárki légyen az utazó, annak leg-erősebb' terhhordó Indus' hátára kell kapaszkodni; azok pedig négyen, hatan, szüntelen változtatták a' terhet; vagy, ha tulajdon lábaira kell is az embernek szórúlni, meg kell győzni a' fok kő, tövés, litts-lotts alkalmatlanságát. A' Quixos = Kichos hegynek meredek helyein négy kézláb-is kell mászkálni. Jaj pedig ha el-talál tsuszamodni. Az ollyant tsak a' szörnyű mély örvény tartóztattya - meg: mert fához, gyökérhez-mihez nem lehet kapaszkodni. Az hegy' tövénél, ellenben-álló két köszikláról, Quixos, és Vuagra két nagy árvíz gyűl egybe. Azon el-kerülhetetlenül által kell menni. Az hid vagy bürü, két-hárompóznából áll; mellyen tsak egy ember mehet egyfzerre által; de vigyázva; hogy a' lépés igazát el ne vitted. Vagyon mellyékes kötél-is, mellyet ha a' kéz el-ereszt, az utazó le-húll, és oda van. Mert a' víz az ő sebes örvényei miatt uszást nem enged. Illyen hitvány bürüt mindenik járáskor újjonnan kell tsinálni: mert a' víz az-

után mindenkor el-szokta vinni az elébbe-nyit. Az ilyen uton sok ember el-veszett. A' Cosánga széles, erős nyargalásu folyón hogy az utazó által-kelleyen, a' leg-erősebb' terhhordozó nyakába kapaszzkodik; azt pedig ketten-hárman tartyák, 's támogattyák, hogy el ne tsuszszon. — *Archidóna* váras nevet visel; noha magában csak középszerű falu. Ott lakik egy *Governador*, Igazgató, és a' Társaságból egy Plébánus. A' nyugovás után még egy napi járó föld szárazon oda *Napo*-falva. Onnét hajón szokás az utazást folytatni. Onnét sz. Rósára, innét tiz nap alatt *Margnonba* viszen a' hajó. Ezen az uton jártak-keltek jobbára a' Miszsziónáriusok. De ezt-is el-zárja sokszor a' hóból, esőből eredő vizek omlása. Ezen az uton küldetett a' Miszsziónáriusoknak minden esztendőben a' szükségre való: ruha, liszt, bor, a' sz Aldozatra: vas, egyéb házi eszköz. Az Indusok, kikre az ilyen terh bizatott alig tudták uttyokat végzeni fel, 's alá járván hat vagy hét hónap-alatt; 's közönségesen egy, kettő ki-dőlt az életből. Leiratik olztán ama' két alkalmatlan út-is. Ottan veszem észre, hogy sz. Domonkos' fiai-is miszsziónáriuskodtak azon a' tájon. Ezen Országnek mindenik falujában, noha jobbára csak mintegy hat száz személyből áll, két-három különböző nyelvnek vagyon kelete. De az egész Országban huz különböző nyelvnél töb' találta-

tik. Könnyedség kedvéért egy közönséges nyelv, melly a' régi *Inga* Királyoké, bé-véttetett. Ugy-is egész *Quito*, és *Peru* Országban kelete vagyon ezen nyelvnek nem tsak az Indusok, és fekete szolgák között, hanem a' Spanyol Nemések gyermekei közt is. Ezt vezették-bé a' Miszióáriusok Májnásba; noha némellyek, de kevesen, spanyolul-is tudnak. Mindazáltal a' Majnási Tartományban erősen megtartya ki-ki az ő Anyai nyelvét. *Peruviai* nyelven tsak a' Páterrel, és a' jövevényekkel beszéllenek; egymást közt pedig a' magokén; ha kevesen vannak-is. Szívek el-nyerésére nintsen hathatós mód, mint ha a' jövevény azoknak anyai nyelveken szól, ha mind azon fogyatékosan-is. Jobbára a' faluhelyeken sok Indus három négy különböző nyelvekkel él. A' Peruviai nyelv, külömbféle helyeken külömbféle szó-ejtésekkel jár, és spanyol szó-k-is kevertetnek bele; nem annyira a' szükség miatt, mint azért, hogy láttaszatosb legyen azok módjára, kik deák, frantzia, vagy más szókat kevernek nyelvekbe. — Némelly népek mintegy hortyogva-is szóllanak, órrok, fülök, ajakok, homlokok huzásával, vonásával, egyengetésével, kézzel, lábbal; 's ki az, a' ki illy jel-adásokat ki-irhasson, vagy azokból betű, vagy szótárt készíthessen? A' szó-is máskép' esik az Indusnak, máskép' az idegennek szájából. Ezen Tarto-

mánynsk népei soha az Irásról, olvasásról nem-is gondodtak. A' régi időkről majd semmit se tudnak. Az Inga Peruviaik meszeb' mentek mind erre, mind másra nézve. —

P. VEIGL 2-dik Könyve a' Levegőről, Földről, vetésről, gyümöltsről, erköltsről beszéll. A' Levegő ég nem igen kellemetes; de rettenetes fergetegek, és menydörgések soha se járnak jég-esővel. Egyszer tizenkét esztendő alatt volt egykis borsó-eső tsudálták. A' menydörgéstől se félnek, sőt az alatt tapsolnak-is: mert majd egy példája lintsen a' bé-ütésnek. Talán a' fok erdő le-eregeti a' villám-fulákat. Tsak egyszer nem rég ütött agyon két gyermeket, 's egyebeket-is meg-ijesztett. Sok mértföldnyire kö nintsen: a' tűzkö meszsziről hordatik. Pomorántz, tzi-tron, lemoni, akárhol ültettetik, bőven szaporodik. Európai gyümölts, a' hitványab' fűgét ki-vévén, nem terem: kerti, mezei vetemény sem. Egykét Misszionárius néha foghagymát, zellért, khelt nevelgetett; de magvat soha se hoztak. Búza, rozs, árpa-termesztéséről ottan gondolkodni se kell. A' Juka, plátanus, kukoritza szolgál kenyér-helyett. A' buza liszt, a' mennyire elegendő a' sz. Áldozatra, esztendőnként Quitóból hozatott nagy fáradsággal, Arra nagy gondviseles kívántatott, hogy el ne romollyon; szint úgy a' borra-is. Egyszer egy szőlő veszsző

hozatottezen Országba mezfsziröl: fel-nevedett, el-terjedt derék szöllő gerezdeket hozott nem csak egyszer egy eszten-dőben, hanem valahányszor újjonnan meg-metszetett. Szöllős kertnek ültetéséről senki se gondolkodott; nem-is illett az ivás-hoz szokott Indusokhoz; a' kevésnek el-tartása-is illy meleg Országban nagy baj-jal jár. — A' Májnási Tartomány jobbára a' vadászat, és halászat után él. De ez a' kétféle eledel noha néha igen-is jövedel-mes, fokszor reá kell szorúlni a' *Plátanus-ra*, Jukára, kukoritzára; étel, ital kedvé-ért. *Platanus* = *Pacova*, *Paneira*, *Musa*. *Adám*, vagy *Paraditsom* almája. (*Musa paradisiaca* Linnei). Külömbözik az Eu-ropai *Plátanus* fától. A' *Pacova-plátanus* mezfsziröl fának látszik; de nem az. Egy azon *plátanus* szár csak egyszer gyümöl-tsőzik; az el-vágatik, 's más egynehány ered a' töviből. Azokat által szokás ültet-ni illendő rendekre: Mikor fel-nőtt, fel-levelezett, erdötskének látszik lenni. Egy-nek egynek vastagsága mint az ember nyaka: gombás, taplós, leves egy vágás-sal le-üthetni. Levelei néha hat lábnyira hosszúak, két lábnyira szélesek: zöldek, simák, tündöklők: körülöttök gyönyörű a' virág: felöttök majd száz a' gyümölts. Azok eleinten zöld fűgéknek látszatnak lenni, idővel meg-hozszabbúlnak, be-hajlanak, sárgából vereses színre változ-nak. Egy illy gyümölts, *racimo*, szöllő

gerézdnek neveztetik, vagy plátanus fejének. Azt egy izmos Indus egy kézzel nem igen könnyen emeli-fel: érett idejében vágatik-le; de még mikoron zöldes; míg a' publikán madár rá nem vágyik. Három-féle Plátanus gyümölts ismértetik Májnásban; az egyik, melly közönségesb', hofszab' egy arasznyinál: a' másik *Pintones* nevű; nagyobb, de ritkáb'. A' harmadik *Guineos*, fél arasznyi, vastag, méz édesiségű: ezt nyersen szokás enni nyaláunkság gyanánt; ha kell, jó etzet-is válik belőle. A' közönséges plátanus bőrtől meg-válva sülvé, főve, jó, majd mindennapi eledel; de így izetlen egy kevesé, ha jól meg nem érett; ellenben hajtól együtt meg-süttetik, és így a' tójással egyelített kenyérhez hasonló izű: ha el-puhult, főve édes nyaláunkság. Meg-is száríttatik fűstön, vagy a' napon: fel-szeletik, így-is jó. Mit nem készíttene a' tudós Europai Mester belőle? Böven terem a' Kukoritza, spanyolúl Maiz; Perui nyelven Sára, és a' Juka: othonyos termés a' Sára, job' az Európainál sülvé, főve, lisztesen; válogatott süteményt ad, és tsítsát. *Juka*, máskép *Jatropha Manhot* Linnei, vad neve, Manióka: Italra, ételre alkalmaztatik. De míg a' leve ki nem szaltatik; akár nyersen, akár főve, ártalmas mint a' méreg. De ha le-reszeltetik, és meg-száríttatik, a' Bráíliai Indusoknak ártatlan közönséges táplálások.

Azok az ételben telhetetlenek, ha vagy; ellenben megelégednek a' gyümölcstsel, és szokott italjokkal. A' déli, vagy más rendes evés nitsen nála szokásban; hanem esznek egyenként kedvek duzzanása-szerént. Roggel othon falatoznak, utra is visznek. Estödön, midön haza takarodnak, esznek nagy készület-nélkül. Földszint a' tüzhelyek. Enni valót tisztogatni, az alszszonyok' leg-keveseb' gondja: ha fel-főtt, néha söt, borsot vetnek a' fazékba. El-vonnyák a' tüztől, 's vége vagy mind a' főzésnek, mind a' terítésnek. Egy két előb'-kelő Indus házat ki-vévén, sohol nitsen asztal; le-ülnek a' fazék-mellé, vagy alatson padra, kútsúlt lábbal, vagy pálmárólzsére. Ki az alfelire ülven, főkép' a' vadabbaknál, térdivel mellyét érteti, 's ugrál a' fazék-mellett, mint a' béka; ki pedig a' Sarkán ülve, eszik. Módozzab' némelly alszszonyok adnak-elé leg-aláb' egy tsészlevelet; azt rendre hörpögetik. *Ccharapa*, tekenyös-béka ha vagy, a' felső tekenyője fazék-helyett szolgál; hogy vére, béle, hufa' része benne főzessék. Bele-kevertetik egy kis *Juka*-liszt, öszve-főzetik. Derék étel. A' vele sült tekenyő jó illatot ad néki. Az apró halakat levelekbe takarva sütik a' parázsban. Vagy már atzéllyok; de két fa reszeléssel élnek, atzél és tűzkő helyett. Ültetnek a' Májnásiak pamuk fákat-is; de keveset: mert az otthon elegendő. Vásárra nem kell; körül-belül elég

vagy

vagyon mindenütt. Többet fonni pedig, mint sem a' ház-körül szükséges, nagy afszony-baj: elég a' foglalatosságok, a' gyermekek, és mezei dolgok-miatt. Vagyon vad pamukfa-is = Huambrucho = huambrutso. Az az erős tok, a' mellyben a' pamuk terem, oly erős, mint a' Strutz tojás. Sok a' magva, nehéz fonni: mert minden tett próba-után, vissza-tekeredik a' fonala. A' fáján hadják veszni jobbára. Sokféle a' földi álma. Cumári, Spanyolúl Bátáta (Convolvulus Batatas Linnei) földszint terem mint a' kerék répa; 's a' hol a' földet éri, új gyökeret ver a' hűsa gyöngyszinű, szép illatú, tápláló, sülvé főve. Az *Intsi* fel-nevekedik mint a' bab; de a' gyümöltse a' tövén a' föld-alatt vagyon, reá ragadt tokban, mellyben négy öt mogyorú forma gyümölts találtatik; Spanyolúl *Mani* a' neve. Imitt, amott sok Indusnak a' földjén vagyon *Murucuya* spanyolúl *Granadilla*, a' gránát almához való hasonlatosságaért. Pomoránts nagyságú; nem hajlandó, hanem, mint a' tolyomány töredékeny. Belől a' gyümöltse sok apró fekete, egy tzernáról függő magvakból áll, nedves, édesleges. A' virágjai különös módúak, kinszenvedés viráginak-is nevezetnek: mert Urunk kinszenvedésinek fő szerzési gyönyörű rendben, 's külömb színben láttatnak azon. RAPINUS. Hortor. L. i. — surgens flore e medio capita altitricuspis sursum attollit apex, clavos imi-

tatus aduncos. — Vagyon nálak gyömbér-gyökér, Török bors (de nem Asiai módu) Axi capsicum, Clusii, spanyolúl Pimenton — Utsu. Rizs kását némelly Misziónáriusok neveltenek szép elé-menetellel. Az Indusok nem akarnak vele vesződni, a' ki-poly-vázása-miatt. — Ezek-után a' fok féle fák-ról érkezik a' tudósítás. Némellyek csak bizonyos hónapokban gyümöltsoznak minden esztendőben; mások esztendőt által teli vannak zöld levéllel, virággal, gyümöltsel, külömbféle érettségben; mások ismét el-vetik a' levelet; de azonnal újat hoznak. — Sok a' gyümöltselen *pálma*. Hat az, a' melly gyümöltsöt hoz. Ezek-közt első rendű a' Chonta = *Tsonta-pálma*. Fellyül-hal-lad minden egyéb' fát nehezével, és erő-ségével. Hofzszu keskeny levelű: magas, vastag, tüskés. A' gyümöltse, a' felső tsuts-táján, a' hol levelekre kerekedik, nagy tokba szorúl; melly végtére meg-nyilik, és le-hull. A' belső maradéka nagy szőlő gerezdhez hasonló; mellynek szemei közönséges egy körtvélyhez hasonló, tündöklő piros hártýáju mindenik. Más gerezdek zöldek, arany színűek, vagy ver-ressel kevert sárgák. A' gyümölts husa igen kemény, de ha jól ki-főzetik, enni-való: arany színű, lisztes, olajos, mézes, jó-izű: kerek a' magva kemény tokban: az a' derék izű mondolához hasonló. A' tsonta-lév ital, ha fok, meg-nehezíti a' fe-jet. — A' pálma' második neme 2. *Ungurá-*

¶ *Enni-valók a' gerezdjei főve. Némelly* Miszfiónáriusok tudtak abból olajt-is fatulni, melly izére, és színére nézve nem aláb'-való, a' fa-olajnál: már orvosságok is készítettnek belőle. 3. Az *Achua*-palma leg-magassab', leg-vaftagab'. A' tetején a' gyümöltse ifzonyu szölli-gerezd láttattyában. Szemei mint a' tsapok. 4. *Tsámbira*-palma. Az igazi *Cócus*-fák, mellyek Amerikában, a' tenger-partyain bőven vannak, Maragnonnak felső részeiben meg-nintsenek. 5. *Járina*-palma, egy-két réfní magasságu. 6. A' *pálmító*-palma-is gyümöltös. A' többi Tarapito, Papaya, Anóna, Caimito, *Cacao*. Ez az Európában-is kellő gyümölts Mártziusban, és Áprilisben érik-meg. Emberi gond-nélkül bőven terem az erdőben. A' gyümölts olyan mint a' dinnye, arany színű tokban, gerezdes. Leve kifzivatik, jó izű; magva, melly Európában olly betses el-hányatik; ha tsak a' Miszfiónárius maga számára nem gyűjt. Quitó-felé elég van: a' Portugállusok-felé tilós a' kereskedés. Az Indiai gesztenye, vagy mandola-fa nagy. Az erdőről, mikor érett, eleget hordanak a' házhéjjára a' denevérek; azt a' gyermekek korán regvel fészedik; egyebek meg-intetnek a' fzésés idejéről. — *Uvilla* = szölli-gerezd. Nagy fán terem; és mind izére, mind tellyes tekéntetére nézve olyan mint a' nagy kék szölli-gerezd. Virágja a' Templom ékesítésére-is alkalmaztatik. A' *Copal* majd olly

mint a' Napkeleti tömjén. A' hajó szurkolázásra-is jó; valamint fáklyákra-is. *Cau-chu*, *Pagúru*, *Caranna*, gumi forma tulajdonságuak. Leg főb' rendű gumi a' *Copau-va* (*Oleum Copal-yvæ Clusii*) Igen erős magas fából, vagy-is annak daganattyából tsepeg bizonyos időkben. Az első tsepegdekjei derék balsamok; tiszták, folyók, arany-szinűek; a' mi későbbben tsepeg, se-tétesb'; nem érett tellyeséggel. A' rettene-tes sebeket meg-gyógyítja rövid idő-alatt; főkép' az új sebeket, gátollya a' dagadást, az evedést. A' fog, és fül-fájáskor olly balsamnak egynehány tsepje pamukba szivatik, a' fájó foghoz értetik, haszna de-rék. Ha bè-vétetik, a' gyomrot erősíti, tisztit-is egy kalány-lévbe, vagy tojásba kevertetve. Valahányszor meleg vizet iszik az ember reá, mind annyiszor hasat nyit fájdalom-nélkül. *Peruviai* balsamnak-is nevezetik. A' Káffé mag nem régen ültette-tett; de minthogy nem indíthat kereskedést, kevés a' gond reá. *Tsingána* fa-é? nád-é? a' szára üres egy más fölé nőtt nád módjára: fél réfnyre mindenütt vékony alapja, vagy talpa vagyon. A' tapasztalás bizonyítja, hogy ezen tső a' holdnak tölte-táján tiszta vízzel majd félig teli va-gyon, új holdkor pedig üres. A' *tsingána* hasznos nyíl-hegynek, nyílnak, korsónak láptónak. A' *Comazéva*-fa vas helyett-is szolgál. — A' fok növények-után, mel-

lyek némelly erejeket titkollyák az Indusok, az Állatokról tudósítt P. *Veigl*.

— Minthogy a' Májnási Tartományban nintsen Rét, könnyen nem-is lehet, 's az ültetésre erdő fordíttatik szántás nélkül, szarvas marhát nem tartanak; a' juhok a' nagy meleg le-öli: tart, ha tarthat a' téj kedvéért egy két tehenet a' Miszfszió-nárius othon. A' disznókat se szeretik. Az egész ház népének egynehány hétre meszszire ki kell takarodni a' mezei dologra; ki-viselne othon a' házi marhákra gondot? Az egész házi szeléd állat tehát egynehány majomból áll, a' vadászat és vigyázás kedvéért egynehány kutyából, tyukokból, tengeri disznóból, *Cuy* a' neve. Ugy tettszik, a' Spanyol érkezés előtt ottan senki se tudott se kutyáról, se tyukról. Az erdei disznó fok: azt vadászfizák, szeretik enni. Majom-húst-is örömeit esznek. Némelly majmok igen mulatságosak. Vannak orosz lány tekéntetű kis evetek, vagy mókusok. A' valóságos evet nagyobb' ott, mint minálunk. Ki-marasztok fok fok állatot 's azok' emlékezetit. — A' Tigris ártalmának a' Természet Teremtője bizonyos legyet állított ellene; melly a' tigris hátára ülven, azt meg-tsipi, 's egyetemben a' sebébe tojását eresztí. Az a' tojás kevés napok alatt féreggé válik; mondola nagyságra nevededik: tövifés, a' Tigrist szúrja, álmát, ételét el-fogja, meg-gebed. Így fogy a' tigris szaporodása. — A' *Vuy-*

tre fas igen nagy. Egy utamban fel-biztat-
tam a' Tárfaim közül egy. Indult, hogy
hágjon a' fára, nézze-meg merre mi lát-
szik az isméretlen helységben? Hát jö a'
temérdek nagyságu *Vuytre* a' fa tetejére;
's mint ha az embert el-akarná kapni. Le-
fut az Indus; a' *Vuytre* kiáltásunkra el-
repült. Némelly madaraknak a' szárnyaik-
is körmölsek. A' publikán madarak fokfé-
liek. A' Pikaflór, más neven *Colibri* virág
szopó. *Trochilus Colubris* Linn. (Láttam
Piller Mátyás Budai gyűjteményében)
Ennek a' madárkának a' teste nem nagyobb
egy öreg fáska testénél színe eleven. Ki
zöld, ki veres; szájok némellyeknek hosz-
szú Schnepf módra: igen vékony, kam-
pós: másoké rövid, egyenes. Abból ki-
nyújtott két hegyű nyelvetskéjekkel szív-
ják a' fák virágiról a' regveli harmatot; az-
zal élnek egyedül. Az ilyen sziváskor a'
virág táján a' levegőn függenek, látza-
tosan szárnyokat meg se mozdítván. E-
gyébként sebes a' repülések. Tojások mint
a' borsó. A' hangyák egy éjszakának ide-
jén egész egy kertet-is talpig meg-ronta-
nak. Vagyon olly hangya neme, melyet
tulajdon zsirjában meg-rántanak az Indu-
lok, és meg-esznek. A' *Piqui balha* igen
fok. Bé-velzi az ember talpába-is magát:
a' vakarás nagyobbíttya a' fájdalmat; má-
sod, vagy harmad nap tö-hegygyel ki-ve-
tetik, 's pipa dohány-porral meg-hintetik
a' seb. Így meg nem dagad a' helye, 's

meg-gyógyúl. A' méhe fullák-nélkül való: szép viazfíszal, mézzel bévelkedő. Némelly méhek hasonlók a' daráshoz; föld alatt a' fa-gyökerek közt laknak az üregekben. Ottan fok a' mézek. Az a' méz arany színű tsak nem, igen folyó, savanyuan édes, részegítő mint a' vadalmamuft: ha megfőzetik, nem ártalmas, jó illatu. A' viafsza fekete, meg nem lehet fehéritteni. Ebből tsinálnak viafz gyertyát házi szükség-re, halottas rendtartásra, vagy processió-ra: világa fetételen veres; szurkos szagú. A' Páterek a' maradék viafzt Quitoba küldék, valami szükséges eszköz-tserélésre. Selyem bogár ottan nintsen. Májnásnak sem aranya, sem ezüšte, sem drága köve. Régi maradványokat nem látni. Régi szokás volt az halottak el-égetése: a' kik el-temettettek, a' hangyáktól tsonnyaikkal egygyütt meg-emésztettek. A' magas partokon, a' hol a' földet a' sebes viz el-szakasztotta, a' föld alatt messze fok ölnyre méllyen találtatik külömbféle *fazék*; vagy más agyag fazekas edény: mellyeknek igen-igen régi formájok vagyon, 's valóban igen régieknek kell lenni. A' miből az ember azt gondolhatná, hogy ezek a' tájak, talán még a' viz-özön előtt népessék voltak: mert ha az ember jól el-gondollya a' dolgot, nem láthattya, hogyan temedtődhettek az ilyen edények olly méllyen a' föld-alá, ott a' hol a' föld-indulást éppen nem érzeni.

Így ír *P. Veigl*. Azomban csak öt száz esztendők-alatt nagy változások eshetnek; a' nagy Maragnon vize nagyob' ki-áradása, a' föld-alatt lévő üreget sebes fel-lövellések, a' régiebb föld-indulások, és töb' a' féle okok mit nem vihetnek végbe? A' sok Májnási vizi állatok közt emlegeti *P. Veigl* p. 256. a' vizi tehenet; *Vacca marina* = *Trichechus manatus* Linnei. A' tehenhez egy kis hasonlósága vagyon, a' fejének és szájának, noha se szarvai nintsenek, sem láthatandó fülei. A' fülhelyü lyukatskát egy kis portzogós bőrrel kényeszerént bé-tapasztja; hátulsó lábai, víz, vagy föld-szint-lapuló farkához vannak ragadva; azért a' szárazra soha se megy-ki: a' vállain két karjai vannak, mint a' félekét kis evezők. A' partnál hinárt eszik. A' levegő nélkül sokáig nem élhet; azért az órrát ki-tartja: a' bornyuját ki-elli, 's tejjével tartja; rendszerént azt az hóna-alá szorítván: ezen hal hofszja mint egy négy réfni, egy a' szélelsége: egy szál szőr fints rajta: a' bőre egy újni vastagságu: sima, kékes hamu színü, imitt-amott fejfoltos. Bőréből kötelek mettszetnek, a' hufa a' bornyu, vagy disznó hus izéhez hasonló; némelly része szalonnás. Hofszas időre bé-sóztatik, vagy apró darabokra vagdaltatik, tulajdon kövéreben megsüttetik, 's ha azzal a' hufa jól bé-takar-tatik, el-tarthatni fél-esztendeig-is; hofszu utra, kívánt kész eledelre. Az oldal tson-

tok elefánt fehérek. --- A' tehénhús helyett számtalan a' tsarapa = charapa = teknyösbéka. El-tarthat egész Országot. Egy a' féle jól fel-nőtt tsarapa, egész egy mázsás; 's elegendő harmincz ember' eledeleire. A' tzombja tehénhús izü; a' kövériből hét font zsirt-is el-lehet tétetni. A' félig fel-nőtt tsarapa nem aláb' való a' kappanyál; 's annál kövéreb': hátakra fordíttatnak, 's úgy-is, dárda lövéssel-is fogatnak. Egynehány óra pertzenés alatt hat Indus öt száznál többet fog. Vigyáznak a' tigrisek a' tsarapa tojása idejére, 's akkor számassabbán kerülgetik a' partokat. Egy tsarapa el-tojik százat. Az Illyen tojásokból egynehány akó jó olaj-is készíttetik. A' végre a' hártya fok tojáról levonatik; a' széke hajótskába eresztetik; a' nap-fényen hagyatik egy kis ideig: Abból a' nap arany színű olajt sziv-fel. Ez az olaj béka-teknyővel fel-szedetik, megtisztítatik, el-tétetik, és esztendőt által főzésre, Templomi, házi lámpásra fok szolgálatot tészen. Az apró tsarapák héjjastól együtt meg-főzetnek, vagy meg-süttetnek. Ez igen jó izü nyalánkság. Mikor a' kis tsarapa a' föld alól ki-bukik: egyenesen a' viz-felé indul; annak megy; ha száz lépésnyire vagy-on-is tőle; 's azt soha felátta-is. Ha más felé fordíttatik, ismét a' viz felé fordul, és szíj. Sok féle a' hal, fok köztök job' a' mieinknél. Sok féle képpen fogatnak: horoggal, szigony, és dárda ve-

téssel; étető maszlaggal, melly a' halakat a' tó színére hajtya, el-szédítti. --- A' Krokodill, vagy *Caiman*, Májnásban *Lagartó*, az Omagvásiaknál *Jácare*. A' hajóból-is ki-kapja a' nem vigyázót. De jobbára könnyen el-ijesztetik. p. 270. Utazásomkor, úgymond *P. Veigl*, éjtszakának idején, a' homokon aluvó társaim közé szökött egy krokodill. De szint akkorra egy két Indusom fel-ébredt. Égő üszögökkel el-kergettek. Más utamban, midőn a' vad népet keresném, 's egy isméretlen folyó vizben a' késő éjtzaka el-lepne, ki sem lehetne a' parthoz ütnöm, társaimmal együtt magamat egy krokodill tsorda közt találám. Környül fogtak bennünket. A' gyilkos állatok szokások ellen bátrak, és kegyetlenek voltak. Nem használt, hogy evezőkkel, és póznákkal hol erre, hol amarra vágjunk. A' veszedelem annyira ment, hogy tsak ki nem kaptak közülünk egynehány Indust. Szerentsénkre még-is, ki ütvén, egynehány szurkos fáklyákra gyújthattunk. A' fényes világ el-ijeszté őket, el-takarodtak. Embereim más kárt nem vallottak, hanem hogy evezőjük közül egynehány el-törött, el-veszett. Puskával a' krokodilra löni majd haszontalan: mert egész testét bé-boríttya pántzély módra a' tsontos hártya; 's a' golyobis egyedül a' szemébe, vagy a' hóna alá mehet bé. Repülő halakat ritkán látni. *Tubero* vagy *Delfin* elég van. De senki se fogja.

Vannak nagy ángolnák, (*gymnus electricus* Linn.) mellyek mikor meg-fogatnak, a' fogó' tagjai relzketnek; sőt el-is lankadnak. — A' Májnásiak jobbára vadászat, és halászat után élnek. Mind a' két mód néha jövedelmes; de sokszor Plátanusra, Jukára, és Maizra szorúlnak. A' falu körül ritka a' vad, meszszire vagy más dolog nem ereszt, vagy az egétség, vagy a' hajó nélkül való szükölködés. Beszélt osztán *P. Veigl* a' gyermek nevelésről, a' betegségekről 's a' t. — P. 294. Azt-is jelenti: hogy egy nemzet lintsen olly ostoba, hogy ördögöt nem vallana. Tudja azt ki-ki tulajdon anyai nyelvén nevezni. Abban minnyájan meg-egyeznek, 's minnyájan meg-ismérik, hogy vagyon láthatatlan de egyetemben láthatandó némelly lélek, melly tulajdon akarattya szerént ebben, vagy abban a' formában magát láthatandóvá teszi: 's hatalmasb' az embernél. Isteni hatalmat tulajdoníttanak-é néki, vagy nem? még az ki nem tudódott. 's a' t. Tudófsíttás adatik egynehány nyelvekről - is.

Mainóták. A' Török Birodalomnak egyéb népei-közt nevezetesek a' Mainóták, kik a' régi Latzedémon; avagy Spártai néptől eredtek, 's vitézségben tölök nem különböznek. Moréának déli részében laknak, főképpen Matapán' hegyfokától-fogva, Sz. Angyal hegy-fokáig. A' Török Tsászárok nem tarták hasznosnak azok-

nak meg-hódítottálok: mert a' járatlan hegyek-közt az a' vesződség igen sok vérontásban tellene; 's a' sok vadony barlangokból ki-bukkanhatnának ismét az élébenyi szabadságra. Az ott közel-habzó tengerben veszedelmes prédállásokat víznek-végbe. Velek járnak a' háborura a' Papjaik: mert ott-is Misét kívánnak halgatni. Böjtölnek ott-is. Tizenkét, tizen-négyszáz fegyveres embert ki-állíthatnak az ütközetre. A' Velentzeiek Moreát birván, semmit sem tehettek velek.

MURR, és Nikolai. Veigl Ferentznek, Májnási Miszsióariusnak már említett Irását a' nevezetes *Murr* Elöl-járó beszéddel fel-fegyvereztette, és ki-adta; illy titulus-alatt: *Reisen einiger Missionarien der Gesellschaft Jesu in Amerika, aus ihren eigenen aufsätzen herausgegeben von Christoph Gotlieb von Murr. Nürnberg 1785.* — Vorrede. Abban az Elöl járó Beszédben. a' tsunyául nyelveskedő *Nikolait* így veri vizsgálja: A' tudományoknak minden tó baráttya, ki az igazságot, és a' világosodást szereti, sokat tanulhat ezen utazásoktól. (A' Májnásiból, és egyéb Miszsióariusokéból.) Nem lehet tagadni a' **JESUS** Társaságabéli Hitprédikállóknak nagy érdemeiket. Azokat méltán magasztallja *de Pages* Ur-is (kit a' M. K. ház V. Szakaszában említettem.) Valóban egyetlen egy Miszsióarius többet vihet-végbe a' nép szeretetének, 's a' jó rendtartásnak

ki-nyerésére, mint granatéros husz Kom-pánia. Az Evangéliom predikállásán-kivül a' szegény Indusokat a' Miszsziónáriusok szántásra, vetésre, 's a' föld termékeny-ségenek igazgatására tanítgattyák, 's egyébre, a' mi a' világosodásokra szolgál-hat. Mi lehet érdemeseb' dolog, mint a' vak tudatlan pogányokat a' jóságos erkölts-re édesdeden integetni, a' gonofságot ki-irtani? tsekélység e'? magát kész akartva meg fosztani nyugodalmától! és életre szük-séges holmitól: hogy a' szenvedő emberi nemzet segítettésék. Nem könyveznek-e most-is buzgó háláadással sokan Brásiliá-ban, Paraguay, Quito, Chile, Kalifornia Országiban, meg-emlékezvén a' Jesus-Tár-sasága' Miszsziónáriusiról. Sokat lehetne valóban a' Parakvári Missiók rendtartási-ból hasznosan fordítottani a' nevelésre, ama' módi projektista nevelések, és armenanstal-tok' helyébe. Akár melly filány ember-is, a' ki a' tudományról tsevegni tud, 's az ő feddődő természetét mutogatni akarja, mint egy kötelességére teszi, minden alkal-matosságbán a' Jesuiták' rágalmazását. Az igen könnyű dolog, mellyet üz ama' hires *Nikolái* az ő német, és Helvétziai utazási-nak le-írásában; minden ki-gondolható kép-pen szidni, gyalázni a' Jesuitákat; 's még a' mi Jónak tartatik-is azt meg-kormozni, és a' Társaságnak leg-érdemeseb' embe-reit, az élőket az holtakkal-együtt, az ő úgy titulált német közönséges Bibliotéká-

jában sárral tapasztni. — A' holtak-közt ama' nevezetes költő-ellen, *Balde*-ellen zúgolodik, káromkodik; noha nehezen érti Báldénak, és Sárbienvnek tsak egy ódáját is: mert ha olvasta, és értette volna, okosab' ítéletet tett volna felőle. Egy szóval, igen könnyű, másokat intolerántistáknak hirdetni, mikor magát valaki láttfszatos képpen, a' kézzerített fok feddés, morgás-által szinte egész unalomig intolerántistának mutattya lenni. A' Társaság nem törődött Páschál' feddésével, Sbiop káromkodásával, mit törödjön Nikoláinak nyel-ves szidalmazásával? — Quippe movebuntur si rana infensa coaxet, vanaque limoso mitat convitia fundo. — És ezt egy Protefztáns mondja? reám kiáltand Nikolái Ur! ki az erdőt kéz akartva merő fáknak nem láttya lenni. Ugy vagy, én mondom ezt, mint részre nem hajló Protefztáns mint az emberség julsának védelmezője; mint esküdt ellensége minden le-nyomat-tatásnak, mint nagy tisztelője a' nagy érdemeknek, és tanúltságnak; rövédeden, mint e' világ városi embere: nem nézvén, úgymond, a' Religiói részre, melly nem ide tartozandó. Nikolái Ur, kinek átsor-gási igen-is nagy szerentsétlenségemre vannak, szidjon bár engem, az ő német közönséges Könyv házában, az ő nyomorúlt Recensióiban, Leveleiben, páskvillusiban gúnyollya bár, méltósághoz mért irásimat mondjon magamat keresőnek, 's a' Jelui-

táktól fizetést nyerő védelmezőnek, akárminek; én arra nevezhetek. Az ártatlan nak nints kötelessége maga védelmére; míg a' rágalmazó semmit se tud meg-bizonyítani. Az az én indulatom, mellyel viseltem a' tanúlt Jesuiták védelmezéséhez, azoknak a' job Iróknak isméréstén fundáltatik, mellyek azon szerzetért, vagy annak ellene irtak: fundáltatik azokon a' gyűjteményeken, mellyeket rólok utazásimban szedtem-össze: fundáltatik a' lett dolgokon. — Nürnberg. 6. Auguft. 1785.

N.

NONNIUS Lajos. 17-dik Század-béli. Irt az étkekről, 's nevezet-szerént a' hal-ételt ditséri a' husétel-felett: mert a' vért nem sűrüsíti. Főképpen az ülő, öreg, 's beteges embereknek javasollya. *Ichthyophagia*, sive de piscium esu Commentarius.

NUMENIUS, 2-dik század-béli Filozofus. Siriának Apaméa-nevű helységében született; Lutzius Vérusnak, és Márk Antonius idejekben irt, és böltselkedett; a' mint Eusébius jelenti L. 14, Præp. Evang. Orígenes Celsus-ellenírván, a' Lélek-halhatatlanságáról irt könyvét ditséri. L. 5. contra Cels. Ettől a' Numeniustól meg kell választani azt a' roszszabikat, kit Láértzius emleget, úgymond Prandtner in L. Origo

& Progefs. Ppilosophiæ. p. 208. Ama' job-
 bik Numénius, Plátót (méltó észre-venni)
 Athenai módon beszéllő Mojsesnek neve-
 zé; mintha mondaná; sokat tanúlt Plátó
 Mójsestől, Mójsesnek mind külső, mind
 belső értelmét meg-fontolván. Olvasta Plá-
 to Mójsest. Azomban hallotta a' régi Ha-
 gyományok' hírét-is. Numeniusnak Töre-
 déki tsak Origenesben, 's Eusebiusban
 vannak még meg; úgy tettfszik; ha tsak a'
 Könyvházak töb' tulajdonit elé nem adják
 idővel.

P. R.

PATACHICH Gábor, Hermán Gróf
 Érsek. Urunk 1733-dikában Szeremi Püs-
 pökből Kalotsai Érsekké lett. Neveztettek
 az előtt-is a' Kalotsai Érsekségre vála-
 gott személlyek; de két száz esztendeig,
 míg tudni-illik Magyar Országból, 's ne-
 vezet szerént Báts Vármegyéből a' Török
 ki nem takarodott; Érsek Kalotsán nem
 láttatott. Patachich Gábor volt az, a' ki
 azután ott kezdett lakni; 's mind Kalo-
 tsán, mind Hajafon Templomot, Püspöki
 házat, 's jóra való más épületeket kezdett
 állíttani.

P Á N N O N. Pánnóniai nyelven, Tá-
 tzius idejében, ki Nerva és Trájánus or-
 száglásakor élt, és irt, más népek-is be-
 széllettek;

széllettek; példának okáért az Os nevű nép, melly a' Markomán, és Qvád nemzetségnek szomszédja volt. *Tacit. Mor. Germ. p. 555.* „Gothinos Gallica; Ofos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos.“ Itt ugyan a' Galliai, és Pannóniai nyelvet megkülönbözteti Tátzitus; de még-is az a' Pannóniai nyelv nem volt e határos a' régi Gálliai nyelvel? tetsék a' M. K. ház 24-dik könyvében felkeresni. p. 214.

PELBÁRT. Temesvári Pelbárt fokféle deák predikátziókat hagyott, mellyek Hagenóában külömbféle esztendőkben ki nyomtattattak; a' mint a' Prédikátziók Nyári, vagy Téli, vagy Böjti részből állanak, vagy a' Szentek ditséretihez tartozandók. „Pelbarti de Temesvár Pomerii Sermonum de Sanctis. Hagenoæ in fol. 1489. 1499. 1500. Nyilván pedig; úgymond *Pray*, (Lib. rar.) *Lascy Osvald*, Pelbártnak tanítvánnya, szedte-össze Pelbártnak egynehány beszédit, 's holtá-után meg-simogatta. Pelbárt sz. Ferentz szerzetese volt, és az ő idejében igen nevezetes Hit, és Erköls Hirdető. A' tárgyhoz tartozandó Tételnek főb', 's alsób' osztásában, a' mellyet az utobbi Ékeffen-szóllók Partitio, és subpartitio névvel illetnek, egész Mester.

PÉTSVÁRADI Gábor. Nem azért hivattatik ezen neven, mintha sz. Benedeknek Pétsváradi néhai nevezetes Klastromának tagja lett volna: mert a' melly Köny-

vet irt, annak titulusa ötet observáns Barátnak, 's Barátnak bizonyíttya lenni. Leírja pedig Jerusálem városát, minekutána a sz. Földet 1514-ben meg-látagatta volna. Hasznát vette egyetemben ama' Könyvnek, mellynek neve, úgymond: „Fortalitium Fidei.“ Gábor Könyve illy homlok-irásu: „Compendiosa descriptio urbis Hierusalem - - per Patrem, Fratrem Gabrielem, natione Hungarum, S. Francisci de observantia, sine loco & anno.

PERIKLES. Athénai Fejedelem. (úgy tettzik Nehemiás idejében élt.) Perikles elméjének lassúságát felséges méltóságra emelte Klázoméni Anakszágorás. Ezen Böitsellőt az akkori emberek *elme* nevezettel illették; vagy azért, mert álmélkodtak azon az ő éles szemelességén, mellyel a' Természet tulajdoniba bélátott, vagy azért: mert ő volt az első (azok tudokra leg-aláb', kik tsudálák) ő volt az első, ki é világ foglalattyát, és rendi-módját nem tulajdoníttá az esetnek, vagy szükségnek; hanem mint annak eredetére a' merő egyetlen egy azon ügyü tiszta Lélekre mutatott. Perikles Anakszágorástól taníttatván, magaévá tette a' szó szóllásnak felséges nemét. („Sublime dicendi genus“) artzulattyán meg volt a' méltóság, lépésében a' tsendélség: öltözetiben a' tisztaság: beszédében semmi indulatosság se tettzett-ki. Szava tsendes, békelességes. Midőn valaki tsúfolta, nap-estig-is el-hallá

a' tsufolódót. Tsak egy uton szokott a városban járni; azon tudniillik, melly a' piatzra, és a' városházába vezetett. A' vendégségeket, 's más a' féle nyájasb társalkodásokat kerülé: egy baráttjának vatsorájára se ment. Mert az az ereje az ilyen (felötte nagy) nyájas barátkozásnak, hogy le-ültethessen minden méltoságot; és az (ollyan) nyájaskodásokban a' méltoságot meg-tartani, alig alig lehet. - - Azt írják az akkori Komediások, hogy a' merő szabadságtól, mint a' féle részegségtől, a' nép el-ragadtatván, igen hejje hújjázott. A' közönséghez tartott beszédi-eránt az mondatott felöle, hogy menydörgés, és villámlás volt a' szómondása. A' beszédben vigyázó volt; valahányszor fel-állott a' szóllásra, könyörgött (az Istenkéhez) hogy akarattya-ellen olly szót ne ejtsen, melly nem a' fel-tett tzełyhoz tartozandó. Midön a' fő Biróságban lévő társával Szófoklelssel együtt hajóza, 's amaz egy szép gyermeket ditsérne, mondá Perikles: ó Szófokles! a' Birónak szükséges, hogy nem tsak a' kezeit, hanem még a' szemeit-is zabolán tartsa. Perikles lakosokat küldé az Athénai nép-közül Kersonefusba, Nákfzusbába, Andrusba, Trátziába, Olasz Országba, Sibáriba, melly akkor épült, 's melly Thurü nevet nyere. Ezt azért tselekvé, hogy ki-üresíttse a' várost, és fel-szabadítsa az henyélő, és azért nyughatatlankodó néptől; és hogy mind a' szegénységen e'

képpen segíthetne, mind az Athénai társokat ezen új lakosok' bé-helyeztetése-által mint egy félelemben, és örízetben tartaná. Minekutánna már a' város az háboru idejére szükséges minden módu eszközökkel, eleséggel, 's töb' a' félivel jól fel-ékesített-volna, azon város' gazdagságát arra fordította, a' mi mind a' városnak örökös ditsőlségére szolgálna, mind pedig a' városiaknak javával könnyen véghez menne. Minden mesterséget fel-ébresztett, minden kezet dologba foglalt: úgy, hogy majd az egész város bért vegyen; és egy azon úttal mind ékesülljön, mind el-is tartassék, és éllyen. A' városiaknak nagy építteket parantsolt. Az epületek fel-állítására holott mindenféle művesek valának szükségek, és hoszfszas idő kívántatott; alkalmatosság adatott a' népnek, hogy a' város' jövedelmiből sok pénzt bé-szerezhesenek; valamint a' hajósok, vártások, Katonák. Tudniillik a' műszerek-közt kívántatott a' parantsolt épületekre köréz, elefánt-tsont, arany, Indiai fák, (ebenus, cupressus) kívántatott sok féle mester-ember, áts, kováts, fazekas, kolompár, kö-vágó, ötvös, faragó, író, fesiő, elstergálos himvarró műszer-bé-hordó: tengeri Kereskedő, hajós, út tsináló. Az épületeknek pompásoknak kell vala lenni. Készítették-is. Azoknak állittásokban pedig tsodálatos volt a' gyorsaság. Mert a' mik egyébkor, alig ha egymás-után kö-

vetkező két három ember-korig mentek volna véghez, azok mind el-készültek Perikles Fejedelemségekor. *Agatárkus* azzal hányta, vetette magát, hogy ő az állatokat könnyen, és hamar írja-le. *Zeukszes* ellenben mondá: hogy ő a' képeket hossz-szas időkig írja, és festi; azt jelentvén, hogy a' könnyűséggel, és hamarsággal a' munka se tellyeséggel széppé, se tartós-sá nem válik. Perikles munkái noha rövid idő-alatt készültek-el, igen sokáig el-tartottak: még most-is újdón újjaknak lát-szatnak lenni. Mindezen munkák' igazga-tó fő embere *Fidias* volt. Az építtők egyéb személlyei-is válagatott deréksegű mester-emberek voltak. *Plutarch. in Pericle.**)

PFIACEVICH JAKAB. Lu-tziusnál egyéb Horváth Országi Irók-közt találkozik **PFIACEVICH** Jakabnak, I. T. Szerzetesének Írása-is. Az 1714-ben ada-tott ki, 's beszéll Illirikumnak határiról. Illirikum, úgymond, leg-szélelseb' határ-ba állíttatik; midőn Gálhiától, és Konstán-tzia városának Brigánti távától fogva, egész Eukszínusig terjesztetik, és hozzá számláltatik Mésia, Dátziával - együtt. Svetónius Nórikumot, Pánnóniát Mésiaig

*) *Perukke*, Baroka. *Riviere* nevű Frantzia Apátur volt az, a' ki leg-először Parókat hordozott 1633-dik esztendőben. **NEU-VIDI** 1793. 13. xbr.

érti Ilirikumon; valóságosabban Illirikum, csak Dálmátzia, Horváth, Slávon, és Bosnya Ország. — Leg-valságosabban Illirikum csak Liburnia, és Dálmátzia. Mostanság pedig egyedül Dálmátziát szokás Ilirisnek mondani, a' régi Liburniát pedig Jadéra vármegyének tartani. Dálmátzia Mátzedóniánál. Liburnia Histriával határos. Liburniában vala Tersát, Flumen, Segnia, Búkaris. 's a' t.

POLIGNÁK Menyhart Kárdinális. Párisban született. Urunk 1741-ben halt meg. Igen nagy nevű az a' Könyve, mellyel Lukrétziust a' földhöz veri. (*Antilukretzius.*) Az Olasz nyelvre, és a' mint Ladvocat írja, Frantziára-is fordíttatott. De Fleury folytatója azt beszéli L. 235. hogy az Antilukrétzius Frantziául íratott, és deák versekre *Rotelin* Apáturtól tétetett Polignák holta-után. Hallom, Magyarra-is fordíttatik. Ezen Kárdinálisnak ígéj-közt olvastatik az-is: hogy a' békeféség soha sintsen közeleb', mint a' leg-vérengzőb' háborukor.

RUGA. Kárvilius nevű Ruga volt az az első Romai ember, ki el-vált a' feleségétől. Az-előtt, az az, Roma állásától fogva száz tizenkilentz esztendeig illy tselekedet' példája nem volt. Ezt az álhatalóságot, és az emberi nemzet elejétől kézről kézre vett példát, mellyet a' M. K. ház L. 289. Halikárnaszfszusi Diénesből már említett említett **GELLIUS**-is L. 17. p. 229.

Anno post Romam conditam quingentesimo undevicesimo Sp. Carvilius Ruga primus Romæ, de amicorum sententia divortium cum uxore fecit, quod sterilis esset, jurassetque apud Censores, uxorem e liberum quærendorum causa habere.

S.

SCHÖPF Dávid. Olvasztott illy könyve. Reise durch einige der mittlern, und südlichen vereinigten Nordamerikanischen Staaten nach Ost Florida - - - von Johann David Schöpf - - Erlangen 1788. — — Schöpf Dávidnak utazása az egyesült Amerikának városiban. Vannak benne a' jó ellenvaló morgások-is. Azomban az egyesült Amerikai Anglus városokról, népekről, szokásokról, utazván 1783-dik, és 1784-ben, tudósított ezen Orvos; valamint azon országi füvekről, értzekről, állatokról. Im' a' példa belőle. — Amerikai Jerseyben való utazás, és nevezet szerént annak Braunschweig nevű Részében. Braunschweig. — Itt a' Királyné nevű vendégfogadóban minden újságról kérdeztettünk. Nintsen a' világon újságkivánób' nép mind Amerikának leg-nagyob' részében a' vendégfogadókban. Azt beszéllik Franklin-felől, hogy midőn Bostonból Filadelfiába utazván, az illyen kérdezősködések miatt

már el-fáradt volna, azután valahányszor fogadóba érkezett, azonnal öszve hívta a' gazdát egész tseledivel együtt; 's egyvögbe ki-mondá tulajdon nevét, lakhelyét, dolga, utazása tzéllyát, 's meg-parantso-lá, hogy ezután ne nyaggassák. *Blakhorse.* Itt a' fogadóban a' gazda igen beszédes ember volt, 's egyetemben sok féle dolog tévő. Magáról így szólla: én takáts vagyok, 's egyetemben varga, patkó-tsináló, szántó-vető, kertész; 's ha kell, katonais. Magam sütöm kenyeremet, sörömet én főzöm: disznómat magam metszem le: fejszémet, késemet, magam köszörölöm: színemet amott építtém: borotválók, eret vágok, gyógyítottok. --- *Jersey* Tartományában az országlás rendi három részből áll: 1. Gubernátorból: 2. Törvénytévő tanátsból, (Concilium Legislativum) 3. Tartomány-béli gyűlésből (General Assembly) A' Tartománynak mindenik Vármegyéje maga emberei közül választ egy Személyt, hogy tagja legyen a' Törvénytévő Gyűlésnek. Hogy oda választathassék, ezen két tulajdonság kívántatik benne: 1. Hogy jószága ezer fontni jövedelmű legyen (vagy annyit érjen) 2. Hogy azon Tartományban élt már leg-alább egy esztendeig. A' Tartomány Gyűlésére mindenik Vármegye három tagot küld. Ezeknek e' tulajdonságaoknak kell lenni: 1. Leg-aláb' egy esztendeig hogy laktak a' Vármegyében. 2. Hogy öt száz fontnit üt a'

birtokok. Hogy a' Törvénynek ereje legyen az kívántatik, hogy egyezzen mind a' két Tanáts. 'S ugyan ezen két Tanáts' egygyező szava választya minden esztendőben a' Gubernátort: ez vilzi végbe a' Törvényt. *Repræsentat potestatem executivam.* Ez Elöl-ülő a' nagy Gyűlésben: ez egyetemben Cancellárius: Generális Kapitány: fő parantsoló a' Tartományban-lévő katonaságra nézve. A' vallás dolga álhatalatlan. Szabad minden vallás. --- *Pensilvania.* (Az előtt új Svétzia. De minekutánna azt 2-dik Károly, Angliai Király 1681-ben *Pen* Villiámnak ajándékozta, ez azt tulajdon nevérol *Pensilvániának* nevezte. *Bilder Geogr. p. 1153*) *Pensilvániában* *Bristol* szép kis város. Azon az egész úton, mellyen Neu-Jorkból Filadelfiába megyen az út, egy gyalog ember se találkozott előnkbe. Kevés embert láttunk ugyan, de az vagy ló-háton, vagy kotsin volt. Amerikában közönségesen, ha tsak nem éppen ügye-fogyott, senki sem jár gyalog. *Filadelfia.* Ez leg-nevezetesb városa az éjszaki Amerikának. Még nem olyan ugyan, a' mi-némű lehetne; de méltó szemlélésre. Ama' hires *Penn* Villiám azt 1682-ben kezdé építtetni, és már azolta 's jobbára két fel-rétű ház benne négy ezer hat száz. Az építőjének első igyekezete ugyan az volt, hogy se világi feje, se katonája, se Papja, se különös emberhez tartozandó jószága, sőt, mondják, hogy or-

vosa se légyen. De azután ezen szándék meg-változott. Eleinten ugyan Kvakkerek lakták jobbára; de már most tele nagyon sokféle különböző vallásuakkal. A' Kvakkerek az ő vallások szerént olly ruhát viselnek fellől, mellyen se gomb nintsen, se rántz; a' részegítő ital tilos, tilos a' tántz, és a' játék. Dolgosok. Azomban változást vezettek már az ő különös vallásokba. El-hadják azt a' szokást-is, melly szerént a' Tudományokat kevésre betsüllötték. A' Te, Tu, még most-is meg-vagyon nála. Nem tartják szabadnak a' hadat; némellyek még-is; de egyebektől ki-rekesztettek, hadakozó Qvaker nevének. Fechtende Qvaker. Igen hihető (úgy-mond Schöpf) hogy a' Qvaker vallás idővel el-mulik, vagy igen meg-változik; valamint már-is Angliában ezen változásnak nagy láttattya vagyon. Pensilvánia, és következő-képpen Filadelfia minden vallásnak nyugodalmas fészke: vannak ott minden vallás nélkül élők-is. Tsak egy' Istent vallyon, tisztségre juthat. Vagyon ott a' többi vallásu Templomok-közt Romai Kátholikus Kápolna kettő; mellyekben Isteni szolgálatot tészen Irlándiai egy néhai Jesuita, és egy német lelki atya. A' Kátholikusok száma ezerre mondatik. Vagyon zsidó Iskola, vagyon Tudományok mindensége. A' Németség talán harmada egész Pensilvániának, munkás, takarékos nép; meg-marad a' hazájából ho-

zott szokási mellett. Igen sokan, a' kik oda érkezték, szegények voltak, meggazdagodtak: mert itt a' dolgos szegény elég alkalmatosságot talál a' nyereségre. Igen kevés a' Lelki atya egész Amerikában. — A' vásár Filadelfiában hét számra kettő; 's oda a' falukról mindenféle eledel bőven hordatik; még külömbféle marha, és vad hus-is. Filadelfiánál vagyon ezen Országban egyedül egy tengeri kikötő révje. Filadelfia búzát küld Spanyol, és Portugall országba; Angliába pedig vasat, bőrt, béllést 's a' t. a' félit. *German-town*, közel esik Filadelfiához: magában két, három Angliai mértőföldnyi hofszat foglal. Ott a' házak köből állanak; egy-egyik a' másiktól annyira vagyon, a' mennyire szükséges, hogy a' gazda az ő földjeit, kertét, és egyéb majorságait a' háza megett ki-terjeszthesse. Ez Német szállás, és Winheimi Pásztorinus Dánieltől ültetett. 1685. Szántó-vető, takáts-emberek a' lakosok; harisnyát fokat szövnek; de az az egész Tartományban nem elegendő. Nintsen-is Amerikának annyi gyapja, hogy abból lakosinak csak egy pár harisnyát is készíthessen. — *Bethlehem* a' Morvai Atyafiaknak új lakok. Azt 1740-ben Szintzendorf maga vásárolta, 's az Indusoktól megvette. -- Fel-ásatott Bethlehem táján 15, vagy 20 lábnyi mélységről egy vas-szeg, melly kis újni vastagságu, 's három hüvelyknyi hosszaságú volt. Fel-ásatott, mondják,

azon helységnél deszka-is, 36 lábnyról. Filadelfiában négy lábnyi mélységről egy kúts, másutt egy kalapáts. Ezekből azt sajdítták, hogy Kolumbus ideje előtt, régenten Európai hajók vetődtek azon helyekre, 's azoknak gazdáji vizsgálja nem térhetvén, ott ölettek-meg; vagy egyébként ottan haltak. Ezeket Schöpf) Azomban, úgymond a' képes Geográfiának Írója, p. 1156. Az a' ritkasága Pensilvániának, hogy egynehány esztendőök előtt; emberi otromba nagy tsontok vetettek-fel a' föld-alól; a' többi-közt egy ember fog, melly mintegy két fontot ütött). Folytatsuk Schöpf Dávid tudósíttását. A' Jesuiták, és más Istenes emberek Kanadában, és Floridában a' Kereszténységre sokakat térítettek az Indusok közzül. De nem-is lehet, úgymond, őket egyébként könnyen meghódítani, hanem az Evangyeliom által. p. 383. Bizonyos tekenyös-béka nemet emleget, mellynek melly-tsontya nem áll tellyes lápitzkából, hanem Keresztmódra terjedő széles tsont-inból. Igen hoszszu a' farka: ha valamit nyújtasz néki, hátulsó két lábára fel-áll. (Testudo serpentina L. vel testudo ferox.) Említti Schöpf, hogy az északi Amerikának némelly helyén találkoztak olly Indusok, kik Olasz, vagy is inkább ó Britti nyelvvel éltek; tudtak is valamit a' Bibliából másutt, hogy Fenitizai Írás, vagy pontzolás jöve szemelejbe. 's a' t. De ezeket az Író kétsége-

sekké teszi. — *Baltimore* egy az egész Amerikának leg-nagyob' városi-közül. A' jól épült ház benne két ezer; lakosa 15 ezernyi. A' BALTIMOR familia Ura volt egész Márilándnak, 's holott Romai Kátholikus volt, azért a' Kátholikusok sokkal többen valának, mint egyebek, 's úgy vannak mint három az egyhez. Angliából, a' Katholikusok, mikor üldözést szenvedtek, sokan Marilándba futamodtak. A' Jesuiták sok szép jószággal birtak ezen Tartományban, 's noha maga a' Szerzet eloltatott, mindazáltal ezen Szerzetnek Papjai az ő jószágaik birtokában vannak. Baltimóron-kévül vagyon egy dombon egy Romai Kátholikus Templom: láthatni más két Templomot-is; de fél düledékűek. — Efrata vagy Dunkadrton közép szerű falu. Három szegű a' láttattya, mellynek közepén gyümöltsős Kert vagyon. A' kerítése egyik-felől a' folyó viz, másik-felől a' gyümöltsős töltés. 's a' t. — *Virginia* más darab Tartománnyal az egyesült Tartományok-közt leg-nagyob'. 72 benne a' Grófság. Vármegye.

— A' Törvénytévő Virginiai Országos hatalom, egy Senátusból, és a' Delegátusok' házából áll. Ezt Gyűlésnek, Assamblynak hívják. A' végbe-vévő hatalom a' Gubernátoré, és a' Tanátsbéli Tiszteké. Az Assamblyban járni, kelni, ki's be sétálni szokás. „Eine Versammlung von Männern, welche die ernstliche und

wichtige Absicht Gesetze zu machen zum Entzweck hat, sollte doch ein gewisses Decorum beobachten; aber Ungebundenheit herrscht auch hier, Az assambly, avagy a' Gyűlés Tagjainak mindennapi fizetések 18 Schiling, Virginiai szám-szerént, vagy három Spanyol *Dollár* (Egy Dollár = 2 2/5 Rhen. forint.) A' Gyűlés tagja 175. El-tart 4 vagy 6 hétig. Valamint pedig más nyilván-való, 's titkosb gyűlésekben vannak emberek, kik a' szót vezetik, szintűgy vannak itt-is szó-mondók. A' szó mondó az ügy, vagy nem számát öszve-szedi. Ha a' számátfüllel nem értheti, külön-állíttatnak a' nem, és az ügy-hangzók. Ezen Tartománynak, és más egyebeknek-is a' Vezéreltetése gyarló, és nem ígér állandó helyes voltot a' belső Zurvavar, és békételenség-ellen. T. 2. p. 89. Nagy a' nyomtatás' szabadsága, preßfreyheit. De az Independentzia-ellen nem volt szabad irni a' Revoluzió-elején. A' Religio állapotya Virginiában gyarló. Kevés illy nagy Tartományra nézve az Isteni szolgálathoz tartozandó Egyház, vagy Templom. Az Angliai Vallás ott néha mintegy uralkodó volt; most már olyan, mint a' többi. — A' Vendég fogadóban kettő föld-szint, 's kettő a' padláson-is a' szoba. Ott a' lármaközt kell éjjel-nappal akár-mi rendű utazónak szenvedni; 's éjjel kivált igen nagy társaság-között nyugodni. --- Az Író a' Virginiai boldogságát mód-nélkül ditséri;

's hozzá képest akár melly Európai Tartományt-is betstelenített; morogva, 's nem betsületes módosággal. --- Nordkárolinában már alig lát az ember pengő-pénzt; nem, mintha nem volna; hanem azért: mert sok az új papiros pénz; 's attól irtózáván az emberek, el-rejtik az ő kemény pénzeket; a' papiros pénzen pedig tovább adnak, attól tártván, ne, hogy érdemek aláb' szálljon, mint az előbbieknél; félnek a' papiros vékonyságától-is. --- Azután a' Nigerek (fekete rab-szolgák) adásáról, vevéséről, tartásáról beszéll. Nord Károlinában egy olly fekete be-szerez az Urának 30 fontnyit; az az, 180 Rhénes forintot. Másutt másképp. A' jó Urak ruházzák őket. Mikor el-adatnak, reménykednek; hogy adassék-el velek sok-is. De sokszor el-szakasztatik gyermekétől, feleségétől. Botránkoztató a' fekete aszszonyok' el-adásakor a' beszéd. A' Quakkerk azon voltak, hogy minden Fekete szabadúllyon-fel. Egy gazdag öreg Quakker Virginiai Richmondban fel-szabadítottá minden feketéjét olly szövetséggel, hogy nála maradjanak, 's betsületes nap-számi fizetésért szolgállyanak azután-is néki. Mind meg-ígérték: a' mit kért. De a' fel-szabadulás-után majd mind el-hagyták. --- Mint-hogy a' fiatal Negerek rolszszúl neveltetnek, hajlandók a' reftségre, lopásra, hitetlenségre; 's ezek a' rab-szolgálatnak következései. --- A' hazájából erőszakkal

Amerikába vitetett Fekete, vagy Mór; miért dolgozna buzgón? hogy véres veretékének más vegye nyugodalmas hasznát, az igen szük tartás-alatt. --- A' Mór, akár hol érheti, még a' szörnyü melegben-is tüzet rak, leg-alab', hogy nézhesse; annak igen örül. Elég vad szöllő vagyon Nord Amerikában; de a' szöllő nem műveltetik Európai bort iszik jobbára a' ki-iszik. Hellyel-közzel vagyon még-is egynehány szőlős hely. A' halak az esztendőnek némelly részeiben egészségtelen étket adnak; főkép' a' májokból, az ártalmas növények-miatté, melyekben esznek, a' rezes víz tselekszi-e, nem e! nintsen ki-végezve. --- *Charleston*. Amerikának városi-közt a' leg-szebekhez tartozandó. Filadelfiát ki-vévén, egyiknél sem aláb'-való. Szépek a' házai de jobbára fából. --- A' Gyűlésbe szabad bé-lépni minden vigyázó embernek. Olly forma itt-is a' vezérlés módja, mint másutt; kevés változással. A' végbe-vévő hatalom a' Gubernatoré, 's Tanáts-bélieké, kiknek Hadnagyk vagyon. --- A' Törvény-tevő hatalom a' Senátusé, és a' Representáns házé. A' Gubernátor, 's annak Hadnagya ollyas választatik, a' ki a' Tartományban már tiz esztendeig lakott; a' Tanátsbéliek ötig; mindeniknek vagyonnya légyen leg-alab' tizezer fontni. A' Senátor birjon leg-alab' két ezer fontnival. Ezen Amerikai részek gyűlölik a' Nemességet; 's a' t. Meg nem elégedő Offitzérek, hadi Tisztek, most

most fokban vannak ottan. A' háboru vége-
után elengendő képpen ki nem fizettettek,
forrásokhoz képest nem élhetnek. A' Kato-
na-élettől irtózik a' nép. — A' Katona Tisz-
tek Cineinnátus nevű, és rendű társaságba
állottak; de minthogy nemes elsőségre,
's vér szerént-való örökségre-is tzelőyzott
ez a' Társaság, az egyesült városoknak
nem tett szert, meg-változott. 's a' t. A' fok
féle égett bor, pálinka rozólis számlálta-
tik-elé. Rum, A' Drám, Grógg, Toddi,
Punch, a Flipp, a Doktor, Egg Dramm:
Egtoddi. Mellyek nagy rontóji az egétség-
nek; akár mint palástoltasék azzal, hogy
a' hideg, meleg, nagy fáradság meg-ki-
vánnya. Ezt Orvos Doktor írja. Charle-
stonban a' vasárnap inneplése keményen
meg-tartatik. Egy bólt lintsen akkor nyit-
va; akár miféle játék és muzika se szabad
az nap; és az Isteni szolgálat-alatt vigyá-
zók, Bakterek, járják-körül a' várost; 's
ha csak el-kerülhetetlenül-való dolga nin-
tsen a' járónak, p. o. beteg-látogatás, azt
valamellyik Templomba igazíttják, és
pénzre büntetik. Nem szabad a' feketéket
ez nap dologra fogni. — A' nép a' Nord
Károlyiak' ki-költözésekkel igen meg-sza-
porodott; 's azért, Kolumbia nevű új egy
város építtetett, mellybe már Gyülekezet-
is rendeltetett. — Sz. Agoston városa a'
leg-régiebbek-közé tartozandó, mellyeket
tudniillik az Éjszaki Amerikában a' Spa-
nyol épített. Mind a' Napnyugati, mind

a' Napkeleti Florida 1762-ben a' Spanyol-tól nagy Británniához jutott. --- Ez az Író a' Spanyol Kátholikus Szokások ellensége.

SIEVERS JAKAB, és MÜLLENDORF: Az Orosz és Pruszsus Udvarok Szándékinak fegyveres végre-hajtói Lengyel Országban. „Az hír Müllendorfról eddig mind mást monda. Most szólly Lengyel Ország: merre ment, és hova? ki-adá a' Puszsus Udvar ennek okát: Mert a' Frantzia klúb, von ott-vá von ott-is újnótát. Ugymint szomszéd magát őrizni akarja; Latván, hogy a' mirigy a' Lengyelt harapja. Orosz példa-szerént a' Katonáival Nagy Lengyel Részt fogott puskás bajnokival. Minekutánna mind az Orosz, mind a' Pruszsus Lengyel Orzágnak jó nagy részét el-foglalta volna; a' Gródnói 68, hatvan nyóltzadik Orzágos ülésben ki-végeztetett, hogy ismét követek küldessenek az Orosz Ministerhez *Sievers* Jakabhoz, hogy ereffze-el az el-fogatott Lengyel Deputátusokat. De Ezek a' Ministert a' hofszas kéréssel meg nem engesztelhették. Írtak hozzá utób'-is. Meg-felelt, azt irván vizsgálja a' többi-között: hogy az egész Lengyel Nemzettel jót tett, el-fogatván ama' négy Deputátusokat: kiknek, mint vezedelmes embereknek a' volt a' Szándékok, hogy az új gonosz Piloszfófiának fundamentot vessenek, és a' Hazát új zenebonába keverjék. Meg-bántották azok a' Királyszentelt Személyét, az Ország Gyűlése

Marſchallyát: az Országba Anárkiát, fe-
 jetlenséget akartak vezetni; az ő pártosi-
 val, és ámitó ékeſſen ſzóllások-által: a'
 jó erköltsü nemes ifjuſágot az ő veſzedel-
 mes hálójokba tsalni akarák, és az egész
 Lengyel nemzetet a' veſzedelemnek leg-
 mélyeb' árkába taſzítani: hogy azokkal
 kiket el-ámitottak, az Ország omladékán
 tsak magok uralkodjanak. Rész-ſzerént te-
 hát a' Lengyel nemzet jáváért, rész-ſze-
 rént a' ſzomszéd Hatalmaſságok' bátorsá-
 gokért, ezeket, kik a' Király, és Haza-
 ellen fel-támadtak, ki nem ſzabadithatom.
 És miért ſzabadíttanám fel őket, kik az
 új Filoſzófiának fundamentomi - ſzerént,
 azon-kévül-is ſzabadok. Ellenben a' felsé-
 ges Ország Gyűléſe még hat a' féle Zelán-
 foknak nyelveket fogja zabolára, ha ama'
 négynek ſorsára nem akarnak jutni. ---
*Grodno 26 Septemb. 1793-ban, Sievers Ja-
 kab.*

T.

SZ. TAMÁS Ap. „Hiſtor. de Abipo-
 nibus. p. 369.“ Sz. Tamás Apoſtolnak Ame-
 rikai prédikállását emlegeti „ Arról az
 oda-valók, a' Spanyolok, és a' Luſzitá-
 nusok kételkedni ſem akarnak. Maga ta-
 paſztalta azt P. Dobritzhoſſer, a' mit má-
 másodſzor-is emleget: Midőn ugymond,

a' Kváráni vad embereket-keresném, a' *Mbaivéra* erdők-között, a' Katzik, a' kire találtam, reám mord ábrázattal tekéntvén, így szólott hozzám: „Nékünk Pap nem kell. Sz. *Tamás*, *Thomé marangutu* már réggen meg-járta, és meg-áldotta földünket: minden, a' mire szükségünk vagyon, bőven terem nálunk. Tsudáltam, hogy sz. *Tamás* Apostol nevét a' vad ember úgy ki tudta mondani. A' Papot csak arra-valónak tartják (az erdeiek) hogy általa a' föld termékenyé vályék.

THÁMUS. Thámus az Echinádánál ki-ütött hajónak Kormányozója, a' *Pax* nevű szigetből, az hajóban lévő társai-val-együtt ezen szókat hallá: Midőn a' *Pálodefekhez* érkezel, hirdesd-ki: hogy a' nagy *Pán* meg-holt. Szót fogad, ki-hirdeti. Erre a' hirdetésre azonnal sokaknak firánkozások hallatott. El-ment ennek a' hire, 's holott azon az hajón *Thámus* Olasz Országba érkezett, hivatá Thámust Tiberius Tsászár, és hogy néki az a' hirdetés parantsolatott, meg-bizonyíttá sok tanu-bizonyosságok-által; 's hogy szintén úgy véghez-is vitte a' parantsolatot. — PLUTARCH. in L. Cur oracula desierunt. p. 419.

TAURUS. Athénai nagy Böltselkedő, a' két *Antóninus* TS. idejében. A' Krétai Tartománynak fő Ispánnya „Vir Cl. Præses Cretæ Provinciæ“ Athéna városába érkezék: hogy Taurus Filosofust

meg-látogatná. Vele jöve egyetemben azon fő Tisztnek attya-is. *Taurus* ezen látogatáskor egyéb' látagatóit szinte el-eresztvén, háló szobájának küszöbe-előtt üldögéle; 's velünk (*Aulus Gellius*sal, 's társai-val) beszélgetett. Bé-lépett az említett *Tartománynak* Tiszte, és vele ama' Tisztnek az attya-is. *Introivit Provinciae Praeses, & Pater. Gell. Noct. Attic. L. 2. c. 2. p. 90.* „Fel-kele módosfan *Taurus*, és a' közös üdvözlés-után ismét le-ült. Elé-hozattatott egy szék, melly hamarjában kézhez került, 's míg egyéb' székek elé-keresfettek, ez az egy szék tétetett-elé. Kérte *Taurus* a' fő *Isfány* attyát, hogy ülljön-le. A' fő *Uri* ember azt felelé: „*Sedeat hic potius*“ Ez ülljön-le inkább', ki a' *Romai* népnek Tisztviselője. Erre *Taurus*: előző ítélet-nélkül azomban üll-le Te, míg meg nem fontollyuk, illendőbbé, hogy Te üll-le. ki attya vagy, vagy a' fiad, ki *Romai* Tiszt-viselő. Le ült az atya, elé-hozatott a' szék a' fia számára. Beszédet kezd *Taurus* e' dologról a' betsületnek, és Tiszt-viselésnek mély fontolási-közt. A' nyilvánvaló helyeken, úgymond, a' Tiztség kiszolgáltatásakor, igen-is, hogy az Atyák julsának egykevesé meg kell szünni a' Tisztviselő Fiak' jelenlételekkor; de a' közönség dolga idejének kívülötte, midön az othon-való állapotra-nézve az emberek hol ülnek, hol sétálnak, 's a' nyájas vendégfegkor le-is telepednek, akkor a' Tiszt-

viselő fiú, és magányos állapotu atya-közt a' nyilvánágosi betsület elsősege megszünik; 's fel-támad, elé-kerül a' természetrendü hivatal. E'képp Gellius; vagy Gelliusnál *Taurus* Filólzofus.

THEOPHRÁSTUS. Arisztótelest öregségében kérték a' Tanítványi: hogy maga helyébe állittana-elé valakit, a'ki holta-után mesteri hivatalyába következne, 's a' kitől ha ő bé-húnnya szemeit a' tudományok' tellyessége vezéreltessenek mellyekben töle neveltettek. Sok jó tanítványa volt akkor-is, már életének hatvan kettődik észtendeje-táján; de leg-föb' rendü e' kettő vala: *Teofrásztus*, és *Menedémus*. Ezek elmével, és tudománnyal egyebeket fellyül-halladának. Egyik Lesbus szigetéből, Menedémus pedig Rhodusból való volt. Felele Arisztóteles: hogy bé-tel-lyesitti akarattyokat, majd, mikor reáér. Azután rövid idő-mulva, midőn a' kik mestert kértek, jelen volnának, monda Arisztóteles; hogy a' melly borral akkor élt, egefsége nem szolgál, savanyu, ártalmas; jobbat kellenék külföldről keresni Ródusból tudnillik, 's Lesbus szigetéből. Kérte-öket: hogy hozassanak mind a' két féliből; hogy osztán Ő avval fog élni, melynek nagyob' hasznát látta. Fel-keresék fel-találák, elé-hozták mind a' két félit. Elé-kéri Arisztóteles a' Ródusit, meg-kóstollya: 's erős, úgymond, és kellemetes. Kér azután Lesbusi bort-is; 's meg-kóstol-

ván, mondá: igen jó mindenik; de édesb a' Lesbusi.

Ezen mondás-után senki se kételkedett arról, hogy rendes szemérmetséggel, ezen szókkal szándéka-szerént, utánna következő mesterre mutatott, 's nem a' borra. Az Teofrasz-tus vala, ki Lesbusi fiu volt, 's kinek mind nyelve-járása, mind életének tulajdona nevezetes édeséssel szokott járni. „Is erat e Lesbo Theophrastus, svavitate homo insigni lingvæ pariter atque vitæ.“ Nem sokára, Arisztóteles hólta-után a' Tanítványok mind Teofrásztushoz járdogáltak. GELL. L. 13. c. 5. p. 61.

THURZÓ János. Szepesi, Bethlemfalvai nemes, Mártonnak fia, bányák Ura. Ő hozta-bé Velentzéből Magyar Országba azt a' mesterséget, mellyel a' réztől az ezüstit és aranyat hamaráb', 's tellyes-ebben el-lehet választani. *Anonym.* de hoc Joanne: „A Venetis Thurzo didicit confusa metalla Secernendi artem, quo Regno commodò multa Attulit Hungariæ.“

Hunyadi Jánosnak, Mátyás Király Fiának, Liptai Hertzegnek ideje-után 1525-dikig, a' Thurzó, és Fugger familia együtt birta a' Besztertzebányai rézzel-való kereskedést. Mátyás, és Uladiszló Királyok' idejekben, olvasztó kementzék, és verő szerszámak, mallei, nem voltak a' Besztertzeieknél. Azért a' rez-értzes köveket, mineram cupri, ki kellett az országból hordani, és másutt olvasztani, részre választani.

tani. Birt a' Thurzó, és Fugger familia Lengyel Országban Krákónál, Erfordban Turingia városában, 's Forum-Juliumban *Mengel* nevü műhellyel. Thurzó János, minthogy a' bányai munkához igen tudott a' körmötzi, és annak szomszéd bányáinak Igazgatójává, és Kamara fő Tisztévé tétetett, viselte-is azt a' tisztet Uládiszló K. idejében 1499-ben. Annak gondviselelése-alatt igen virágzott a' bánya, és pénzverő tudomány 's hafzon Magyar Országban: a' bányák, és munkások száma igen szaporodott: az ezüst, és arany pénz mind színére, mind belső derékségére nézve job' Karban volt, hogy sem az-előtt. A' melly betük a' Magyar ezüst, és arany pénzen láttatnak, arra a' kamarára mutatnak, a' mellyben verettek, 's a' kamara Grófnak neve első betűjével-is jeleskednek. Igy példának-okáért, midőn Thurzó János volt a' Körmötzi Kamarának fő Igazgatója, a' pénz egyik lapján *K* betű láttfzatott, a' másikon *HT*. Amaz körmötztöt jelent, emezek *Hans Thurzóra*, Thurzó Jánosra mutattak. Az Attyok példáját követték a' Fiai. Azért ezen Betük; *K—GT.* = Körmötz, és Thurzó Ggörgy. *K.—AT.* = Körmötz, és Alexius Thurzó. *NB.—IT.* = Nagy bánya, és Joannes Thurzo. *Wagner famil. Thurzo* Thurzó János Iglón, = Neudorfon halt-meg Szepességben, 1508-ban, és Lötsén a' familiája-közé temettetett. — Thurzó Jánosnak egyéb fiai-közt neveze-

tes *Thurzó János*, Vrátisláviai, avagy Boroszlói Püspök; és *Thurzó Stanisláus*, Olmitzi Püspök. *Vagn.* *Thurzó János* Vrátisláviai Dékánból Püspöki Segíttővé lett, három esztendő-mulva Püspökké Boroszlóban. 1515-ben Makszimilián Ts. megengedé néki, hogy arany pénzt verhessen, melyen egyik felől Keresztelő sz. János ábrázoltság-sék-ki, ezen ráírással: *Makszimilián TS. ajándéka*; a' másik lapon legyenek a' Boroszlói Püspök' tzimmeri, mellyek hat liliomból állanak, 's az idő-szerént-való Püspöknek oda ütött nevéből. 1520-ban Nisszán holt-meg, életének 56-ban. Tudós volt, szerette a' tudósokat. és rájuk örömeit metzénáskodott. Meg-vannak Erasmusnak hozzá irt egynehány levelei. Szerette a' vendégeskedést. A' Püspöki jószágokon egynehány épületet rakott. — *Thurzó Stánisláus* Romából Olmitzbe érkezvén, Uládifzláust, tulajdon Királyát illendő tisztelettel köszönté, és az Olmitzi Püspökséget fel-vállalta. Nem csak a' Kátholikusok, de a' külső vallásúak-is kedvellették tiszta, sága, józansága, ájtatósága betsülletéért. 1509-ben, Uladifzláus Királyt, 1515-ben pedig Sigmondot Lengyel Ország Királyát, midőn a' Bétsi Gyűlésre utazna, tulajdon Házánál szép betsülettel vendégelte. Selestádi Rhenánus 1521-ben ezen Stanislónak mutatá-bé Tertulliánust, mellyet új gondal nyomtattatott-ki. A' Tseh Országi Koronát Stanisláus tette 1522-ben

Máriának, 2-dik Lajos Magyar Királynak hűtvőse fejére; valamint a' Mohátsi veszély-után 1527-ben Ferdinánd fejére-is, és a' jövőendőben Annának, Ferdinánd hűtvős társának fejére. Meg-holt Olmitzon 1540-ben. — Nyitrai Püspök volt Thurzó Ferentz-is; de fel-szentelt Püspök, vagy Pap, úgy tetszik nem volt; hanem csak négy alsó Rendekre emeltetett. Meg-gyűjtén magát mind a' Nyitrai Püspökségnek 12 esztendeig birt jövedelmiből, mind a' Kamara fő Tisztségéből, el-hagyta az Egyházi hivatalt, meg-házasodott, sok jószágokat gyűjtött; a' mint mondják a' Kigyótól meg tsipetvén, halt-meg. V A G N. fam. Thur. p. 103.

V. Z.

V AVASSOR. S. I. szép Könyvet hagyott Job Pátriárkának meg-fejtésére; mellyet Duhamel meg-ditsért. *Duham. in Præfat. ad Job. p. 476.* — Meg vannak ama' nagy tudományú *Petáviusnak* ezen Vavařsorhoz irt egynehány Levelei. Azokból ki-tettség, mint igyekezett Vavařsor a' tudományra, és mi módra kellett igyekezni néki *Petáviusnak* érdemes oktatás-szerént. Imé azon Leveleknek egynehány részei. *Petavius Francisco Vavařsori S. I. Alemoni. Lutetiæ 1628. — Quod librorum*

paucitatem accusas. „Panaszolkodol, hogy kevés a' Könyved. Nehéz-is ezen szükséget örömeft tűrni. Azomban, valamint egyéb alkalmatlan állapot, úgy ez a' szükség-is avval az haszonnal jár, hogy az igyekezetet eleveníti; mellyet jobbra a' Könyvek' fokasága, és külömbfélesége igen el-lankaszt. Valamint tudniillik a' gyomor midőn csak azon egy féle eledellel táplál-tatik, csak annak emésztésében foglalatos-kodik, és azt könnyebben öszve főzi; úgy a' Lélek ereje, mellyel a' külömb, és a' fokféle olvasás szanaszátt jártattya, egy a-zon nemű tárgyon öszve-szerkesztetvén, magát tellyeséggel ki-adja, ki-fejti, és ahoz, a' mihez így fogott, erősebben ra-gasztkodik. Én-is igen sokáig voltam olly Könyv-béli szükölködésben, mellytől meg-sem is váltam, míg Lutetziába nem sza-kadtam; de te bírd csak azért-is nagy Lé-lekkel, és ébregesd elmédet azon Köny-vek olvasásával, a' mellyek nálad meg van-nak; de forgasd a' Régieket leg-főképpen. A' kik elejinten sok féle Könyvekkel bé-velkednek, a' hajdanyi Könyvekre una-lommal vetnek szemet; midőn külömbféle új nyomtatványokon legelik szemeiket. A' Tanulásnak ezen veszedelmes módját ke-rüld kérlek, és soha-se kövesd. „quod capi-tale studendi genus cave unquam imiteris.“ Nintsen bizonyosab' dőge a' tudomány-nak, mint, mikor ezen az Inaságon kezdi k, Én az én tehetségemet, ha azt valamiben tu lajdon-

számodra szükségesnek véled lenni most is
 úgymint az előtt, ajánlom. De ugy, hogy
 igen ne sürgels; sem ne parantsold, hogy
 mihelyest levelet írsz hozzám, azonnal a'
 feleletet, költsön adott pénz módjára, meg
 adjam. — Petáviusnak más egy Levele
 szint azon *Váaffzorhoz* így szól: Az Ekle-
 siás (Predikátor) Könyvének két első
 fejezetit, egyéb' dolgaim-közt, a' mint tu-
 dod, hogy szokásom, 's a' mint a' Zsoltá-
 rok eránt tselekedtem, Görög versekbe
 foglalam. Ezen fejezetek első részét a' te
 kedvedért le-irtam; mind azért, hogy szok-
 jál minden alá valóságoknak meg-vetések-
 hez, mind pedig a' végre, hogy a' Görög
 szóllás, irás izét, mellyet a' nyelvedre
 hintettem, tellyességgel el-ne ereszd. — Is-
 mét új Levéllel így ébreszti: Ha vagyon
 előtted tanátsomnak betsüllete, tanulásod
 valamelly részét szánd a' Zsidó nyelvre:
 hogy a' sz. Írásról-való beszédekhez annál
 bátrabban, és készületesebben láthass. Va-
 lóban haszna leszzen foglalatosságodnak, ha,
 míg erőd, egészséged, időd szolgál, ezen
 dolgot üződ. Én magamat, ha valamit te-
 hetek (tehetek pedig a' Zsidó nyelvre néz-
 ve, valamit; tellyességgel kötelelségem-
 szerént, néked bémutatom. — — Meg-
 meg azon *Váaffzorhoz* *Petávius*. — Na-
 gyon örülök azon, hogy job' útra tértél, 's
 magadat a' Poetákhoz illendő tanulástól,
 mint a' féle gyermeket mulatságoktól, az
 izmolsab', és a' koros emberekhez illendő

tudomány üzésre által-adtad. Mert, a' mi az én töttömet illeti, mellyet szmemre vettsz, először, ki-kínfzerített téged arra, hogy az én példám-szerént tulajdon károdal vétkezzél? Azután láthattsz, hogy különbözik az én ügyem a' tiedtől. Megírá'm már hozzád, (ep. 31.) azon költő rendű tanuláshoz mikép' láfsak. Én az illyen munkára valami jóra-való időt nem fordítok; hanem jöven, menven fel 's alá járdogálván a' városon, a' ház-körül, vatso-ra-közben, éjjel, az órák' hulladék pertze: nései-alatt, futó félben, szoktam az illyenekről elmélkedni. Ha te-is így láttsz e' dologhoz, már egy szót se szóllok; de ha más külömben, és ama' szokásod-szerént, mellyet én szemlélttem, azt én feddésre méltónak ítélem lenni. Vagyon, miben hasznosabban töltsed az idődet. Hozzád illő, 's tulajdon gyönyörű kötelelséged a' sz. Írásnak fejtése; melly ama' puhaságot, hogy rólad el-verje, méltó dolog. Azt a' puhaságot a' Görögök nek, a' deákok málátziának hívják. (ó! vajmi veszedelmes az olyan tengeri szellő-tsendefedés, mellyben a' gallya sem ide, sem oda nem indulhat.)

WEIDNER PÁL. Nevezetes Orvos. Ezt Schwendihez, Magyar Országban a' Török-ellen nevezetes Vezérhez, terhes nyavalyájában a' Tsászá'r küldötte. BIZARRUS de Bello Pannonico. p. 29. Zsidóból már az előtt Weidner Pál Orvos,

Kerésztyénné lett. Cæsar (ad Schwendium) misit Paulum Weidenerum, rei medicæ peritissimum, qui se jam dudum a' Judaica superstitione ad Christi fidem converterat. Meg vagyon Weidener Pálnak illy homlok írásu könyve: „Loca præcipua fidei Christianæ collecta & explicata a' Paulo Weidnero, Philos. & Medicinæ Doctore, ex Judaismo ad Christi Fidem converso. Viennæ Austr. 1559. Veidner Pálnak a' Zsidóságból meg-tért Orvosnak, a' Keresztyén Hitnek a' sz. Írás-béli bizonyságiról írt Könyve. Első Ferdinánd Tsászárnak mutattatott-bé. Weidner Pál, a' mint az említett Könyvnek Elöl-járó beszédében írja, Utinumból Olasz városból hivatott Kárinthiába, az Orvos mesterség üzésre. Ottan, úgymond maga magáról, betsületes fizetésem járt az Országnek fő emberitől, kiknek hat esztendeig szolgáltam; végezetre az Istennek kegyes jelentéséből, elzembe jutott, hogy meg-visgálnám, melyik Vallás igaz a' világon. Az ó Testamentomot egybe-vetettem az újjal, tanátsul hivatam a' Kháldéai, a' Thalmud, a' Kabalabéli Írásokat, fejtegetéseket; és így Istenemnek kegyelméből majd mindennap jobban-nyiltanak szemeim; úgy, hogy látnám már nem sötétebben a' Keresztyén vallásnak igaz valóságát. Sokáig tartott a' fontolásom, végtére meg-vetvén minden veszedelmeket, nem gondolván testvér ötséimmal, hugaimmal, szülőimmal, ro-

konyságimmal, Pánnóniai Betsbe-mentem feleségemmel, és négy magzatimmal-együtt. Ottan a' Keresztyén Hitet mindek láttára vallottam, és meg-kereszteltetem feleségemmel, és négy magzatimmal-együtt; a' fő Tisztelendő Gurki Herzeg Püspök-által sz. István' Templomában; egynehány ezer ember' jelenlétében, sz. Háromság-után-való tizenegyedik vasárnapon; 1558-ban. Követvén tehát sz. Pálnak a' Romaiakhoz irt Levele 10-dik Részének taníttását, tehetségem - szerént a' Keresztyén vallásnak meg-bizonyíttására ki akarám ezen Könyvetskét adni, melly vallástételem-gyanánt szolgállyon. Bizonyságul hívom a' sz. Háromságot, hogy nem más okra nézve vettem magamat a' Keresztyén valláshoz, hanem azért, mert azt igaznak ísmértem a' Próféták, és a' leg-régiebb' Irók' bizonyságokból. Abból a' meg-térésből semmi hasznót se vettem; ki-vévén az apró, és tsekély érdemü ajándékoktskákat, mellyeket, a' régi szokás-szerént, Kisdedimnek a' Kereszt-Atyák ajándékozáának vala. Károm ellenben nagy volt: mert el-hagyám nem tsak atyai örökségemet, hanem azokat-is, a' miket a' feleségem attyától reménylettem. Ezek-után elé-számlállyá Weidner Pál azokat a' bizonyságokat, mellyekre a' sz. Irásban talált.

ZSIDÓ régi fő Papok. Noha a' Zsidó Királyoknak fejek kenetett-meg, körül-vezetvén azon a' Kenet' nyomdokát

Korona formára; a' Zsidó fő Papoknak az olaj a' fejekre öntetett ugyan; de a' Kenés a' szömöldökök közép helyén vitetett-végbe. Azon a' közép helyetskén kerestetske vonatott a' kenettel. *Majmonid. apud Mare.*

I. TOLDALÉK.

P. SÁLIS Ignátzról. A' mit a' Benyovszky Gróf életéről írott Könyvből a' M. K-ház V-dik szakaszszának II-dik Toldalékjában nem említettem, p. 327. itten Gróf Gvadányi Benyovszkiából ki-teszem, p. 384. Egyez amannak tudósittásával, Japóniát, Xicócót, Takesina Szigetét, el-hagyván Benyovszky Gróf, míg Formósa tájára nem ért, midőn Uzmeligon szigetébe verdődött. — p. 384,

— Két sziget lakosza itten a' Grófhhoz jött, Egy hagyittásnyira állott tölök más öt. Egy papiroft adtak ezek a' kezébe, A' Gróf ezt tsudálta, és jött nagy kedvébe.

Mivel deák betük voltak arra írva, Majd hogy örömébe nem fakadott írva. Pater SÁLIS Ignátz volt, ki eztet írta, Portugalliából-való Jesovita. Misszionárius volt, jött ez Országba, Téríteni a' kik éltek itt vakságba.

Lè-írta

Le-írta ő itten, hogy mint fáradozott,
Anyaszentegyházban hány lelkeket hoz-
zott.

Két száz huszon hatot első esztendőbe;

Egynehány ezreket a' többi időbe.

Az igaz Romai Katholika hitbe.

Szent Kereszt-víz által tsak ő maga vitt-
be.

Meg-tsókolta a' Gróf előttök az írást,

És vizsza-is adta nékiek mindjára.

Igen tettzett nékik, hogy azt úgy tisztelte,

El-mentek: a' Grófot minnyája ked-
velte.

Más nap három százan jöttek fegyveret-
len,

A' Gróf sátorához mentek egyenesen.

Két előjárójok méllyen meg-hajtották

Magokat, 's kezeiket a' Grófnak nyúj-
tották.

Erre sz. keresztet magokra vetettek,

Minnyájan olvasót kezeikbe vettek.

Négyen egy szőnyegen Breviáriumot

Hoztak: tettek ezek nagy-komplemen-
tumot. —

A' Grófnak, és aztat kezébe nyújtották,

Mert nagy ereklények ők aztat tartot-
ták.

Míg életbe vala, Péter *Sálisé* volt,

Kezeknél maradott, hogy ez Atya meg-
holt.

A' Gróf is zsebébe' olvasót keresett,

Nem talált: hogy ufzott a' tengerbe
esett.

A' helyett kezébe vett egy fészületet,
 Látván ezek aztat, olly nagy tisztéletet
 Tettek, hogy itt térdre le-esett minnyája,
 Eztet; *Hisás Krisztos!* kiáltotta szája.

A' kereztet a' Gróf tétette helyére,
 A' két fővebbeknek adta értésére:
 Hogy nintsen szállása még az ő népének,
 És ollyan sem volna, mellyből élhet-
 nének.

Valamit a' Gróf kért, ezek mindent hoz-
 tak,
 A' mi tsak tőlök telt, ők ajándékoztak.
 Mivel beszédjeket senki sem értette,
 Egy illy szót, más meg mást papirosra
 tette.

Egy kis Grámmatikát hamar-is formáltak,
 Napról napra velek jobban discuráltak.
 Más nap egy fő Ur jött látogatására,
 A' Grófnak, 's hajója meg-vizsgálására.
 Ég szin selyem kita volt az öltözettye,
 Fekete Átlászból pedig övedzettye:
 Sárga kamukából köpönyeg a' vállán
 Fügött; fa pantófli vala a' két lábán.
 De veres átlaszszal volt ez bé-borítva,
 Tsufos selyem sapka fejébe szorítva.
 Kezet fogott vele, nagy fő meg-hajtást
 tett,

Szintúgy mint a' többi kereztett-is vetett.
 A' Grámmatikába fel-jegyzett szavakkal
 Köszöntötte a' Gróf, de esett hibákkal.
 Mert nevetett: kezdett Portugállus nyel-
 ven
 Beszélleni, a' Gróf tsudálkozott mel-
 lyen.

Mondotta: Tunkinba jött ő e' világra,
Páter *Salis* hozta őt' ezen országra:
Halála-után lett itten Fejedelem,
Hogy illy nagy Urrá lett, Isteni kegyelem.
Felette ditsérte a' nép' szelédségét,
És ezen szigetnek nagy termékenységét.

II. TOLDALÉK.

SUVAROV. Birodalmi Gróf, és Orosz Ezres Hadnagy Generál Lieutenant. Született orosz, élemetes, kiseded termetű, alaton eredetű. Az Ausztriai és Orosz első két hadakozáskor a' Török ellen Suvarov vezérlette azt a' vitéz osztaályt, melly a' közös hadi dologra állíttatott Koburg Hertzeg 's fő vezér-alatt Moldovában, és Havasalföldön. Suvarovról, ki sok jeles ütközetekben diadalmasan ki-mutatta bátorságát, és nagy bajnokhoz illendő tulajdonit, tudva vagyon, hogy merő érdemi által jutott a' leg-alsób' rendről a' fő méltóságira. Tsendessége tsudáltatik mindektől. (melly tulajdonságot a' Németek görögül phlegmának neveznek) Mert midőn az ő nagy osztályaival, a' Foksányi ütközet-előtt, Koburg Hertzeghez kell vala néki egyesülni, odavaló utazásakor, 's 's már tsak nem az ellenség' szeme láttára, egy útmellyéki tó-mellett meg-állította seregét, azzal négy szegű állapotást (karrét) formáltatott a' tónak körülötte; maga pe-

dig le-szállott a' lóról, le-vetközött, 's a' tóvizben majd egy óránál tovább fürdött. A' főr-posztjai, előre küldött vigyázó katonái már az ellenséggel kézre keltek; az ágyúk-is meg-szóllamlottak. Akkor hagyá el a' tót, és a' fürdést: fel-öltözött, és az ő seregének ezen szókkal adta-ki az parantsolatot az útfolytatásra: „Most Isten segítségével az ellenségre marschérozunk, az ellenséget meg-támadjuk, és meg-verjük.“ — A' Mártinyesti nevezetes ütközetkor mondá *Koburg* Hertzeg, a' hartzolás alatt, *Suvarovhoz*: Nézze tsak *Suvarov*, Kegyelmed, mi nagy a' Török Sokasága ellenünk. Felele *Suvarov*: „szint az a' derék állapot: mert mennél töb' a' Török, annál nagyobb közte a' keveredés; 's annál jobban vághat közikbe az ember. Azomban, még fintsenek annyian, hogy a' napot felöttünk el-homályosítsák. Ezen ütközet után *Suvarovot* II-dik József Tsászárszár (hozzá kedveskedő egy levelet irván) a' Birodalmi Grófságra emelé, és egy tsilámló (brilliántos) burnóttartóval, 's azon lévő tulajdon képével meg-ajándékozta. — Az egész háborukor *Suvarov*, noha nagy a' jövedelme, közönséges asztallal élt. Leg-kedvesb itala az égett bor. A' Tsászárné, holott nagy érdemiért, és különös szolgálattyáért igen kedvelli, reá parantsolt egykor, midőn Péterváratt volna, hogy látagassa-meg az udvari tántzot. Midőn a' Tsászárné vele nagy le-erefszkedéssel társalkodna, 's az udvari Inas, külömbféle

frífsíttó tsemegékkal kívánna kedveskedni, Suvarov égett bort kért. Nevetett a' nem várt kérésre a' Tsászárné; 's mondá: ha nem szégyenli-é, olly fok szépek között, a' pálinka büzét érezteni? egyetemben más betsületes italokkal kínálta. Az illy kedveskedő fartatás után; no nekem tehát, úgymond: puntsot, és tsokoladét. Ezt még eddig soha sem kóstolta. — Felöntvén a' kákáo levét, a' tsészé - mellett álló pohárviznek más hasznát nem tudta venni, hanem, hogy ne büzülljön, a' száját öblítgeté vele. Vette észre a' Tsászárné, 's reá hagyta, had' tselekedjen a' mit akar; hogy lássa mi tévő lesz az öblítő vízzel? Suvarov, kinek az Udvariak szokásira nem igen nagy gondja volt, a' vizet a' palota' síkjára pökte; 's nevetett szívesen; látván, hogy nevet a' Tsászárné másokkal együtt, de nem tudván, miért. — Suvarov nőtelen, és a' fejer személyekkel éppen nem barátkozik. — Sanyaru fenytékben tartya a' Katonákat, 's a' tisztság ellen vétőket leg-főképpen megbünteti. A' marschérozáskor le-tett süveggel ül a' lovon; 's olvasót imádkozik. Egyébként noha már harmincz a' seb rajta, egészséges, jó kedvű. Az utolsó Török háborúban, II-dik Jósef Tsászár idétt, *Suvarov*, *Potemkin* Hertzegnek, hadi Orosz fő Mindeneknek, kevesekhez számlálendő kedvese, már neki szokván mint *Potemkin*, a' győzödelemnek, elé - jött ezer öt száz Kozákjaival, és meg-támadott hat

ezer Töröktatárt Kinburnál, — Midőn kétszer dühölsen tsapna a' Török az Oroszra, a' Kosákok a' bátor viadal után végtére csak ugyan el-hagyták a' tsatahelyt, 's viszsa-futamodtak. Suvarovnak nem volt annyi ösztönöző szava és ereje, hogy meg-tartóztassa őket; ki inkább' öszve-vagdaltatni, hogy sem győzelem nélkül haza térni kívánt. — Nofszá farkanytu közé fogja a' lovát, Kosákjainak egész serege elejbe nyargal, le-száll a' paripáról, le-ül a' földre, 's a' mint szanaszértt előtte mellette szaladtanak, öszve-szidván őket kurjogatra, „gyerekek, úgymond, s nem a' nagy Tsászárné katonáji! pfúj! szaladtok, engem el-hagytok, és a' ti nagy *Potemkintokat*. De imé látsátok, én itt ülve maradok, 's magamat inkább darabra hagyom vágattatni, hogy sem mint Ti, illy szégyen gyalázattal a' sátor-várba viszsa-térni.“ Fel-kiáltanak: Katharina, Alexszievna Potemkin! Suvarov! 's ezen szók közt a' Kosákok, mintha egy azon lélek ösztönözte volna őket, meg-fordultak, Leventájok mellé nyomultak. Suvarov előtők nyargalván, meg-támadta ismét az elszéllayedett ellenséget; és két óra még el nem folyt, már az ellenség sokakat vesztvén, el-kergettetett. Suvarov, a' győzödelmes Kosákokkal, mint fő győző, a' Sátorvárba viszsa-utazott. *Potemkin* betsületes egy levéllel meg-ditsérte. — *POTEMKIN* 1743-dikban, 17-dik Aprilisben Várschóban, született, az annya nemes orosz

famíliából vötte eredetét. Egy ideig Potemkin egy Moskoviai Kalasziromban élt, mint fiatal barát, de az atya holta után attól el-butsuzván, 's a' Tzárné testörzőjé közé vetetvén, a' tudományokban, 's a' fő Fejedelem aszfizynynak kegyes kedvében nevededvén, hadi, tábori, külső-belső Udvari minden rendű fő méltóságokra, tisztségekre, jövedelmekre emelkedett. ---- Emlékezetre méltó fok töttei után, midőn Jászsi Városától mintegy 26 verstyüre a' puszta ég alatt utazna, ott érte a' halál, Oktobernek 16-dik napján 1791-dik esztendőben. Senki sem segíthetett rajta. Mondják ugyan, hogy epés hideg lelés volt az halálának oka; de azt ki bizonyíthatta-meg? *Orlov* született Hertzeg, volt, a' kivel az Udvarban az elsőség eránt vetekedett. Bubovot, Suvárovot, kik kedves emberi voltak, már említtem. Holta után, merő pénzben tizenkét millio rubellye találtatott, azonkívül temérdek fok drága gyöngy, arany, ezüst, ritka áru jószágok, városok, városok, mellyek majd egy kis Országgal vetekedtek.

III. BOMONT. Beaumonti Kristóf. 1703-ban született a' La Roque-i Várban régi Familiából. Az Egyháziak közé állván, Lugdunumi Kánonokká, és Gróffává vált. Azután Bájonnei Püspökké, Viennai Érsekké, 's végtére 1746-ban Párisi Érsekké választatott. A' mi századunkban kevés olyan Lelki-pásztor találtatik álhatatosságára, felebaráti szeretetére, ájtatóságára

nézve, a' mi némü *Bomont* vala. A' mi időnkbeli Filozófok ellen zászlót emelt; úgymint Ruzszo, Volter, Mármontel, és egyebek ellen, 's álhatatosan védelmezte ellenek a' közönséges keresztyén Ász. Egyházat. Az álhatatosság nagy békefészes türéssel járt. Az ellenségi az Udvarnál üldözték ötet; és ez az Istenes Püspök egynehányszor küldetett számkivetésbe. De ez az üldözés ötet az ő fel-tett szándékiban nem gátolta-meg; inkább' Mártírrá kívánt válni, hogy sem az igaz vallás' védelmezésétől el-állana. 1781-ben 12-dik Detzemberben halt-meg. Háromezer szegény gyülekezett öszve a' Palotájához fel-kiáltván: a' mi atyánk, ki minket tartott, meg-holt. Valóban *Bomont* tartá-el őket titkos alamisnával. Szüken, és pompa nélkül élt. Holta után ki-hiresítették, mintha sok adósságot hagyott volna; 's azonnal elé jött egy gazdag városi ember, 's ajánlá magát kedves Pásztor védelmezésére, és az adósságok' le-fizetésére. Le-teszem, úgymond, a' mivel tartozik: mert ha *Beaumont* adós, adóssak a' szegények, kik a' pénzt tőle vették. De ez a' jótévő ájtatos Pásztor mindent jó rendben hagyott; és éppen semmi adósságot sem marasztott. 15-dik Lajos Király, noha ötet egynehányszor szám-kivetésbe küldötte, szerette. Az Anglusok az ő kegyes jóságát tsudálták, és Fridrik a' Pruszsiai Király különös tekintettel szóllott gyakran az ő álhatatossá-gáról.

II-dik 's III-dik R.

Az Hibák

Levél Rend Hiba

		ε'ξ'αδη
	5	I. Petri
10	5	construatur
11	19	μέτεσσε
—	25	zeát
12	1	vozant
—	28	Thustzia
18	7	
—	14	érdemelt
19	—	ὁψιςος
25	23	tzélyos
30	8	honkarván
33	6	Serünk
—	vég.	Üti
36	1	Dominns
37	31	Antéai
39	23	ήμισι
—	—	
40	21	
41	2	Baal
—	25	hatona
46	6	Lovagáft
49	vég	
53	5	késérgetes
56	—	Hekatomra
59	13	levek
63		
66	12	φαννδντται
—		
68		
69	3	ε'απετδς
70		
73	19	Iordván
81	4	mi
82		
89	3	rég
91	6	
92	vég.	בלאשית
93		
94	10	צוב

Egyengetése.

Olvasd

ε'ξ'ακολαδησαντες

II. Petri.

construatur.

μέτεσσε

Zent

vocant.

Thustztziai.

hámozlak

érdemell.

ὁψιςος

tzélyoz.

horkanván.

Szerünk

Uri

Domínus

Antlia

ήμισι

Ifanders - Laodámiát.

Illik

Baal Ur.

Katona

Lovagláft.

πάρατρυβης κορυφή

keresgélés

Hekatombéra

Levelek

ἀργειφόννη

φύνονται

Ἐπεράνιος

ε'ιναι

ιαπετδς

μυθολογοι

Iordan

mind

Schalitsból

vég

fitsérezett

כראשית

בראשית

צוב

Levél	Rend	Hibák	Olvasd
95	21		ψευδης
—	26		λαμπραι
97	vég	Cresuban	Cretaban
98	vég	metum	merum
100	vég		ινη
105	16	bérség	bévség
112	10	ψυχη	ψυχην
—	vég		indultriis
116	11	lades	sedes
—	16		εργαζου
—	17		εργα
—	22		λαγαδα
122	19	Abfimentis	Abrincensis
123	20	Respororum	Responforum
125	15	azokból	azokból - is
126	29	tartomány	tartommányt
131	1	Ioannes	Iannes
140	2	Kalaufa	Kalauzokká
140	24	motæ	more
141	5		περιερα
142	6		σωθηντα γεννησαι
163	vég		jövendőlélekről
176	—	porrepiť	porrexít
—	—		ημετερος
180	26	pos	post
182	19	nekem	neked
187	20	amaktól	amattól
189	2	popányok	pogányok
2 Könyv.			
191	15	áldozók	üldözők
198	17	úgy téfzen	úgy léfzen
201	—	perpeffos	perpeffus
207	20	mondottak	mondattak
—	vég	Geges	Genes
208	5	gergat	pergat
—	20	anim.	animantibus
211	6	geus	gens
—	27	nate	ante
218	16	keretz	eretz
221	vég	keriuh	keriah
—	—	כי	כי
223	—	כי	כי
		כל	כל

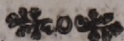
Levél. Rend.

Hiba.

Olvast.

5	12	új lakta	új lakra
9	10	alkalmatlan	alkalmatlannak
9	16	Botabaytól	Botanybaytól
11	2	Nutka Sand	Nutka Sund
—	10		hertzehurtzolások
—	15	tzeremoniát	tzeremoniás
—	33	asztáfát	aszt a' fát
12	16	álap	alap
13	2	mulatott	mutatott
17	8	enyéztve	enyészttve
21	30	Poszzeving	Poszszevinus
24	28	nyelv	nyelvre
26	12	Hieras	Hierarch
34	11	Guraviai	Juváviai
36	3	magoknak	magokat
36			maszár
45	27	Bellorákumi	Bellovákumi
49	13	Melódum	Melodúnium
		Lugdna	Lugdun
55	4	ὀβελίσγει	ὀβελίζει
57	19		Tárlasága
75	5	κρίσιανη	κρίσιανίζαν
21			ενδεως
			ἐξαριγεται
79	33		rhetoricis
82	24	imádása	imádására
85	1		rendelt a' hajókba
	3	idött	időt
90	12	potróhos	potrohos
91	21		vezéreltethetnének
97	8		leg-alsób
98	8	Capitolum	Capitolino
	29	Henefus	Henetus
105	5	tudtál	tudták
111	21	Szillet	Széllyel
115			Pános
118	22	helso	belső
—	33	És a'	Ez a'

128	6	roggel.....	reggel
131	23	tilos.....	tilos
140	26	utazásoktól.....	utazásokból
—	25	tó.....	jó
141	24	kötelességére
142	9	készírtett	kényszerített
150	26	száz ..	öt száz 19
151	5	e	se
157	13	Papjai	Papjai
162	11	von ott is új notát
—	30	Filosófiának
167	24	commoda
170	33	Aleconi
171	12	mellyel	mellyet
—	33	kezdik.....	kezdődik
172	33	gyermeket	gyermekes
173	22	nek	kintisisnek
174	4	converferat	converterat
176	6	March

Ó É S Ú J
E G Y P Á R
T Z E L S U S
E L L E N

EGYPÁR KÖNYV.

ELŐRE BOTSATOTT

KESZÜLETEKKEL

HOMERUSNAK ÉS HESIODUSNAK

K Ö N Y V E I B Ő L

A Z

Ó SZ. IRÁS' RAGALMAZÓI ELLEN

IRA M. I.

P E S T E N,

Nyomtatott TRATTNER betűivel.

1 7 9 4.

ἐγὰρ σεδοφί σμένοις μὲτοις ἐξάδι κελουσαντες. =
Non enim doctas fabulas secuti, notam fe-
cimus vobis Domini nostri Jesu Christi vir-
tutem & præsentiam: Sed speculatores facti
illius magnitudinis. Μεγαλειότης. I. PETRI
I. 16.

I.

K É S Z Ü L E T

A Z

Ó SZ. IRÁSNAK

A'

POGÁNY GÖRÖGÖKNÉL

VALÓ KELETERŐL.

AVAGY

AZ Ó SZ. IRÁSNAK

RÁGALMAZÓJI - ELLEN

A' hajdani Görög Írókból; 's nevezet-
szerént Homerusnak 48 könyveiből,
képzülő Bizonyság.

MEG-MUTATTAM *Responforum* -nevű felelő Könyvemben, miket vettek az Egyiptusiak a' Zsidó Sz. Könyvekből; 's miket hárintottak, vagy költöttek az ő tulajdon Királlyaikra. Példának okáért, **MENES**, ki, minden régi tanubizonyosság-szerént Egyiptusnak leg-első Királlya volt, nem egyéb', hanem *Noe*. — **BINOTHRIS**, avagy Ben Thare, Tháre-fia; mert az Egyiptusiak azt-is Királlyaik-közé szám-lálák, nem más, hanem *Abraham*. **SE-SOSTRIS**, ama' nevezetes Királlyok, *Jákob Pátriárkával* egyeztetik. Tetsék az említett munkának 3 Könyve' 4 részébe te-kénteni, és §. 28. pag. 107,

Itten, következés-szerént, az a' fel-tett szándék; hogy lássuk, mit vettek a' Görögök, vagy a' Görögök tzimborálsai, 's mit mertek szintén azon kútból? holott az Egyiptusiaktól tanúltak a' Görögök, 's azoktól tanulván, meg-tanulhatták azoktól a' vött tudománynak eredetét, 's forrását-is egyetemben; ha mindenre nézve nem, leg-aláb' fok félire nézve.

Ezen kérdés' ki-fejezésére, méltó do-log Homérusra számat tartani fő gondol:

holott annál éléb-való Iróra nem mutatnak a' Görögöknek, 's Romaiaknak Tudóssai. Ugyan a' végre az említett Költőt ismét fel-forgattam, ki-bengéztem, 's az ide tartozandó észre-vételekről belőle egynehány árkust ölsze-irtam; 's észre vettem a' többi-közt, hogy

Akkor irt Homérus, mikor az *Isten Fiainak*, Isteni sok Jelenéseknek, Tsudáknak, Szolimének, *Dánnak*, nagy hírek, nevek, emlékeztetések volt a' világon. A' világ könnyen ismerhette a' Zsidó *Dán* nemzetét, mellynek kereskedését, és *Sidon* Városa-táji Uraságát említi a' Sz. Irás. JUDIC. 5. 17. *Dan vacabat navibus.* V. JUDIC. 18. v. 2. 7. 27. 29. — Akkor irt Homérus, mikor roppant városokkal, Templomokkal, mesterségekkel, diadalmas ütközetekkel, messzire el-szaporodott Népekkel, Ethiópia, Egyiptus, a' szomszéd, és határos nemzetekkel-együtt, Kis Ásia, Trátzia, minden némű Görög, és egyéb ország jeleskedett.

Akkor irt Homérus, midőn Próféták avagy Látók, Jövendölök éltek. Kik Homérus ítélete-szerént *jövendöltek*. Akkor irt, midőn Aldozatok tétettek; hajókon, kereskedő, 's táborozó nép jött-ment, Fenitziából, Krétából, és egyéb' helységekből.

Ezeket meg-fontolván, szép alkalmazásunk lelend a' fel-tett tzellynak el-érésére. — De eszünkben kell azomban tartanunk, az Isten szavának fejet hajtván; hogy

már Mójsesnek, 's Israél népének ki-költözések-előtt, bálványozás volt Egyiptusban, azután Mojsesnek távul-létekor a' pusztaban; egy szóval, mind Kánán földén, mind utóbbi egyéb népeknél. Az Egyiptusi bálvány Istenké, Mójsestől Egyiptus' utálatosságának neveztetnek. *Abominatio-nes Ægyptiorum.* V. EXODI 8. 26. A' Mójses idejekori Madiániták bálvánnya volt Fogor. *Idolum Phogor.* Vide NUMEROR. 26. v. 18. &c., és másutt Molokbálvány. V. LEVIT. 20. 2. A' Khánanéai föld bálványiról az a' parantsolat, hogy tüzzel emiszteffenek, meg ne kívánnák az ezüstit, és aranyt, a' mellyekből tsináltattak DEUT. 7. 25. *Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui.* A' nap tiszteletére állított bálványokat, lovakat, szekereket későbbben említti a' Sz. Irás. V. 4. REG. 23. 11, A' Törvénytől hamarel-pártolt Zsidók Bálnak, Afztarothnak, és egyéb idegen Isteneknek szolgáltak. V. JUDID. 2. v. 11. 12. 14.

Homérus mindazáltal, hímezett szókkal (noha Jupitert, 's a' Magzatit Istennek dobollya lenni) úgy tettzik sok helyen mást ír; 's mást jelent, és értet. Kedvez PLÁTO az ő Tanítványival együtt e' mondásnak. Sz. ATHANÁSIUS pedig, ki a' Nitzéai első Gyűlésben jelen volt, 's

olztán Alekszándriai fő Püspökké válván, mind az Hitért sokat tett, szenvedett, mind hathatós Könyvekkel meg-gazdagította az Anyasz. Egyházat; elméje pedig, és tudománya felséges volt, e' felől e' képpen ír: L. 1. CONTRA *Gentes* orat. pag. 18, 20. edit. S. Mauri. „Ha Jupitert, egye-
 „ bekkal-együtt valóságos Isteneknek tar-
 „ tották volna azok a' tanúlt Irók, 's fő-
 „ képpen a' Poéták Fejedelme, Homérus,
 „ soha sem hagytak volna írva felölök a'
 „ féle tselekedeteket, mellyekből nem Iste-
 „ neknek, hanem oktan embereknek lát-
 „ tatnak lenni. Mert azok a' tanúlt Irók
 „ tudták bizonynyára, miféle tselekedetek
 „ illelsék az Isteni természetet. A' tűznek
 „ munkáját senki a' viz tulajdon tseleké-
 „ detének nem szokta mondani. 'S így
 „ továbbá. Feddi a' pogányok bálványo-
 „ zását azon okra nézve-is az említett hat-
 „ hatos beszédben: mert azoknál a' melly
 „ Istent egyik nép tisztel, annak a' másik
 „ hírét sem hallja. Sőt egyik nép a' má-
 „ sik Istenét a' magáé-előtt áldozatul bé-
 „ mutattya. Az Egyiptusiak az ökröt tisztel-
 „ telik; egyebek azt Jupiternek áldozzák.
 „ 'S ugyan ezt olvassuk az Egyiptusiakról,
 „ kik Homérust jó idővel meg-halladták“

Mindazáltal szedegethettek a' Pogányok nem tsak a' régi Istenfélöktől, kézről kézre', szájról szájra maradott oktatásokból, hanem a' Zsidók' példájokból-is olyanokat, a' mifélieket rossz alkalmazta-

tással tulajdon bálvány szerű rendtartásaikra fordítottak.

A' Görög betűknek mind nevek Zsidó, (mert *Alpha* nem más, hanem Aleph: *Beth*, nem más, hanem beth: *gamma* = ghimel: delta = daleth: He = e: thetta = thet: lamda = lamed-'s a' t.) mind a' formájok, Főképpen a' Zsidó betűt visszálolan nézvén, egyenlő. — A' Fenítziusok, és Szidóniusok, kiknek hajózásokat, és kereskedéseket említti Homérus, egyéb partéka-közt, hordhattak a' Görög, és egyéb nemzethez, a' szomszéd Zsidó néptől sok féle Írásokat-is; és magok a' Görögök-is, ha tudtak annyi száz hajókan hadakat vinni, miért nem egyebet-is, a' mi nem tsak házra, ruhára; hanem tudomány-nevelésre-is szolgálhat, mint az Írás, és sok féle szerfzám? Utób' akárhol szedte Egyiptusban, 's másutt az ő tudományát *Pláto*, Attikai Mojsesnek neveztetett; a' mint a' Régi Jeles Épületek alkalmatosságával meg-mutatám. A' meg-futamodott Khánán népe: az ide 's tovább hurtzult rab Zsidóság mennyit nem közölhetett sok féle népekkel? Hogy pedig a' Régiek, kiket Mójtes emleget, Írásban, Énekben, példa beszédekben, 's más jegyzésekben hagyták ez előbbi történeket, ki-tettség tsak abból is, mert Maga-is emlegeti az *Isten hadainak könyvét*. NUMEROR. 21. 14. *Vnde dicitur in Libro bellorum Domini: sicut fecit in mari rubro. sic faciet in torren-*

tibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, ut requiescerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum. Et IBID. v. 27. Unde dicitur in Proverbio: מַעֲלֵים Venite in Hesebon, ædificetur, & coustruatur civitas Schon.

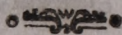
Azomban lépünk közeleb' a' kérdés' ki-végezéséhez; melly abban áll: vettek-e a' Görögök, és azok Tzimborássai valamit, 's mit, miket az ő vallás-béli Rend-tartásokra nézve, a' Zsidó könyvekből, példák-ból, vagy oktatásokból? — Hogy pedig erre a' kérdésre Rend-következés-szerént adassék a' felelet, lássuk:

I. RÉSZ.

A régi, 's utóbbi tanúlt emberek mint gondolkodtak, a' ki-tett kérdés bökkenőjéről.

PLATÓ a' Görög böltselkedőknek fejedelmek, ki mind a' lelket halhatatlannak mutattya lenni sok féle okoskodásival; mind holtok-után jutalmat a' jóknak, büntetést szab a' gonoszoknak; Plátó mondom, a' miket a' Költők Jupiterről, 's más bálvány szerüekről irogattak, titkos értelemre magyarázza; és azokon hol Isteni némelly tulajdonságokat ért, hol természeti bizonyos állapotot. Fedon nevü beszédje, a' Lélek halhatatlanságának merő prédikálása. (V. Platonis Phædonem edit. Græc.

Lat. anni 1578. a pag. 78.) A' Jutalomról pedig és a' büntetésről beszél mind egyebütt, 's nevezet-szerént az említett Fedonban, mind tellyeslebben Gorgiás nevű beszédében. (V. Gorgiam Platonis pag. 312.) Az Isteni tulajdonságokról felségek a' szavai; noha nem hibák-nélkül-valók. Az Istent öröktől-fogva-valónak, leg-felsőbb szépnek, minden lévő okának, mindent tudónak tartya lenni. In *Timæo*. pag. 27. In *Protagora* pag. 322. Ezen könyvben arra oktat, hogy volt idő, mellyben azok az úgy nevezet Istenek (Jupiter, Bakhus, Apolló, Minerva, 's egyebek) meg-valának; noha azokon Isteni tulajdonságokat ért; de emberek még nem voltak; hanem azoktól teremtetek; úgy, hogy az ember Isteni tulajdonságokba részesüllyön, ὁ ἀνδρῶν θεῶν μέγιστα μοῖρα, pag. 322. Jupiternek διὰ és ζῆν nevét arra fejt: hogy Isteni hatalom-által élünk. *Plato* in *Cratyllo* pag. 396. Hogy Sātūnus, vagy Kóros, melly szo idő-tellyességet, vagy Sātietást, öröklételt, elégedést jelent, hogy, mondom, Kóros, Jupitert, Zeat, vagy diát szült; az azt jelenti, úgymond Plátó: (ide egykis görög tudomány kívántatik) az azt teszi: hogy nem gyermeket szült, hanem szülé az értelemnek tisztá, és halhatatlan állattyát. „Revera enim dios nomen est „velut oratio quædam, ita, ut, cum illud „bifariam distribuerimus, partim una, par- „tim altera illius parte varie utamur, Alii

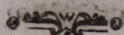

„ enim *διὰ*, alii *ζῆνα* vozant. Quæ quidem
 „ nominis partes si in vnum nomen com-
 „ ponantur, Dei naturam significant. Cui
 „ quidem affirmamus, hujusmodi nomen
 „ maxime convenire, quod demonstrare
 „ possit ipsum esse, qui ipsam existendi vim,
 „ rationemque efficiat. Nulla enim est vel
 „ nobis hominibus, vel aliis animantibus
 „ vivendi causa alia, quam Princeps ille,
 „ & Rex omnium rerum. Recte igitur ef-
 „ ficitur, vt Deus eo nomine insigniatur,
 „ quod ostendat Deum illum esse, per quem
 „ vita omnibus animantibus consistet. Vnum
 „ siquidem nomen, quemadmodum dixi,
 „ bifariam divisum est; *διὰ* videlicet, &
 „ *ζῆνα*. Hunc cum aliquis audit *κρόνος*, id
 „ est Saturni esse filium, continuo existi-
 „ marit, id contumeliose adversus ipsum di-
 „ ci; at rationi tamen id omnino quadrat:
 „ Jovem illum magnæ cujusdam intelligen-
 „ tiæ progeniem esse. *Κρόνος* autem voca-
 „ bulum *χρόνος χρόνον*, idest temporis satieta-
 „ tem ita significat, vt non puerum genu-
 „ isse, sed intelligentiæ suæ puram & im-
 „ mortalem illam substantiam produxisse
 „ censendus sit. *Plato* in *Cratylo* pag.
 „ 396. “ (A’ Latinusok. vagy talán a’
 „ Thulstzia Hertruskus Tudósok a’ *κρόνος* *Sá-*
 „ *turnusra* deákositották ex *Satur*, vagy talám
 „ zsidositották ex *Satár*-ne. De erről másutt)
 „ A’ mi az Istenekről-való fejtegetést illeti,
 „ példát ad arról, midőn így szól, in *Theæ-*
 „ *teto* pag. 152. *Summus* in *Tragoedia* Ho-

merus dicens: „Oceanum Divum Patrem,
„ & Thetyn genitricem; omnia dixit ex
„ fluxu, motuque genita.“

Azomban *Plátó* az Istenségről szólván,
Arius termése-előtt, Ariánus büzt ereszt;
a' mint bővebben láthatni Aleksándriai Sz.
Tzirillusnál. L. 1. in *Julian.* p. 528. A'
mit pedig arról jól mondott, azt a' Sz.
Hagyományokból, és a' Sz. Írásból vötte,
's ugyan azért Attikai Mójstesnek nevezte-
tett. A' Keresztyénségnek első Tanítóji,
Apostoli, az örökké-való Igét prédikálván,
nem Plátótól, hanem Krisztustól, és annak
Sz. Lelkétől tanítottak erre: mert ezt bizo-
nyíttyák életekkel, halálokkal. 'S ó! mi
nagy a' különbség amannál, 's emezeknél,
az *Igéről*-való tanításban. Sz. Pál a' mit
a' Görög Iróktól költsönözött, meg-szokta
nevezni.

Plátóval, Zéno, Szófokles, Máro,
Kvintiliánus, Halikárnasszusi Diénes, Má-
króbius, Tzítzeró, 's egyebek a' Pogányok-
közül az egy felséges Istenről betsületes-
sebben irván, és beszélván; ama' költe-
ményes isteneket, hol emberekből lett Iste-
neknek vallyák; hol a' miket felölök a'
mese hirdet, titkos értelemre, természeti,
égi, földi, tengeri, 's egyéb tulajdonsá-
gokra magyarázzák; hanem, a' mint Sz.
PÁL a' Romaiakhoz írja: C. 1. v, 21. a'
kik a' pogányok-közt magokat böltseknek
mondák, 's a' t. „midőn meg-ismérték
„ volna az Istent, nem úgy mint Istent di-

„tsöötték, avagy hálákat adtak neki.“
 Sokan a' mint a' **BÖLTSESSEGE** köny-
 ve oktat, c. 13. a v. 2. „Vagy a' tü-
 „zet, vagy a' fzelet, vagy a' gyors levegő
 „eget, vagy a' tsillagok kerektségét, vagy
 „a' febes vizet, vagy a' napot és holdat
 „állították a' föld kerekségének igazgató
 „isteninek. Mellyeknek szépségében ha
 „gyönyörködven, Isteneknek állították;
 „tudják-meg mennyivel szebb azoknak
 „ura, mert a' szépség alkotója rendelte
 „mind ezeket. Avagy ha azok erejét és
 „tselekedetét tsodálták, értsék-meg azok-
 „ból, hogy a' ki ezeket alkotta, erősb
 „azoknál.“ Így feddi, és taníttya a'
 Böltsesség Könyve a' bálványozókat.

Sokan a' Görögség-közt öszve-akarván
 egyeztetni a' valót, az helytelennel; az
 úgy nevezett Istenkéken, hol felséges tulaj-
 donakat, igaságot, erőt, értelmet; hol
 tsupa teremtettt állatokat, tüzet, vizet, hol
 istenkékké vált régi világi nevezetes embe-
 reket értettek; tsunyákat-is, gonoszokat-is.
 Noha meg-vallák a' mindenek' Teremtő
 Istenét; 's ama' költőt Istenkének emberi
 nemzés-által-lelt földi eredeteket. **LA-**
CTANT. Institut. L. 1. p. 16. „Maro non
 „longe fuit a' veritate, cujus de Summo
 „Deo, quem mentem ac Spiritum nomina-
 „vit, hæc verba sunt: Principio cælum
 „ac terras, camposque liquentes-*Spiritus*
 „intus alit, totamque infusa per artus *mens*
 „agitat molem.“ **QUINTILIANUS**

Institut. orat. L. 2. c. 17. p. 257. „ Deus
 „ ille *Parens* rerum, *fabricatorque* mundi.“
DIONYS. HALIKARNASS. Anti-
 quit. L. 2. p. 91. „ In Græcorum fabulis
 „ exigua insunt bona; nec multis profunt;
 „ nisi qui scopum earum accurato examine
 „ cognoverint, quæ quidem sapientia pau-
 „ cis contigit. Ceterum vulgus, & Philo-
 „ sophiæ rudis turba tales de diis sermo-
 „ nes in deteriorem partem accipit.“ Tzi-
 tzero egybe szedte a' régi Tudósítottók', 's
 Böltselkedők' végzéseket, 's hozzájuk állít-
 ván a' magáét, így ír: Tiszteld mind azo-
 kat az Isteneket, kik mindenkor mennyei-
 eknek tartattak lenni (de ezt vissza-szopja,
 hogy voltak mindenkor; mennyeiek az
 egy felséges Istenen-kévül) mind a' kiket
 tulajdon érdemek helyheztek az égbe,
 Herkulest, Bakhust, Eskulápot, Pollukszt,
 Kásztort. **CICERO** de Legibus. „ Di-
 „ vos, & eos, qui cœlestes semper habiti
 „ sunt, colunto; & illos, quos in cœlo
 „ merita locaverunt, Herculem, Liberum,
 „ Aesculapium, Pollucem, Castorem, Qui-
 „ rinum. **IDEM** in Tusculanis. Ipsi illi,
 „ majorum gentium dii qui habentur, hinc
 „ a nobis profecti in cœlum reperientur.“
 Neveti másutt azon Tullius, a' költött Isten-
 kéket; *commentitios*, & *fictitios Deos*; má-
 sutt pedig meg-vallja, hogy merő természe-
 ti tulajdonságokat palástolnak. **CICERO**
 L. de natur. deor. L. 2. pag. 273. „ Ex
 „ ratione physica magna fluxit multitudo

„deorum, qui induti specie humana (per
 „fictionem) fabulas poetis suppeditave-
 „runt; hominum autem vitam superstitione
 „omni referferunt.“ Tulajdon vallása
 Tulliusnak a' világ *Szépségéből*, és *Rendi-
 ből* egy olly felséges, imádandó természet-
 re mutat, kit egy Istennek vall Plátóval.
 CICERO Divination. L. 2. n. 72. pag.
 372. „Esse præstantem aliquam, æternam-
 „que naturam, & eam suspiciendam, ad
 „mirandamque hominum generi, pulchri-
 „tudo mundi, ordoque rerum cœlestium
 „cogit confiteri.“ V. *Responfor*. Tom. 2.
 L. 3.

Hogyan eredtek pedig a' földiekből
 azok az égi istenkék „commentitii dii“ a'
 Görög leg-régiebb' forrásokból, és így azok-
 nak Mesteriből, Tullius meg-mutattya,
ex antiquissimis Græcorum literis“ úgy tet-
 szik, azt akarván mondani, hogy a' leg-
 régiebb' Görögök, a' mint *Heródotus* tudó-
 sított, Epyiptusból, *Nilus* vizének Országá-
 ból vették az ő Istenkéiket. Az Egyiptzi-
 usok nagy embereknek, 's győző, és már
 boldogult embereknek hirdeték a' Görö-
 gök-előtt, Méneft, Bókorist, Sesóstrist,
 Bénothrist; a' Nilusban talált Mójseft. Hal-
 lák ezt ezek, 's Istenekre magyarázák. Az
 utóbbiak hol ennek, hol amannak Jupiter,
 Vulkán, Dionys, avagy Bákhus nevet ad-
 ván; de még-is az eredetek helyéről dis-
 putálván, vetekedvén. Ki az a' Nilusból
született Jupiter? Ki ismét az a' Nilusból
 Egyiptusban

Egyiptusban született Vulkánus? Dionysus, avagy Bákkus, Jákus? hanem Mojsesből, Thebai, vagy Bárka-béli Noéból hímezték-e azon nevezeteket? CICERO de natura deor. L. 2. n. 15. pag. 205. „*Joves quoque plures in antiquissimis Græcorum literis invenimus - - - alter traditur Nilo natus Ægyptius*, quem ajunt Phrygias literas conscripsisse. Item n. 21. p. 303. Joves tres numerant - - tertium Cretensem. - Saturni filium, (alterum patre cælo.) n. 22. Vulcani item complures. Primus cælo natus. - *Secundus in Nilo natus*. num 23. Dionysos multos habemus - - *Secudum Nilo natum*, qui *Nysam* dicitur interemisse.“ Jupiternek, Vulkánnak, Dionysosnak, avagy Jákusnak az Egyiptusi, Nilusi eredetéből sajdíthatjuk, hogy a' régi hagyomány, vagy a' Sz. Írás-béli történetek híre, igen el-hatalmazott nálók, 's arra nézve Noe, Jákob, József, Mojses tselekedetét azokra ruházták (leg-aláb' némellyek) kiket Jupiter, Vulkán, 's egyéb' nevekkal illettek.

Ugyan-is ha vettek-e a' Görög mese, és bálvány koholók a' Sz. Írásból, és Hagyományokból a' félieket, a' miket osztán tulajdon vallásokra tekertek és fatsartak, régen ki vagyon végezve a' fő rendű tanúlt személlyekről. Nevezet-szerént ama' széles tudományu *Aleksándriai Kelemen*, kit az Egyházi történetekben bőven említettem, 's ki a' Keresztyénség fő rendű első

Mesterihez tartozandó, arról azt írja (emlékezetre méltó mondás) „hogy élete rövid volna mind azoknak elé-számlálásokra, a' miket a' mese Költők a' Sz. Írásban, 's Hagyományban forgó tsudák-ból jeles személyekből, 's mondásokból túlajdon számokra öszve-himeztek, há-mozta, fítséreztek.“ CLEM. ALEX. Stromat. L. 6. Ἐπιλέγει γάρ με ὁ βίος. — HUETZIUS, Abrintzi Püspök azokat a' lopott töredékeket hosszasan elé-számlállyá. Hasonló munkát üztek egyéb Tudósok-is. De ez a' tzikkelly ezen munkában új részt érdemelt. Légyen tehát

II. RÉSZ.

A Sz. Írásból, 's Hagyományból a' Görög Mesékre térített, és Költeményes állartzával bé-fedett hulladékok.

RENDES valóban, és méltó az észrevételre, a' mit SANCHONIÁTON, igen régi Feníztiai Író, kit a' *Régi Jeles Épületekben.* 5. k. 357. lapon emlegetek, jeles tsavarittással elé-ád, nem értvén, vagy készakartva el - tsábítván a' Teremtés Könyvének első versét. Ama' nagy Tudós, ki a' *Vallás Bóltsetkedéséről* hathatós könyveket írt, azon könyvek' toldalékának második kötetében, p. 208. arról így ír: A' leg-első könyviró kétség-kévül *Moyse*s, 's

a' mi tudtunkra, első Író utánna ama' Fenitziai *Sanchuniaton*, ki Mojses-után három száz esztendővel utób' következett. Ez a' Zsidó Könyvekből írt Mojsesről, és a' Zsidókról; a' mint a' Keresztyének ellensége, *Pórfirius*, Eusebiusnál bizonyította. Akárki írta pedig azon könyvet, a' Sz. Írás igéjének a' mese-költésre-való alkalmaztatását szem-elejbe teszi. Ide helyheztetem azt a' nyelvek, és Történetek isméréteben forgott *Gverinból*, kit másutt meg-ditsértem. Az a' mesés időknek valóságos Historiájáról írt első Szakasszának 65-dik levél-lapjától-fogva azt a' tsábította így adja elé:

A' Teremtés Könyvének elején ezen Igéket olvassuk (ki-teszem eredetü betűkel-is. *בראשית ברא אלהים Bereschit bara Elohim*; vagy, a' mint a' Pertzenések (punctumok-nélkül) olvashatni: *Braschit bra Aleim*. Az a' következő igékkel együtt ennyit téssen: „Kezdetben teremté Isten az Eget és a' földet.“ *Reschit* tudniillik, = *Kezdet*. *Be* az az: *ben*. A' Magyar mondaná *reschit ben*, kezdet-ben. *Bara*, az az: *teremté*. *Elohim*, az az: *Isten*.

Mit nem tett a' Fenitziai ember ezen három Igével? mire nem tsigázta? Eléadja igéjit EUSEBIUS, a' *Készületről* írt első könyvének 10-dik részében. *Γινεταί τις Ε'λιούν καλέμενος ὑψιστος, καὶ θήλεια λεγομένη βιβράθ. Ε'ξ ὧν γενῶται ἐπίγει ε' Αυτόχθων, ὃν ὑπερὸν ἐκάλεσαν οὐρανόν. γενναίη δὲ τῇ τῷ ἀδελφῇ ἐκ τῶν προειρημένων, ἣ καὶ ἐκκληθῇ γῆ.*

Az az: „Vala némelly *Eliun*, ki *Hypsiz-*
 „*tosnak*, az az: leg-felsőgelessebbnek, hivat-
 „tatott; és vala egy asszony, kinek neve
 „*beruth*. Ezekből izületett az a' férfi, ki-
 „nek neve *Epigios*, vagy *Autochton*, kit
 „végtére *Uranosnak*, Égnek neveztenek.
 „Született ennek huga-is, az említettek-
 „ből; ki-is ge, avagy föld nevet nyert.“
 Rövideden: *Eliun*, és a' felsége *beruth* nem-
 zé az eget, és annak hugát a' földet. San-
 chuniátont Biblusi F I L O magyarázá. Po-
 gány volt az-is. De ki ne látná, hogy
 emez, vagy amaz, az *Elohim* nevet, melly
 a' valóban felséges Istenre mutat, *Eliunra*
 fordítottá; és annak Feleséget, 's férfi és
 leány gyermeket költött; a' *beruthot* bere-
 schitből ki-ásván és vésván; noha ott *be-*
ruth valójában nintsen; hanem *berefschit*,
 az az: *kezdetben*.

Honnét eredett a' *Beretzinthia*, avagy
 a' *Cybele*? Kit a' Mesézők a' bálványisten-
 nek annyoknak hirdetnek lenni. Tudniil-
 lik vagy az említett Berúthból, vagy
 a' mint ezen *beruth* a' *berefschit*ből. „*Be-*
 „*recynthia mater læta deum partu*, cen-
 „*tum complexa nepotes*. VIRGIL. *Ae-*
 „*neid*. L. 6. *Et Aeneid*. L. 9. v. 82. *Ipsa*
 „*deum fertur Genitrix Berecynthia ma-*
 „*gnum Vocibus his affata Jovem: da Gna-*
 „*te, petenti*.“ Valamint *ras*, vagy *rosch*
 a' Zsidónál fejet jelent, 's a' *reschit* fejet és
 kezdetet; szintúgy a' Görögnél *Κύβη*, *Kybe*,
 főre fejre magyaráztatik: ahoz a' Frigia-
 béliek egy toldalékot vetvén, az *el*, vagy

ele betűfogással (Syllabával) melly szó Istent-is jelent a' Zsidóknál, azt hirdetik, hogy a' Frigiai *beretzint*, és *Kybel* nevű hegygel jelentetett *berecinthia*, vagy *Kybele* az Isteneknek anyyok. A' *bar* szó még az Evangeliomban-is fiat jelent. Azt a' Sz. Igét tehát, melly arra oktat, hogy „*bereschit bara Elohim*, kezdetben teremtetten az Isten az eget és a' földet, arra tsigázák, hogy *bereschitnek*, vagy *beretzinthiának*, *Cybelnek* a' fiai, *baráji* az Elohim Istenek; noha a' Sz. Irásnak következő Igéji meg-mutattyák az Eg és föld Teremtésének következő tulajdonit-is; és egyenesen az Elohim nevű felséges Istent hirdetik Teremtőnek. A' test szerént gondolkodó emberek a' test-rendű szülésnél helyben nem emelék gondolattyokat. A' Fenitzia, 's Frigia-béliek tehát vagy himezett szókkal teremtetést akarának jelenteni, azokat olvasván; vagy az ő előbbi bálvány szerű vallásokhoz akarták alkalmaztatni a' Sz. Irásnak említett Igéjit.

Még-vallja Pláto, hogy a' Görögök *fok* Szót keverték az ő tulajdon nyelvekbe, mellyek nem Görög Szók, hanem idegen, vagy a' mint ő mondja, *barbarus* nemzet-béli eredetűek; és így a' Zsidó eredetre mutathatott. Nevezet-szerént ezt a' szót $\pi\upsilon\rho$ — *pyr*, *pür*, melly a' tűznek a' görög neve, nem tartya Görög, hanem Frigiai szónak: mert egy kis változással hasonló szón a' Frigia-béliek-is tüzet értenek. Az

a' Frigiai Szó a' Zsidóktól, vagy Khaldéabéliéktől vött szózat lehetett: mert a' Khaldéabélieknél az a' *Szó nura* vagy *nur*, annyi mint *tűz*, és a' Zsidóknál ezen Szók, *ner*, *nir*, *nur*, lámpást, világosságot, és fénylést jelentenek, mind halonlók pedig *eme pyr*, vagy *pur* szóhoz. SOCRATES apud Platonem, seu PLATO in Dialogo, cui nomen *Cratylus*, pag. 409. & 410.
 „Ita in animum meum induco, alias quidem ipsos (Græcos) universim, tum vero eos, qui barbarorum ditioni subjectas regiones incolunt, *multa nomina* a barbaris sumpsisse. - Vide igitur, an vocabulum illud $\pi\upsilon\rho$ sit barbarum. Hoc enim (vocabulum $\pi\upsilon\rho$ e Græca lingua non facile quis deduxerit. Ostendunt id Phryges, qui paululum declinata voce id pronunciant.“

A' *Chaos*, melly Hesiodusnál a' bálványistenkének eredete; másoknál pedig, mint Ovidiusnál a' leendőeknek mint-egy halom-magva; a' Sz. Írás első fejezetéből vetetett, a' hol azt olvassuk: hogy, *setéség* vala a' mélységnek Izinén. GENE S. I. 2. *tenebræ erant super faciem abyssi*. mert e' szó: \aleph setétséget jelent. Punktok-nélkül olvashatni azt: *Chosk*, *Chaosk*; úgy hogy *Chaos*, *abyssum* tenobrosam, *seté mélységet* jelentsen: \aleph setétedett.

Valamint tehát az idegenektől vötték a' Görögök az ő fok szózatyaikat, *multa nomina* (úgy, holott ezekhez az idegenek-

hez a' Khaldéai, és Zsidó népet méltán számlállyuk) sok szót 's igét vettek a' Zsidóktól, sőt azon vött igéket tulajdon jelentélektől el-térítették. Láttuk a' példát a' beruthban, és berecinthiában. Lásuk egyéb igékben-is.

Sba שְׁבַע mind *hetet* jelent, mind étellel, itallal-való *meg-elégedést*. Olvasták, vagy hallották a' Mesézők, a' Teremtés könyve-szerént, hogy *hetedik* napon az Isten meg-nyugodott. *Genes. 2. 2 Requievit die septimo*; az nap meg-szünnén a' teremtestől. A' nyugalom, vagy meg-szünés-helyébe, Kpóvost, vagy Kópóst, Krónost, Kórost, jó-lakomat, Sätietást, *Saturnust* tettek. Már láttuk Plátonál, hogy Kpóves, Kronos, *Saturnus*, idővel-való meg-elégedést, vagy jólakást jelent. „Kpóves autem vocabulum χρό-
„ vs Kόρον, id est, temporis satietatem signifi-
„ cat. P L A T O in Cratylo. pag. 396.“ Azt repesgetvén tehát, hogy a' hetedik napelőtt emlegettetett *Ég*, és *Föld*, nemzék a' *Sbát*, a' Kpóvost, Säturnust (mert a' Poétáknál Säturnus atya, anyja, az ég, és föld: felesége a' Kybele, ss Berecynthia) elérdítették a' Jupiter atyát. Azon Säturnus házas társát mások *Opsnak*, *Rheának*-is nevezék; testvérjeit Titánoknak mondják, kik-közt maga Säturnus hetedik volt. Az egyik *Titán* az Océanus fő tenger-nevet viselt; 's azt talán abból a' Napból költék, mellyben a' Tenger, teremtetett. A' negyedik *Titán* a' mesézöknél *Hyperion*, fenn-

járó, a' nap, és hold atya: ezt abból a' napból fatsarák-ki, a' negyedikből tudniillik, mellyben a' véghetetlen Ur Isten ö Sz. Felsége a' napot teremtette. A' Titánok-közt hetedik a' *Krónos*, a' meg-elégedés, avagy Száturnus. Ezeket, 's az illyeneket mi következzéssel-fatsarhatták-ki? ha kérdi valaki, arra azt felelhetni, hogy az ő bálványozásoknak valami színes okára akartak mutatni; de a' Böltselkedők' fő emberi-előtt ezek mind színes tsavargásoknak láttattak lenni. A' mennyire *Saturnus* fián *Jupiteren* tsupa földi ember értetik, az attyával-együtt, későre, tudniillik a' Zsidó Birodalom Birájának, Aodnak idejére helyhezttetik. P E T A V. Rationar. pag. 51. noha ha *Saturnus* nem deák, hanem Zsidó Szó, ex חתר abscondit se, latuit, & נח Noach, vagy Noe, vagy Ne. *Saturnuson* a' Bárkába rejtékezett Noét képezhették.

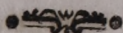
Olvasák, vagy hallák az Hímezők, hogy „az Istennek lelke lebeg vala a' vizek-felett“ G E N E S. 1. 's a' Lelket jelentő רוּח ruach, vagy rue szóból ki-tekerék, *Rheát*, Sáturnusnak hugát é, vagy házas társát; és *Herát*, avagy *Júnot*, melly *hera* Szó aërt, avagy levegő-eget-is jelent; 's azért *Homerusnál Juno*, avagy *Hera*, *Jupiter* büntetéséből fel-függesztetett az ég, és föld-között. *Iliad.* L. 15. a v, 10.

Herakleſt-is avagy Herkuleſt ſzint azon
ruach el ſzóból koholták-ki. De erről utób-
 böveb' léſzen a' tudósíttás. Már a' mit a'
 Kigyóról, Evoeről, az világ eleje tavaſz-
 ſzáról, a' teremtettt tsillagokról, a' földből
 eredett emberről, a' fel-talált meſtersége-
 ről irnak, nem de a' Sz. Hagyományból,
 és Sz. Irásból tanulták? VIRGIL. Georg.
 L. 1. a v. 125. „Ante Jovem nulli ſubige-
 „bant arva coloni. Ipſaque tellus omnia li-
 „berius nullo poſcente ferebat. Ille ma-
 „lum virus ſerpentibus addidit atris. —
 „Tum variæ venere artes. — Et GEORG
 „L. 2. a v. 336. Ver illud-erat. — Cum
 „primæ lucem pecudes hauſere, virumque
 „ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 „Immiſſæque feræ Sylvis, & Sydera
 „cœlo. “

III. RÉSZ.

*Homérusnak verſeiben vagyon-e Jele a' Sz.
 Irásból a' pogány vállásra, vagy Szer-
 tatásra fordított, 's fatsart Igéknek?*

EZEN kérdés ki-végzésére tzélyos
 az elé-fogott munka. Azért méltó leg-aláb'
 rövideden előre meg-mutatni Homérus
 életének eſztendő táját, és munkái tulaj-
 donit: hogy könnyeb' értelmű légyen a'
 feleletünk.

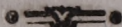

Homérus a' leg-nevezetesb Poëta, himező, meséző, költő, ki huszon négy könyvbe foglalá a' Trójai háborut, 's más huszon-négybe Ulißzesnek utazását, és haza-érkezését, Görögül irta mind az Iliumi, vagy Trójai, mind az Odyßeust, avagy Ulißzeft illető költeményeket. Az első munka *Iliás*; a' második *Odyßzéea*, nevet visel. Hatos rendű minden verse. Nálánál előbbi Irót a' Görögök nem mutathatnak. Hesíodus vele egy' idejű. Az Iliumi, avagy Trójai háborut *Petávius Jáirnak*, a' Zsidó nép Birájának idejére helyhezteti; Homerust pedig a' Trójai háboru-után 168-dik esztendőre; Urunk előtt ezeredikre. *Hárduinus* mind Homerust, mind Hesíodust, *Asának* Juda Királyának idejére hárintya. *Salamon* Temploma egyez Világ Teremtésének három ezeredikével = 3000. *Jáir* birósága, Világ Teremtésének 2769 — két ezer hét száz kilentzven hatodikára esik. *Asának* Juda Királyának országlását V. T. 3049-dik esztendejére helyheztettyük. Urunk születése esztendeje 4000.

Homérus tudományát, ékeffen szólását a' régiek nem győzik ditsérni. Ötet PLINIUS elmék kut forrásának nevezi. *Fons ingeniorum Homerus*. Hist. Nat. L. 17. p. 292, másutt a' tudományok', és Régiség első attyának mondja. IBID. L. 25. c. 2. pag. 453. *Homerus quidem primus doctrinarum, & antiquitatis parens*. Hasonló ditsérettel illeti L. 7. H. N. C. 29. p. 116. *Nisi*

forte Homero, Vate Græco, nullum felicius exstitisse (ingenium) convenit, sive operis fortuna, sive materia aestimetur. Homérus' Könyveit, úgymond PLINIUS továbbá: nagy Sándor abba a' ládába tétette, mellyet a' Dáriustól el-fogott Kints-között talált, melly arannyal, 's gyöngyökkel tündöklött, 's mellyben Dárius az ő drága kenőtséit tartá, „*Scrinium, inquit, librorum Homeri custodiæ detur: vt pretiosissimum humani animi opus quam maxime diviti operi servaretur.*“ IBID. Et CURTII Supplementum L. I. c. 3. pag. 5. „*Homeri carmina tanti fecit (Alexander) ut nunquam Iliadem non comitem haberet.*“

Keresitek és találtak Homérus' könyveiben a' régi tanulók, és tanítottok majd mindenféle tudományra-valót. Ha hímeztet szókkal más titkokat nem rajzol é? majd meg-láttyuk. Ha az Egyiptusiaktól vette-e ő-is a' bálvány isteneket, mint Heródotusnak említése-szerént egyéb' Görögök. majd sajdíttani fogjuk. *σχεδὸν δὲ πάντων τὰ ὀνόματά τῶν θεῶν ἐξ αἰγυπτῆς ἐλήλυθε εἰς τὴν ἐλλάδα.* EUTERP. p. 123. „Majd mindenik istennek NEVE, úgymond, „Egyiptusból jött Görög országba.“ 'Ὀνόμαζα a' nevek; de az Egyiptusi nevezeteket a' Görögre által-fordították; az isteneken gyakran nagy nevű embereket értettek, kikre sok idegen tulajdonokat ruháztak. Azt, úgymond továbbá Heródotus: nem mondom: hogy a' Görögöktől az Egyiptu-

fiak valamit költsönöztek volna. **EUTERP.** p. cit. „Neque tamen dicam, Ægyptios a „Græcis fuisse mutuatos quidpiam.“ Utóbbi tanítványok tudniillik a' Görögök; 's azokra nézve a' taníttás következtében illy rendet lehet tenni: 1. az Egyiptusiak, 's azokkal-együtt azok, kiket az Egyiptusiakkal a' Görög Irók öszve-kevernek, vagy az ország határit nem leg-felettéb' ismervén, vagy meg nem választván tőlök a' seregessen velek és köztök lakó idegeket, a' győzőjüket, az elébbieket, 's utóbbiakat 2. Az Egyiptusiak-után kis Asiára, 's Európára nézve következnek ezen rendben a' Görögök, othon-is másutt-is. 3. Végtére a' Romaiak. Hogy pedig a' Síría, Fenítzia, Kanánéa-béliektől-is tanúltak a' Görögök, és így Homérus mesteri-is, azt meg-mutathattuk a' Görög betűk formájokból, nevekből, eredeti jelentésekből. Mert, a' mint mondám, Alef, és Alfa, Betha, és Beth, 's a' többi, mind egy. Sajdíthattuk azt-is, hogy *Heródotus*, a' Görögök tanítójinak vallván az Egyiptusiakat, ezeken, mind az othon-való, mind a' Kánán földire, Fenítzia tájára költözött Egyiptusi Zsidókat, Israel fiait értheti: valamint a' Görögöknek által-adott Afsíriai, és Egyiptusi partékákon a' határos, vagy kevert Zsidó partékákat-is. A' Fenítziusok, úgymond *Heródotus*, Kereskedésre, hajókon, a' Görögökhöz, Assíriai, és Egyiptusi partékával jártan jár-

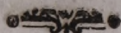
tak. HEROD. Clio. L. i. pag. i. „Per-
 „ farum literis proditum est: — Phoenices
 „ a rubro mari ad nostrum commeantes,
 „ - - cum Ægyptiacis, Assyriisque merci-
 „ bus Argos ventitalse - - omnia divendi-
 „ disse, quinto, sextove cum appulsi essent
 „ die. “ PLINIUS Siriához számlállya
 Fenitziát, Alsiriát, Babilóniát, Judeát.
 Hist. nat. L. 6. c. 12. p. 71.

Hogy pedig a' Görögök Egyiptusi min-
 den vallást bé nem fogadtak, az abból-is
 ki-tettszik, mert az Egyiptusiaktól imád-
 tatott állatokat *Mojzes* Exodi 3. 26. *abomi-*
nationes Ægyptiorum, az Egyiptusiak un-
 dokságinak, tsunyaságinak, *utálatofsági-*
nak nevezi. Az olasz országi Tusztziai,
 és utób' a' Romai nép se vett a' Görögök-
 től úgy által mindent, hogy meg nem tsá-
 váltta volna. Az az *Egeria*, idegen, jövő-
 menő, külföldi személy-is, kitől NUMA
 tanúlt, ha nem taníttá-é a' Fejedelmet a'
 Sz. Könyvekből vett tudományra, melly
 osztán másra himeztetett. גר *peregrinus*: גר
peregrinari. addite ה — e — ה. addito
 ה — ה *Egeria*. Akárki volt.

Méltó dolog, hogy minekelőtte Ho-
 mérust a' fel-tett tzély kedvéért elé-fogjam,
 például egynehány verseit elé-tegyem.
 Iliásának elejét Magyarra imégyen fordí-
 tottam.

Istenes hang zöngd-el Peleides Akilles ha-
 ragját,

Melly fok ezer kin bajt vezetett az Akéai népre;

És fok bajnok lelkeiket poklokra taszította;
Testöket hagyván a' madaraknak, 's éhes ebek-
nek.

A' Jónak pedig ezzel mind akarattya be-tellett:
Attól fogva, midőn együtt veszekedve perültek.
Atrides Agamemnon, 's a' Peleides Akilles.

Illy lángot vallyon melly Lélek ereszte
közükbe?

A' fia tudniillik Létónak, 's Zevsnek. Ez ha-
sány

Módra fel-honkorván Agamemnon töttire,
mérges

Tármirigyét küldött az egész táborra, fogyaszt-
ván

A' népet: mert Atrides Kriszes nevü Pappal
Rútul bánt. Kriszes az Akhéai táborhajókhoz
Váltsággal járult: hogy fogságbéli leányát
Vissza-vehesse. Kezét az arany bot, 's ívjas
Apolló'

Tzimmere tzifrázá. Könyörögvén, monda: ki-
rályi

Felségek, 's izmos száru nagy Akéai Rendek:
Ó engedjék-meg kegyesen az olimpüsi Lelkek,
Hogy Tróját el-pusztítván, haza térjetez onnét;
Én nékem pedig hogy szabadítsátok-ki sze-
rettem

Magzatomat. Váltságot hozék. Legyen arra
tekéntet;

'S azzal Apollóra-is, ki nyilakkal messze lö-
völdöz.

Egyezvén az Akéai nép, mind arra fakadt,
hogy

Tisztelet a' Papnak, 's váltó divjának adassék.

Más tettfezt Agamemnonnak, ki tsufolva,
fenyítvén

A' papot; itt, úgymond, az hajóknál téged,
öreg, ne

Láffalak ismét vagy maradás, vagy vissza-jö-
vetkor.

Hafznokat hogy páltzád, és tzimmered el ne
vefzejtsek.

Ez pedig el nem megy, míg meg nem vén-
hedik Árgos

Várában, varrván, 's vetegetvén ágyomat
ottan.

Menny, takarodj, nebofzonts, hogy dolgod
rofzra ne vallyon.

Igy szóllott Az öreg meg-ijedvén szótfo-
gad. El-megy,

'S a' zörgő tenger partyán járkálva, magá-
nyos

Lépéffel, kéré szörnyü zokogással Apollót;

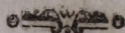
Kit gyönyörün bé-fonyt haju Leto szül vala,
mondván:

O! halgafs-meg ezüft ivjas, Kit Krisa, kit ál-
dott

Tzillával Tenedos tart, vall Urának, Egér
váz! *

Ah! ha mikor födelet nyert tölem templomod
ismét,

* Σμνδστ—Egér-üző, egér-váz. Schamam 𐤑𐤇𐤍
a' Zsidóknál ('s talán a' Fenitz és Kháldéai nép-
nól is) rontást, pusztulást; de mcei egeret is jelent.
Apollo = rontó. A' pogányok az egerektől ere-
dett kárt Apollónak tulajdonították.

Avagy ha ketske kövér, 's bika izombokat
áldozza lángom

Tiszteletedre, vigyed véghez kérésimet: úgy
hogy

Őszve nyilasztatván tőled Dán tábori rendi,
Könyhullásomnak tüstént adják-meg az árát.

Így szóllott esedezve. Meg is könyörül vala
Fébus.

Mérges haraggal olimpusnak tetejéről alá-száll,
Vállán a' nyilak, a' tegez, ív tsattogva zörög-
tek,

Ő maga kormos homályt környül kerekítte
magára,

'S mészfe magányossan üllvén, az hajókra rö-
pítte

Egy nyilat; a' levegőt gyors süvöltéssel hasít-
ván.

A' nyil-alatt hullott leg-előszőr-is a' kutya, 's
őszvér.

Már azután emberre került a' rettenetes Sor-
Szinte kilentzed nap virradt, 's löve még-is
Apollo.

A' tizedikre tehát gyűlést hogy hivasson Akilles,
Végbe-vivé szóllván szívére fehér karu Juno;

Góndot az haldakló Danaus népére viselvén,
Őszve-jövések-után, mikor egyben ültek,
azok-közt

Fel-kelvén, 's állván, mondá gyors lábu Ak-
hilles:

Gondolom, Atrídes, majd ismét vissza-bolyon-
gunk,

Ugy, ha hogy engedvén az halál még vissza-
botsáttand.

Mert

Mert az Akéai nép haddal fogy, 's íme mirigyel.

Nofza tehát vagy előre tudót, vagy Pap szerű szentet,

Vagy némelly álmofejtőt, mert Isten erefzt ránk Álmot-is, állíttfünk ide köz kérdésre, ki mondja Meg-nékünk; mi az ok vallyon, hogy haragfzik Apollo.

Százados Áldozatot, fogadáft mulatott-e ferünk-el?

Bárány vagy kosvér szagot óhajtott-é mi tölünk,

Hogy rólunk ezt a' mirigyet most sem veri még el?

Szólla. Le-ült, Kálkás Tefztor magzattya fel-állott.

A' ki madárfejtő tudományira nézve leg-első Érdemü vólt: a' mostanyival, 's a' löttel, előre Láttá jövendőknek forgásit-is. Ő az hajókra Birta jövendölvén az Akéai népet. Apolló Tudniüllik Kálkáft illy mesterségre taníttá. Az fen' állva tehát szem közt e' módra beszélt:

Zevs kedves magzattya, parantsolsz vélem, Akilles,

Hogy nyilván a' mészze-lövő Febusnak haragját Meg-fejtsem. Meg-mondom ugyan; de esküdve, fogad'-meg:

Pártomat hogy fogod úgy szóval, mind kézzel-is olztán.

Mert majd fel-dühödik Gálljánknak az Uti vezére.

A' nagy hatalmu Király mikor egy kissebre fel-
horkan,

El-nyeri bátor azon nap' folytán mérges ha-
ragját,

Még-is míg bosszút nem tölt, forrallya magá-
ban.

Gondold-meg Te tehát, engem meg-tartasz-e
vagy nem.

Erre felelvén, így szóllott gyors lábu A-
killes;

Mond-ki, ne fély, a' mint bé-vetted az iste-
nes íhlést.

Engemet úgy Febus, Zevsnek kedvesse fegél-
lyen:

Kit kérvén, Danaus népének Kalka, jöven-
dölsz:

Senki se bánt míg én élek, míg földre tekén-
tek.

Még Agamemnon sem; noha főnek tartatik
itten.

Igy neki bátorodott az előre, és hátra vigyázó
Ártatlan Látó, 's mondá: Nem tört fogadá-
sért,

Avagy az áldozatért büntet bennünket Apolló.
Itt Agamemnon az ok, ki Papot meg-beste-
lenített,

Meg-vetvén dívját, 's magzattyát el-nem ereszt-
vén.

Ettől fájt, 's ezután-is fáj a' Messze-lövőnek
Ostora: meg sem-is áll mirigyünk; még vissza
nem adjuk

Attyának feketült szemü kedves drága leányát,

Dív-nélkül, 's míg nem megy százados Áldozat
éppen

Krisáig. 'S így tán meg-kéllhettyük haragját.

Szólla. Le-ült. Agamemnon-is ő Felsége
fel-állott.

Borzadván. Mellyét dühödött harag ölzve-fu-
totta:

Két szeme mint a' tűz, lángas szikrákat erefz-
tett;

'S mord ábrázattal Kálkáft talpig le-tekéntvén,
Mondá: gaz látó ki nekem jót mondani nem
túdsz.

IV. RÉSZ.

*Homerusban, az Ó Sz. Írásból vett Szóza-
toknak egynehány példái.*

A' Felséges Istennek az eredeti Sz.
Írásban a' Neve: *Ego sum qui sum.* — *Qui
est.* EXODI 3. 14, En vagyok a' ki va-
gyok. - - A' ki vagyon. Az az örök min-
denható *lévő* ezen szókkal adatik-elé Zsi-
doul. אהיה Ahaja - אהיה Ehje; másutt pedig
יהוה Jehova. vagy יה Jah. A' ה h betőt az
olvasók hol el-maraszták az olvasásban,
hol pedig e betű módra olvasák, és mon-
dák-ki. És így azt a' felséges értelmű Je-
hova szót olvasák, és mondák Jah. Jevéh.
Jovah. Evéh. sőt a' nagy tisztelettől visel-
tetvén, Dominusra, Urra fordították. Je-
hava quasi vir pugnator: *Vulgata* EXODI

15. 3. *Dominns quasi vir pugnator: Fortitudo mea & laus mea Dominus* יי - Jah.

Ennek a' Szentséges Szónak nagy híre, neve volt a' pogányoknál-is; és abból a' Görögök a' ζευς, δια; az Olasz orszá-giak a' Ju-piter, Jove nevét ki-perdítették.

Meg vagyon Homerusban, és egyéb' Pogány Iroknál Jupiternek említett neve. 's a' Zeus névben az 'Eu; a' δια névben a' Ja; a' Ju-piter, 's Jove, névben annak az eleje, a' Ja, Jeve, Jova, Eveh névből szár-mazott, az 'Eu és Eus szó a' Görögnél an-nyit télszen, mint Jó. a' Z-evs — igen jó-szint úgy a' Görög-delta, vagy δ-is, igen-t jelent; úgy hogy δια nem tsak Per-ÁL-TAL jelentésü légyen a' Jupiter nevében, a' mint PLÁTO észre-vette, hanem az 'Eus-nek. IÁHNAK igen nagy Joságát-is jelentse.

De még az Istennek Elohim neve-is fel-találtatik Homerusban. Az Isten' neve, El-
 ჴן, vagy ჴנן Hael, vagy Eel. Elohim. HOMERUS' Odyszeája' 11-dik Könyvé-ben, 107-dik versében, és Iliásának 3-dik Könyvében, 277-dik versében, a' mindent látó és halló napról, a' mint ő szól, ezt olvassuk:

ἥελις, ὅς παντ' ἐσορά, καὶ παντ' ἐπακείει.

ἥελιος ὅς πάντ εφοράς, καὶ παντ' επακείεις.

Eelios, Te, ki mindent látsz, 's mindene ket hallasz. Noha a' Görögöknél az ἥλιος nap; de Izerentse ha nem vetetett a' Sz. Írás-béli, és mindent tudó Istennek tulaj-

don nevéből. Az *os* az ἤλιος Elios szóban Görög szóvég. A *η* e, articulus, személlyre, vagy valamire mutató, 's annyit jelent, mint a' Magyarban. Az. p. o. az erdő *η* Isten. El. *Eli* én Istenem. *η* Isten. És így az a' szó Eelios, noha Napra görögöztetett, a' Felséges Istenre mutató, Sz. Írásbéli Zsidó szó. Tetsék a' 2-dik Rész végére vissza-tekénteni.

A' mit Homérus Bellerofontesről ír, az a' Sz. Írásból vött mind szavakra, mind történetre mutat. A' Történetet így adja-elé: Iliásának 6-dik Könyvében, a' 130-dik vers után: „ Hippolokusnak fia Glaukus „ így szólla Diomedeshez: Mit kérdezős- „ ködöl nemzetemről? olyan az embe- „ rek' születése, mint a' faleveleké. Ki le- „ hull, ki újjonnan terem. Én azomban „ Argosi Ephyrail vagyok. Ott Eóliides „ (Eóllai) Sisyphus Glaukust nemzé. Glau- „ kus *Bellerophontest*, Bellerophontes Isan- „ dert, Hippolokust, és Laodamiát. Isan- „ dert, midőn a' nevezetes Solimufokkal „ hartzolna, Mars ölte-meg. Én *Glaukus* „ Hippolokusnak fia vagyok. Már ezen „ Glaukus Bellerofontesről így beszéll a v. „ 155. Bellerofontesnek, vagy Bellerofon- „ nak az Istenek szépséget, és kellemetes „ derékséget adtak. Azt Argosból *Proitus*, „ vagy *Praetus*, ki ott leg-hatalmasb volt, „ ki hajtotta. Tudniillik *Anteai*, *Proitus* „ felesége igen bele szeretett Bellerofonba, „ 's hálásra magához kívánta dühöffen.

„ Ἐπεμύνατο. De az okos szivü Bellerophon-
 „ testt arra nem vehette. *Anteia* tehát *Proi-*
 „ *tuft* az Urát, így szollíttá-meg, hazud-
 „ ván: Meg kell hálnod *Proite*, *Præte*;
 „ vagy pedig öld-meg Bellerophontest, ki
 „ engem magával-való hálásra akart kén-
 „ szeríteni. Meg-haragudt a' Király, ezt
 „ hallván; de meg nem akarta ölni: mert
 „ attól a' szive írtózott, rettegett; hanem
 „ *Lyciába* küldé, és ártó jelöléseket (le-
 „ velet, vagy táblát) adott a' kezébe: ír-
 „ ván borítékos, hajtókás táblára sokat,
 „ a' mi Bellerofontesnek el-vesztésére való
 „ vólt, és meg-parantsolá *Proitus*: hogy
 „ azon borítékot az ő *Ipájának* mutassa-
 „ meg.

Πέμπε δὲ μὲν λυκίῃ· δὲ πόρεν δ' ὅγε σήματ' αἰ-
 λυγρὰ, γράψας ἐν πίνακι πικτῶ· θυμοφθόρα πολ-
 λὰ. v. 168. 9.

„ El-ment Bellerofontes *Lyciába*,
 „ az Isteneknek kedvező kegyes késérések
 „ alatt. *Lyciában*, *Ksánthus* folyó vizé-
 „ nél, a' *Lyciai* Király betséglettel fogad-
 „ ván Bellerophontest, kilentz napig áldo-
 „ zott kilentz ökörrrel vendégelé. A' tize-
 „ dik hajnal-után kérte: mutassa-meg a'
 „ *Prætuftól*, a' vejétől hozott írást. Vévén
 „ azt a' *Lyciai* Király, azt parantsolá:
 „ hogy Bellerofontes a' pusztító *Chimæ-*
 „ *rát* öllye-meg. Az pedig nem emberi,
 „ hanem Isteni alkotvány, vagy szülemény
 „ volt. Annak az eleje *Oroszlány*, hátullya
 „ *Sárkány*, közepe *Chimæra-Ketske*; 9

„ az égő tűznek nagy lángját okádá. χί-
 „ μαιρα τρός τε λέων, ὅπιθεν δὲ δράκων, μέσση
 „ δεχίμαιρα. Azt meg-ölte Bellerofontes, biz-
 „ ván az Isteni jelekben θεῶν τερασσι πι-
 „ θήσας. v. 183. 2. Másodszor pedig a' di-
 „ tsőséges *Solimusokkal* hartzolt. Σολίμοισι
 „ μυχέσσατο κυδαλίμοισι v. 184. Ezt az em-
 „ berek-közt tartott hadakozások - között
 „ leg-hatalmasbnak mondá. Κρατίστην μάχην.
 „ 3. Meg-ölte a' férfiakkal ellenkező *Amá-*
 „ *zonokat*: ἀμαζόνες ἀντιανέρας.. 4. Mikor Bel-
 „ lerofontes Lyciából haza jöendő volna,
 „ a' Lyciai Király, Lyciai út-állókat ren-
 „ delt ellene. Mind meg-ölte ezeket-is.
 „ Meg-ismérvén tehát a' Király, hogy Bel-
 „ lerofontes Isteni derék nemzetű, magá-
 „ nál tartóztatta, leányát néki feleségül
 „ adta, Királyi egész tiszteletnek felivel
 „ meg-ajándékozta.

Δῶκε δὲ μοι τιμῆς βασιλίδος ἡμῖσι πάσης.

A' Lyciusok pedig azon-kívül a' szán-
 tó, és legelő földnek külön ki-szabott ré-
 szét, melly az ő fáira, és termékenysége-
 re nézve job' volt a' többinél, által-adták
 néki, hogy mívellye. Bellerofontesnek a'
 Királyi leányból lett felesége hármat szült:
 Isánder, Hippolokust, és Kaodamiát, Sar-
 pédon annyát.

Az el-beszéllett mesében JÓSEF-
 NEK, Jákob fiának tisztasága, asszonyá-
 tól szenvedett késértete, győzödelme ha-
 zug vádoltatása, büntetése, ditsőséges
 fel-szabadulása, Királyi hatalomra, 's be-

tsületre lett emeltetése látzatosan ki-tettszik. Bele kevert valamit Homerus ki Dávid, és Salamon-után élt, Dávidnak, és Uriásnak történetiből-ts. Királyok 2-dik Könyvének 11-dik részében. 14. v. „ Levelet „ ira Dávid Joábnak: és el küldé Uriás- „ által, ezt irván a' levélben: Allafsátok „ Uriást a' had-eleibe, a' hol leg-erösb a' „ hartz: és hadjátok-el ötet, hogy meg- „ ölettetvén el-vesszen. “

Ezek igen nevezetes emberek, és történetek voltak a' zsidóknál, és azok-által a' Fenitziái, Sidóniai, Egyiptusi embereknél, kiket Homérus emleget. Himezvén költeményeit, ezen történeteket *Bellerofontes-re* ruházta, nevezet-szerént *Josefet* nevezé *Bellerophontes-nek* az tulajdoni-miatt. *Bellerofontes'* attyát *Glaukusnak* mondja. γλαῦκος ἔτικχεν ἀμήμονά Βελλεροφόντην. „ *Glaucus* „ genuit innocentem, vel, laudatissimum „ *Bellerophontem*. “ Mind a' *Glaukus* név *Jákobra*, *Jósef* attyára; mind az ártatlan-ság *Jósefre*. *Glaukus* szülte, ugy-mond, az ártatlan *Bellerofontest*. *Glaukus* homályos szemüt-is jelent: *glaucoma detrahare*, annyit tészén, mint, szemhomályosító akadékot le-vonni. *Jósef* attya *Jákob* volt, kinek szemei halála táján homályosok voltak. GENES. 48. v. 10. *oculi enim Israel caligabant præ nimia senectute, & clare videre non poterant. A' Bell-er-ophon-tes* szót három zsidó szóból ki lehet vezetni, úgy, hogy e' nevezet *Jósefre Jákob' fiára* ilyen,

a' της, mint az os, as, görög szó-vég. בעל Baal; Bel, amahoz hasonló, noha szivet-istelz. ראה vident, látott. רוא Roe — Látó, Próféta. A' phon פנה Pána, vagy Phana szóból eredhetett, melly azt jelenti hogy látott, nézegetett, szemlélt. פנים — panim, phanim artza, látás, szemlélés. Ugy hogy a' Bell-ero-phon, annyit tehet, mint: szép ábrázatu, látó, vagy Profeta Ur. Bal vagy Belrae — Dominus, vel cor visionis, vel Dominus videns, vel cor videns, videntis &c. Hogy Jósef nevezetes álmat látó volt, azt a' bátyjai-is emlegeték, GENES. 37. 19. *Ecce somniator venit.* hebr. בעלה חלמות balhachalmot, Dominus somniorum. Jósef jövődölése, igen nevezetes, valamint, szépsége, tisztasága fogsága, azután követ kezett nagy urasága. A' Chimérát; ha nem koholta e Homérus az המר emer, vagy himer szóból, melly vermet, és így tömlöt-is jelent?

Ennek a' Chimerának, tömlötznek az Eleje, Elöl-járója az, a' kinek őrzésére bízott Jósef, a' Katonák fejedelme. Ennek a' hatona fő tisztnek tömlötze volt, mellyben kötve volt Jósef a' pohárnokkal, és a' sütővel-egygyütt. GENES. 40. 3. „Pharao pincernam pistorum“ *misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus & Joseph.* Az a' katonák fejedelme vsídoul שר הטבחים Scher hattabbachim. Taback, mind szakátsot, mind katonát jelent. Azt amazok a' tüznél forgó szakáts.

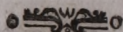
ra érték. Ihol a' Khimera eleje; az az a' tüzet okádó oroszlány. A' Khimerának közepe maga a' tömlőt. — *himer*; a' vége, vagy hátullya, sárkány, kigyó; a' feledékeny, 's, a' mint magyarázhaták, az álnok pohárnok mester; kinek ki-szabadulását József meg-jövendölé; 's kinek magát ajánlá tulajdon ki-szabadulása végett. GENES. 40. a v. 12. De a' pohárnak, a' mint vallá, el-felejtkezett jó tévőjéről. GENES. 41. v. 9 *Confiteor peccatum meum.* A' khimerát meg-ölte József; az az: meg-győzte: mert mind a' szakáts fejedelem, avagy a' katonák fejedelme keze-alól, mind a' tömlőtből fel-szabadult; 's halznált végtére fel-szabadulására a' pohárnak vallása.

Ezt a' Khimerát, isteni eredetűnek mondja Homérus, és hogy azt Bellerofontes, Isteni jelekben bizván, győzte-meg. Azzal azt akarván példázni, hogy Isteni gondviselésből (mellyet Homérus gyakran emleget) ereszttetett reá az a' fok féle keserűség, és hogy Isten segítségével, ki előre Józsefnek fokakat ki-jelentett; nyerte a' győzödelmet. GEN. 45. v. 8. *Non vestro consilio, sed DEI voluntate huc missus sum.*

Bellerofontes az ő második győzödelmét (az osztán akár eléb, akár utób esett) a' Szólimus népről vette; a' harmadikat az Amazon, avagy emlőtelen szüzekről; avagy a' férfiakkal ellenkező emlőtelenekről: mert görögből annyit jelent Homérus' ige-

je; ha pedig zsidó szó az *Amaz-on* eredete, a' szó gyökere az *אמץ Amatz*, szó lehet; melly erőset, és izmosít jelent. *Amits-erős*, *amtza* vagy *amtze-erőlség*.

A' Solimusi győzödelme leg-nagyob' vesződségébe került Bellerofontesnek úgy-mond Homerus. Azok a' Solimufok József bátyjai voltak: mert noha Egyiptusban az ő hazájokat Kánaán földének nevezék, mondván Józsefhez: Kánán földéről jöttünk; 's a' t. Homerus idejében, azon a' Kánán földön *Jerusalem* leg-nevezetesebb város volt. Azt az előbbi (Trójai) időkre nézve *Solimának*; a' népét, az hozzá tartó Kananéai népekkel, 's nevezetes emberekkel-együtt *Solimusoknak* nevezte Homerus. Említi Táztitus: hogy a' Zsidók eredetinek mondák némellyek a' Solimufokat, kik az ő nevekre Jerusalem városát építették, 's nevezék. TACIT. Hist. L. 5. c. 2. p. 526. Tradunt „alii Judæorum initia solymos, „carminibus Homeri celebratam gentem, „conditæ urbi, Hierosolymam, nomen e „suo fecisse.“ A' melly *Kolkhusi Solimusokot* némellyek igen későn repesgetnek. azok a' számkivetett rab Jerusálemiek, vagy egyéb Zsidók lehetnek Kolkhusban. Kik *Láz*, vagy *bárbarus* névvel-is illettetnek. V. GVERIN. Tom. 2. p. 152. A' melly *Solimusokkal* othon, Kánán földén József veszedelmes ütközetben volt, azok a' bátyjai voltak. Azoktól ki-vetköz-tett; régi, száraz vízfogóba vettetett; azok-

tól az Ismaelitáknak el-adatott: ezektől pedig Egyiptusba vitetett. GEN. 37. Ez igen-is veszedelmes háboru volt Jósefnézve. Az Amazonokkal tartott háborun, Jósefnek a' bátyjaival akkor tartott háborúját lehet érteni, mikor a' bátyjai gabonáért Egyiptusba folyamodván, Jóseftől meg-ismértettek, ötet vilzontag meg nem ismervén. Ez a' tétel tétzhetik azoknak, kik ama' nagy tudományu *Gverinnel*, ki a' mesés idökből az Egyiptusi Historiát megvilágosíttá, az *Amazon* népen, a' *Környülmetélt* népet értik. Igaz, hogy *Amazon* — emlötelen. De ha a' Görög mesészö, titkos himezö, a' környül-metélkedést mint egy férfiságtalansággal tsufolni akarván, annak helyibe emlötelenent nem állított-é? asszonyi félékenységet rakván a' testvérekre? V. GVERIN Tom. 2. pag. 154. Azomban az Fmlöteleneken, a' nem szoptatókat, 's a' szüzeket érthetni. És Bellerophontesnek az Amazonokkal tartott háboruja, Jósefnek az a' ditsössege lészén, melly a' szüzeknek reá bámúlásától eredett. GEN. 49. 22. *Filius accrescens Joseph filius accrescens & decorus aspectu: filiae discurrerunt super murum.* Ezt bé-vévén, a' meg-győzött út-állókon, a' jó téteménnyel meg-győzött lefelkedö, utazó bátyyait lehet érteni.

Bellerofontesnek a' győzödelmi után következett királyi méltósága: a' királyi kis asszonnyal lett házassága, különös ter-

mékenységü darab földje, vagy Tartománnya, mi egyéb ez mind, hanem Jósefnek Egyiptusi Királyi hatalma, Urasága, nevezetes házassága? Gessen földén nyert, 's bé-költözött familiájának által-adott tartománnya? GEN. 41. - 45. - 47.

Jósefet Putifárnál, Putifárnak felesége késérte, vádolá, 's ugyan Putifár tétette is a' tömlőtze. Bellerofontest *Prætus* színt azon vádolásra nézve hajtotta a' veszedelmes hartzolásra. = De ha Jósef történetit ruházta Homérus Bellerofontesre, miért változtatta *Putifárt* Prætusra; a' felesége nevét, mellyet a' Sz. Írás ki nem tesz, hanem csak Jósef Ura asszonyának nevez, miért mondja *Anteianak*? Erre azt lehet felelni, 1. mert titkolni akarta Jósef történetit: hogy homályosb legyen a' meséje. 2. Talán a' *Proteust*, kit az ő Királlyaik-közt emlegetnek az Egyiptusiak, 's ki nem más, hanem *Schalit*, V. RESPONS. Tom. 2. L. 3. §. 31. Prætussal egynek tartá? 3. Talán a' *Putifár* פּוּטִיפָר szóban a' , helyett , = r betűt sajdított? 4. A' felesége *Anteia*, talán az *Adniav*, vagy *Ainiah* szóból keredett. Olvashatták GENES. 39. v. 7. *Injecit Domina oculos suos in Joseph*, vtiffa ascht *Adniav ainiach* al Josph. - - Injecit uxor Domini oculos suos in Joseph; 's így magyarázhatták: reá vetette (Jósefre) az asszony, *adnia* nevű asszony az ő szemeit. Ki-satulhatták az *Ania* nevet máskép'-is. A' mesélő az ő meséjének minden környül-

letit nem a' dolog derekához, hanem tsak tziifráttyához alkalmaztattya. Bellerophon-teshez tartozandó egyéb mese-részekről holott Homérus nem emlékezik, azokon én se mulatok: péld. okáért, hogy Bellerophon-tes találta-ki a' lovagáit. PLINIUS L. 7. c. 56. *Equo vehi, Bellerophontem (invenisse) dicunt.* Tudjuk, mi pompás szekéren hordoztatta Fárao Jósefet.

V. RÉSZ.

Homerusban, és annak tanítványiban a' Sz. Írásból vött más Igéknek a' mesékre fordított Töredéki.

PLÁTÓ az ő TIMÉUS nevű nevezetes könyvében, fellyeb' nem vihette az ő bálvány - isteninek eredetöket, hanem arra: hogy az Ég, Coelum, és a' Föld az Oceánt, a' nagy Tengert, és a' Salaciát nemzé. Ezekből eredett Phorcin, Saturn, Ops; emezekből pedig Jupiter, és Juno születtek. Meg-vallya Plátó, hogy ezen eredetekre nézve a' régi Törvénynek és szokásnak szót kell fogadni-ugyan; de hogy ezek valóságos eredetek volnának, arra az okoskodás nem vezet; hanem a' régi embereknek, kik magokat Istentől származottaknak mondák lenni, hitelt kell adni, úgymond. Mintha mondaná: kézzől kézre, szájról szájra hagyatott tudósítás

az, hogy az emberi nemzet *Isteni eredetű*. Sz. Pál Apostol az Areopágusiak-előtt predikállván ez egy Teremtő Istent, azoknak Poétáira mutatván, eszekbe jutatta, hogy ezek-is azt hirdetik, hogy Isteni eredetűek vagyunk. A C T. c. 17. 28. τῆ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν. Tsak az, hogy Pláto és egyebek a' módott melly-szerént az emberi nemzet Isteni eredetű himezve adák-elé, a' fetéteffen értett *Régiek* beszédi-után. PLÁTP szavai ezek in *Timæo apud Ciceronem in Fragmentis* pag. 630. „Credendum nimirum „est veteribus & priscis, vt ajunt viris, „qui se progeniem deorum esse dicebant „- - quamquam nec argumentis nec ratio- „nibus certis eorum oratio confirmatur: „sed quia de suis rebus notis videntur „loqui, veteri Legi, morique parendum est. „Sic igitur, vt ab his est *traditum*, horum „deorum ortus habeatur, atque dicatur, vt „Oceanum, Salaciamque cœli fatu, terræ- „que conceptu generatos, editosque memo- „remus. Ex his Phorcyn, Saturnum, & „Opem, deinceps Jovem, atque Junonem.“ A' *Régiek* bizonyosága-szerént, ugymond *Plátó*, az Ég, és a' föld az Oceanusnak, és a' Salaciának eredete. Ezekből származtak azok, kiket Isteneknek, és isteni eredetűeknek nevez, a' tőlök származottakat *priscos viros*, régi embereknek mondván lenni. Azok a' *Régiek* emlegeték a' Hagyományból, de a' Sz. Írásnak elejéből-is az Eget,

a' Vizet, a' földet, Adámot, Evát, de Zsidóul, vagy ahoz hasonló nyelvből: mert Zsidóul a' Szent Írásban találtatik az Ég, a' *hassamaím* név-alatt; az Oceanus, avagy a' nagy víz a' *Jam*, és *Maim* szó-alatt: a' föld, és Adám az *Adama*, és *Adam* név alatt, az Eva, a' *Chava*, vagy Eva név alatt: Sőt az *oldaltsont* alatt-is, mellynek Zsidó neve *tsla*; vagy *tsela*; ehez hozzá adván az *Isa*, affzony, nevet, ki-kerülhetett a' *Tselaisa*, vagy *Salacia* név. Az említett Régiek tehát szájról szájra, írásról írásra ezeket adák elé: Az Isten teremte az Eget és a' földet (a' mit Plátó-is megvallott. (Tessék ezen könyvnek első Rézfére vissza-nézni) Az Ég (az Egnék teremte Istene, Elohim, El-Ja, Elion) alkotta a' földet, *Adám* Atyánkat a' földből, testére nézve: alkotta az oldal tsontyából (*צלע costa*, oldal-tsont. *אשכנז affzony*), *tsalascát*, *salaciát*, *Evát*. Ő mind a' *Jamnak*, a' tengernek, ים = *Jam* = tenger: mind a' *Maimnak*, Viznek מים = víz; mind a' (*שמים Cœlum*) *Schamaimnak*, vagy *hasschamaím*nak alkotója. A' *Phorcyn* nevében *Káin* nevét mások keresék - קין = *kin*, nem olvastathatik-é illy képpen: קין = *Káin*? קנא = *ornatus*, *ramus*. Ág. Nem volt-é *Káin Ága* a' földnek, *Adamának*, *Adámnak*. és *Tsláfsának*, *Salaciának*? Hol vannak pedig ezen Zsidó szók? A' Sz. Írásban.

A' Sz. Írásnak, 's nevezet-szerént Teremtés Könyvének első Részzeiből az Idegen

gen Olvasók *Herkulest*-is ki fatsarák; himézve, mesézve. *Herkules*, görögül, *Heraclès*; melly szó, a' Görög eredetre vigyázván annyit tesz, miht *Herának*, vagy *Junónak* ditsősége. Attól üldöztetvén *Eurisztheus*-által; fok fáradságos ütközeteken ment-által. De a' *Herkules* meséinek első Füzői, azt *Teremtés* első K. 1. részéből, 2. verséből koholták. Ott olvastatik: *Vruach Elohim merachephet al pne ham-maim.* És az Istennek *Lelke* leveg vala a' vizek-fölött A' vizek színén. A' *Vruach Elohim* szóban el-hagyván a' v, avagy és; azután az *ohim* részt, azt olvasták: *Ruachel.* Hozzá adván a' személlyre mutató *H* - ה betűt, olvashaták *Heruachel.* *Herachel*, *Heraclès*, *Hercules.* Az Istennek *Lelkén* akár az Isteni Erőt, Hatalmat; akár azt érték a' mit *Levegő Égnek* hívunk; az ott emlétett *Merachephet* szózatón melly azt jelenti, hogy *leveg-vala* az Isten *Lelke*, *Zsidó* fejtés módra tojáson, vagy tolyományon-való ülést értettek: mert *Zsidó* értelem szerént, *merachephet* מרחפת tolyományon való ülést jelent. Arra nézve illy mesét faragtak; a' mint *Athenagorás*; kit az A. Sz. Egyház Történetiben említtek (3. K. 37. §.) elé-adja, in Legatione pro Christianis. „ἡράκλῆς ἐγέννησεν ὑπερμέγεθους ὠν, ὁ συμπληρούμενον ὑπὸ βίας τῆ γεγεννηκότος ἐκ πάρατροβις εἰς δύο ἐρραγι. Τὸ μὲν ἐν κατὰ κορυφῇ αὐτῆ, ἔρανος εἶναι ἐτελέσθη. Τὸ δὲ κατενεχθῆν γῆ.“ Az az: *Herkules* ellett, vagy

szült, vagy ki-költött egy iszonyu nagyságu tojási, vagy tolyományt. (Ihol a' *merachephet*) melly tojás meg-tellvén, fel-dagadván; az ellő Herkulesnek erőlködése-miatt, két felé szakadt, pattant. A' tojásnak felső része éggé vált, az alsó része pedig földé lett. Nem de himezve, ezzel azt akarák mondani? A' Heruk-el merakephet alkotá az Eget és a' Földet. Hol áll ez a' féle mondás? honnét vehették, himezheték? Homérus az Odysszeának 11-dik Könyvében a' lelkek-közt látván Herkulest, miért írta: hogy ott Herkulesnek csak képét látá (*εἰδωλον*) maga pedig Herkules azomban nem ott volt, hanem a' halhatatlan Istenek-között; nem de a' Herkulest meg-választá a' Ruach-Eltől; 's ezt való-ságnak; a' reá fogott költéményt, mesének mutatá lenni. v. 600.

Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακλεῖην, Εἰδωλον αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι τέρπεταί. Ennek-utánna szemlélém az Herkulesi erőt (az az) annak képét; Maga azomban a' láthatatlan Istenekkel vigadoz,

Hallák, vagy olvasák a' Pogányok, Sámsonról, hogy Oroszlányt ölt: hallák, mint viselte magát Dálilával. Dálilát Omfalére; a' Szamárnak áll-tsontyát Herkules bottyára, vagy nyilára változtatván. Tzen-taurus a' világon se volt, Hydra 's más ijesztők himezett beszéd-alatt a' Filisztéu fok, Askalóniak: a' G A D E S I vég-helyű Oszlopok, a' G Á Z A I Dágon Templo-

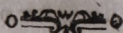
mának olzlopiból koholtattak. *Samson quod mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules.* S. AUGUSTIN. L. 8. de Civit. Dei. cap. 19. Sámson, holott tsodálatos erővel birt, Herkulesnek vélék lenni. Herkules görögül *Heracles = heras cleos*, avagy az áerne, a' levegő égnek ditsőssége. 'S mi a' Levegő égnek nagyob' ditsőssége mint a' nap Világa. Azért Mákrobuishnál Herkulesen a' nap értetik *Sáturnal*. L. 1. „Quæ porro aëris gloria nisi solis illuminatio? “ Sámsonnak még a' haja fel-szentelését-is követék a' pogányok; hajokat bálványaiknak áldozván; mint Homérusnak 23-dik K-ben Akhilles. Ki az ő üstökét *Sperkius* vizének áldozá. VIRGIL. Aeneid. L. 7. „Te lustrare choros, sacrum tibi poscere crinem.“ Sámsonnak gyújtó rokáit-is emlékeztető innepléssel mint egy meg-örökösítették a' Fenitziusok, és olztán a' Romaiak; kik Aprilis közepén, midőn a' Szekerezés játéka a' Tzirkusban tartatnék, *Vulpinalia*, a' Rókázás innepét-is tartották. Akkor rókákat erefztettek-ki, melyeknek olzve-kötött farkokon fáklyák égtek. Erről Ovid. Fastorum L. 4.

Cur igitur missæ junctis ardentia tædis

Terga ferunt vulpes? caussa docenda
mihi est

IS (pauperis rustici filius)

Is capit extremi vulpem convalle salicti,
Abstulerat multas illa cohortis aves.

Captivam stipula, fœnoque involvit, &
ignes

Admovet, urentes effugit illa manus.
Qua fugit, incendit vestitos melsibus
agros:

Damnosis vires ignibus aura dabat.
Factum abiit; monumenta manent: nam
dicere certam

Nunc quoque lex vulpem Carseolana
vetat.

Utque luat pœnas, genus hoc Cereali-
bus ardet:

Quoque modo segetes perdidit, illa
perit.

Alcides neve Herkulesnek nem került-e
vagy a' görög szóból: ἀλκή, melly erőt,
segittő erőtséget jelent; 's az a' ditséret nem
ruháztatott-e Herkulesre *Jofué*ről, vagy va-
lamelley Zsidóság-béli Biróról? vagy az
Alcides szó nem eredett-e két Zsidó vagy
Zsidóhoz hasonló Szóból: Al, vagy El;
és כח Koách, vagy ke, mintha mondanád
Isten ereje, vagy erőtség Istene. Így is-
mét új világosság támadna arra, hogy Her-
kules a' Ruachelből képeztetett.

Ki ne tudná, hogy a' régi világban
mesékkel, és mesefejtésekkel vetekedé-
nek. A' BIRÁK 14. rész. 14. versében
minekutánna így szólla Sámson a' Filisz-
teusokhoz. „Mesét adok elötökbe — —
„monda nékik: Az evöböl étek jött-ki, és
„az erősből édefség ment-ki. Olvassuk Ki-
„rályok 3-dik Könyvében 10-dik Rész. 1.

„ v. De a' Sábai Királyné-is, halván a'
„ Salamon hirét az Ur nevében, el-jöve
„ késérgetni ötet homály-beszédekkel. “

Az ilyen homály beszédekbe foglal-
tatott kérdés, oktatás, késérgetés meg-
volt nem tsak a' Napkeleti népeknél; ha-
nem a' Tanítványaiknál-is. Sőt meg-
vagyon a' mi időnkben-is. De az alatszo-
nyob' szerűek (tsak nem azt mondám) a'
fonyó házok-is vetekednek néha illy ho-
mály kérdésekkel: p. o. Mi job' egy ke-
nyérnél? mit tesz: erdőn vágják; othon
szóll? 's töb' a' féle, a' mi ezen Könyv
Olvasójának hamarjában-is eszébe tün-
hetik,

Tsuda-e tehát, hogy Homérus merő
homály beszéd? tsuda-e, hogy annak fun-
damentoma van? 's ugyan a' világon lévő
leg-job', leg-régiebb', leg-nevezetesebb' leg-
Istenebb' Könyvekben vagyon. Onnét
kapartatott, onnét himeztetett a' sok ho-
mály beszéd.

Homérus Bakkusról; avagy a' Görög
neve-szerént, Dionysiusról ezeket írja Iliás-
sának 6-dik Könyvében, a' 130-dik verstöl-
fogva: „Likurgus Driás fia nem sokág élt.
„ Jupiter ki-vakította: mert Bákkus dai-
„ kájit, a' Szent Nysszeionnál (talán Gessen
„ földét homályozza) üldözte. Azok az
„ ő tzégérjeiket *thyrsos* *ῥίγλα* a' földre
„ hányták.“ Likurgustól fejszével meg-
ölettek. Bákkus el-kergettetvén, a' tenger-
be *bukott*; 's Tétis fogadá-bé. Eddig Ho-

mérus. Meg-írá'm a' régi Epületek' alkal-
matofságával, hogy Noe Atyánk nevéből
eredhetett Bakkus neve, történetiből pe-
dig a' történeti. Az γ n betü, könnyen γ a
b, betüre változtathatik; és így *Noach*
helyébe *Boach*, és *Bach* kerekedhetik.
Bor bé szerző mind a' kettő: mezételen
mind a' kettő. Azomban, úgymond GVE-
RIN, Tom. 1, pag. 283. *Bakhus* nem tsak
Noe, hanem Mojses, Juda, és annak Nem-
zete Történetiből állitták-elé. Bakkus daj-
kájín talán Mojsesnek a' vizből való szaba-
dítottját, azután szoptatóját, 's éneklőit; a'
Likurguson Fáraót; a' tengerbe bukásán,
a' veres tengeri által-költözést kell érteni.
Az *India* helyett talán *Judeát*; *Nisa* helyett
talán visszályosan, *Sinát* kellene olvasni.
Mert Bákhus Nisáját a' Görögök hol Indiá-
ban, hol Arabiában helyheztetik. *Ariánus*
IV. p. 306. apud Scholiaſten Curtii L. 8.
dubitat, kételkedik arról, ha Herkules
volt-e valaha Indiában. Egyéb neve Bak-
husnak, *Dionysius*, *Liber*, *Lyæos*, és mon-
dathatik *Ofirisnek*-is **DIODÓRUS** az
Egyiptusi *Ofirist* szöllő-találónak, első bor-
ivónak írja lenni. L. I. n. 9. 10. **TZÉTZES**
egy idősnek, vagy azon idejünek, sőt mint-
ha egy azon személynek vallya Bakhus-
sal *Ofirist*; egyvégbe pedig azon *Diony-
sius* Noénak állittya. 'S hát ha *Ofiris* ab-
ból a' háláadó nevezetes ének elejéből for-
rasztatott, melly Mojses 2-dik K-ben, 15-
dik versében így kezdődik: „Énekellyünk

„ az Urnak : mert ditsőiségesen fel-magasztaltatott, a' lovat, és a' rajta-ülőt le-vette a' tengerbe. אשירה ליהוה כי גא גא כוח ורכבו רמה בים Aschira Lihova, ki gao gaah: sus verocho rama bajom. *Aschira*, énekellyünk, igen hasonló Osir-is nevéhez. A' *Dionis* név talán Zsidóból görögösítettett szózat e' kettőből: Isten יה Ölyv רמה Károly madár-derék ölyv נצ *Zeus*, *dios*, és *κλυσεως* : claudus sánta; úgy hogy Jupiter ölyve légyen, ki olly szemessen, olly magasan repült; 's hát ha a' *Jadae*, Judát nem példazott-é? 's hát ha (mert a' fetétben mintha varsával tapognánk) 's hát ha azért mondatik Jupiter és *Semele* fiának; mert *Semol* שמאל bal oldalt tesz, Bakhus idétlen lévén, 's idétlenül születvén Semelétől, Jupiter-től másodszorta születtetett. De ez már mind vesződség.

VI. RÉSZ.

Homerusnál a' Görög rendű Áldozatok ha nem az ó Sz. Írás rendtartásihoz alkalmaztattak-é? leg-aláb' résznyire.

HOMÉRUSNAL Krises' Áldozattya e' képpen iratik-le (noha azt inkább a' Görög követség Áldozattyának lehetne mondani).

Agamemnon Ulifzsfélt *Krise*' Szigeté-
be, *Krises* Paphoz, ennek leányával-egy-
gyütt igazítottá; mint fő-követ-vezért. Hajón,
vagy-is inkább nagy gallyán mentek a' kö-
vetek, vévén magokkal Hekatonara, száz
marhából-álló áldozatra-valót. *Iliad.* I. =
a. a v. 430. Ulisszes ki-ütvén a' *Krisa* Szi-
geti parton, 's vas matskákat vetvén, *εὐνάς*
anchors, a' Százados Áldozatra-való mar-
hákat ki-szállította, *Kriseis* leány affzony-
is ki-lépett a' hajóból. Ezt az Oltárhoz
ἐπὶ βωμῶν. βωμός „ Altare ex *במה* „ Excel-
sum, Sacellum, Ara idolorum. Ita *Lexicon.*
az Oltárhoz vezeté *Kriseisi* Ulifzszes, ked-
ves attyának kezeibe helyhezteté. *Πατρι*
φίλω ἐν χειρὶ τιθεῖ; 's így szollíttá-meg: „O
„ *Krise!* engem' a' Férfiak Királlyok, Aga-
„ memnon küldött: hogy leányodat hoz-
„ zád vezessém, és Foibusnak százados
„ Sz. Áldozatot tegyek a' Dánaufokért:
„ hogy meg-kéllellyük Foibus Királyt, ki
„ most az Argivusokra, keserves fájdalmo-
„ kat eresztett. Így szolván, leányát ke-
„ zébe által-adta. Az pedig örömmel vet-
„ te édes gyermekét. *παιῖδα φίλην.*“ Ezek-
után az Áldozat rendi így iratik-le.

„ Ulisszes, társai, vele-együtt, a' mél-
„ tóságos százados Áldozatot rendre állí-
„ tották a' jól épített oltár-körül. Azután
„ kezeiket meg-mosták: és a' marhák fe-
„ jekről szőrt téptek.“ (A' mosást, a' szőr-
tépést el-nem kell felejteti) *ἐλοχύται* „ gyen-
ge fodros szőr vagy üstök. *χαιται* „ serény;

homlok-ször. ἄλος, gyenge fodrott 's a' t.
Akkor köztök Krises fen szóval imádko-
zott, kezeit fel-emelvén, 's mondváu:

„ O! halgass-meg ezüst-ivjas, Te, ki
Krifa Szigettyét

„ És Tzillát őrzöd, Tenedusnak erős
Fejedelme;

„ A' ki meg-halgattál, 's tiszteltél már
az előtt-is.

„ Meg-vervén az Akéufokat. Ved' most-
is elődbe

„ Kérésem: Danaus népét gyógyítsd-
meg azonnal.

„ Így szóllott könyörögve meg-is halgat-
ta Apolló.

Azután, minekutánna imádkoztak vol-
na, 's a' marhák' gyenge üstököket le-ve-
tették volna (úgy tettzik, a' tűzbe) a'
marhák' fejeket hátra vonták, meg-ölték,
's meg-nyuzták: tzombjaikat ki-vágták:
azokat a' kövérivel (κνίσση) be-tapaszták
két sörössen, διπρυχα: azokra más nyers
húst raktak. El-égette pedig ezeket az öreg
hasábos fákon: reájok finom tüzes bort
αἰδοπα οἶνον, töltött: λείβε. Azomban az if-
jak-közül ki ki öt élű nyársat tartott kezé-
ben: Minekutánna a' tzombok el-égtek és
a' marhák belsejéből (σπλαχνα, viscera)
kószolgattak volna, a' többbit darabra vag-
dalák, nyársra vonák: Végtére vendégsé-
get készítettek, vendégeskedtek, senki ked-
ve sem szükölködött az egyenlő eledel, nél-
kül. (Egy formán jól laktak) Jól lakván

itallal, 's étellel, a' fiatalok, Κῆποι, a' tsé-
széket, Crateres, borral koronázák; fel-
oszták kinek-kinek; a' ki-öntésről kezdván
az ivást. Az Akhéai ifjak egész nap ének-
kel kellelték az Istent: Σεὸν gyönyörködtet-
vén a' messze-lövöt. Az Ének παιήονα Pæa-
na névvel illetetik. Apolló abban gyönyör-
ködött azt hallván. Nap-nyugat-után meg-
háltak a' hajónál. Másnap reggel haza-
mentek. Ez az egész rendi a' Krifai Áldo-
zatnak.

Hasonló-képpen, és tsak nem azon
versekkel írja-le Homérus Agamemnonnak
áldozattyát-is. (Mert az a' szokása, hogy
új verseket nem igen tsinál; ha az elébbie-
nek hasznokat veheti.) „Az ütközet-előtt
„ Agamemnon Király ökröt áldozott. (βένις-
„ πέυσεν) Az *kövé*r, és öt esztendő volt.
„ Szaturnus fiának tette az Áldozatot. Ar-
„ ra elá-hívta minden Akheufoknak öreg
„ javait. Γέροντας ἀρνύρας. Először Nefztort,
„ és Idomeneus Királyt, azután a' két
„ Ajaxat, és Tideus fiát: hatodik Ulißzes
„ volt, ki Jupiterrel vetekedett böltségé-
„ vel, Meneláus önként jelent-meg; tudván
„ hogy testvérének sok a' dolga. Környül
„ állották az ökröt, ki-tépték kondor sző-
„ rét, 's köztök imádkozván, így szóllott
„ Agamemnon: ILIAD. L. 2. Zevs, ki
„ ki leg-ditsőb', leg-nagyob' vagy, ki a'
„ fekete felhőket elé-hivod, 's a' vékony
„ Levegőben (αἰθέρι) lakozol, eléb' le ne
„ nyugodjék a' nap, míg le nem döntöm

„ Priámus palotáját, 's kapuit meg nem
 „ égetem. Hektor dolmányát pedig a'
 „ mellyén fegyverrel fel nem vágom. Így
 „ szóllott, de még annyira nézve Jupiter
 „ néki nem kedvezett; hanem az Aldoza-
 „ tot bé-vette; a' dolgot pedig szaporíttá.
 „ Az imádság-után, a' marhák kondor
 „ szörét le-hányták, fejeket hátra-szege-
 „ zék, meg-ölék, meg-nyuzák, tzombjokat
 „ ki-vágák, kövérivel bé-tapaszták két so-
 „ rofan; és fölikbe nyers darabokat tet-
 „ tek! 's ezeket ugyan hasáb fákon, mel-
 „ lyeknek levek már nem volt, meg-ége-
 „ ték: belsejeket nyárlon a' tűzön tarták;
 „ a' tzombok el-égvén, 's belsejeket meg-
 „ kóltolván, a' többit kis darabokra vag-
 „ dalák, nyárfokra tűzték, vigyázva meg-
 „ sütéek: le-vonyták: vendégséget ütöttek;
 „ egyenlő képpen jól laktak: Ez volt az
 „ Aldozat vége. “

„ Iliádsának 7. részében a v. 475. azt
 „ írja ismét Homérus: hogy a' Görögök
 „ egy éjjeli vendégségkor, midőn a' Jupi-
 „ ter menydörgésétől meg-ijednének, a'
 „ poharakból bort a' földre öntének, és
 „ senki se mert inni eléb, míg nem tett
 „ ilylly öntéssel libáztio nevű Aldozatot,
 „ Jupiter számára.

— — — — — ἔδε τις ἔτλη
 πρὶν πιέειν, πρὶν λείψας ὕερμεναι κρονίωνι.

Az Odiszseának 3-dik Könyvében ilylly
 Aldozat rendet olvasunk. Telémakus Nesz-
 tort Pilusban, Neleustól, Nesztor attyától

építetett derék városban találta. Az akkor sok század magával a' tenger partyán Áldozatot tett Neptunusnak — (Εὐοσιχθονί) kilentz tsapatban ültek. Öt száz volt tartozandó mindenik tsapathoz. Mindenikre kilentz bika osztatott: bort arany pohárból ittak. Ki-terített gyenge bőrökön ültek. Neptunus számára a' marha tzombját égették-el. Az éves-ivás végén *nyelveket* vagdaltak; a' tűzbe vetették: bort öntének (a' földre) Neptunus számára: magok-is ittak. Az Áldozatkor imádkoztak. Az Istenről azt vélték, hogy messzünnen'-is megy-halgattya az imádkozót; 's megtart-hattya könnyen.

Ugyan az Odiszsea 3-dik könyvében ismét Nefztornak Minervához intézett Áldozattyát említvén, így ír: Nefztor Minervának áldozván elé-hivta a' réz-mivest, és általa a' fel-áldozandó ökör szarvát meg-aranyoztatta. A' marhának vérét vették: tzombjait ki-vágták: a' huskövérivel kétszeresen bé-tapaszták; öt élű nyárson megsütötték, bort öntöttek, ettek, ittak.

Uliszes, Odyss. 6. bé-lépven Altzinoushoz, az Urak-közé, őket a' Vatsora végén találá; 's éppen akkor áldoztak *Mer-kúriúsnak*, jól vigyázó Argifontesnek. 'Εὐσυνδρεῶν ἀργυφόντην. Annak öntöttek-le bort utóllýára, midőn a' fekvésről emlékeztek; vagy gondolkodtak.

A' Kérők Telemakusnál a' házba ösve-gyűlvén szokások-szerént, először Khle-

nájokat, bundájokat le-rakták a' lótzákra: azután áldoztak: ἱερευον. le-öltek juhokat, ketskéket, disznókat, ökröket, a' belséjüket meg-süték, fel-olzták: a' bort tsélszéssel olztozták: de vízzel keverve: a' poharakat a' bojtárgazda nyújtá; a' kenyeret pedig szép szatyrokból καλῶς ἐν κανέοισι, a' major gazda, a' Férfiak Fejedelme, Filéztius rakta a' vendégek elejbe. Telémakus az Attyának: ki még nem ismértetett másoktól, 's rongyos Koldus módra a' Küszöbön üldögelt, mind enni adott, mind arany pohárban öntött néki bort. Arra-is vigyáztak, a' mit az Iliásnak 6-dik Könyvében olvasunk; a' hol *Hektor* így szóllott: Nem szabad Jupiternek áldozatos imádsággal szolgálni, ha az ember vérrel és tsunyasággal festetett.

(Itt elszünkbe jusson az, a' mit a' Sz. Írásban olvasunk *Levitici*. 15. Áronnak fiait Nádábot, és Abiut a' tűz meg-fojtotta a' törvénytelen tömjényezésért; Aaron szomorú lévén, nem evett az Áldozatból, 's mondá Mójsesnek: *Mihi autem accidit quod vides: quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in Cæremoniis mente lugubri? Quod cum audisset Moyses, recepit satisfactionem.*)

Az említett Odisszéa 18-dik Könyvében a' kérők Ulißzes házánál mindennap dombérozván, éjszakára haza szoktak takarodni. Az el-menetel-előtt az Istennek

libáltak. Bort le-öntve, a' földre: áldoztak a' jó-lakom-után.

Az Akéufok-is (Iliad. o. fin.) σπεισαντες, ki-öntött bor-áldozat-után mentek alunni. Elé-adám az Homérusnál emlegettetett Áldozatok rendi-módját, úgy a' mint még utóbbi meg-szerzésekkel fel nem valának ékesítve.

VII. RÉSZ.

Az elébbinek folytatása.

AZ elé-számlált pogány Áldozatoknál régiebbeket nem találunk a' Görög Iróknál. Mesék igen-is, a' miket Homérus irt; de a' Meséket úgy írta, hogy verseiből a' régi szokások ki-tesznek: és így nevezet-szerént szólván az Áldozatról, annak rendi módját úgy adja-elé, a' mint akkor, tudniillik az ő ideje-előtt szokásban volt. Hogy arra a' módra vigyázott, az ábból-is ki-tettszik-mert egy féle rendtartást emleget mindenütt. Azt a' rendtartást legaláb' annyira nézve nem vették az Egyiptusiaktól, a' mennyire nézve az Egyiptusiak a' marhákat tisztelték, imádták; a' Görögök pedig a' bálványoknál azokat feláldozták. A' Görögök eleji vad módra éltek törvény-nélkül szanaszért. *Græci olim sine legibus viventes, & sparsim habitantes.* ISOCRATES in Panegyrico. A' kik

a' betüket a' Fenitziabéliektől, vagy azoknak határosítól vették, vöttek a' betűkkel, irásokkal, tudományt. és így némelly Áldozat módot-is. Ölvashatták a' Sz. Írásbéli példákat.

Teremtés Könyvének 8. Részében, minek-utánna ki-költözött volna a' Bárkából Noe, oltárt épített az Urnak, a' tiszta állatokból, és madarakból égő, 's tellyefen el-égő Áldozatot mutatott-fel az Urnak, 's tettfezt az Urnak az Áldozat. *Teremt.* könyvének 9-dik részében az a' parantsolat, hogy az eledelre szánt állatot vérével ne egyék. Vért nem szabad volt enni. Emlegettetik Israel népénél a' mosódás; ugyanint az Aldoza-va-ló készület: MOJS. 2. K. 29. 30. v. „ És meg-mosák Moyfes „ és Aaron, és a' fiai az ő kezeket és lábokat, mikor bé-mennének a' szövetség „ hajlékába, és járulnának az oltárhoz, „ a' mint parantsolta vala az Ur Moyfesnek. “ Emlegettetik az a' parantsolat, hogy minden Aldoza-va-ló szánt marha-háj az Uré légyen, és az Ur tiszteletére áldozatsék. LEVIT. 3. 16. 17. *Omnis adeps Domini erit — jure perpetuo. — —* „ Minden *Kövérség* az Uré légyen örökké-va-ló törvénnyel nemzetségtekben, és minden lakó helyetekben; se vért se kövérséget tellyefséggel ne egyetek. IB ID. C. 4. *omnemque ejus adipem tollet, & adolebit super altare.*

A' Görögök az Oltárnak még a' nevét-is a' Zsidóktól vették: $\alphaλτάρ$ = $\betaωμὴς$: miért nem a' többi Áldozatkori rendtartást-is: a' mosódást? a' marha kövéreinek el-égetését az Áldozatkor? A' Sz. Írás-béli tzeremoniákat az Áldozattyokkor sok részeire nézve el-mulatták, ki-hagyták, a' mesés babona módra az egy Istentől a' költöttekre fordították; de tsak ugyan ha a' betüket, olly sok szókat, mellyeknek eredetek Zsidó, vagy Zsidóval határos szó, olly sok Történeteket a' Zsidóból vettek, miért nem az Áldozatkori említett Rend-tarsáfokat-is?

Tellyen telyi vagyon Homérusnak és Hesodiusnak Írása Jupiter költött Isten fiainak emlegetésével. Ezen fiak a' Trojai háboru előtt-való időre nézve Isteneknek hivattak; a' Trójai háborukor pedig *fél Isteneknek*, 's mintegy Jupiter unokáinak. A' Troja táji vizekbe sok paizs, és Sifak hullott; azokkal pedig oda hengeredett a' fél-isten-emberek' neme-is. $\etaμιθεων γένος ἀνδρῶν$. Ezeket a' Sz. Írásnak azon részeiből tsigázták-ki, a' mellyekben az Elohim fiai, és az emberek leányi emlegettetnek; Az Isten fiain a' *Szeth* Istenfélő maradékit; az ember fiain Káinnak el-fajólt maradékit kell érteni. Olvasták ezen fiak emlegetések-után a' *Nefelimek* (Óriásók neveket-is) $הנפלים הוּ כַּמֶּרֶץ$ Hannephilim haju baaretz. GENES. C. 6. a v. 2. 'S elé perdítették a' Nefele, nubigena, felhőből született gigás-fokat;

fokat, Oriásfokat, hatalmaskodókat. (Lásd a' Régi Jeles Epül. 2. K. 55. Levél.) METAMORPH. L. 12. „Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus, Nubigenasque feros positis ex ordine mensis, Arboribus tecto discumbere jusserat antro.“

Honnét vették tehát az Isten fiainak, és a' Néfele Oriásfoknak neveket? honnét vették azt a' mit Ország szerte vallottak a' Görögök, hogy az Istenek az emberek közt meg-jelennek? melly vallás meg-volt köztök Sz. Pál idejében-is. V. Actor. 14. *Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos.* Homerusnál *Odyss.* L. 7. Altzínous Király Ulisszezt meg-jelenő Istennek tartá, mert, úgymond: „Az Istenek hajdantól fogva *τοπαρος* meg-jelennek nyilvántságosan nekünk midőn néki *Hecatombas*, százados Áldozatokat teszünk: meg-jelennek a' magányos utazóknak-is“ (Ezt Ábrahám, Móyses, és Sz. Írásbéli egyéb Történetből vehették) mert közel vagyunk hozzájuk (az Istenekhez) *ἐπεὶ σφισιν ἐγγύστεν ἡμῖν ὥσπερ κυκλωπὲς γέ, καὶ ἀήρια φύλα γινάντων.* Közel vagyunk hozzájuk mint a' Tziklopok, és a' Gigások parasztos népe. Mintha mondaná: leg-aláb' mi betsületes emberek közeleb' vagyunk hozzájuk, vagy olly közel, mint ama' parasztok, vagy gonoszok.

Kiktől tanulták, hogy az Isten az ő Angyali = Küldöttyei-által az embereknek meg-jelenik? Velek társolkodik? Igaz; Homerusként, hogy ama' nagy ditséretre

Uliſſzes Altzinousnak azt felelé: hogy ő ſe teſtére, ſe lelkére nézve nem Iſten, hanem hálándó ember, de mikor *Eumeus*nál, tulajdon Kanáſſzánál, haza-jövet Uliſſzes iſméretlen ábrázatban forgana, és ottan őtet Minerva meg-látogatná, azt a' Komondorok látták, féltek, el-vakarodtak. Láta Uliſſzes; de ſem *Eumeus*, ſem *Telemahus* nem látta: mert, úgymond Homérus: Az Iſtenek nyilvánſágosan nem mindeneknek jelennek-meg, Odyſſ. L. 16. v. 161. εἰ γὰρ τω πάνησσι θεοὶ φαίνονται Εὐαργεῖς. Uliſſzes tulajdon házában-is eleintén jó darabig úgy forgott maga, mint iſméretlen rongyos kóldus. A' külföbön ülvén, evett, ivott az adományból. Azomban Uliſſzesnek vállát Antinous az ő lába sámolyával meg-dobta. Azt a' kérők-közül egyik e' képpen feddé-meg: „Veszett ember, hát „ ha ez valami mennyei Iſten. Ἐπεράννος „ θεός ἐστὶ. Mert valóban az Iſtenek magokat a' Szárándok vendégekhez haſonlók-ká tévén tellyeſséggel, járnak a' városokban; az embereknek boſſzujokat, és igafságokat viſgálván.

Καὶ γὰρ θεοὶ ξείνοισιν εὐοικότεσι ἄλλοδαποῖσι,
Παντοῖσι τελέσσοντες ἐπιρρωφῶσι πόλιν.

• Odyſſ. L. 17. a v. 480.

Ha töb' példát olvastam volna egynél, ſajdittanám, hogy a' hetedik napot különöſſen betsülték; Azomban, ſzokás volt ſzerén-ſzerte, a' léleknek a' teſéből-való ki-menetele-után, annak a' jutalomban, vagy

büntetésben-való meg-maradását, állandóságát meg-engedni. Már Iliáfsának elején is azt hirdeti Homérus, hogy Akhilles haragja, és a' miatta következő Görög veszély fok bajnok lelkét taszította poklokra. Ulisszes a' mesézőnek költeménnyeszerént, a' pokolban fok féle lelkekkel beszéll. Az az utazás költemény; de arra a' hitlere építtetett, melly azt valónak tartá, hogy az holtak lelkeik élnek *Odisz.* L. II. Azokról beszélvén Homérus, azt írja, hogy a' tesztől meg-vált Lelkeknek nintsen tsonnyok, és hulok v. 216; hanem inakat mégis enged nekik; valamint a' bálvány isteneknek a' vér helyett *ikhort*, valami vékony genyetséget. v. 217. Láta Akhillest, Minost, Oriont, Tántalust, Titziust — — 's babonát mesét öszve-kevervén a' lelkek halhatatlanságát tsak ugyan erősíti, 's utánna minden egyéb versező; de még Plátó-is hosszasan velőssen.

Az illy oktatások, és vallások java az Ur igéjében mindenütt foglaltatik, de tellyesen, felségesen, bőven. Hanem a' pogánysághoz szokott Irók azt meg-másolták, homályósították.

VIII. RÉSZ.

Új példái a' Sz. Irás szavaiból készíttetett, vagy himezett Görög meséknek.

NOÉ, Sem, Cham, Japhet neveket emlégeti Sanchoniáton Eusebiusnál. Midőn

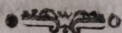
azt beszéli, hogy *Oyso*, *US O* az el-fajúlt gonosz Gigások, Oriások idejében, a' rettentő nagy esőkor egy fán meg-szabadúlt, az iszonyu tengeren leg-először utazni mérvén. Meg-szabadulván, a' tűznek, 's léleknek oszlopot állított, azt imádá, és néki áldozza a' vadászáttal nyert áldozatokból. Erre magyarázta Sanchoniáton *NOÉT*, kit üdvözítettnek, vagy Idvözültnek, Jehosuének, Osének, Oysónak nevezett. Ezt az Osét, vagy *Oysót* szintazon Eusebiusnál Sanchoniáton Eónnak, és Protogonusnak nemzeteiből valónak írja lenni. Aion, vagy Aon pedig Életet jelent, αἰών, ævum, *Eva*, vivere = הָיָה, הָיָה Eve, Eje, Élni. Azon Eónnak, 's Életnek nemzeteiből ezek eredtek, úgymond Sanchoniáton: *Phos*, *Pyr*, *Phlox* = φῶς, πῦρ, φλόξ. Világság, melegség, láng: és szint ezeket jelentik Sem, Cham, Japhet nevei חַם Sem ex *Schama* חָמַשׁ luxit, claruit חַם Cham, Calor: חַפַּי Japhet. *Japhat* חַפַּי Splendor. *Euseb. Præparat. L. 1. c. 10.* ῥαγδαίων δὲ γενομένων ὀμβρων — — δένδρον δὲ λαβομενον τὸν οὐσων, καὶ ἀπικλαδεύσαντα, πρῶτον τολμησαι εἰς θάλασσαν ἐμβῆναι. — — *Idem ibid.* Ἐξῆς φησιν ἀπὸ γενους αἰῶνος, καὶ πρωτογόνου γεννηθῆναι αὐτοῖς παῖδας συητῆς, οἷς εἶνας ὀνόματα φῶς, καὶ πῦρ καὶ φλόξ.

Japet, Titán' fia; Deukálion, Jápet unokája: Belus, Jupiter fia: Abás, Belus fia, nevezetesek a' költöknél, Jupiter, Junóra neheztelvén, *ILIAD. 8.* Meg-haragu-

ván Junóra, és Minervára, veled nem gondolok, úgymond: ha a' világ végére menendesz-is, a' hol *Japet* Ἰαπετός és κρύβος, Sáturnus ülnek; 's napot szelet nem érzenek, 's tsak a' mély Tártarus vagyon körülöttök.

Mójses 5-dik Könyvében olvassuk, c. 3. v. 11. hogy Og = *ny* Básán tartományának Királya az Oriások, Gigások nemzetségéből-való volt; és hogy annak vas ágya, hosszában kilentz könyöknyi volt, négy pedig a' szélelségére nézve. A' Gigások' nevek itten Harafaim, vagy Erphaim = הרפאים. Másutt *Hanefilim* a' nevek. Mire fordították ezt a' Mesézők? *Homérus* Odyss. 11-dik Könyvében azt írja: hogy Ifimédiának, Aloe, feleségének ezen fiai voltak: *Ot* :: *Otus*, talán ez az Og névből származott? és *Ephialt*-es; Ez a' szó talán az Efelim, Nefelim szóból kerekedett? mert, *Ot*, és *Ephialt* Gigásoknak magasságok, úgymond *Homérus*: kilentz ölnyi volt 9 orgyarm. A' nevek, és mértékek hasonlók. Ezek akarták Olimpusra rakni Ossa hegyét. Jupiter őket öszve-menýkövezte. A' Bábel tornyi história himezett mesére fordíttatott.

A' Görögöknél nevezetes *Deucalion*, *Pyrrhaval*, az ő feleségével-együtt. Ezek, úgymond a' mese: egy vizözön-után magok népesítették-meg a' földet: *Deucos* annyit téfszen, mint *Noë*: mert ez-is, amaz-is édes-séget jelent. A' vége talán a' felséges Isten-

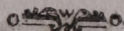

nek nevéből tétetett oda, úgy hogy Deucalion Isteni nyugodalmat, 's édeséget jelentsen, olvasák talán, hogy Noe föld-mivelő ember volt, GENES. 9. 20. *Noe vir agricola*. Zsidóul: *Noe isch haadama*. אדמא Adma, vagy Admet, az az: veres; Görögül *Pyrrha*. Már holott ezt a' Zsidó ígét: Noe embere volt a' földnek, arra himezik: hogy Noe férje volt a' vörösnek, értsd reá. a' vörös földnek, elé-került Deucalion a' feleségével-együtt. A' hajgált kövekből fiaik lettek; úgymond a' Mese: mert *benim* fiakat, *abnim* köveket jelent Zsidóul. A' Kaldéa-bélieknél az, a' ki hajón a' viz-özöntől meg-menekedett, Xifutrusnak, vagy Seifithrusnak neveztetik. A' שפיש Scheisch, tizet, a' יתור Juthr, vagy *Jothur* maradékot, maradványt jelent; 's Noe valóban tizedik Atyaiatya volt Adámután; mintha mondanád: tizedik atyai maradvány. — A' Frigiaiaknál, úgymond *Suidas*: által-látván *Nannac*, régi ember *παλαιὸς ἀνὴρ*, által-látván a' jövő viz-özönt, minden embert a' templomba gyűjtött, könyvezve efedezett: Im ismét Noe mint Nannacban, mint Seifutrusban. *Plutarchus de solertia animalium*. Tom. 2. le. írja Deucalion galambját, melly vissza-repülvén a' bérkájába, viz-özönt, 's vissza-nem repülvén annak meg-szünését jelenté: οἱ μὲν ἐν μοθολόγοι τῷ δευκαλίωνι φασὶ περισέραν ἐκ τῆς λάρνακος ἀφιεμένην, δὴ λωμα γένεσθαι, χειμῶνος μὲν, ἔσσω πάλιν ἐνδνομένην, εὐδίας δὲ ἀποπτάσαν. He-

rodotus himezett beszéde-is a' 2-dik Könyvben így vagyon: A' Galamb ki-költözött a' *Thebából*; bikfára szállott, és Dodonában emberi nyelvel szólott. A' *Theba*. Noe bárkája; abból a' galamb is ki-repült; de ki szállott Sem, Khám, Jáphet-is, kinek fia *Javan*, יָוָן *Javan*, vagy *Jon*, יוֹנָה galambot tészen. Dodóna, *Dodanimből* izármozhatott. Javannak fiai ezek: *Elisa*, és *Tharhis*, *Cethim*, és *Dodanim*. GENÉS. 10. v. 4. Im' a' himezésnek eredete. A' Görögök *Jon* neve-is ismértetnek. A' bárkából ki-szállott Jáfetnek fia *Javan*. *Jon* = Galamb, emberségre taníttá a' Görögök atyaikat Dodonában, az az: attyafia lévén *Dodanimnak*.

Az Ur a' Szivárványt jelöl és frigyültette-ki a' fölökben. v. GENÉS. 9. a v. 12. Azt a' Szivárványt (mellynek Zsidó neve חֹשֶׁב, arcus, 's midőn jelnek mondatik, a' neve חֹשֶׁב חֹשֶׁב zot ot, ezen *Jel*; 's olvastathatik *za-tauth*, vagy *za-thót*.) Ezt a' Szivárványt az Egyiptusziak ama' nevezetes *Tauthra* 's *Thótra* fordították: a' Görögök pedig *Irisre*; 's hallván, hogy a' Szivárvány a' frigynek jele az *Isten* és emberi nemzet-közt, az *Irist*, melynek szépsége különös, az *Istenek*, és emberek-között járó kelő, izenő *isten* állzonnyá tették a' Szivárványt. Homérusnak ezek a' Szivárványról az igéji.

— — — ἰρισσοῖν εὐοικότες, ἄσε κρονίων
ἐν νέφει σήριξε τέρας μερόπων ἀνθρώπων.

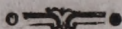
Szivárványokhoz hasonlók, melly Szivárványokat a' felhőben Jupiter állíttá *jelül* a' külömb-féle nyelvű embereknek ILLIAD. L. 11. a v. 27. Hát nem vetettek-e ezek az Irás-béli Hagyományból?

Tegyünk próbát, ha nem nézett-e Homérus Izrael népének virágzó Történetire, és állapottyára, midőn a' Feakiakról mesézett, 's a' himezés-alatt nem lappang-e Mojses, Fáraó, Gessen földje, Siria, Seir, Salamon ditsősége? — Uliszszest a' Feákiak vezették végtére haza az hofszas tévelygésből: hajón, aluva, minekutánna nagy kintsel meg gazdagították volna. A' Feák, vagy a' mint görögül iratik, a' *Phaiek* nép, *az-előtt*, úgymond Homérus *Odyss.* L. 6. a v. 3. széles tartományu *Hyperia*ban lakott, közel a' garázdálkodó *κυκλωπς* Cyclops emberekhez, kik a' Feákiakat bolygatták: mert hatalmasabbak voltak. Itt mintha látnám az egy azon nyelvű, 's Atyafi Izrael népét, Gessen földén, az Egyiptusi zaklató Tziklops tulajdonu nép-közt. פה Pe. vagy Phe = Száj. אַחֵא atyafi, Ach. פֶּרֶה Para, termékeny volt. פֶּרִי Peri, gyümölts. Haperia, פֶּרִיָּה hyperia, Istennek termékeny földje. Hová kell termékenyeb' Gessen földénél, mellybe Izrael fiai Fáraótól, József rendelése-szerént szállíttattak? Az utóbbi Fáraó Tziklop módra bánt az Atyafiakkal: Hiperiából tehát *Nausithoos*, ki Istenhez hasonló volt *θεοειδής* ki-vezette őket; a' Feák né-

pét; és széket, fészket vert nékik Scheriában. Ἐν σχερίῃ ἐκας ἀνδρῶν ἀλφειῶν. Messze az elmés, találmányos emberektől (talán a' Görögöktől) ἀλφειῆς. e. ὁ Inventor. Ex ἀλφάνω, vel ἀλψέω, - invenio. Thema est αλφα. Ez az Istenhez hasonló Nausithous a' városokat fallal be-kerítette: házokat épített, az Isteneknek Templomokat állított: καὶ οἰκοδομήσας οἰκίας, καὶ ἐδάσσατο αἰρέρας: és a' földeket ki-mérte nékik. Meg-holt Nausithous; Ulisszes érkezésekor Altzinous volt a' Király Scheriában.

Nausithous, gyors hajóft jelen; 's az egész Feáki népnek leg-nagyob' ditsérete Homérusnál a' hajózás mestersege: hajójok olly gyors, mint a' toll, vagy mint a' gondolat. *Odyss.* L. 7. v. 36. Nausithouson nem akará-e Homérus Mojsést, ki a' veres tengeren, Josuét, ki Jordván vizén vezeté-által Israél fiait. A' szárazon-való által ke- lést a' hajó nagy gyorsaságához, vagy repüléséhez hasonlítván. A' Scheria osztán akár Siria, Palesztina légyen Homérusnál, akár Seir, Esau földje. *GENES.* 36. v. 8. *Habitavitque Esau in monte Seir, ipse est Edom.* Emlegeti Homérus Siriát, καὶ οἰκίσας τὴν Συρίαν. De azt Szigetnek mondja *ODYSS.* L. 15. A' Zsidók Szigetnek mondják, a' hová hajók járnak, akár osztán Sziget le- gyen, akár nem; úgymond Menókius in *GENES.* 10

A' Feákiaknak tulajdonok az volt, *Odyss.* L. 7. hogy a' jövevényeket nem igen

szerették, igen bizván az ő gyors hajójikban. A' Kánán földére érkezett Israél népe üzte, kergette a' föld népét; bizván az Istenben, ki őket a' veres tengeren, és Jor dánon által vezette. — A' Scheriai Feáki népen tizenkét Király uralkodott; a' tizen harmadik ottan Altzinous volt. *Odyss.* L. 8. Imé Israél fiainak tizenkét nemzetsége, a' nemző fejek - szerént; 13-dik a' Leviták rendi. V, *Numer.* c. 1.

Altzinous Kertye nevezetes. Abban télen, nyáron az alma, körtvély narants, édes füge, zöldellő olaj, szőlő gerezd soha se fogy-el: egyik gyümölts-után azonnal a' másiknak érése következik. Ott a' szőlős rész hol tellyeséggel érett, hol éretlen, hol virágzó, 's azt emitt szedik, amott már tiporják. Kettő benne a' Kút; mellyekből az egész kert nedvére, viz vezetetik; 's a' városba folydogál a' nép számára.

Maga az Udvar, mellyben Altzinous lakott, szép roppant épületekkel úgy ragyogott, mint a' nap, vagy az hold. Rézből állott a' kerített fala, külsőbe, gátora szép; 's emez nevezet-szerént kék színű: az ajtaja finom arany: ragasztója ezüst: külsőbe rézből állott, felső párkánnya, rékesze, és a' többi, arany ezüst. Az ajtót aranyból álló kutyák őrzék; más ör-álló kutyák ezüstitől valának. Vulkánus múnkáji. Belől a' jól készített oltár - mellett aranyból vert ifjak égő fáklyákat tartának kezeik-

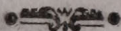
ben: αἰδομένης δαΐδας. ODYSS. L. 7. a v. 83. Már meg-írák: hogy a' Feákiaknak a' vezér az új földön a' földet ki mérte: és hogy az ottan Templomokat állított. Altzinous' házas tárfa *Arete*, az az: jó erkölts nevet viselt. Merkuriust tisztelék. Ezt Mójsesnek mondtam másutt: hogy Annak Történetiből füzetett öszve.

Lássuk nem himeztettek-e ezek a' Sz. Írásból. Egész Kánán földé téjjel mézzel folyó föld volt. *Numer. 13. 28.* Mojséstől és Josuéától fel-olztatott Izraél fiaira. *Vide Numer. 32. & Josue 13.* Az *Aretét* a' Törvény parantsolatiból; a' gyönyörű kertet' a' tündöklő palotát, annak aranyból vert örzőit, aragy ifjait, azoknak égő fáklyáit, a' frigyszekrényének *Kerubinnyaiból*, gyer-tya tartójából, Salamon Templomából, és egyéb épületiből ábrázalhatta-ki az elmés követő.

IX. RÉSZ.

Az elébbi Résznek folytatása.

HOMÉRUS ha nem vette-e a' Dárdán familiát a' Sz. Írásból? Az Iliásnak 20-dik Könyvében a' v. 215. Eneás így be-szélli-el az ő nemzetségének követke-zését; tudniillik, Akhilles rettenetessen vág-ván, és tapodván a' Trója-béli táborn, egyszer Éneásra akad. Kivel midőn meg-

akarna ütközni, meg-fzöllíttya Eneás, 's a' többi-közt mondá: Jupitertől származott *Dárdán*. Még akkor Ilium, vagy Trója nem állott. Dárdánnak fia Erichiónius-igen gazdag volt. Három ezer mén-lóval birt: hogy a' tsikókat ide ne számlállyam. Erichionius fia *Troos*: Troosé Ilus, Assarakos, Ganymédes; kit Jupiter az égbe ragadott pohárnoki tisztségre גנים : horti. גן : hortus. Scivit. מדה, ידה Scientia. *Ganimade* : : Scientiæ hortus, fors ab arbore Scientiæ b. & m.) Ilus fia Laomédon; Laomédoné Tithonus, és Priamus: Assarakusé Kápis; Kapisé Ankhises. En pedig *Eneás* Anchisesnek és Venusnak fia vagyok. (Priamus fia Hektor.) Így nem szinte sok az elzrendő Jupitertől Ankhisesig, Eneásig.

Jupiter nemzé Dárdánt; mintha mondaná himezvén a' Sz. Írást; az Isten fiaihoz tartozandó *Dardán*. Dán familiája vezetes Jákob Pátriárkának nemzetében. *Dar* annyit téfzen, mint, *nemzés*, nemzet *Dar Dan* : : Dánnak nemzetsége. דר : ætas. generatio. *Dánnak* fia *Husim*. *Filii Dan Husim*. GENES. 46. 23. דון : Hoz, avagy Huz : : gazdagság. A ד betüt ה betüre, 's az ו betüt ז betüre könnyen görögösíthették, és így Dárdán fiát könnyen teheték olly gazdaggá, hogy tsak a' ménesse három ezer lóból állana. Azomban a' Görög familia keverék költemény.

Nem a' Sz. Írási Szokásból vette-e az Olasz Országi Pelasgus nép a' *Dézma*-adás-

ról. mint Isteni tisztelethez tartozandó do-
logról való szokását? „*Halicarnass. Anti-*
„quit. L. 1. pag. 15. Delphos Deo deci-
„mas (ex proventibus maritimis maximas)
„miserunt: *δεκάτας εἰς δελφῶς ἀνήγον τῷ Δεῶ*

Hol vette Homérus az ártalmas vétke-
léleknek, ki az-előtt Jupiternél forgott,
mint kedvese, az égből-váló le-vettetését?
hol vette az alázatos imádságnak hasznát?
Az Iliásnak 19-dik Könyvében a v. 90.
így szól Agamemnon. A' Jupiter leánya
Ate: véték ártalom (ex *ἀπᾶω lædo*, noceo;
vel potius *חטת*: Chattah, vel *Atae*: *Ate*.
Ex *חט*: chata, peccavit.) A' Jupiter' leá-
nya, *Ate*, gonoszcodik, és minden embert
vétekre ingerel, késért. A' lábai a' földet
nem érik; hanem az emberek' fejek-körül
jár; árt, a' hol éri. Egykor, még mikor
az égben forgott, Jupiter feje-felött, meg-
tsalta Jupitert: mert általa végbe-vitte Ju-
nó: hogy eléb' születtesék Euriszteus, ki
Argos Űra légyen, mint Herkules, Alkmé-
na fia. Erre Jupiter boszorkodván, fogá
a' feje-körül lévő *Atét*, és azt fel 's alá-
Kanyarítván, a' földre le-dobta; meg-es-
küvén, hogy a' tsillagos Egekbe soha vissza-
nem jő. Azolta az embereknek árt. Ne-
kem-is az ártott, úgymond Agamemnon:
midőn téged, ó Akhilles meg-bántottalak.
Ezen az *Atén* az égből le-vettetett késér-
tőt értették, hímezték.

Az imádságról Iliásának 9-dik Köny-
vében így ír Homérus a' 490-dik verstől-

fogva: *AZ Imádságok: LITÆ, λῑται: Preces, imádságok.* Az imádságok Jupiternek leányai. Azok sánták, rántzoffak, kantsal ízeműek. Elöttök nyargal a' sérény *Áte*; a' kiknek ez árt, az Imádságok azokon segíttének; ha valaki hozzájuk folyamodik. (Talán itt a' jó Angyalokat érti.) Azért ó Akhilles! ugymond hozzá Feniksz, Akhilles nevelője: győzd-meg magadat. Ne légy irgalmatlan! imé meghajolhatnak az Istenek-is, kiknek, noha erejek, tiszteletek, hatalmok nagyob', még-is áldozattal, esedezéssel, libátzióval, λοιβή, κνίσση, szaggal, meg-kélleltetnek: κνίσσα, nidor, pingvedinis incensæ fumus. "Rosszul magyarázván az Úr igejének ama' részét; GENES. 8. 20. 21. *Noe — obtulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suavitatis*; arra fatsarván, mintha órral fogadnák az Istenek az áldozatnak perkelt zsirja szagát.

Az Imádságot a' mi illeti; ime' Homérusból egynehány példái. A' Krifai Aldozatkor, egész nap énekkel kéllelék Apollót. Az pedig örült, az éneket hallván. 'Ο δέ φρένα τέρπετ' ἀκέων. ILIAD. 1.

A' Görögök estve, a' vatsorakor, a' holnapi ütközetre - való készület-közt áldozván, ki ennek, ki amannak az Istennek könyörgött; hogy a' halált el-kerüllye. *Iliad. L. 2. a v. 400.*

Ajax ütközetre készülvén, imádságra ösztönözte társait: hogy érte imádkozza-

nak, titkon Jupiterhez; tsak a' Trójaiak észre ne vegyék. *Iliad.* 7.

Nesztor követeket rendelve Agamemnonnal Akhilleshez; hogy szánnya már el magát Görög társainak segítségére, monda: hozzatok vizet a' kezekre, a' jó szók ki-mondását parantsollyátok - meg: hogy Jupiternek könyörögjünk: ha talán megkönyörül. *Iliad.* 9. a v. 171. Telémakus, édes atyjának fel-kerefetére készülvén, a' tenger vizével meg-mosván kezeit, kérte Pállást: hogy jó uttya legyen *Odyss.* 2. a v. 260.

Ulisszes Diomédeffel a' Trójai táborba menvén, éjszakának idején kémlelésre, és próba tevésre, az uton Minervához imádkozott. *Iliad.* L. 10.

Midőn a' Görögöket a' Trójaiak igen szorongatnák, már azoknak tulajdon hajóiknál, és tábor Sántzaiknál, a' Görögök az ő kezeiket minden Istenekhez fel-emelvén, imádkoztak; fő-képpen pedig az az öreg Katona, ki már Herkules', és Augiás idejében-is élt: Nélei, Geréni, ló - hátan-ülni-szerető, nevezetes *Nestor*, a' tsillagos egekre emelvén kezeit, kérte Jupitert. *Iliad.* L. 15.

Akhilles' imádsága - is említettik az Iliásnak 16-dik Könyvében.

A' dízma, az imádság haszna az ártalmas lélek-ellen a' Sz. Írásból (noha az hagyományból-is) forhatott, vetethetett.

A' Vulkánus-is onnét himeztetett. A' sánta tűz-mesternek, Vulkánusnak; Görögül ἡφαῖς - osnak, Hefestinek sok dolgot ad Homérus, az ő Könyveiben. Ő az attyától le-vettetett az égről e' földre, és azért sántikál. *Iliad.* 1. Mert a' napból eredendő sugár, mellyet az gyorsan lövell, végtére a' földön el-gyengül. Vulkánus vízivégbe mind azt a' mesterséget, melly tűzalatt mégyen véghez. Ő tsinálá Thetis' kérésére Akhillesnek tsodálatos paizsát. *Iliad.* L. 18. Ő száríttya-ki azt a' rettentő vizet, melly Akhillest, akár mint nyargalt előtte, tsak el-nem boríttá: melly alatt a' veres tengeri által-költözést himezhette Homérus v. *Iliad.* L. 21. & 19. Vulkánus hordozza, Jupiter vendégségekor az Istenkék számára, 's osztya az italt; mintha minden folyadékon ő hatalmaskodna. *Iliad.* L. 1.

Már régen észre-véttetett, hogy a' neve a' Deákoknál, melly az Olasz Országi Görögöktől származhatott hozzájuk, Tubalkáinból eredett. GENES. 4. 22. *Tubalcain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri.* A' Tubalkain-nevében fel találtatnak a' Görög mese-béli *Tziklopsok*, Vulkánus' tselédi. Kiknek tsak egy a' szemek. Tubalkain neve Zsidóúl תבליקין Tublquin. A' Görög olvasók arra érték, hogy az az ember kerek (egy) szemű. Mert תבל = *thbel*, kerék, ,, orbis; תבלין *ain*, szem, oculos. κυκλος - - kerék-lap; kerék-kör; ὤψ, látó, szem. Ebből azt vezeték-

zeték - ki , hogy Κυκλως volt a' Thubalgain , Tubalkain ; 's ez elegendő volt nélkül a' többi fidsérezésre . Hogy sánta volt Vulcánus , azt mi Jakobból , mint abból vezetheték - ki : mert Tubalkain anyja Sella volt . *Genes. 4. 22. Sella quoque genuit Tubalkain, qui fuit malleator & faber.* Az a' Sella Zsidóul תִּסְלָה tsle , tsia , Sella , közelitt eme szóhoz : תִּסְלָה tsia , sánta , és oldal - tsont . Vulkánust a' Görögök *Hephaistosra* fordították . *Pláto* , a' mint mondám , vesződött a' tűznek Görög névével - is , és azt Görögnek lenni nem ismerte ; talán a' *Hephaistos* nevében - is meg - ismérhette volna a' Zsidó eredetet : mert *Esch* " tűz ; חֶפֶה " capha , hapha , hephe " textit , occultavit , el - rejtette . חֶפֶז " Ephs , libertas , szabadság . *Hephaistos* tehát , mind rejtett , mind szabadságára erősztott tüzet jelenthet .

Hát az ő *Typhoeus*át , kinek ágya Arímiában , Siriában mondatik lenni , úgymond , hol vette Homérus ? Egyiptust , Fenitziát , Kananeát , Judeát egy Tartományba foglalták néha a' Görögök . (*Gverin. Tom. 2. pag. 163.*) Aramia , másképp' Siria . (*Onomasticon Locorum Scripturae sacrae Græc. Lat. in Appendice Menochiana pag. 166.*) A' *Typhoeus* merő מִפְנֵה Taphna , Tophana ; az az , *diluvium* , viz - özön , ait CHALDÆUS Paraphrastes GENES. 7. 17. A'

vizözön melly az egész földet el-borította nevezetes volt a' Régieknél. p. o. Joppefelől azt írja PLINIUS Hist. nat. L. 5. c. 13. p. 72. hogy azt ama' nevezetes régi vizözönnél régiebnek mondják: *Joppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Infidet collem præjacente saxo* Joppe ki-kötő rév-partnak neve, meg-vagyon Josue Könyvének 19-dik részében. *Japho* név-alatt יָפֹה Most-is *Japha* a' neve. A' vizözöni veszélyen néha a' veres tengeri Egyiptusi nevezetes veszélyt is értették. Azt Typhónak-is nevezék. Azomban a' Régiek a' Tufna, vagy Typhon, vagy Typhoeus szózatton *rettentő természetet* értettek, melly a' Bábeli, viz-özöni, 's veres tengeri veszélyt foglallya magában. Homérus azon a' Typhoeuson talán a' Sz. Írásban hires nevezetes valamelly személyt, 's talán az Og nevű Bászáni Királyt érté, kinek vas ágya, hosszában kilentz, szélében négy könyöknyi volt, v. *Deuteron. 3. 11.* Mert Homérus-is Typhoeusnak az ágyát emlegeti, melly Siriában mondatott lenni, úgymond. *Iliad. 2. a v. 290. post 400.* Ἐν Ἀρίμοις, ὅτι φασὶ τυφώος ἔμμεναι ἐνθάς Arimában, a' hol mondják lenni Typho' hálását, vagy ágyát.

Herkules, *Hefionét*, Laomedonnak Trójai Királynak leányát, Priamus test-

vérét, úgymond a' mese : meg-szabadította a' tzethal gyomrától. *Ariont* a' Delfinhal a' hátára vette, 's az haláltól meg-mentette. Mind *Hésione*, mind *Ar Jon* nevében meg-vagyon *Jonás* neve; ki 2-dik Jeroboámnak Samariai uralkodásakor élt. Meg-lehet, hogy, idővel, mind a' két mese *Jonás* Hístóriájából faragtatott. Homérus, úgy tettszik, nem emlékezik erről a' himezésről.

Hanem az nevezetes Homérusban, hogy a' Pharaótól láttatott ökröket titkolva emlegeti. Emlegeti tudniillik mind *Odysszeájának* 4-dik Könyvében, mind *Iliásának* 9-dikében, az Egyiptusi *Thébat*, *Θύβας αἰγυπτίας*, a' hol, úgymond *Akhillesnek* nyelvével; igen sok szép jószág hever a' házokban; melly *Városnak* száz a' Kapuja, 's mindenik Kapuján két két száz ember takarodik-ki lovaival, és szekerivel-együtt. Egyiptusban járván *Meneláus* *Ilónával* a' feleségével, *Théba* városában *Polyboiustól*, 's *Alkándrától* szép ajándékokat nyert a' feleségével-együtt. *Alkandra*, *Polyboius'* házastárfa *Ilónának* egy guszalyt, vagy pergő rokkát ajándékozott: *Polyboius* pedig *Meneláusnak* ezüsti két medentzét, *ἀσπαμένδες*, három lábu két edényt, és arany tiz tálentomot. A' *Polyboius* sok ökörrel birót jelent. A' *Polyboios* nevét Homérusnál, *Odyss. L. 4.* okoz-

hatták a' Fáraótól álmában láttatott hét meg hét ökrök. V. *Genes.* 41. *Gverin* az Egyiptusi Királyok következését elé-szám-lálván, a' mint Israel Fiai' Történetiből koholtattak, (*Tom.* 1. pag. 114.) utolsónak talállya a' veres-tengeri által költözéskor *Thuorist*, kit úgymond Szintzel-lusnak 's Egyebeknek utánnak, Homérus *Polyboiusnak* nevez, avagy fok ökrünek. A' *Thuoris* név-is fok okrüt, bikást jelenthet: mert a' Görög és Deák *taurus* bika, a' Zsidó Tór, avagy Taurusból eredt; holott תור *Tor*, *Bika*, Khál-deái nyelven, pro תור bos, ökör. Az a' ki utolsóvá tette *Polyboiust*, avagy *Tor-ist* *Thuor-ist*, Mójseit himezhette, az ő Törvényével: mert תורה *Thore* *Lex*, *Doctrina*, törvény, tanítás. *Syn-cellus* apud *Gverin* *Tom.* 2. pag. 169. Θούρις — — ἔτος ἐστὶ παρ' Ὀμήρῳ πολίβης Ἀλκάνδρας ἀνὴρ ἐν ὁδυσσεὶν φερόμενος. &c.

Emlegeti Homérus az *Odysszeának* 4-dik Könyvében *Polydamnat* *Thonis* Σῶνος házas társát: ki olly orvosságot adott utra, 's hazájára *Ilonának*, melly a' borba kevertetvén, el-üz minden bánatot, 's Egyiptusban, úgymond minden ember orvos. Tudniillik *Paion* familiájából-valók a v. 228. A' mi a' *Thonist* illeti, talán a' várafit a' Királlya nevérol neveztetetnek véle Homérus. *Tanist* emlegeti Mójse Egyiptusban; de annál eléb' épít-

tetetnek mondja Hebront. *Genes. 13. 23. Hebron septem annis ante Tanim Urbem Aegypti condita est.* Nagy hatalmas város volt Tánis, Mojszesnek Egyiptomi tsudatételikor. *Psal. 77. 12. Deus coram Patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos.*

Emlétti Homérus Erembusi-is. Az Odysszeának 4. K-ben Meneláus így beszélget Telémakus-előtt. Trójából-váló visszajöttömkor sokat szenvedtem: hajón nyóltz esztendő-múlva érkeztem haza. Meg-jártom Tziprust, Fenítziát, Ethiopiát, Egyiptust, Sidont, és Erembust, v. Erebusokat. Ezek az Erebusiak nem Fenitzia, és Sidon táji Zsidó várósiak-é? Eusébiusnál a' Sz. Írásbeli helységek-közt olvasom pag. 202. Ἐρεμβων κώμη ἰσθαίων μεγίστη EREMBON vicus Judæorum maximus, distans Eleutheropoli sedecim miliaribus adde e S. Hieronymi Versione contra meridiem in Daroma. Eremon, úgymond Bonfrer, Remnonnak látszik lenni, melly Josue' 15-dik részében említettetik.

Próteus mint változtatott Rchalatisból, Schalitból, Jósefből, másutt jelentém. A' jövődő boldog életet Proteus szavaival így említti Homérus: Proteus Egyiptusi halhatatlan igaz-mondó, tengeri öreg γέρων ἄλιος νεμερτής, ἀθάνατος πρωτεύς αἰγύπτιος, meg-jövendőlte Menelaús-

nak: hogy meg nem hal Argosban; hanem, úgymond: az halhatatlanok téged az Elysius rétre, és a' földvégre küldenek: a' hol a' sárga Rhadamantus vagyon; a' hol az embereknek igen könnyű az életek: ottan sem hó, sem hosszú tél nintsen: eső soha sem esik 's a' t. *Odyss.* 4. a 560. *εἰς ἡλυσιον πεδίον.*

II.

K E S Z Ü L E T

A Z

O SZ, IRÁSNAK

A'

POGÁNY GÖRÖGÖKNÉL

VALÓ KELETÉRŐL

AVAGY

AZ Ó SZ. IRÁSNAK

RÁGALMAZÓJI - ELLEN

a' hajdani Görög Irókból ; 's Nevezet-
szerént

HESIODUSNAK

Theogonia, Erga, 's Heméra - nevű Köny-
veiből készülő Bizonyság.

Ide szolgál más egynehány régi Iró,

THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

OF THE UNIVERSITY OF

I. RÉSZ.

Hesiodus' hazájáról, élete idejéről, költeményes Irásiról; a' fel-tett rég' kedvéért.

A' MINT egyéb alkalmatosságokkal jelentém, a' pogány-szerü Irók' munkájából, mellyeknél tudniillik régiebbekre nem mutathatni, tsak HOMÉRUS vagyon még meg, és HESIODUS. Görög hatosversü mind a' kettő. Amarrúl tudósitt az elébbenyi könyvnek eleje: melly I. KÉSZÜLET nevü, HESIODUST némelylek vele egy azon idejünek tartják lenni. Hazája az Eóliai *Kúma* városa volt, a' mint Heródotus írja, és utánna Strabó. Onnét *Askrába*, vette magát, Beótzianak helységébe. *Kuméa-bélinek* tartja Suidás-is; noha közönségesen a' Könyveire irt titulus *Askréainak* hirdeti. Hesiodust Cicero Homerusnál sokkal ifjábbnak tartá lenni. Várro egyebekkel egy idejünek állittja; mások száz, sőt száz harmincz esztendővel ifjábbnak. Robinson Tamás, mind ezt,

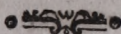

mind Hesiodushoz tartozandó más tzi-
 lyeket meg-rázagattya. „ Hesiodi Ascræi
 „ quæ exstant ex Recensione Thomæ Ro-
 „ binsoni, cum Ejusdem, Jos. Scaligeri,
 „ Dan. Heinsii, Franc Gvieti, & Joannis
 „ Clerici notis, Joh. Georgii Grævii Le-
 „ ctionibus Hesiodæis, & Danielis Hein-
 „ sii Introductione in Doctrinam operum, &
 „ Dierum. “ *Lipsiæ* 1778.

Hesiodus könyvei-közt (mert többet-
 is számlálnak - elé némellyek,) kettő leg-
 nevezetesebb úgymint: Ἔργα καὶ ἡμέραι. Ope-
 ra & Dies-Dolgok, és napok; és a' ΘΕΟΓΟΝΙΑ,
 Theogonia, az Istenkéek eredete. A' Dol-
 gokról, és napokról irt Könyve Hesio-
 dusnak leg-nevezeteseb', és minden tu-
 dóstól az övének tartatik; néki tulajdo-
 nítottatik. A' Theogoniát csak a' Beótzio-
 sok ítélték-el tőle, úgymond Pausanias,
in Boeoticis. Azomban Hesiodusénak tar-
 ták ezt-is e' következő régi tudósok:
 Pythagorás Láertziusnál. L. 8. Heródo-
 tus L. 2. Plato. Arisztóteles L. 3. de coelo.
 Manilius L. 2. Agatharcides Cnidius apud
 Photium. Acusilaus teste Josepho L. 1.
 contra Apion. Eumelus Corinthius apud
 Clement. Alexandr. L. 6. Stromat. 's a'
 t. apud Albert Fabric. hic p. CIII.

A' dolgokról és napokról irt Könyvé-
 ben noha erköltsre oktató mondási - is van-
 nak; jobbára a' mezei gazdákhoz tarto-
 zandó tanítási foglaltatnak. Az Istenkéek
 eredetéről készített munkája a' világ ele-

jétől kezdődik. Mind a' kettő fejtegette-
tik a' régi Historiák, és Történetek' is-
méretére is; de mind --- a' kettőben
találkoznak olyanok, a' miket a' Sz.
Könyvekből, és hagyományokból szede-
getvén, fel-fitzérezett, vagy másra teke-
rített; a' mint a' kik meg-visgálták, ész-
re-vették; 's meg fontolván mind a' két
könyvet, bőven meg-mutatom én-is a' Kö-
vetkezendő fejezetekben, hanem igen mots-
kos a' taníttása és írása. „ Thomas Ro-
„ *binson* de vita, scriptis & ætate Hesiodi
„ pag. LII. “ Plurimæ Græcorum religio-
„ nis fabulæ ab historia Sacra desumptæ
„ sunt. (Ita Bochartus passim : Clerici
„ notæ in Hesiodum passim : Stillingfleet
„ origenes sacræ) quod quidem patet tum
„ ex circumstantiarum, factorumque inter
„ se congruentia (quadam) tum ex ipsis
„ locorum, personarum deorumque nomi-
„ nibus ab *hebræa radice* derivatis, parva-
„ que mutatione ad græcam aurem acco-
„ modatis. Neque tamen hæc mutatio vel
„ uno tempore, vel ex unius hominis in-
„ tentione, ac ingenio profluxit. Sensim
„ enim corrupta fuit antiquarum rerum no-
„ titia. — Joann. Albert. Fabricius de
„ Scriptis Hesiodi infine : “ Hesiodum,
„ ait, Homeri imitatore[m] multi observa-
„ runt; ita ut jam olim notaverint Critici;
„ Eustathius, alique, versiculos pene eos-
„ dem apud Homerum & Hesiodum pari-
„ ter occurrentes. Adde Bochartum in

„ Hierozoico, T. 1. Convenit & in hoc
 „ poetæ nostræ (Hesiodo) cum Homero,
 „ quod similiter atque ille visus est inter-
 „ dum parum abhorrere a phrasi orienta-
 „ lium, vt ostendit Zacharias Boganus in
 „ *Homero, & Hesiodo hebraizante*. Oxon.
 „ 1655. Ne dicam de variis etymologiis ex
 „ phoenicia lingua petitis, quibus Hesiodi
 „ Theogoniæ lucem adferre conatus est
 „ præ ceteris Joannes Clericus. “

II. RÉSZ.

A' Zsidó Sz. Irás' elejében lévő szózatok Hesiodusnál a' Theogonia nevű Könyvben.

Hesiodusnak *Theogoniája* így Kezdődik; a' vigyázób' olvasás-szerént; noha előre más versek-is függesztetnek:

ἦτοι μὲν πρῶτις αὖ χάος γένητ', αὐτὰρ ἔπειτα
 γαῖ' εὐρύς τε γένος, πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ ἀθά-
 νάτων

„ Leg-először-is ugyan a' Chaos lett, vagy vala, vagy alkottatott (mert vete-
 kednek a' Tudósok a' γένητ' szózaton, 's annak ide tartozandó értelmén.) Elég az, hogy mindent a' mit égen földön azután említett a' lévők — között, *Chaos*-utánvalónak mond lenni.

„ Leg-először, mintha mondaná בְּרֵאשִׁית *Bereschit*, Kezdetben, a' *Khaos* lett. “

ἄταρ ἔπειτα γὰρ εἰρήσενος. Azután olztán a' szélyes mellyü föld. Arról a' Chaosról, Klerik, Hesiodusnak al-foru fejtegetője imígyen ír: „A' *chaos genet*”, annyit tesz, mintha fenitziai, vagy Heber-zsidó nyelven (mind egynek tartya) így szollanál: bereschit jehi thohou, vabohou בְּרֵאשִׁית יְהִי תוֹהוּ וּבֹהוּ chaos = immensum inane: mérhetetlen semmi. De az Sz. Írásban a' thohu, és bhohu mást tesz.

Azomban a Chaoson azt a' *Setétséget* lehet érteni, mellyről a' Teremtés Könyve a' *Chosfek* szó-alatt beszéll. חֹשֶׁךְ Choschek. Setétség. olvashaták, 's ki-mondhaták azon szót e' képpen-is: Chosk, Chos, *chaos*. Mert azt nem kell várni a' leg-régiebbekhez tartozandóktól, hogy minden Zsidó szót úgy olvastak, mint a' *pontok*' el-rendelése-után olvastatnak. Tessek azt meg-fontolni ezen VI-dik Szakaszban, a' KAPETH, és a' FENITZIAI szók-alatt. (A' Fenitziai tudósítás az új Tzellsus ellen irt könyv 3-dik részében vagyon) Fontosabbá valik ez a' tétel, ha meg-rázagattyuk az Ερσβς szózatot, mellyet Hesiodus a' Chaossal-együtt emleget, mondván: Theogoniæ v. 123. Az *Erebos* és a' fekete éj vagy éjszaka a' *Chá-osból* vötte eredetét: Az *Ereb-os* szónak vége, avagy az *os*, Görög szokásu szóvég; noha az *Ereb* maga, Fenitziai, avagy Hebrai = Zsidó szó; és egynehányszor

fel-találtatik az ó Testamentomi Sz. Írásnak elején.

Εξ χάος δ' ἔρεβός τε, μέλαινά τε νύξ ἐγένοντο. A' Chaosból pedig az *Ereb*, és a' fekete éj lett. *Ereb*, estvéli időt jelent, mellynek elején a' világosság a' Setétséggel mint egy öszve-keveredvén, meg-homályosíttatik, míg a' Setétes éjszaka utánna nem következik. 'S ugyan az *Ereb* szónak a' gyökere-is ערב *ereb*. v., *Arab*: miscuit, keverte. A' Sz. Írás az estvéli, és regveli időt említvén a' Teremtéskor, így szól; minekutánna már az ערב *or*, *aor*, a' világosság teremtetett volna; *vajhi ereb*, *vajhi bocher*, *jem echad. factumque est vespere & mane, dies unus. GEN. I. 5.*

Le-akarván tudniillik Hesiodus rajzolni a' világnak, az égnek, földnek, és a' benne lévőknek eredetét, a' Fenitziái, avagy Hebrai Szókhöz folyamodott; hogy azt az eredetet azon szókból ki-vezesse. Meg-vagyon a' Teremtés könyvében a' Chaosk, Chaos szó a' *Chosék* szó-alatt; meg-vagyon az *erebos*, az *ereb* szóban; meg-vagyon a' *Theia*, és *Rheia*, sőt a' *Japetos* szózat-is a' *Japheth*, a' *Thohu*, és a' *Ruach*, szózatokban; 's valamint ezeket a' Sz. Írás, a' *Jafet* szón -- kívül, a' Teremtés elején emlegeti, szintén úgy Hesiodus poëta-is az általa le-írt alkotványok kezdetekkor, előre rakogattya. Azokat az alkotványokat e' képpen adja-elé: „ Leg-először a' Chaos volt, azután a'

széles mellyü föld : és a' Tartara a' föld²
 „ belső részében. Az Eros, avagy a' sze-
 „ retet. A' Kháosból eredett az Erebus, és
 „ a' fekete éj. Az éjből és Erebből szü-
 „ lettettek 'Εξέγενοντο az æther, és a' he-
 „ méra a' Nap. A' föld szülé a' tsillagos
 „ eget, a' hegyeket, a' tengert; azután
 „ az éggel egygyütt szülé az Oceánust,
 „ és a' koiot, Kreiot, Hyperiont, Jápe-
 „ tet, Theiat, Rheiát, Themist, Mnemo-
 „ synét, az arany koronás Phoibét, The-
 „ tyt; utollyára Saturnust; a' Tziklopso-
 „ kat. — Ezeket az apjok Titaneseknek
 „ hívá. v. 207. Az Éj szülé a' Fátumot,
 „ μῶρον, a' fekete párkát, a' halált az ál-
 „ mat, a' mómust, a' keferüséget; az He-
 „ speridesekeket, a' Nemefist; az öregséget,
 „ a' veszekedést; a' veszekedés szülé a' ba-
 „ jos dolgot, feledékenységet, éhséget,
 „ fájdalmakat, hadakozást, a' hazúg be-
 „ szédekét, ψευδέας λόγους, a' törvény meg-
 „ vetését, vagy a' roz' törvényt δωσνομίην,
 „ a' vétket ἄτην, az hamis esküvést, — —
 „ v. 371. A' Theia (a' földnek 's égnék
 „ leánya) szülé a' nagy napot, ἡέλιον τε
 „ μέγαν, χαμπράντη σελήνην; és a' fényes
 „ holdot, és az hajnalt. — Rheia, Rhea
 „ Saturnussal együtt szülé vestát, Cercst,
 „ Junót ἑσίην, δῆμιτερα, ἥρην, Plutonem αἰ-
 „ δην, ὅς ὑπὸ χθονὶ δώματα ναιει, qui sub ter-
 „ ra domos incolit v. 455. Neptunum, Jo-
 „ vemque sapientem, deorum patrem, at-
 „ que hominum. v. 456. 457.

Ki ne látná, hogy a' Költőknek, a' Poetáknak módjok - szerént, a' Természet tulajdoniból 's indulatiból személlyeket állított -- elé „per proſopopœam; “ Illyen költött személlyek a' *Themis* = igazság: a' *mnemofyne* = emlékezet, a' halál, az álom, éhség, veszekedés, és a' többi. Ki ne látná azt-is: hogy Jupiter attyafiainak teszi ama' pogányoktól tiszteltetett bálvány isteneket, Plútót, Neptunust, és ezeknél még szebb Istenné teszi az *Eroſt*, a' szeretet, még-is Jupitert mind az istenek, mind az emberek' attyoknak hirdeti lenni. Ε'ρος, ὁσ καλλιςος ἐν ἀθανάτοιςι θεοῖς *Theog.* v. 120. „Amor, qui pulcherrimus inter mortales deos est. “ Maga magával ellenkezik; 's nem állandó a' tételiben; a' mint a' tudósok már észre-vették; a' nemzés következésére nézve-is. Amott a' földszülé, ugymond, a' tsillagos eget ἐρανὸν ἀστροέην, v. 126. emitt, a' *Theia*, az égnek, 's földnek leánya szülé a' nagy napot ἡέλιον μέγαν v. 371. „Scholiastes Theogoniae. *Cleric.* m. v. 688. Hesiodus Jovem „pugnantem inducens una ex cœlo, ac „olympo; potentian Jovis imminuit; cum „dicat, omnibus ei viribus opus esse ad „vincendos hostes. Cœlum item, quod „ajunt, terræ miscet; cœlum habens pro „olympo; porro Jovem Cretensem miscet „cum Summo numine. — v. 737. de Atlante loquens, in sequentibus sibi con- „tradicit. v. 809. De Chao, de Titani-
nibus

„ nibus &c., post omnia jam condita,, Hæ
 „ sunt Teratologiæ poëticæ, quæ nihil ex
 „ vero dicunt. v. 826. superant hæc omnem
 „ Τερατολογίαν. v. 903. Non est credibile,
 „ hos versus esse Hesiodi, cum alios pa-
 „ rentes parcis tribuerit antea. v. 917. Ob-
 „ servandum, hic & alibi clare distingvi
 „ Apollinem & Dianam a' sole & luna,
 „ qui v. 371. dicuntur Hyperione & Thia
 „ nati. Attamen constat postea Apollinem
 „ quidem & solem unum numen creditum;
 „ Lunam ac Dianam alterum.“ — Ellen-
 kezik egyebekkel-is Hesiodus: mert Pláto
 bizonysága-szerént, Száturnus-előtt a'
 Régiek Salátziát, és Phorceynt, mint ég-
 ből, 's földből lettek emlegetik. Tetsék
 az első K. 5. részére a' 45-dik levél-lapon,
 tekénteni: Hesiodus Phortzynt az éjszaka'
 késő fiának mondja v. 237. ellenkeznek a'
 pogány istenkék hirdetői egymás között:
 mert a' mint Cicero említ, 's már említ-
 tém én-is, sok és sok féle Jupiterjek volt
 a' Görögöknek. NATUR. deor. L. 3.
 num. 16. p. 301. „ Ioves quoque plures in
 „ priscis Græcorum literis invenimus.“ n.
 21. Az első, és a' második Jupiter, úgy-
 mond, Arkádiában született; de az egyik-
 nek az atya az ég volt; a' másiknak az
 aptya pedig az aither, 's ettől született
 Proserpina, 's Liber, avagy Bákkhus:
 amattól Minerva. A' 3-dik Jupiter, Sá-
 turnus fia, Crésóban született. Vulkánus-
 is több vagyon n. 22. „ Vulcani item com-

„ plures primus cœlo natus, “ az egyik
 az égből született; a' másik Nilusból: „ in
 „ Nilo natus. „ harmadik Jupiterből, 's
 „ Junóból: „ tertius ex tertio Jove & Ju-
 „ none, qui Lemni fabricæ traditur præ-
 „ fuisse, quartus Menálio natus. Így be-
 széli Cícero egyéb Istenkékről. Merkuri-
 us ötfélt számlál elé. „ n. 22. Mercurius.
 „ unus cœlo patre, . . alter Valentis, &
 „ Phoronidis filius, tertius Jove tertio natus
 „ & Maja, — quartus Nilo patre, quem
 „ Ægyptii nefas habent nominare, — quin-
 „ tus -- qui & Argum dicitur interemisse —
 „ Egyptiis leges & literas tradidisse. Hunc
 Ægyptii *Thoth* appellant. “ — Eskulápiust,
 hármát, 's háromfélt emleget p. 304. Apol-
 lót négy félt. Az első Vulkánus fia, a'
 másik Korybas vagy Korybantes magzat-
 tya; a' 3-dik Jupiterből, és Látonából
 született. 4-dik Arkádiában lett a' világ-
 ra, 's az Árkás népnek törvényt szabott.
 A' Dionysos, avagy Bakkhus is sok féle.
 „ n. 23. p. 304. Dionysos multos habe-
 „ mus; primum e Jove & Proserpina na-
 „ tum: Secundum Nilo, qui Nysam dici-
 „ tur interemisse: tertium Caprio patre,
 „ eumque Regem Asiæ præfuisse dicunt, cui
 „ *Sabazia* Saba = כבא ingurgitavit se mero
 „ se obruit, כבא = metum, vinum, sunt
 „ instituta: quartum Jove & Luna: quin-
 „ tum Nilo natum, & Throne, a quo Trie-
 „ terides constitutæ putantur. “ Venust négy
 félt számlál-élé n. 23. p. 304. „ Venus

„ prima coelo & Die nata — altera spuma
 „ procreata — ex qua & mercurio cupidi-
 „ nem secundum natum accepimus: tertia
 „ Jove nata, & Diana: - quarta Syria;
 „ Tyroque concepta: quæ Astarte voca-
 „ tur. “ Minervát öt félit emleget. n. 23.
 p. 304. Dioskúrokat, Káasztoron, és Pol-
 lukson — kívül egynehányat; de még na-
 pot-is többet, n. 21. „ Soles ipsi quam mul-
 „ ti. Egyik Jupiter fia, másik Hiperioné,
 „ harmadik Vulkánusé Nilus fiáé; negye-
 „ dik Achantusé; ötödik a' kiről mondják,
 „ hogy Kolchhisben — Aeetát, és Circét
 nemzé. A' 2-dik Könyvben Cicero sok
 Istenkét emleget, kik az emberek közül
 tétettek ilyenekké: ilyen ugymond az
 Herkules, Káasztor, Polluks, Bákkhus Se-
 mele fia; némelly istenkék pedig, a' ter-
 mészeti tulajdonságokból forrottak. L. 2:
 de nat. deor. n. 24. p. 273. „ Suscepit autem
 „ vita hominum, consuetudoque commu-
 „ nis, vt beneficiis excellentis viros in
 „ cœlum fama ac voluntate tollerent. Hinc
 „ Hercules. — — Alia quoque ex ratione;
 „ & quidem physica -- magna fluxit multi-
 „ tudo deorum: qui *induti* specie humana
 „ fabulas poëtis suppeditaverunt; homi-
 „ num autem vitam superstitione omni re-
 „ plexerunt. “ — exsectum Cœlum a' filio
 Saturno &c.

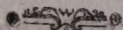
A' kik ezeknek az ő neveket, a' deák
 szókból akarták ki-vezetni, nem messzire
 mentek. Cicero de nat. L. 3. 24. p. 305.

„ Saturnus, quia Saturat annis: Mavors,
 „ quia magna vertit: Minerva, quia mi-
 „ nuit, aut quia minatus: Ceres a geren-
 „ do. Quam periculosa consuetudo, in
 „ multis enim hærebitis. “

Valamint pedig ellenkeznek a' po-
 gány, és bálvány-isten-költők, 's tisztelők
 egymással, szintén úgy, és főképpen el-
 lenkeznek a' Sz. Irással; noha onnét sze-
 degették az ó költöttégi Naggyaiknak fok
neveket; roszszúl érték azt tudniillik, vagy
 roszra görögösítették, néhutt himezték,
 fitereztek, a' valót homályba takarák:
 hogy költőknek, találóknak láttassanak
 lenni. Már példát adtam Hesiodus elejé-
 ből; a' hol a' Thohu, Ruach, Chofek
 Szózatokat Teira, Rheiára, Chaosrá vál-
 toztatta. „ *Cleric. in v. 371. Theogoniæ.*
 „ In voce *Theia* (Theia peperit solem ma-
 „ gnum, lucentemque lunam, & Auro-
 „ ram.) In voce *Theia* videtur latere
 „ Phoenicium - Hebraicum - thohu = תהו,
 „ quod inanitatem significat. — In qua
 „ mutatione nihil esse alienum! a lingua-
 „ rum orientalium ingenio ii norunt, qui
 „ eas vel a limine salutarunt. “ A' föld
 puszta vala, és üres. תהו ובהו = thohu,
 vabohu. Teremtetett a' felséges Istentől
 a' nap, és a' hold; Hesiodus költő mód-
 ra; az a' thohu, avagy theia, szülé úgy-
 mond: a' nagy Eelios, a' napot, és a' Se-
 lánát vagy Selenét, a' Lunát, a' holdot.

A' Sz. Irás mindeniket világosítottanak hívja; a' nagyobbik világosító a' nap; a' kisebbik világosító az hold. Ezt a' szót, *nagy*, meg-tartá Hesíodus; a' világosítás titulussát meg-adván a' holdnak. A' Theia szülé *ἡελιώντε μέγαν, λαμράντε σελήνην*. A' Selana (Doriæ) vagy *σελήνη*, Luna, hold Hebrai Szó azt teszi: a' mi éjszakáz, éjjel (tündöklik) *ש* = sche = a' ki *ל* = pernoctavit. = Selana *ש* = quæ pernoctat. A' nap görögül *ἡέλιος* Elíos, eelios. de az -is Hebrai = Zsidó szó, melly magassat jelent az Araboknál, Hesíodus ha nem fátarta-e azt az *heljah* szóból? A' Theiának Ura, kivel a' napot, és holdot szülé, úgymond Hesíodus v. 374. az *Hyperion* volt. Ez a' Hyperion, Felségest jelent. Azt-is ki-vehette a' Sz. Irás elejéből, 's tulajdon költeményére fordíthatta. Az *Ate*-is Zsidó szó, ex *חטא* = chata = peccavit. Ate = bűn.

Lásuk ha a' *Koio*-st. (Coeust) és a' *Kreiot* nem kaparta-e ki a' roszszúl nézegetett Sz. Irásból. *Koios* feleségét Phoibének; kreios, vagy *Krios* (mert így-is iratik) házas társát *Eurybiának* nevezi. Olvasá az *Ereb* szót, 's azonnal anyává tette; noha az a' szó magában estvéli időt jelent: olvasá a' *rakia*, jikra, és kara szót, olvasá a' *thohu*, bohu Szóazatot, 's a' *lajlát*. Nem kellett töb'. Azokat mint a' *Chaoft*, és *Erebuft*, atyákká, és anyákká változtatá. Hihető dolog-é? A' *thohu* *ח*

szó nála *Theia* aszfszony anyává változott; noha nem azt jelenti a' Sz. Írásban, hogy aszfszony volt; hanem hogy a' föld *puszt*a volt.

A' thohu szó-után a' *bohu* בְּהוּ szó-vagy on; melly arra mutat, hogy a' föld *üres* volt kellett néki a' *Krio* számára egy *Eurybia*, vagy *bia* nevű feleség; ki-tellett a' *bohu* szóból egy kis betű változással. Ott vagyon a' *Rakia*, vagy *raquia* רַקִּיָּא, az az: firmamentum, erőtség, melly el-választa a' vizektől. GEN. 1. v. 6. Az *r. betűt* el-hagyá; 's elé-perdítetté az egyik *Titánnak* nevét. A' föld, és az ég nemzé úgymond, *Céust*, *Kéust*, vagy *Koioft*; קִי = *Kia*, *Kie*. Gondolá: olvasztatik közel ezen szóhoz a' *lajla* לַיְלָה éj; Legyen az a' *Koios* felesége, 's nevezettség *Phoibének*, világosnak, világosítottónak, másnevű hold-nak, melly éjjel világosodik, 's az éj világosíttására állíttatott. — Sokszor em-legettetik a' *vaikra*, *kara* szó melly azt té-fzi hogy az Ur ezt, amaszt, a' mit terem-tett, ennek amannak, *nevezé-ki-fatsára* be-lőle a' másik *Titán* nevét, és nevezé azt *Kreiosnak*. *Krio*-nak, a' קְרִיא, vagy יְקְרִיא a' *kara*, *ikra*, *vaikra* vagy *bekr* szóból; a' feleségét pedig a' *bohu* szóból, *biának*, *evry* – *biának*. Illy fatsarással tette apá-vá anyává a' *Chaoft*, az *ereb-oft*; a' *boker* = בִּקֵּר az בִּקְרַח mellett áll, akár mi mást ér-tett valóban az alatt rajtok a' Sz. Ige, az-zal nem törődött.

III. RÉSZ.

Azon tziikkelynek folytatása.

Az ő Theogonia nevű költeményének elején le-akarván írni Hesíodus, minémű rendel következett egyik teremtet alkotmány a' másik - után, majd tsak nem illy rendet szab; ha tsak a' vers pengése kedvéért egyiket a' másiknak elejbe nem helyhezette. Az tsunya benne, hogy mind bagzásból állíttya elé az artzátlan őket, ki-vévén a' Cháóft, a' földet, a' tár-taruft, az eroft, avagy a' szeretetet, ezek-ről úgy szól, mintha együtt lettek volna a' világ elején; a' többiről pedig e képpen: v. 123.

A' Kháosból és Erebusból lett a' fekete éj.

Az éjből az aither, és a' nappali idő
ἡμερα.

Ezeket az éj az erebuszal nemzé.

A' föld előszer szülé a' tsillagos Eget.

Azon-kévül szülé a' magas hegyeket,

A' terméketelen pelaguft, Pontuft.

Az éggel-együtt szülé a' mély örvényü Oceánus-tengert: a' Coeuft, a' Croe-
 uft, Hyperiont, Jápetet, Theiát, Rheiát,
 — Phébét, Thetyft, Sátarnuft.

Az Eg azon-kévül nemzé a' földel együtt az egy szemű, kevély szivű Cyclopfokat
 Bronteft, Steropeft, Argeft: v. 140. — —

Szüle ismét az Ég és a' föld három gonoszfiat: Kottust, Briáreust, Gygest. Ezeknek fok fejek volt, és igen nagy erejek. — A' kiket és az Ég és a' föld szült, *Titán* nevet viseltek. — v. 370. A' Theia szülé a' nagy napot, és a' tündöklő holdot. 's a' t.

Ezen tudósíttással Hesiodus ki akará tenni, 's ki-is tette, a' mint turkálva akarta, a' termett világ rendit: a' setétes földet, a' tsillagos eget. A' hegyeket, tengereket: embereket, a' napot, holdot; 's a' honnét ezeknek eredeti lételeket szedegette; ugyan ottan találta a' mindenható Teremtőjöknek Sz. nevét-is az *Elohim* szóban; de azt, „non sicut Deum glorificavit;“ nem úgy mint Isteni Felségéhez illett, ditsőítette; 's noha ki-tette az *Elohim* nevet, az *Hyperion*, 's az *Eelios* szókalatt; el-ragadtatván bálványozó kedvétől, 's a' bálványos Olvasóihoz hajlott hízkelkedésétől, azon-kéül költeményre szánt igyekezetétől; úgy tette-elé a' világ' teremtetése' rendit, nem a' mint olvasá; hanem a' mint a' pogányok' szájak izéhez alkalmaztatá; meg-marasztván mindazáltal az hallott, olvasott igaz valósnak nyomdokit az himvarrás-alatt-is. Néha Egyiptusi módra, úgy nézett a' Sz. Igékre, mint *jelentő képekre*.

Észte vették a' Tudósok (p. o. Bochart, Clerik) hogy, a' miket a' tsillagos ég' teremtetése-után emleget Hesiodus; az hegyek', tengerek' nála lévő görög neve-

zeti; *pelagus* tudniillik, *horos*, *oceanus*; továbbá Rheianak = Rheának, és Saturnusnak = Kronosnak leányi: Ceres avagy Demeter, Estia = Vesta, egyebekkel együtt: p. o. Minervával, eileithyával, Hebével, tártaruszal együtt, Fenitziai, avagy Hebrai szókából eredtek, és tsináltattak. Mert ugyan-is הר = *har*, *hor*, *óros*, oros = mons = hegy. פלג = *pheleg* = folyó viz, פלגות *phelegoth*, viz részei. *Pheleg* item *alveus*, in quem aqua derivatur. — אגן *Agan*, *Ogan*, *Ocan* = *Phiala*, crater, אוגנו *chald.* = *ogano* = *circulus*, crater, lacus; quæ omnia optime conveniunt Oceano. *Cler.* דה = *de* = *di*, די = *di* = daji bérség, p. o. gabona bévsége, földből növő fok féle eledelnek halma, rakása, fokasága; és így a' Geméter = földanya = *demeter* = bövség' anyja. Cicerónál a' *Ceres* = *Geres*, mintha ő viselne minket rajta levőket; de éléb-való a' Zsidó gyökere. A' *Vesta*, a' mint az első könyvben-is meg-mondatott, másképp' *Estia* *estia* = עסיה ; az *Efs* = עף szóból eredett, melly szó tüzet jelent. *Minerva*, *Tritogenia* nevü Hesiódusnál-is. v. 895. — *Jupiter* fejéből született, a' mint a' mesézők mondják. Az a' *Trito* egynehány Görög nép-nél *fej*et jelent; e' pedig, a' Kháldéai רית *Rith*, *réth*, vagy רש *Risch*, *resch* szóból, melly annyi mint fej. *Hebe* az אב = *ab*, *eb*, Zöldellés szóból. *Hebe* *juventutis* *præses*. *Lutzinát*, *Juno* Leányát, kire a' szü-

lés' gondviseelését bizták a' mesézők, Eileithyának nevezi Hesiodus v. 920. Ezt az הילידיא, hilidia, heilidia szóból lehet ki-vezetni. Az הליד helid szó pedig (Hiphil ex וליד = jalad, peperit) annyi mint, fecit parere, Szültetett. מרה t tarahh = unalmat szerzett. Tarahtarah = nagy unalmu hely. (Repetitio = superlativo.)

A' világ' elejéről és az utóbbi időkről rettenetes dolgokat hallott, 's olvasott Hesiodus egyebekkel-együtt, a' kiktől tanulta hallá, olvasá az első embereknek a' Paraditsomból való ki-űzetéseket, a' Bábel tornya építőjinek büntetését, a' toronynak el-intézett olly magasságát, hogy az eget érje tetejével: a' viz-özönt, a' Sodomá, Gomorrhá és egyéb Arimai vagy Siriai, Kananéai városok el-süllyedéseket,

Ezeket mesékbe keverte, 's úgy árulta, hogy még-is ki-tessék a' fok szemét — közt az igazság, és valóság gyöngye ön-nön tündökléséből. Az első embereknek a' Paraditsomi boldogságokat, egynehány-szor említvén az arany időt, nem de a' himezés alatt-is mutogattya? Azoknak azon boldogságból- való ki- hűléseket nem de csak azzal-is előnkbe adja, a' mit az ég fiainak a' föld-alá- való vettetésekről irkál? A' kik az Égből és földből születtek, úgy-mond, azokat az Attyok, az Ég, a' föld-alá rejté, meg nem engedé, hogy a' világosságot lássák, ὅσσοι γὰρ γαίης, καὶ οὐρανὸς ἐξεγένευστο &c. v. 153. Theogon. „ Quot

„ quot enim Tellure & Cœlo procreati
 „ sunt, potentissimi filiorum, — omnes
 „ occultabat (Cœlus eorum parens) terræ
 „ in latebris — & in lucem non emittebat. “
 Ezzel meg-vallya, hogy az emberek ele-
 je a' földből lett; 's az ég, és föld fiainak
 Titán nevet adván; noha a' Titán bünte-
 tést-is jelent; mert büntetésre szánta a' Ti-
 tánokat, úgymond Hesiodus: de a' Titán
 szóban-is meg-vagy-on a' föld emlékezete,
 a' mellyből vetettek, 's lettek a' világra.
 טו = Tit, lutum, Sár. „ Titanes vocati
 „ sunt a voce Phœnicia טו, Tit, idest
 „ lutum, unde falsim dicuntur γηγενεῖς,
 „ terra geniti, & πηλόγονοι, e luto nati, quæ
 „ vox contumeliosa hominem e vili luto
 „ ad originem suam amandat. Cler. v.
 „ 207. Illos vero pater *Titanas* cognomen-
 „ to vocabat. “ Az éjnek Hesperides ne-
 vü leányit-is, az almák, és a' gyümölsös
 fák őrzésére, mészszire, a' nagy Ocea-
 nus-tengeren-túl igazítván; hanem akarja
 e a' gyümöls — evésből eredett nyomoru-
 ságot hímezni: mert azon alma — őrző
 Hesperides nevü leányzók tisztét, azon-
 nal a' halál', és sok nyomoruság' születé-
 se-után emlitti. v. 211. νύξ δ' ἔτεκε &c. Nox
 „ peperit — Parcam atram, & mortem,
 „ — somnum, momum, ærumnam dolore
 „ plenam, Hesperidesque v. 215. — ἑσπερί-
 δας δ' αἰς μῆλα πέρηο κλυτὸς οὐρανοῖς χρίσεια καλὰ
 μέλεσι, φεροντά γε δένδρεα καρπὸν. Hesperi-
 desque, quibus mala trans inclytum Ocea-

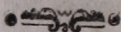
num, Aurea pulchra curæ sunt, frugiferæ-
que arbores.

Minden régi rettentő történetet jó
vagy gonosz lélekké, 's irtóztató szörnyü-
séggé változtatván Hesíodus, említi az
Arimiai, avagy Sziriai Typhaont, Typhont,
Typhoëust. Homérus azon talán Og Ba-
sán Királyát képzé; nevezetes ennek az
ágya; 's Homerusnál a' Typhon ágya-is.

Tetsék az elébbi Könyvnek (első Ké-
születnek) 80 dik lapjára tekinteni. A'
Tuph = *ἡν* áradást, merített jelent. Oda-
lett, úgy mond Clerik Sodomával, Gomor-
rával-együtt Seboim vagy *Tzeboim* váro-
sa-is. *Tzeboim*, Kigyót jelent. Azt a'
Kigyót Echidnának nevezék; Echidnának,
(a' Kigyónak) házasa tárfa volt Typho.
A' Typho, tsufított rettenetes szelvész; v.
304. nagy rontást tett. Ő nemzé az Echi-
dna nevű feleségével-együtt az Orthrust,
a' három fejű Geryonnak Kuttyáját; az öt-
ven fejű, réz hanghoz hasonló ugatású
Tzerberust, Plutó' ebét, és a' Lernai Hy-
drát, melyet Herkules ölt-meg; sőt a' tü-
zet okádó, 's ketskéhez, oroszlányhoz,
és sárkányhoz hasonló Chimaerát-is, mel-
lyet a' vitéz Bellerofontes le-ölt 's melyet
szint' azzal a' versel rajzol-le, melyel Ho-
mérus, *πρῶτε λέων, ὅπινεν δὲ δράκων, μέσ-
ση δὲ χίμαιρα*. *Prima leo postrema draco,*
media ipsa chimæra. *Theogoniæ* v. 323.

Bábylon tornyát, mely tetejének az
 eget kellett volna érni, ha nem példázta

e' a' Mesterivel-együtt, *Atlással*, ki az eget tartya a' fejével, és Atlásnak *Mája* nevű leányával? Nemródot pedig Dionysussal, Bákkhussal, noha ezen Noet-is példázhattak? Atlás Afrikai magas hegy; de Hesiodus ki mindent öszve-házasított, a' mit a' mese mesézett, ennek a' leányát *Májának* hívja. A' *Bika* nevű tsillagzatok-közt szemléltetik nem csak az *Hyas*, hanem a' *Plejás* nevű rakás tsillag-is, melly rakásnak egyike *Mája* = vizes: mert ezen tsillagzatokat vízzel, esővel járóknak lenni vették-észre. Atlás az eget a' tsillagokat, és így az ő *Mája* leánya tsillagát-is a' fejével tartya, olly magas. Mind *Mája*, mind *Atlas*, mind a' *Dionysos* nevét kilehet a' *Fenítzia*, avagy Hebrai szókból vezetni, 's *Dionysus*-ét ugyan másképp-is, mint az első K. 5-dik része' végén írák: holott töb' féle *Zsidó* gyökerére lehet mutatni azon görög szónak, a' mint *Bochárt*-ban-is példa vagyon. תלה = tala, annyit tesz, mint *fel-akasztotta*, תלה pedig annyit, mint *accumulavit*, *aggersit*, *rakásra rakta*. תל = tel, *tumulus*, *agger*, *domb*, a' görög szó-vég *os* *as*, és igen gyakran az előre járó ה = h. vagy az olvasás külömbségeszerént a' *Bábeli*, nagy tornyot *atlás-sá* változtathatá. A' *Máját* a' mi illeti, mert vizest jelent, ex מ = mi = aqua, viz מים = maim vizek; talán azért emlegetik *Atlással*: mert a' vizektől félvén, fogtak olly magas torony építéséhez. *Dionysos* Cle-

rik ebből a' Zsidó szóból vezeti - ki, tudniillik *Dionis* = *qui vi imperat*, a' ki-erőszakkal uralkodik. די = Di = *qui*, a' ki: אֲנִים = ones, onis = *vi imperat*, erőszakkal uralkodik, parantsol. אָנָס = anas = *coëgit*. Eleinten, ugymond *Clerik*, jobban érték a' Görögök a' Zsidó, vagy a' Fenitiziai nyelvet; mint utób': 's ugyan-is a' Görög betűkkel szokat, és sok szó-értéseket-is vettek tőlök. Azomban Cham fia, Chus, Chus fia Nemrod. *Gen.* 10. Bar-chus = Chus fia. *Bochart.* Chanaan. L. 1. Felix conjectura; de Cleriknek nem tettszik.

A' boldogúlt lelkek számára a' tengeren túl-lévő egy olly helyet emleget Heliodus, a' hol a' *boldogok szigetében* háromszor terem minden esztendőben, számokra a' jó gyümölts. HESIOD. *opera et Dies* a v. 166. *Εν μακάρων νήσοισι.* In beatorum insulis. Azt a' boldog szigetet Homerus Elysiionnak nevezi, avagy öröm-helynek. *Ἐλυσίων πεδίον.* ODYSS. L. 4. = δ a v. 563. Hallották tudniillik vagy olvasák hogy a' gonoszok büntető, és a' jóknak jutalmazó Istene a' gonosz embert a' büntetés helyére; a' jót az öröme küldi, amazt Tartarhelynek; emezt Elysiumnak hívák. Halizim, helizim חֲלִיזִים Fenitiziai szó, 's *gaudentes* örvendezőket jelent. STRABO L. 1. & L. 3. azt írja: hogy Homérus a' Fenitiziai emberektől hallá, mi boldog termékenységű a' közép tenger végén, 's a' nagy tenger eleje táján Betika Országá, 's

azokat örvendezőknek mondogatván, oda igazította a' boldogultak lelkeiket. CLE-RIK. in in op. & dies. v. 171.

IV. RÉSZ.

Hesiodusnak az OPERA & DIES a' Munka, 's napok nevü Könyvéből észre-vételek.

Emlegeti Hesiodus az új holdelső napját a' negyediket, és az hetedik napot; mellyet Sz. napnak nevez; az Apollónak születéséért. De tudniillik tsak költeményes ok. *Hesiod. L. „Dies v. 770. continuatio cum L. Opera & Dies.“* Primo novilunium (Neomenia) quartaque & Septima sacer dies.

πρῶτον εἴη, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἡμᾶρ. Erről az hetedik napról ki azt mondja, hogy a' Zsidóktól vetetett; ki pedig hogy nem mindenik hétnek, hanem mindenik hónapnak a' hetedik napját érté. De tsak ugyan Sz. napnak nevezi a' hetedik napot. Ez a' Szent nevezet pedig, hogy tudniillik az hetedik nap Szent, a' Sz. Írásban vagyon. *EXO-DI 31. 14. כִּי קֹדֶשׁ הוּא = Ki Kodesz hia. Sanctum est enim, vagy az egész verket ki-irván: Custodite sabbatum meum: SANCTUM est enim vobis.*

Az emberi nemzetnek földből-való eredetét, és a' reá áradott nyomoruság-

nak Kutforrását e' képpen hímezi-ki. *Opera & Dies* v. 60. Jupiter azt parantsolta Vulkánusnak, hogy hamar földet keverjen öszve vízzel, ebbe a' Keverék alkotmányba tegyen emberi szót, és erőtavagy lelket: azon alkotmány ábrázattya pedig legyen hasonló az halhatatlan Isten asszonyok' ábrázattyaéhoz.

ἡφαιστον δ' ἐκέλευσε περικλυτὸν ὅτι γαχισα
γαῖαν ἴδει φέρειν, ἐν δ' ἀνθρώπῳ θεμεν ἀνδρὶν
καισθένος (= ψυήν.) ἀθανάταις δε θεᾷς εἰς ὧπα
εἴσκειν.

Vulcanum vero inclytum iussit quam Celerrime Terram aqua miscere, hominisque indere vocem, Et robur, immortalibus vero deabus facie similem reddere.

Ime az ó Sz. Írásból vett; de himezéssel és tsábittással elé-adott igazság; az első embernek földi eredetéről. *Adám* *Eva* helyébe *Pandóra* nevű asszonyt helyhezgett. Azt szépnek, és tsalárdnak mondja, és hogy kívül-belül fel volt ékesítve, minden istenkék ajándekiből, szépséggel, nagy kivánsággal, szemtelen lélekkel, hazug, és kellemetes beszéddel, álnok erköltsel. Ebből eredett a' fáradságos emberek' nyomorusága. *Op. & Dies*. v. 80.

— — ὀνόμηνε δὲ τήν δε γυναῖκα πανδάρην.
ἔτι πάντες ὀλίμπια δώματ' ἔχοντες δῶρον ἐδώρησαν.
πῆμ' ἀνδράσιν ἀλφειήσιν. „ Appellavit autem
„ mulierem hanc Pandoram, quia omnes
„ Cœlestium domorum incolæ donum con-
„ tulerunt; detrimentum hominibus in-
„ „dustrii “

„dustrii.“ Azt az affzonyt minden ajándékkal bévelkedőnek (mert annyit tesz a' Pandora neve) hívá, és nevezé: mert az olympusi házok lakosi minnyájan valamelly külső belső ajándékkal meg-ajándékozták. Ebből eredett az álfázó, fáradságos emberek nyomorgása. Az *ἄλφης* szó = Alphestes az *ἄλφα* alpha, vagy aleph betüből eredett, úgymond Schrevel, 's láttfzik-is. Az Alpházókon mesterség-találókat, vagy fáradságos embereket értenek; de itt-is himezés fekketik: mintha mondanánk: abból a' Pándorából (mellyen Éva anyánkat goromba Kép-alatt mutogathaták) eredett azon embereknek nyomoruságok, kik elsőek voltak az alpha betűvel vagy a b c-vel élők-közt; az első emberek-között. — A' Pándóra ládátskáját midőn Epimétheus fel-nyitotta, a' nyavalya és nyomoruság el-terjedett a' világra; de a' reménység meg-maradt benne, a' ládában tudniillik, az onnét ki nem repült. — Éva vétke-után következett a' büntetés; de reménység-is adatott: hogy az affzony állat az ő magva-által meg rontya a' késértő Kígyónak fejét. Prometheus a' Jupitertől el-rejtett tüzet el-lopta: azért büntettetett, úgymond. Azon a' lopott jófzagon meg-lehet, hogy alma-evéft képzé. (Azomban a' Prometheus-ról azt-is repesgetik a' költők, hetet havat öfzve hordván, hogy földből embert alkotott, 's Minerva adott abba lelket. Földás, foltozás. Meg-lehet, hogy más más

módon kepezék az első ember' létét vét két, büntetését. Huetzius Pandóra piksifén, vagy ládáján a' jó és rosz tudás fáját érti. Meg-vallya tudniillik Hesiódus, hogy az emberek, és az ugy nevezett Istenek alkotás-által vötték eredetöket, 's eleinten nem voltak. *Op. & Dies* v. 108.

ὡς ὁμόθεν γεγάασι θεοὶ θνητοὶ ἄνθρωποι, ut simul nati sunt dii, mortalesque homines; aureum dii fecerunt hominum illud genus.

Hesíodus némelly láthatatlan lelkeket, δαίμονες, névvel illet, azokat e' földi halandó emberek' örízőjinek, sőt jutalmazóinak mondja lenni. Azok igen sokan vannak, úgymond: „harmintz ezerből állanak.“ *Oper. & Dies.* „v. 252. τρεῖς γὰρ μύριοι. Terdecies mille: az emberek-közt járnak, észre-vévén jó és rosz' tselekedetöket; tsak az, hogy emberekből lett angyaloknak hirdeti öket; kik az arany időben, el-aluváshoz hasonló tsendes halállal multak-ki a' világból.“ *Op. & Dies* a v. 117.

— θνήσκον δ' ὡς ἵπνω δεδμημένοι --- Morie- „bantur autem ceu somno obruti, verum „postquam hoc genus (hominum aurei seculi) terra abscondit.

τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι διὸς μεγάλης διὰ βελᾶς, ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. vel, vt hi versus in Platonis Cratylo leguntur: (οἱ μὲν δαίμονες ἄγνοὶ, ἐπιχθόνιοι καλεῖσθαι ἐσθλοὶ, ἀλεξίκακοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.) — οἱ ῥα φυλάσσεσιν τε δίκας, καὶ

σχέτλια ἔργα, ἡέρα ἐσσύμενοι πάντα φοιτῶντες ἐπ' αἶαν, πλατοδοται. &c.

„ Ii quidem dæmones sunt Jovis magni
„ consilio.

„ Boni, in terris versantes, custodes
„ mortalium hominum;

„ (Vel: hi quidem dæmones puri in terris
„ versantes vocantur

„ Boni, malorum fugatores, custodes
„ mortalium hominum)

„ Qui quidem observant, & iusta, & pra-
„ va opera.

„ Opum datores.

Az Angyalokról-való tudósíttását Hesiodus az ó Sz. Írásnak fok részeiből vehette-elé. Péld. okáért *Teremt.* K-nek 3-dik részéből, 24-dik verséből; a' hol az élet fája uttyának őrzésére lángos Kard Cherubim (Angyalok) rendeltetnek; továbbá *TEREMT.* K-nek 18-dik részéből, és a' 19-dikből, a' hol amott a' tellyes Sz. Háromság Képében három Angyal jelent meg Abrahamnak; emitt Sodomába, annak büntetésére meg-jelentek, férfi ábrázattal. Több példát most egyszerre elé nem szám-lalok.

Olvaſtá Hesiodus, vagy annak Meſte-ri: hogy az Iſten mindent lát, tud, és ért; ezen Iſteni tulajdonokat az egy Iſten' nevével együtt a' Jah= π névvel együtt, Jupiterre ruházzá „ Op. & Dies v. 267.
παντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῖς, καὶ παντανοῦσας.

Omnia videns Jovis oculus, & omnia intelligens. Hasonló mondást adtam-elé Homerusból az első Könyvnek 4-dik Részében p. 34.

Hogy a' világ' elején sokáig szoros volt az Istennek az ő Angyali-által az emberekkel-való társalkodása, emlegeti Tzel-sus-ellen, ORIGENES L. 4. Hesiodus-ból, melly tudósítás az ó Sz. Könyvekből vetetett. *Nam tunc commune erant epulae communesque fides immortalium deorum, & mortalium hominum.*

A' Sz. Írásnak azt az igéjét, melly-ízerént az ember, artzája' verétékében, ejendi a' Kenyeret. GEN. 3. így említi Hesiodus: Op. & Dies. v. 397. ἐργάζεσθαι ἢ πεινᾶν, τάτ' ἀνθρώποισι θεοὶ διέτεκμήρυον. „Labora stolidè Persa labores, „quos hominibus dii imposuerunt.“ Hasonló ehhez *Epikármusnak* ama' mondása: „az istenek nekünk mindent dologgal adnak-el. τῶν πόνων πολεῖσιν ἡμῖν πάντα τὰ κατὰ. Laboribus vendunt nobis omnia bona.“ Jól mondá ezeket meg-fontolván, Grévius: *Hæc hauserunt Græci ex Moyse, ut infinita alia.*

A' mértékletességet ajánlya a' Sz. Írás. Ha nem onnét vette-e azt, a' mit arról ír Op. & Dies. v. 40. „Oktalanok, nem tudják, „mennél fellyeb-való a' fél az egésznél.— ἡπίιοι ἐδ' ἴσασιν ὅσω πλεον ἡμῖν παντὸς. Imprudentes, neque sciunt, quanto plus sit di- „midium toto.“ Ditséri ezt a' mondást

Pláto. 3. de Legib. quandoquidem damnosum est rem totam accipere: dimidium tantum accipere moderatum est.

V. RÉSZ.

A' nevezetes Iróknak ide szolgáló Bizonytsági.

Lelkessen inti a' Pogányokat *Tetullianus Apologetici* c. 11. hogy ne gondollyák azokat a' bálvány isteneket, kiket Sátorustól, 's annak fiaitól eredetteknek dobolnak, a' világ' jótévőjinek lenni: mert abban, a' mi az ételre, italra, 's egyéb' szükségre-való, már mind meg-volt Jupiter-előtt, Tzeres, Minerva, Bákkus, Sátorus termése-előtt. „Mundi corpus — — „ nihil Saturnum, & Saturni gentem ex- „ pectabat — — (addit) omnem frugem „ ante Liberum, & Cererem, & Miner- „ vam, imo ante illum aliquem principem „ hominem de terra exuberasse.“ Folytatván szavait az a' nagy tudományu Tanító, Moyses, úgymond: meg-előzte idővel a' nevezetes nemzetségeket, és városokat, sőt még az isteneket, templomokat, és jövőendő-mondásokat, mellyeket a' pogány irók repesgetnek. Az ó Testaméntomi Sz. Könyveket (Zsidóul, vagy legalább görögül) olvasván a' pogányok, a' miket azokban leltek, az ő leselked őszemfüleltségek szokása szerént, tulajdon költöt

istenkejlikre ruháztak. Olvashatták pedig Görögül a' hajdani Sz. Írást: mert azokat Filadelfus nevű Ptoloméus görögre fordította: és az a' fordítottás máji napig-is mutattatik az Aleksándriai Bibliothékában, mellynek neve Serapeum; mutattatik pedig a' Zsidó Könyvel-együtt, mellyből a' fordítottás készült. „ *Tertull. Apolog. c. 19. narrat: libros, sermones, vaticinia, & miracula Prophetarum referentes, jubente Ptolomæo Philadelpho in Græcum Stylum fuisse translatos, & hodie apud SERAPEUM Ptolomæi Bibliothecæ cum ipsis Hebraicis literis exhibentur. — —* Moyse præcessit ipsas gentes, & urbes insignes, imo & ipsos Deos, ipsa templa, ipsa oracula. C. 46. veritatis cognitio, & omnis Sapiencia a Prophetis, sacrisque Scripturis est egressa, & Philosophi siquid in sacris Scripturis offenderunt digestis, pro instituto Curiositatis, ad propria opera verterunt.

Tsudállya, 's méltán magasztallya Skatiger Tzelzaréai Eusebiusnak az Evangeliomi készületről irt derék munkáját, melly hogy el-készüllyön, Egyiptusnak, Fenitziának, 's a' Görögségnek minden könyvházit el-kell vala járni, 's ki-böngézni az Irónak: hogy meg-mutassa, hogy a' miket a' pogányok helyesen, és az igazhoz közel-járva, vagy avval egyezve, tanítottak, azt mind a' Zsidóknak sz. Könyveiből szedegették-ki. „ EUSEB L. 11,

„ Præp. Ev. pertotum, evincit, quod Græ-
 „ ci artes omnes, literas, & scientias, ex
 „ iis ipsis mutuati fuerint, quos barbaros
 „ appellabant, & præsertim ex Hebræis,
 „ quod evincit imo: Suorum [Scriptorum
 „ testimonio: 2. Ex similitudine doctrinæ
 „ Platonis cum Moyse, aliisque Hebræis,
 „ quos profecto quolibet Græco scriptore
 „ antiquiores fuisse nemo inficiatur quæ
 „ conformitas & similitudo quandoque tan-
 „ ta est, vt Plato nonnisi græce rediderit
 „ quod isti Scriptores sacri suo idiomate
 „ conscripserunt. Inde excerpfit Plato sua
 „ dogmata de Dei unitate, ineffabilitate,
 „ de trino principio, de DEO summo bo-
 „ no, de virtutibus incorporeis, quarum
 „ aliæ bonæ sunt, aliæ malæ, de animæ
 „ immortalitate, de mundi creatione, ver-
 „ bi opificiis, de iudicio. Cur non ergo,
 „ ajebant Græci; Platonem sequimini po-
 „ tius, quam Moysem? respondet: quia
 „ illius dogmata humana sunt; Moysis di-
 „ vina. Item, quia in moralibus absurda
 „ tradit &c.

Egybe-szedte *Nátális Sándor*, *Huetzius*-
 után azokat az hímezett pogány mese tö-
 redékeket, mellyek a' Sz. Írásban fel-jegy-
 zett Személlyekből, és Történetekből ve-
 szedelmes képekké változtattak. Im' egy-
 nehány példa belőle. Midön a' Görögök
 Bákkhus (avagy Dionysus) titkos tsinta-
 lanságu innepén tombéroznának, Kigyók-
 kal koronázván magokat, Evát kiáltának.

Plutarch. in Alexandro. Azt az Evát emlegetvén tudniillik, úgymond Aleksándriai Kelemen, melly-által a' világra a' fok és mindennémű keserves roszsz következett. *Clem. Alex. in Protrept.* Feretzidesnek Ophioneusza-is, avagy Kigyósdia hasonló módon Mojsesből faragtatott *Origen. L. 6. contra Celsum.* Sáturnust és Jánust Noe történetéből koholták. Erről az 1. K-nek 2-dik és 8-dik részében már volt beszéd a' mint Homérus emlegetéséhez illett. Sáturnus a' részegek Fejedelme, 's a' föld alfzonzynak, mint feleségének Ura a' Poétáknál. Hogy valakinek a' föld legyen a' felesége, ugye merő költemény? Tudniillik „ *Pictoribus atque poëtis quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* “ Himezés mind a' kettő 's egyenesen mind Noe részegedésére, mind arra mutat, a' mit róla a' Teremtés Könyve mond: hogy föld és szőlő - művelő ember volt. GEN. 9. A' Kasza vagy Sarló Saturnus kezében a' föld művelők aratásfoknak jele. Noha Hesiodusban puruttya más oka adatik a' hol szerentse, ha a' teremtés meg-szüntét nem akarta goromba példázattyával ki-tenni: mert egy azon-költeményű személlyt a' valóságos Személlyek, és Történetek több-több tulajdoniból rakogatták-össze. Sáturnus és a' Rhea, úgymond a' költemény. Otzeánusból, és Thetisből születtek. (Ez mind a' kettő tengert jelent) Az az: Noe a' tenger-viz-özönből ki-szaba-

dúlt feleségével, 's gyermekeivel-együtt. Saturnus minden gyermeket meg ette, kivén Jupiter, Neptunust, és Plutót, kik-től osztán az emberi nemzet eredett. Így ír a' költemény. Mi a' valója, avagy a' veleje? Látni való, ha én nem mondom-is. Chám = Ham, Hamon nevű Jupiter. 's a' t. Hát Jánuson hogy hogy érthették Noét? Egy az, hogy, ha el-veszszuk Janus-ból az *Us* végző fogást, marad *Jan*, melly a' יונה = Jona szóból eredhetett. *Jonah* = galamb. Ki ne tudná Noénak galambját? más az, hogy mint ha látnók Noe vagy Noáh nevét-is ama' szóban: harmadszor, Jánus két ábrázatu *bifrons*, himezett ember, nem de Noéra mutat, ki mind a' viz-özön-előtt, mind a' vizözön után való világot szemlélte? Nemrotból Bákkhus; Magogból Prometheust formáltak a' költők; úgymond Bokhárt a' Falegben. L. 1. c. 2. és én-is jelentém. A' Babel tornya tulajdonit, Sodoma, Gomorra égését a' Gigásokra, Aloidákra, Fae-tonra fordították, Merkurius avagy Hermes soha se vólt a' világon. Nilusból született, törvény tevő, pásztorok, utazók, és tolvajok Istene, Istenek hirhordója; Caduceus tartó, Jupiter menyköjének igyekező tolvája. Kell-e még töb'? Illyeneket hol az edgyik hol a' másik a' költők-közül fűtyülget egy sohonnyai bálvány istenkéről, kinek neve Merkur. Hermes. A' toldalékos jádзи bálvány, melly osztán gonosz

tiszteletre fordult, Mojsésnek Nilusba-
 való vettetéséből; Egyiptusnak Istentől pa-
 rantsoltatott, 's általa lett meg-fosztásából,
 az Istennél különös forgolodásából, tsudá-
 latos vesszeiből, a' tiz parantsolat ki-adá-
 sakor-való menydörgésből fértzeltetett ösz-
 ve. Sok törvény, és Isteni szolgálatkori
 rendtartás, mosódás, dézma adás, és több
 a' féle vetetett a' pogányoktól-által Mojs-
 ésnek Könyveiből. NATAL. ALEX. Dis-
 sert. 1. ætatis. art. 1. Ex Mosaicis Libris
 complures variarum gentium leges ac ri-
 „ tus manasse, viri eruditi jam pridem de-
 „ monstrarunt, & inter alios vir in hoc li-
 „ terarum genere incomparabilis. D. Hue-
 „ tius modo (tempore Natalis) Absincen-
 „ tis Episcopus Demonstrationis Evang.
 „ Prop. 4. c. 11. Lustrationes, & Purifica-
 „ tiones ab Hebræis ad Ægyptios Græcos,
 „ & Romanos pervenerunt, quarum me-
 „ minere Euripides, Homerus &c. — Pri-
 „ mitiarum, & decimarum Deo offeren-
 „ darum ritus ab Hebræis ad alias gentes
 „ derivatus est. Idem *Natalis* Dissert. 10.
 „ 4. æt. Moyses omnibus Gentium Philo-
 „ sophis Historicis & Poëtis antiquior est.
 „ Prophetæ quoque Philosophis omnibus
 „ ætate superiores. Omnes enim Gentium
 „ Scriptores Troja excidio recentiores sunt;
 „ Moyses autem multis seculis ante Trojæ
 „ excidium vixit, scripsitque. Philosophos
 „ vero posteriores Cyro Persarum Rege
 „ fuisse constat; quo regnante Solon Athe-

„ nienſis, & 7. Græciæ ſapientes florue-
 „ runt. Porro Cyri temporibus antiquio-
 „ res ſunt Prophetæ. &c.

Hoffzaſan elé adja végtére Nátális Sán-
 dor azokat az *igéket* mellyeket Plátó, Só-
 fokles, Theognis és egyebek ki-ſzedeget-
 tek a' Sz. Irásnak külömbféle részeiből.

Huetziushoz, Nátális Sándorhoz ha-
 ſonló munkát üzött *Holle*, és a' mint ná-
 la olvaſom, *Lavaur*, „ Histoire de la Fa-
 ble;“ Ki meg-bizonyította: hogy a' régi
 Poéták a' Sz. Könyveket az ő meséjek
 Koholására fordították. Holle p. 23. „ La-
 „ vaur ductis variis parallelis, aperte evin-
 „ cit, priſcos poëtas ſacros codices de-
 „ ſcripſiſſe, & in rem ſuam detorſiſſe. “
 Sok erről ottan a' példa. Haſonló munkát
 „ üzött *Gverin* a' mint, a' mi az Egyiptu-
 „ ſiakat, a' Görögök meſterit, illeti, a'
 „ *Reſpoſorum* nevű Könyvemben bőven
 meg-mutatám. Az Egyiptomiak a' Görö-
 göknél eléb olvaſák Mójſeſt, és a' Sz. Irás-
 nak más részeit; azoktól tanulván (mert
 oda jártak tanulni) meg-tanulták az hi-
 mező költeménynek meſterségét-is. Ad-
 junk-elé Lavaurból Bakkhus-eránt egy pél-
 dát. Bakkhus, úgymond Lavaur: a' Poe-
 táknál az Egyiptuſi Nilusból ſzületik. Moj-
 ſes a' Vizből, a' mellybe vettetett, fel-ve-
 teték, a' nevében-is meg vagyon a' viz-
 nek emlékezete. (מ = moi Ægyptii a-
 quam vocant. *Duham.* in Exod. 2.) A' Zsi-
 dóknál מים = maim aqua, viz. Conſtru-

ctive *u* = mai *Gen. 2. v. 10.* (*Filia Pharonis adoptavit*) *in locum filii, vocavitque nomen ejus MOYSES, dicens: Quia de AQUA tuli eum.* Bákkhusnak két anyát ad a' mese; Mójsést tudniillik mind az édes anyja, mind Fárao leánya anyai kegyességgel táplálá. Bákkhus Nisán Arabia hegyén nevelteték. Mojses 40. esztendeig forgott Arabiában, és Sina hegyén sokszor. Nisa = Szár. Azért költék, hogy Bákkus Jupiter Szárából született. Bakkus az ő vesszejével ki-hajtá Ásiából az Indusokat, kiket meg-győzött. (Valamint Nisát Sina helyébe, úgy Indust, Juda-helyébe teheték) a' tsudálatos veszfzövel bíró Mójses Judát 's társait 's a' többit általvezette a' tengeren. Bákkhus Likurgustól kergettetvén, a' tengerbe szaladt, azon száraz lábbal által-költözött. Láthattsa itt is Mójses életét. A' Korybasok Bákhuson szarvakat láttak. Ez is Mojsesnek fényesen ragyogó fejéből himeztetett. Bákhust méztalálójának mondák. Mójses a' népet bé-vezette a' téjjel mézzel folyó földre. — Hasonló képpen fordították a' költők Josue, Sámson, Gedeon töttit Herkulesre, Theseusra. Az Egyházi régi Irók megmutatták, hogy a' pogányok bálvány isteni emberek voltak. Azok életét költeményekkel keverék, 's a' Sz. Írásból lopott tulajdonokkal fel-ruházták.

VI. RÉSZ.

A' régi Pogányoknak tudósíttási, arról, hogy a' Zsidók Egyiptusi Jövevények, 's hogy a' pogányokéval ellenkező a' Törvények; igen hajdaniak, 's a' t.

Azon régi pogányok-közt, kik a' Zsidók-felől irnak, nevezetefek azok, kiket Flávius nevű Jósefből ezen Szakaszban is emlegetek; és a' Responforum nevű Könyvben is elé-adok. De hogy azon választott népnek régisége, Törvényre, és egyéb tulajdona még látzatosban kitessék, azoknak ellenségeit is méltó megfontolni. Sok tsábíttással adják ugyan elé a' Zsidóság történetit; de még azokból kimutattya ragyogva magát a' Sz. Irással egyező igazságnak fénye. Szitzilii Diodorus, Görög író, Plinius, Tátzitus, Jusztinus, azok közt nagy nevűek. Plutárkussal-együtt.

D I O D Ó R U S.

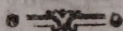
Szitzilii Diodórus, Milessai *Hekatéuszt* (a' mint mondja) követvén, a' Zsidókról így ír az ő 40-dik Könyvében Fótziusnál, *cod. 214. pag. 347.* — Midőn Egyiptusban fok, és külömbféle jövevények laknának, és az *Áldozattevésben* külömbkülömb szokásokat tartanának, az istenek tiszteleté-

nek othon-való módja meg-tsükkent. Az Egyiptusiak tehát ebből veszedelmet várván, a' jövevényeken ki-adtak.

A' ki-vert idegenek-közül némellyek Görög, és más szomszéd Országokba takarodtak: azoknak, a' Görög Országba futamodottaknak vezérekezek voltak: Dánaus, és Kádmus. — „ Statim itaque ex
„ ejectis profugis præstantissimi, efficacis-
„ simique, in Græciam, locaque vicina
„ illapfi sunt, præstantes habentes ducto-
„ res, quorum principes Danaus, & Cad-
„ mus extiterunt. “

A' ki-hajtatott egyéb nép pedig közel Egyiptushoz, abba a' Tartományba vette magát, melly most Judeának mondatik, 's melly egész addig *puszta* volt. „ (*Ju-
„ dæam*) in illa usque tempora penitus de-
„ sertam occupavit. “ — De a' Diodórus beszéde noha nem igazat tart a' Judæának pusztaságáról; még-is leg-aláb' szörnyü régiségre mutat. — Ezeket az Egyiptusból ki-költözött embereket oda *Moyfes* vezeté, ki ésszel, és erővel egyebeket meghalladott. — Imé Mojszesnek, nagy, régi, hire neve. — Az azt a' tartománya el-lepven, sok várost épített, 's egyet a' többi-közt, melly *most* leg-nevezeteseb', és Hierosolymának neveztetik. — (Mojszes bé sem ment Judeába; nem hogy Jerusálemet építette volna) = Meg-tanította ezen népet Mójszes az Isteni tiszteletre, áldozattevésre, és azokról, a' mik a' kö-

zönséghez tartozandók, törvényt tett., *Sa-*
„ crificia edocuit, & de eis, quæ ad rempu-
„ blicam pertinent, leges tulit & decreta. In
„ duodecim tribus populum divisit. “ Tizen
két nemre osztá a' népet. Az isteneknek
képeket nem faragott: mert azt tartá, hogy
az Isten emberi színben nem láttatik; —
és az ő parantsolattyával mindeneket ve-
zérel. Egyéb nemzetségeknek áldozat-
hoz, 's élethez tartozandó módjától kü-
lömböző áldozatokat, és rendtartásokat
állított-bé; a' többi-közt, hogy a' Papok
legyenek a' népnek fejedelmi biráji, a' tör-
vénynek őrizői. Nem rendelt a' Zsidók
számára *Királyt*; hanem a' fő hatalmat
a' leg okosab, és erköltsel leg-tündöklőb'
Papra bizta. *Hunc summum Pontificem ap-*
pellant. Ezt Fő Papnak nevezik. Fel-va-
gyon téve a' Törvény' végén: „ Ezeket
„ Mojses mondja a' Zsidóknak, engedel-
„ meskedvén az Istennek. “ *Hæc Moyses*
loquitur Judæis, obediens Deo. Sokat ha-
dakozott Mojses különbféle népek-ellen,
és nagy tartományt el-foglalván, a' Nép-
nek egyenlő részeket adott, és osztott be-
löle, de a' Papoknak nagyobbakat: hogy
többet birván, baj-nélkül örökké áldozat
tevésben foglalatoskodjanak. — Külöm-
böztek a' Zsidók egyéb népektől mind a'
házasság, mind a' temetés-eránt. — A'fok
háboru-után fokot vesztettek; a' Persák-
nak és azután a' Mátzedon-bélieknek Ura-
ságakkor. — Ezeket el-beszélvén Diodó-

rusból; Fótzius, így ír: Látszik, mi sokat hazudva hibáz Diodórus, ki ezek-után ezt veti: Ezeket a' Zsidókról Milési Hekatéus hagyá írva. Ezt a' régi Író emlegeti Flávius Jósef, Apion ellen írván, 's azt bizonyította: hogy Abdérai Hekatéus a' Zsidókról hosszas tudósítást írt. — Szint azon Diodórus az ő 34-dik Könyvében írja, sokat hazudván, úgy mond Fótzius: pag. 347. hogy a' bélpoklofság-miatt verettek ki hajdan Egyiptusból, és hogy olztán Antiokus Epifanes zaklatta őket.

Mojzesnek, a' *Juda* névnek, az Isten-től adatott Törvénynek, a' Zsidó 12. nemnek, a' Fő, és egyéb Papoknak, Zsidó rendű különös Áldozatoknak, az egy Istennek, ki mindenek vezére, faragottképek-nélkül-való tiszteletének RÉGISÉGE Hekatéusnak, és Diodórusnak írásiból kitettetik, úgy, hogy azoknak Tudósítá-fok-szerént mind ezek Cádmusnak, 's a' Görögökhöz vitt Alpha, beta, gamma és egyéb Betüknek idejével a' régiségben fel-űsenek (sőt azokat fellül-mullyák) ki-tettetik, hogy az említett törvény a' többivel együtt olly régi, hogy a' Persák, és Má-tzedonok hatalmaskodó idejek-előtt felséges hatalmu, és ditsőségű volt az az Egyiptusból a' pusztába ki vezettetett, 's Palestinába ültettetett nép.

P L I N I U S.

Nagy nevü ennek a' Vespasiánus idejeki Pliniusnak Természeti Historiája. Abban azt írja; hogy a' tudományok fénye, és a' Görögség' mesézése az istenkekről 's töb' a' féliről, Európának abban a' szurdekában kezdődött, (Epírusban, Akháíában, Lákoniában, Attikában, Thessáliában, Matzedóniában Thrátziában) mellyet a' Görögök lakták. PLINIUS Histor. Natural. L. 4. Prooem. pag. 49. *Omnis Græciæ fabulositas, sicut & literarum claritas ex hoc primum sinu* (Epiri, Thessaliæ) *effulsit.*

A' Zsidóságot jobbára úgy említti, a' mint közel az ő idejéhez Judéát lakták; annak, 's a' szomszéd Határának Zsidó nevü várost, 's helységét említti. *Hist. nat.* L. 5. c. 19. Siria, Palæstina, Judæa, Coele, Phoenicia, Damascena, Babylonia, „ Mesopotamia (inter Euphraten, & Tigrin), Armenia, Assyria, Arabia, Idumæa, Judæa, Gaza, Samaria, Ascalo, „ Azotus, Joppe, Hierichus, Emmanus, „ Hierosolyma Jordánes, Genesara, Macherus, Decapolis, Nyssa, Carmelus, „ Tyrus; Sidon artifex vitri, Thebarum, „ que Boeotiarum parens — L. 4. c. 7. „ Mons Libanus, Nazerinorum Tetrarchia, — Palmyra, Babylón, &c. — Joppet, mint régi roppant helységet úgy említti Plinius, mellyről az a' hír, úgy

mond, hogy a' vizözönnél régieb'. Libro 5. c. 13. p. 72. *Joppe Phoenicum antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem præjacente Saxo.* Joppe ki-kötő révnek a' neve meg-vagyon a' *Josue* Könyvének 19-dik részében. *Japho* név alatt. יפא. Most is *Japha* a' neve *Jerusálemet* az egész Napkeleti városok-közt leg-nevezetesebnek mondja. L. 5. c. 14. *Jerosolyma longe clarissima urbium orientis, non Judææ modo.* Emlegeti Jordánt, Paneas Kuttyát, Asphaltítest, melyet úgy-mond, jobbára Genesarának hívnak. Az Elsenusokat, Macherust, Engáddát. Belus vizeről így ír L. 5. c. 19. Belus vize Carmel tövéből ered. Azon viznek fővenye üveges. *Rivus Pagida, five Belus, vitrifertiles harenas parvo littori miscens. Ipse e palude Cendavia a radicibus Carmeli profluit.* Nem láltam fel benne egyéb' Proféták, vagy Zsidó Királyok, vagy Isten emberinek nevei emlegetését, hanem tsak *Mójsesét*. Ezt is tsak a' nagy hiréből, 's némelly pogány Irókból vette ugy tettszik: mert az ó Sz. Irás, melly Vespásián' idétt görögül-is meg-volt; úgy tettszik, isméretlen volt előtte. Egybe keveri *Mojstest* a' gonosz boszorkányokkal. *Hist. Natur. L. 30. c. 1. p. 538. Est & alia magices factio a Moïse, & Jamine, & Jotape Judæis pendens.* *Jotape* helyébe Sz. Pál Apostol 2. TÍMOTH. 3. a' Mámbrést nevezi. Nevezi Jannest is. Ezen nevek *Mójsesben* meg nintsenek. V.

EXODI 7. Joannes és Mambres nevét Sz. Pál vagy az hagyományból, vagy Isteni jelentésből vevé. (*Duhamel hic*) *Quemadmodum Jannes & Mambres restiterunt Moyse: ita & hi resistunt veritati.* A' nagy irigység, gyűlölség arra vitte Plinius mesterit, hogy egybe keverné Mójses méltóságát azokéval, kiket meg-szégyenített, 's kik magok-is meg-vallák, hogy Mójses Isteni erő által győzte-meg őket. EXODI 8. a v. 18. *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, ut educerent Sciniphes, & non potuerunt: erantque Sciniphes tam in hominibus quam in jumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic.* Mójses tsudáinak szemfényvesztő ellenségit a' Sz. Irás EXODI 7. 11. ezen szókkal 's titulufokkal illeti: חכמים = chochimim = böltsek; és מכשפים = mechasphim = boszorkányok, radix כשף P. præstigiatus est. כשפים = chesaphim = præstigia, maleficia. Leg-aláb Pliniusból, 's annak mesteriből azt tanuljuk, hogy Mójses tsudatételekkel jeleskedett; mellyeket az Epirusi istenkék' nagy mese - mese - töttöknek hirdetőji mágiára meg - vetendő babonára magyarázták: mert illy titulust áda' babonának Plinius L. 30. pag. 537. Prooem. *Magicas vanitates.* — A' mi a' Zsidókat illeti magokat, kik az ő bizonyossága-szerént is olly roppant városokkal birtak, azokról így ír Plinius *Historiæ naturalis* L. 13. c. 4. pag. 232. *Judæa gens contumelia numinum*

insignis. A' Zsidó nép igen jeles azzal, hogy a' pogány isteneket meg-veti. 'S ez annak a' népnek hajdanig terjedő, és a' Sz. Írásnak bizonyyságot adó nagy| ditsérete.

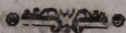
T Á T Z I T U S.

Tátzitus öszve-gyűjtván minden régi hirhordáit a' Zsidók' eredetéről, azt írja, hogy a' Zsidók' nemzetsége Sáturnusnál, és Jupiternél régieb': mert némellyeknek vélekedések-szerént Kréta szigetéből futva költöztek Libiába. A' Krétai *Ida* nevű hegyről Idéusoknak, avagy Judéusoknak neveztettek. (Itt tsak azt vetem-közbe, hogy *Judától* szakadhatott idővel mind a' Krétai, mind mesés Trója-táji *Idára*, sőt Bákhusnak Indiájára-is az Indu, Hindu, Juda, Ida nevezet. — (Indus, ideft, *de India hebraice dicitur hodu*, ideft laudatio, Hebraic. Chald. Græc. nomin. Interpretatio affixa ad calcem Bibl.) TACITUS Hist. L. 5. a n. 2. *Judæos Creta insula profugos, novissima Lybiæ insedisse memorant, qua tempestate Saturnus vi Jovis pulsus cessavit regnis.* Mások, így ír Tátzitus: *Isisnek* országlásakor, mikor igen nagyon nevedett volna az Egyiptusi népnek száma a' Zsidókat onnét *Hierosólimus* és *Judás*, Vezérek, a' Szomszéd tartományba ki-vették. *Quidam, ajunt, regnante Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolyme, ac Juda, proximas in ter-*

ras exoneratam. Az Egyiptusból-való kiköltözésnek, Judának, Judeusoknak, Hierusálemnek régi hírek, tsudálatos terjedések, Sáturnus', Isis idejével egyező hajdani nagy tselekedetek nevezetes volt a' pogányoknál:

Azt-is Tátzitus írja, hogy a' Zsidókat fokban Ethiopiai fiaknak mondják lenni; és hogy *Cepheus* Királyságakor költöztek ki: mert féltek tőlök egyebek, és gyűlöltek őket. Azomban hogy *Cepheus* az Egyiptusi üldöző *Cheops* Királlyal egyez, tetsék a' *Responforum* nevű Könyvben felütni.

Mások, ugyan azon Tátzitusnak folytatott belzéde-lzerént, a' Zsidókat Afsiriából Egyiptusba költözött népnek hirdetik (Itt mintha Israelnek 's Israel fiainak Kánán földéről, Egyiptusba-valótakarodására tekintene) Azután, úgymond Tátzitus: Egyiptusból Siria tájára mentek: városokat építettek az Hebréus földön. *Sunt, qui tradant, Affyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias Urbes, Hebræasque terras, & propiora Syriæ coluisse.* Némellyek, így ír továbbá. A' Sidókat Homérus Solimufsainak mondják lenni. *IBID. Clara alii Judæorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ Urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse.* (Tsak az, hogy mind Sálem, mind Jerusaleem Zsidó eredetű szó, és a' Bibliák végén így fejtetik: *Salem* vel *Sal-*

lem = Pax: *Jerusalem*, vel *Jerosolyma* = visio pacis, visio perfecta.) Jobbára az Irók; így beszéll továbbá Tátzitus: abban meg-egyeznek, hogy *Bokhoris*, Egyiptusi Király, mint fekélyes, istenek-előtt gyűlöletes embereket, *Hámonnak* bálvánnyától indíttatván, veré-ki őket. (*Bokor-is* = *bekor*. V. Respons. L. 3.) Kalauzok volt Mójzes a' pusztában. *Sic conquisitum, collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrymas torpentibus, Moysen unum exulum monuisse, nequam deorum, hominumve opem expectarent, utrumque deserti, sed sibi met ut DUCI COELESTI crederent, primo cujus auxilio credentes, præsentes miseras pepulissent. Assensere, atque omnium ignari, fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Mintha nyomról nyomra követni akarná Tátzitus a' Sz. Irást: mert, hogy sem ember, sem balványisten nem kedvezett nékik; 's hogy a' mennyei mindenható tette Mójsest vezérré hathatossá; azt Tátzitus tudósíttóji a' Sz. Írásban olvashaták; de a' mikor azután ír, meg mutattyák, hogy, az irigykedők módjára, csak felibe harmadába követte a' Sz. Könyvek tudósíttását. Mert a' viz szerzésekori nagy tsudát, a' szamarakra fejtí. *Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant cum grex asinorum aggressium e passu in RUPEM nemore opacam concessit. Sequutus Moyses conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen, & con-**

I 4

LES. Az a' tsufság, mellyet említett Tá-
tztitus, mintha a' szamár fejnek képét a'
frigy Ize krénybe zárták volna, emlékezet
kedvéért, abból forhatott; mert olvasták,
hogy Áron *veszszeje* טוּחַ = *mthe*, a' frigy
sze krény mellé helyezettettetett. **NUM.** 17.
v. 10. *Dixitque Dominus ad Moysen: Refer*
virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut
servetur ibi in signum REBELLIIUM filio-
rum Israel. (Éz a' vers a' Zsidóban a' 17-dik
résznek 25-dike: mert a' 17-dik rész Zsi-
dóul, ott kezdődik a' hol deákul a' 16-dik
résznek 37dikét olvassuk.) Imé az említett
versben az *mthe*: טוּחַ, *veszszö*, melly helyyet
egy betű-változtatással טַחַ, *mtse*, az az,
homlokot olvashattak.

Emlegeti osztán Tátztitus Mójses tör-
vénnyét; melly másokéval ellenkezik.
TACIT. hist. L. 5. c. 4. *Novos ritus, con-*
trariosque ceteris mortalibus indidit: emle-
geti bójtyeiket, kovásztalan kenyereket,
a' hetedik napon a' dologtól-való meg-
szünést; emlitti azt-is, hogy sokan az ide-
genek-közül-is a' Zsidók törvényre meg-
tartására szánták magokat: hogy a' sze-
mérmeket környül-metelik; ama' hozzájok
erészkedett emberekkel-együtt hogy má-
sokkal nem esznek; a' háborúban's bün-
tetésen ki-multak lelkeik örökké lejen-
dőknek tartják. (Másokét-is) Az Egyi-
ptusiak: így ír továbbá Tátztitus: az álla-
tokat tisztelik; a' Zsidók egy örökké-való
Istent imádnak. *Aegyptii pleraque animalia,*

effigiesque compositas venerantur. Judæi mente sola, unumque numen intelligunt. — Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interituum. Igitur nulla simulacra urbis suis, nedum templis sunt — Non Regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. — Emlitti Tátzitus Sodoma, és Gomorra táját a' Zsidóknak néhaifogságokat, Antiókus idejében a' Törvénynek - miatt - való Zaklatásokat, fel-szabadulásokat; de irigytollal. Jerusálemet, és a' Templomat magasztallja. — A' miket Tátzitusban olvasunk, azok igen - is bizonyítták a' Zsidó Törvénynek régiségét, szentségét. Soha se Tátzitusnak se más a' féle pogány Irónak esze ágában se volt, hogy az Istenről - való vallásra, 's törvényre, isteni tiszteletre - nézve valamit eresztettek volna magok - közé az idegen vallásból, tiszteléből; sőt hogy az idegenek - közül sokan állottak a' környül metéléssel, és börtel terhelt Zsidó törvényre. — Hogy Törvények titkos volt a' pogányok - előtt, arratsak ama' Poeta mondása - is elegendő. Tradidit arcano quæcumque volumine Moyses.

JUSTINUS.

A' pogány Jusztínus, Trógusnak Summázója, sok hazug keveréssel adja - elé a' Zsidó Történeteket. — Dámáskusnak, úgymond Jusztínus Trogusból: Dámáskusnak, Siria leg - nevezeteseb városának; Dámáskus, Azel, és Ador - után, Királlyá volt

Abrahám azután *Israel*. — Nagy régiségre mutat; de által-ugorja *Isákat*, 's a' genealogiát, a' vérszerént-való következést roszszul helyhezsetti. *Israel*t, úgymond, tiz fiainak (miért nem tizenkettőnek) szerentsés születése, nagy attyánál tündöklőbbé tette. Ez a' hozzá tartozandó népet tiz országra osztá, és tiz fiainak adá. Ismét nagy az ugrás, és a' belzéd igen fogyatékos. Minden fiára *Judának*, ki az osztál-után meg-halt, nevét szállította; *omnesque* (filios suos) *Israel*, *nomine Judæ*, *qui post divisionem decesserat*, *Judæos appellavit*. — Nem úgy: mert az osztály *Kánahánnak* földén nem esett *Jákobnak*, vagy *Isráelnek* élteben. — Azt a' Sz. Írásból vehette, a' mi következik: hogy *Jákobnak* leg-kis-sebbik fiát, *Jósefet*, az idegen kereskedőknek bátyjai el-adták, 's hogy azok *Jósefet* *Egyiptusba* vitték. — De az *Justinusban* hamiskodás, hogy *Josef* ott a' *bona* mesterségeket meg-tanulván, a' *Királynak*. Kedves embere lett: tudta mind az *Isteni*, mind *emberi törvényt*. Jövendölt valóban. — Maga magát meg-tzáfolya *Justinus*, mondván: *Josef* jövendölései nem embertől, hanem *Istentől* adatottaknak láttattak lenni-főképpen az *Egyiptusi éhség*' meg-jövendölése, és annak *Jósef tanátsa*-által el-kerülése. JUSTIN. L. 36. c. 2. p. 480. *Josephus Israelis filius* — *prodigiorum sagacissimus erat*, & *somniorum primus intelligentiam condidit*, *nihilque divi-*

ni juris, humanique ei incognitum videbatur; adeo, ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit; periissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu ejus Rex edicto servari per multos annos fruges jussisset: tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, SED A DEO RESPONSÄ dari viderentur.

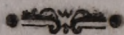
MÓJSEST Jusztinus ezen Egyiptusi tudálatos, álmfejtő, éhség-előző. Iste, nes *Jósefnék* fiává teszi, nagy idő 's következés bontással. *Áront* pedig, kit *Árvassá* változtat, *Mójses* fiává, azután *Pappá*-is de *Királyá*-is; azt-is oda tévén: hogy egyéb' *Királyok Árvás*-után következén, mind *Papi*, mind *Királyi* hivatalyt és méltóságot viseltek. **JUSTIN.** 1. cit. *Filius ejus (Josephi) Moyses fuit, quem præter paternæ SCIENTIÆ hæreditatem, etiam FORMÆ pulchritudo commendabat* Felséges szókkal ditséri *Mójses* tudományát, és szépségét. *Mójses*t, így ír továbbá: a' rühes betegekkel Egyiptusból kiverték: arra intetvén a' felelő balványtól: hogy másokra ne kennyék a' nyavalyájokat; *responso moniti, ne pestis (scabies, vitiligo) ad plures serperet.* pag. 481. Mitsoda beszéd ez? Magok kéredzetek - ki *Mójses*-nek engedvén; 's igen ellenzette *Fárao* a' ki-költözést sokáig; nem hogy sürgette volna. — Hallyuk továbbá *Iustinust*: *Dux igitur exulum factus, sacra Aegyptiorum furto sustulit: quæ repetentes armis Aegyptii,*

domum redire tempestatibus compulsi sunt. Mójses a' számkivetettek Kalauzá tétetven, az Egyiptziusok szentséges eszközt el-lopta. (olvasta, vagy hallotta, hogy Isteni parantsolatból meg-fosztá a' zaklató Egyiptust Vide *Exod.* 3. v. 22. & *ibid.* c. 11. v. 2. & c. 12. v. 35. 36.) utánnak az Egyiptusiak. — Az igaz, — Nem birtak velek, úgymond; a' szélvész haza hajtá őket. — Nem úgy; hanem a' Kergetőket a' tenger el-borittá. Sok féle képpen hémezék hámozák a' pogányok azt a' szörnyü tsudát. De valamint azt meg-engedik, hogy Mójses azon néppel különös tulajdonságu, 's az Isteni kegyelemre nézve Jósefhez hasonló ember volt, hogy Egyiptusból ki-költözött, hogy az üldözői viszsza verettek; úgy meg kell azt-is engedni nékik, akár mikép hertzehurtzállják, azokat-is a' miket a' Sz. Írásban egyvégben találunk. *Mojseis Montem Sinæ occupat.* Mojses Sina hegyét el-foglalta, *quo septem dierum jejunio, per deserta Arabiæ cum populo suo fatigatus, cum tandem venisset, Septimum diem moræ gentis, sabbathum appellatum, in omne ævum jejunio sacrauit.* A' szombatot, különös rendtartásokat 's töb' e' félit emlegetvén, noha sokat roszszúl ír a' Zsidókról, de a' Sz. Írásban lévő személlyeket, igéket, némelly Történeteket tsak ugyan említti; sokat másra fatsarván, 's el-sikkasztván.

PLUTÁRKUS.

Noe Barkáját és abból ki-'s be repülő galambját emlegeti Plutárkus, Deukalion mythológiája, avagy himezett meséje-alatt. *Plutarchus L. de Solertia animalium.* οἱ μὲν οὖν μυθολόγοι τῷ Δευκαλίῳ φασι περισερὰ ἐκ τῆς λάρνακος ἀφιεμένην, δῆλωμα γενέσθαι, κειμῶνος μὲν, εἴσω πάλιν εὐδυμένην, εὐδίας δὲ ἀποπῆσαν. A' mesézők mondják, hogy *Deukalion* bárkájából a' galamb ki-költözvén, és ismét vizsza bele repülvén, rosz' időt jelentett, jót pedig el-repülvén.

Typhon, és *Typhoeus* a' Régieknél ártalmas tsuda személly jelentő volt. Azzal földözve képzék a' vizözönt-is. 'S ugyan is תופה = tuphna = diluvium = viz-özön. Chaldéai nyelven; Arab nyelven *Tufán*-nak mondatik. Ezen az özön vizen az Egyiptusiak a' közönséges özönt-is képzélek, és ama' máfikat-is, mellybe *Fárao* sülyyedett. Erről a' *Typhon*ról azt hirdetik a' többi-közt, hogy *Abaris* nevű várral birt. *Joseph. L. 2. contra Apion.* Αβαρις — πόλις - τυφώνιος. Annak temérdek bástyákat tulajdonítottak; azt akarván azzal homályosítani, a' mi a' veres tengeri által-költözéskor esett, midőn tudniillik az Hebréusok által-költöztek (abar = által-költözni) 's a' tenger vize mind a' kétfelől fel-állott, nekik bátorságos utat engedvén. EXODI 14. 22. *Erat enim aqua quasi murus a dextra eorum & laeva.* Mójsest, 's talán az egész

népet-is érték azon a' tsudálatos Typhonon. 'S ugyan ide szolgál Plutarkus de Iside Tom. 2. pag. 363. apud Gverin Tom. 2. pag. 306. οἱ δὲ λέγοντες ἐκ τῆς μάχης ἐπὶ ὄνῃ τῷ τυφῶνι τὴν φυγὴν ἐπὶ ἡμέραις γενέσθαι, καὶ σωθέντα γεννῆσας παιδας ιεροσολυμον, καὶ ιουδαϊον. Mondván-az ütközetből szamár háton Typhon el-szaladt-az a' szaladás hét napig tartott. Azután így fel-szabadulván szülé (nemzé) Jerosoly-must, és Judéust. Kítettzik ebből a' tsábittásból a' valóság, leg-aláb', mint a' ködből a' nap. — Typhont, ölö = Seth névvel-is illetik. *Plutarch. de Iside.* ὠπῷ = scht, vel schet = jugulavit, occidit. Említti Plutárchus ugyan Isisről irván, Osirisnek bárkáját, vagy hajóját, mellyet Typhontól vett. Τὸν τυφῶνα διδόναι δῶρον αὐτῷ τὴν λάρνακα — — ἔμιβαντα τὸν Ὅσιριν. *Tzetzes Chiliad.* v. apud *Gverin.* Tom. 1. pag. 282. Ὅσιρις Διόνυσος, ὅστις ἐστὶ Νῶε. Osiris, az az Bákkhus, ki Noe. Azonkévül-is szitziliai Diodórus L. 1. n. 9. Osirist szöllő, és bor első fel-találónak, és ivónak írja lenni. Ὅσιριν — εὐρετὴν ἀμπέλους — πρῶτον οἶνον χρῆσαςθαι.

Szitzion Korintus táji régi országotska. Mind ennek, mind Egyiptusnak régi Historiáját a' fabulák vakmerő költeménye meg zavará. — Azért az *himezett* szókalatt kell keresgélni. A' Szitzioni ország' eredetét ki Abrahám, ki Mojses idejére helyhezteti. Szint úgy a' Peloponésus;

Argusi ország elejét is; mellynek első épít-
tője *Inachus*nak mondatik. De talán ez a'
szó *Inak*-us Fenitziából erede. A' Feni-
tziusok magokat *Enakim* fiainak nevezék.

Lásd Magyar Könyv-ház L. 290. *Pe-
tavius* Rationar. Temp. pag. 9. *Aegyptio-
rum & Syciniorum origines fabularum licen-
tia corruptit.*

Ó, ÉS ÚJ

EGYPAR

TZELSUS - ELLEN

EGYPAR KÖNYV.

IRA

M. J.

*Sanctæ Scripturæ non temerarios & super-
bos accusatores, sed diligentes & pios lecto-
res desiderant.* S. AUGUSTIN. contra Adi-
mantum Manichæum, Lib. 1. c. 3. p. 66.

ELSŐ KÖNYV.

AZ HAJDANI

TZELSUS - ELLEN.

ELSŐ RÉSZ

*Tzelsusnak, és a' meg - Tzáfolójának
Ismértetése.*

MEG - IRÁM az Anya Sz. Egyháznak Történetiben, Urunk 126-dik elztendejét emlegetvén, a' 3-dik k-ben, a' 95-dik levéllapon: hogy meg nem elégedvén a' Pogányok a' Keresztyénekre terjedett kinokkal. Könyvekkel-is üldözék az Anyasz. Egyházat. Ezen üldözők-közt nevezetessé tette magát, Epikurus' követője, Tzelsus. Ezen Epikurista Adorján' Tsászárságakor, és azután-is élt, és irt. A' melly könyvel a' keresztyén Hitet's vallást gyalázá, azt illy tzeđerrel, és illy titulussal kínálá. *Igaz Beszéd.*

Minthogy töb' ilyen Epikuristák víjják, ó fájdalom! a' keresztyénseget, 's annak zászlója - alól rút pártütéssel elállván, mostanság fő - képpen hartzolnak édes Annyok-ellen, méltó dolog, hogy ezen nyelves káromkodókat meg-tzáfollyuk.

Az említett üldözők, az ó, és új Epikuristák', mérges fegyverekkel hadaráznak: sok féle nyelvű nagyob' 's aprób' könyvekbe szorítván amazok' hitetéseket; az elébbiektől 's utóbbiaktól már megtett táfolásokat el-sikkasztván. Vegyük - elé tehát az új Tzelsusok - ellen azoknak Írásit, kik mind az elébbieket meg-tördelték, mind az utóbbiaknak vizsgáló-verésekre jó fegyverrel szolgálnak.

A' leg-nevezetesebb' Tzelszus Könyvének Origenes felelt-meg, kit az Anya Sz. Egyház Történetiben meg-ismértettem. Azon felelő, könyvei, mind előb' sokszor, sok helyen mind utób' Vitzsburgban görögül, a' melly nyelven irattak; és egyetemben deákul ki-adattak. Mostanság ezzel élek: „ *Origenis Adamantii contra Celsum*. — — Virceburgi 1780. “

Írá ezt az ő drága dicséretes könyvét Origenes Sándor Tsálfárságának vége táján, vagy-is inkább' FILEP Tsálfárságakor, ki Urunk 249-ben halt-meg. „ EUSEBIUS Historiæ Eccles. L. 6. c. 36. sub „ idem tempus (Philippi Imperatoris) octo „ libros composuit (Origines) adversus librum quendam Celsi Epicurei contra „ Christianos, qui (Celsi Liber) de vera „ doctrina inscribitur. Præfat. p. 9. “ Annyira betsülte BASILIUS, és NAZIANZI Gergely Origenesnek Tzelsus ellen ki-adott Írásit, hogy az ő Filokália nevű könyvet jobbára annak ki-fzedezett töredéki-

ből készittének-el. Nagyon ditsérte azon könyvek' erejét Sz. JERÓNIMUS ep. 83. al. 84. HUETZIUS L. 3. Origenianorum, Origenesnek egy munkájában sem ismér olly nagy tudományt, és olly nagy hatatóságot, mint Tzelsus ellen irt könyveiben. Már hatvan esztendeit életének meg halladá Origenes, ezeket irván. „Ge-
 „ org. BALLUS in Defens. synodi Nicæ-
 „ næ: octo in Celsum Libri omnium con-
 „ sensu: Summo Auctoris studio maxima
 „ eruditione, idque ab ipso jam sexagena-
 „ rio majori elucubrati fuere.“ Azon nyoltz hoszfas könyveknek e' következendő a' summája.

MÁSODIK RÉSZ.

*A' Tzelsus-ellen irt könyvnek Elöl járó Be-
 széde, és az első Könyvnek eleje.*

Ο' ΜΕΝ ΣΩΤΗΡ — — A' mi üdvözítettök,
 és Urunk a' JESUS Krisztus, midőn hamis
 tanubizonyyságokkal terheltetne, halgatott:
 mert bizonyos volt abban, hogy egész tu-
 lajdon élete, és a' Zsidók-közt véghez-vitt
 tselekedeti jobban meg-tzáfollják a' ha-
 mis tanu bizonyyságokat, és ellene költött
 gonofságokat; mintha magát szóval védel-
 mezné. Te pedig, ó Isten szerető Am-
 brus, nem tudom, mi okra nézve akarád,
 hogy azokat a' rágalmazásokat, mellyek-

kel Tzellsusnak ki-adott irási a' Keresztyéneket, és az Eklésiák' hitét káromolják, vissza-verjem; mintha azon rágalmazásokat nyilvánságosan meg nem táfofnák magok a' dolgok; 's mintha öszve nem tördelné azokat az a' Taníttás, melly minden írásnál hathatóssab'; úgy hogy Tzellsusnak nyelveskedésében egy parányi hitelen méltóság se maradjon. A' Jésus mindenkor hamis tanubizonságokkal terhelte; és mivel-hogy mindenkor meg vagyok az emberekben a' roszszaság, mindenkor vádoltatik. Halgat ugyan ezekre mánapig is, és szóval semmit se felel, de az ő igaz tanítványinak életekkel védelmeztetik. Az a' védelmezés, mellyet, ó Istenes Ambrus! tőlem kívánsz, erőtleneb' a' Jésus hatalmánál, melly a' nem szinte ostobáknál valóban tudva vagyok, szót fogadok mindazáltal; noha az Hivek-között nem gondolok valakit olyannak lenni, hogy írása valakit meg-tántoríttson. Ki választ-el minket Krisztus szerelmétől? p. 19. Nem tettse nékem az, a' kinek a' Krisztushoz kötelezett hite, vagy a' régen meg-holt Tzellsusnak írásival, vagy akármi beszédnek hitető erejével fel-fordúlhatna. — Mindazáltal minthogy a' Keresztyénség allyában talán Kárt tehetnek Tzellsus Irási, 's használhat a' védelmezés, ezen kárvallás' megelőzésére fel-tettem magamban, hogy megtáfolom a' tőled hozzám küldetett írást, mellynek neve, *igaz beszéd*; noha ezt a'

nevet meg nem érdemli, okosab', a' ki azt olvasván, tellyességgel meg-veti, p. 23.
 „ Sapit magis, qui illud legens, *totum*
 „ *quantum est*, *contemnit*. Quod simplex
 „ quisque fidelis per inhabitantem in se spi-
 „ ritum non immerito facit. “ (Bár az új
 Tzelsufok' Könyvök-is még vettetnének.

Origenes' első Könyve. A' Keresztyé-
 nek *Agape* nevü szövetségek, és asztali
 társalkodások tilalmasok, úgymond Tzel-
 szus. Arra azt feleli Origenes: hogy nem
 minden tilalmazó törvény igazságos. p. 25.
 — Midőn Tzelsus a' Filosofiát, avagy a'
 böltselkedő tudomány módját hányná-vet-
 né, így mutatá eléb-valónak lenni a' Ke-
 resztyén oktatást: A' Görög vetélkedő tu-
 domány' módja, mellyel az igazságot meg-
 akarja mutatni, nem hasonlítottathatik a' Ke-
 resztyenségnél szokott azon módhoz, mel-
 lyel az igazság' meg-mutatásához lát. Ez
 a' mód a' Léleknek, és erőnek ki mutatá-
 sában áll. *In ostensione Spiritus & virtutis:*
Spiritus quidem propter prophetias, quarum
omnium perspicuitas, & evidentia, quemvis
Lectorem persuadere potest, ut ea præsertim
credat, quæ ad Christum pertinent: virtutis
autem propter miracula. A' mód, mellyel a'
 Keresztyének az igazságot meg mutattyák,
 a' Lélek' ki-mutatása, a' Jövendő-mondások'
 miatt: mellyek olly nyilván-valók, hogy
 minden embert, ki azokat olvassa, el-hi-
 tethet arra nézve, hogy főképpen azokat
 hidje-el, a' mik a' Krisztushoz tartozandók.

Az említett mód továbbá az *erőnek* megmutatása, a' tsuda-tételek miatt: mellyek' végbe-vitelének foganattya és hatalma hogy a' Keresztyéneknél vagy on, azt mind más-féle fok okokból meg lehet bizonyítani, mind abból főképpen, hogy azon tsudáknak nyomdoki meg vannak még most-is azoknál, kik a' Keresztyén törvénynek parantsolatihoz szabják az ő életeket. „In „ ostensione virtutis propter miracula, „ quorum patrandorum vim ac potestatem „ penes Christianos esse, cum ex multis „ aliis, tum inde maxime efficitur, quod „ eorum adhuc supersint vestigia apud eos, „ qui ex legis Christianæ præceptis vitam „ suam moresque exigunt. “

Tzelsus: A' Keresztyének titkon tanítanak: hogy az halált el-kerüllyék. **ORIGENES**: (Titkos, és meg-győzött taníttásé melly olly fokaktól ostromoltatott, 's mindenkor nevededett még-is? de tegyük-ki erről Orígenes szavait: *) A' Keresztyén taníttásnak ellene állottak a' Római Tanáts-béli Urak; külömbféle idő-béli Tsászárok, Katonák, népek, sőt magok-is az hiveknek attyokfiai. Illy sok ellenség-közt kétség-kévül el-nyomattatott volna; ha tsak Isteni erő-által védelmez-tetvén, 's ki-szabadulván, az ellene ösz-

(*) a' titkos taníttásról egykevesé utóbbi fog szollani.

ve-esküdt egész világot meg nem győzte volna. ὅλον κοσμον.

TZELSUS. A' mit a' jóságról tanított a' Keresztyénség, nem újság: már ilyeneket tanítottak a' régi böltsekedők.

ORIGENES. Ha erkölts-vezérlésre szolgáló közönséges ítéletek meg nem volnának az embereknek lelkeikben, 's azok azokba nem volnának bé-oltva; el-kerülnék az Isteni büntetést, a' kik az Isteni igaz ítéletet magokra serkenték, Az Isten ítélete-előtt senki se mentheti magát, mivel hogy senki lintsen, a' kinek szívébe nem volna írva a' törvényhez tartozandó érzékenség. p. 27. *Ut Deo judicante nullus excusatione uti possit; cum nullus sit, qui sensum legis in corde suo scriptum non habeat.*

(Sz. Pál Apostolnak ama' mondására vigyáz itt Origenes, melly meg-vagy-on a' Romaiakhoz irt Levélnek 2-dik részében v. 15. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum &c.* TZELS.

Hogy észellen-való dolog a' bálványozás, azt tanította már az előtt *Heráklitus* a' Persákkal és (Tzittiei Zenóval-együtt) ORIG. Tudniillik ebből-is nyilván-való, hogy a' bálványozás-ellen-való ítéletet, az Isten önté az emberi szívbe.) (*)

MENOCHIUS in c. 2. Rom. a v. 14. *Cum enim Gentes. &c. Objectioni tacitæ respondet, quomodo gentiles, si non sunt auditores legis, ejus factores esse possint, aut transgresso-*

„ res. Respondet, quia, inquit, quando Gen-
 „ tes, quæ legem non habent, quæ sunt legis,
 „ naturaliter, idest natura duce, & sine do-
 „ ctrina exterioriori faciunt, tunc ipsimet
 „ sunt sibi lex, idest habent in se ipsis & in
 „ corde suo dictamen rationis naturale,
 „ judicans bona & mala opera, prosequen-
 „ da & fugienda, quod dictamen habet in-
 „ star legis etc. “)

HARMADIK RÉSZ.

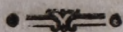
Origenes' első Könyvének folytatása.

Meg-engedé Tzelsus, hogy a' keresz-
 tyének ördögöket üznek; de mindazáltal
 így ira: Ördögi nevék emlegetésével, és
 babona szókkal viszik-végbe a' keresztyé-
 nek az ördög üzést. ORIGENES erre:
 Nem: hanem a' Jésus' nevét ki-mondván,
 és az Evangeliumokat olvasván *) pag. 29.
Pronunciando nomine Jesu recitandisque Evan-
geliis: hæc enim sæpe ex hominibus dæmones
extruserunt, idque maxime, cum ii, qui re-
citant, puro animo recitant, & integra fide.
Quin imo tanta nominis Jesu contra dæmones
vis est, & potentia, ut eos aliquando vincat

*) Tessék a' többi-közt tsak itt-is a' Mkház ezen
 VI. Szakasszába viszsza - nézni a' *Gvárán* és
 ott a' P. CAVALLERÓ név-alatt.

etiam ab improbis pronunciatum. p. 37. Evidens est, nullam a Christianis incantationis artem adhiberi; sed Jesu nomen aliaque nonnulla, quæ Scripturæ divinæ credenda esse docent. A' keresztyének ördögöket üznek, a' Jesus nevét ki-mondván, és fel-olvasván az Evangeliomokat: mert ezek az emberekből sokszor ki-üzték az ördögöket, — ezen névnek az ördögök-ellen olly nagy az hathatósága, hogy meg győzze azokat néha, ha rossz emberek-is, a' kik azt ki-mondják. Nyilvánóságos valóság az, hogy a' keresztyének semmi babonás-mesterséggel sem élnek, hanem a' Jesus nevével, és némelly más egyebbekkel, mellyeket az Istenes, avagy a' Sz. Írások elé-adnak taníttásul hitel-végett.

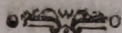
Meg-felel Origenes Tzelsusnak ama mondására, mellyet már emlegetett. A' keresztyének titkon taníttanak, úgymond Tzelsus: hogy az halált el-kerüllyék. **ORIGENES:** Minthogy pedig Tzelsus a' mi taníttásunkat alattomban-valónak mondja, abban-is meg kell ötet tzáfolni: holott az az egész világ-előtt, isméretesb, a' Böltselkedőknek tettfszéseiknél, vagy taníttásoknál. „Toti orbi magis cognita, quam „ipsamet placita philosophorum.“ Ki ne tudná, hogy Jesus született, keresztre feszítettetett? 's a' t. Hogy pedig a' keresztyén taníttásban némelly tzikkelyek mélyebbek, 's nem adatnak mindenek eleibe, az a' keresztyének-nél közös a' Böltselke-

dők' szokásával. Pithágorásnak némelly tanítványinál elegendő volt az *αυτος ε'φα. ο* mondotta.

Tzelsus magával ellenkezik; nem igazán bánik olvasóival. Tudjuk, hogy Epikúrust követi; még-is meg-engedi a' léleknek lételét: hogy tudniillik vagyon az emberben a' mi a' testnél fellyeb'-való, és atyafiságos az Istennel. Két Tzelsusnak hallottuk hírét, mind a' kettő Epikurista: az edgyik Nerónak Tsászárságakor; emez pedig Adorjánnak idejekor élt, és azután is. Azt óltsálla Tzelsus, hogy így tanítgatnak a' Keresztyének: „Ne keresgélly, ne hányd, vesd; hanem inkább' hid'-el. *Felelet.* Ha az emberi élet' szükségét melly a' keresgelést meg-hátrálja, és az emberi gyarlóságot meg-fontollyuk, hol lehet annál job', 's könnyeb' mód az emberi nemzet segítségére, mint a' mellyet Jéhus az nemzetségeknek nyújtott? Mert kérdezzük-meg az Hivek sokaságát, és azokat, kik az ő elébbenyi vétkek' motskaiból kifizttáltak, hasznossab'-e az nekik, hogy vizsgálás-nélkül hittek, 's el-hivén mind a' bünök büntetését, mind a' jóság' jutalmát, erköltsöket meg-jobbították; vagy pedig ellenben meg vetvén az együgyü hitet, ha-eléb a' jobbuláshoz nem fogtak volna, míg a' tanításnak minden tziikhelyit, 's fundamentomit ki nem keresték volna. Nyilván-való dolog, hogy, egynehány embert ki-vévén, a' többiek arra a' jobbulásra sem jutnak a' mellyet mások együgyü hit-

tel meg-nyertek, hanem ellenben az ő fellelt életekben meg-maradandanak. p. 35. *Manifestum est, perpaucis exceptis, reliquos ne id quidem affecuturos, quod alii simplici fide consecuti sunt, sed in corruptissima sua vita remansuros.* És hogy a' keresztyén vallás Istentől eredett taníttás, ugyan ez a' többi-között a' fontos bizonyosság, annak nagy hasznára nézve: mert tudniillik az együgyű hit-után igen sokan meg-jobbúlnak. p. 37. *Quocirca inter argumenta, quibus constat tam salubrem hominibus doctrinam Deo auctore ad eos pervenisse, hoc, si quod aliud locum habere debet.* Az ájtatos ember, azt a' testi orvost se gondolná Isteni gondviselés-nélkül, a' városokba és Nemzetek-közé bé-szállottnak lenni, a' ki sokakat meg-gyógyíttana: mert Isteni gondviselés-nélkül semmi jóhoz se férnek az emberek: mennyivel inkább' tehát ezt kell mondani arról, a' ki sokaknak lelkeiket meg-teríti; ki arra tanítt, hogy egyedül az egy Istentől függünk; hogy minden tselekedetinket annak tetttségéhez alkalmaztassuk, és hogy kerülyünk minden szót, tselekedetet, és gondolatot, melly ő néki nem tettstzenék. Azt a' vizsgálás-nélkül-való hitet tehát, mellynek ellene tsatáznak, tapasztalván, mi nagy haszna légyen sokakban, meg vallyuk, hogy javasollyuk azoknak, kik minden dolgaikat el nem hagyhattyák, hogy tellyességgel vallásunk kitanulásába merülyyenek. Mert ugyan-is a'

böltsselkedésnek mellyik nemét válaſztyák vizsgálva, a' kik nevezet-ſzerént a' Plátónikusokhoz, Stoikusok, Peripátetikusok, vagy Epikúrus iskolájába ſzegődnek? úgy-hogy mindeniknek egymás-ellen-való ellenvetéseit előre meg-ſontolnák? Mindent tudok, úgymond Tzelsus, a' mi a' kereſztyéenséghez tartozandó. A' mire én azt felelem: hogy igen fel-fuvalkodott emberhez illendő ez ilyen mondás. Ha el-olvaszt volna a' Próféták', Evángelisták', Apostolok' Irásit, és azok' értelmébe mélyen ereſzkedett volna, ezt nem mondaná olly nagy bátorsággal. Azt mi se mernénk magunkról hirdetni; noha ahoz nagy tanulással, és fáradsággal láttunk.

TZELS. A' bolondságot ditserik a' kereſztyének. **ORIGENES.** Nem akár-miféle balgatagságot ditsérnek; hanem azt, melly a' pogányok-előtt balgatagságnak mondatik; magában pedig Isteni böltſesség. Illyen a' predikállás balgatagsága, melly-által az embereket az Isteni Böltſesség üdvözitti.

TZELSUS mindenféle böltſ nemzete-
ket elé-ſzámlálván, a' Számból a' Zsidókat ki-hagyá; mintha nem a' böltſeb' nemzetekhez volnának tartozandók. **ORIGENES** arra, a' többi-között így felel: Hitelre méltók-e az Egyiptusiak, midőn az ő Historiás Könyveikben a' Zsidókat boſzusággal illetik; a' Zsidók pedig hazudnak-e, midőn azt írják, hogy az Egyiptu-

siaktól sokat szenvedtek igazságtalanúl, 's hogy azok azért az Istentől meg-büntettek. Ó! mennyivel igazab' Tzelsusnál *Numénius* Filósofus, kit igen tanúlt, okos embernek mutatnak sok hagyott irási, ki azokhoz a' Nemzetekhez, kik test-nélkül valónak hirdetik lenni az Istent, számlállyá a' Zsidókat-is. (L. 1. de *Bono*) *Pithágorás* az ő tudománnyát a' Zsidóktól vezette Görög Országba; a' mint *Hermippusnak* a' Törvény-tevőkről irt első könyvéből bizonyítták. *Jósef* a' Zsidók' régiségét sok régi hiteles bizonyságokkal helyessen támasztja. Az ifjabbik *Tátziánusnak* könyve, mellyet a' pogányok-ellen irt, minden ember kezében forog, abban nagy tudománnyal elé-számlállyá azokat a' Történet-irokat, kik Mójstesnek, és a' Zsidóknak régiségeket bizonyítták. Valóságos igaz tehát, hogy Tzelsus nem az igazság-nak szerelmétől indíttatván, hanem gyűlölségtől viseltetvén, irkált.

Linust, *Museust*, és egyéb Poétákat Tzelsus a' régi Böltsek-közt említti, nem MÓJSEST; oktalanúl gyomroskodván tudniillik: holott *Linusnak* az emberek jobbitására irt, (ha irt;) könyvei sohal se láttatnak; Mójstes törvényt pedig magával hordozza széles e' világra terjedett nagy nép. p. 49. Vesd-egybe Tselse, Línus, Muséus, és egyebek Írásit Mójstesével. Amazok tsak az hímezett szóka alá rejtett tanítással szolgálhatnak, (ha az övék a' neve-

ket viselő Irások) Ellenben Mojses, mint a' féle derék Orator, valami jóra-való beszédi-himezést ki-gondolván, egy szót sem ejt, mellynek kettős értelme ne lehessen; az ő öt könyveiben szinte ezen regulát tartá-meg; és így sem a' Zsidóknak, kik az ő Törvényre-által vezéreltettek, nem adott alkalmatosságot a' vétékre, sem az elmés-seb' olvasókat nem hagyta olyanok-nél-kül, mellyeket mélyeb' értelem szerént értene. — Továbbá a' te Böltseidnek könyvei ki-vezstek, úgy tetszik. — Mójses Könyvei pedig még az idegenekkel-is el-hitették, hogy mindenek Teremtője a' felséges Isten. Mert illet, hogy az egész világnak alkotója, a', ki az egész világnak törvényt szabott, olly erőt adjon az ő beszédinek, melly minden embert maga-alá hajthasson. p. 53. Abrahám, Isák, Jákob nevét emlegetik az ő némelly tselekedetekben az Egyiptusiak, midőn valami tsodálatos dolgot akarnak végbe vinni; noha azon szók valóban Zsidó szók. p. 59. A' világ minden részeinek egybe-tartozandósága, 's egységes volta, annak az ő egy Teremtőjére mutat valóban. p. 63.

NÉGYEDIK RÉSZ.

Az első Könyvnek bé-fejezése.

A' Kereszttyének készszebbek a' halál-
ra, mint sem hogy az Istent, Jupiternek,
Sáturnus és Rhea fiának, nevezzék. A' mi
Urunknak a' Jesus Kristusnak felséges ere-
jét abból mutattya-meg továbbá Origenes,
hogy számtalan embereket vezetett az ő
tanításával a' gonosz életből a' tekéletes
jóságra, és arra, hogy a' szabad gyönyör-
rüségektől-is meg-tartóztassák magokat. p.
69. Továbbá meg-győzte azt a' sok féle
hatalmas ellenséget, melly tanítása-ellen
támadott minden-felől. p. 75. Jesus böl-
tsességgel, tsuda tétettel, tanítással tette
a' jóra-való változást; nem úgy mint ti-
ránnus, vagy lator; hatalommal, erőszak-
kal, vagy mint gazdag, ajándék-olztással,
és csak jóra tanította halgatóit; nem úgy
mint azok, kiknek senki sem állott elle-
nek; hanem sok ellenzések-között. Senki
el nem hitetheti magával, hogy az Apo-
stolok olly sok veszedelembe keverték vol-
na magokat, ha el nem hitette volna
velek a' Krisztus mind a' Sz. életet, mind
a' szentséges Hitet. p. 83. Szüztől-való szü-
letése Urunknak Isaiásból meg-mutattatik.
Az a' születés jelül jövendőltetett: mi derék
jel, ha az Anya nem szüz?

Krisztusnak Sz. Annyáról, Egyiptusi
lakásáról, sok tsunya költeményt árul

Tzelsus nála beszélgető bizonyos Zsidónak képében. Mindent viszsza-~~ver~~ helyesen Orígenes. Urunk Egyiptusi babonával nem kereskedett. p. 93. Én, úgymond Orígenes, nem értem, hogy ~~hogy~~ taníthatta volna a' babonáskodó az ő halgatóit arra, hogy minden tselekedetekben gondollyákmeg az Istennek mindenre ki-terjedő ítéletit.

Azt mondani, hogy Krisztus tanítványi, kik minden tudomány-nélkül szükölködvén, 's ama' böltselkedő hitetű mesterséggel nem bírván, tsuda-tételek-nélkül vitték-végbe a' világon azt a' nagy újjítást, helytelen-ség. Ha pedig tsudákat tettek, hihető-e, hogy babonáskodók lévén, olly sok veszedelmek-közt hintegetnék azt a' taníttást, melly a' babonáskodást tiltya? p. 105. Tsuda-tételek-nélkül az embereket arra nem birhatták volna, hogy el-hagyván hazabéfi vallássokat az új taníttást bé-fogadják életek veszedelmével-is. A' Szent Lélek munkájinak meg vannak a' jelei most is a' keresztyénségben: mert ördögöket üznek, nyavalyákat gyógyítanak, és az Ige-akarattya-szerént a' jövendőket előre láttyák. *Nam dæmonia eiiciunt, morbos curant, & volente verbo futura prævident.* Nevesse bár Tzelsus; mindazáltal az igaz, hogy a' keresztyén vallásra sokan, mint egy akarattyok-ellen, állottak; bizonyos Lélek-által úgy meg-változtatván, hogy az elébbi ellene-forralt gyűlölséget le-ten-

nek, és érette az halálra készszenek lennének. p. 107.

Bizonyságom az Isten, hogy a' JESUS tanítását nem költeményekkel, hanem nyilván-való bizonyságokkal akarom meg-erősíteni. Jósef (Zsidó Iró) mind keresz-telő Sz. Jánost, mind Jakab Apostolt em-líti. p. 107. p. 113. Nem szeretett Krisztus magáról beszélni: mert azt akará, hogy inkább' tselekedetiből ismértessék Krisztus-nak, mintsem mondásiból. — *Christum se-esse, malebat operibus, quam dictis comprobare.*

Békét hágy annak Tzelsus, hogy Mójses Urunkat meg-jövendölte a' Mójses-előtt, és annak-utánna élő Prófétákkal egyetem-ben: p. 115. mert, úgy tettzik, meg nem táfolhatta azt a' bizonyságot, melly on-nét vétetik, hogy sem a' Zsidók, sem egy Eretnekség sem tagadá azt, hogy KRISZ-TUS a' Profetáktól meg-jövendöltetett. *Opinor, non potuit refellere argumentum in-de ductum, quod neque Judæi, neque ulla us-quam hæresis Christum prædictum esse negave-rint.* Elé-számlállya itt Orígenes a' régi jö-vendöléseket. — Miért nem engedtek te-hát ezeknek olyan sokan a' Zsidók? Az tudniillik a' veszekedés, szerelmének és a' meg rögzött vélekedésnek ereje; ha még annál rutab'-is, a' mit követ. Az Egyiptzius készszeb' a' halálra, hogy sem meg egye azt az állatot, mellyet istennek tart. Ismét a' régi jövedölésekről szóll Orígenes: Bethlehemről, a' hol született

Krisztus, arról az időről, melyre a' Zsidó uralkodás meg-volt határozva a' jövődölés-szerént.

Az a' vallás, melly nem Istentől-való, idővel ki-fogy; mint példának okaért, Simon Mágusé: *Nunc vero non arbitror in toto orbe reperiri posse triginta Simonianos.* p. 131. Miért üldözte volna a' kisded Krisztust Heródes? ugymond Tzelsus? *Felelet:* Mert vak a' gonosság. p. 137. *Cæca enim res est malitia.*

A' szemfényvesztők tselekedetihez gonoszúl méregeti Tzelsus a' mi Urunk tsudáit: mert egy az, ugymond Origenes p. 157. hogy senki se jobbítta-meg a' szemfényvesztők-közül az ő tselekédetivel az embereket, és a' szemfényvesztők-közül rossz életűek. Az Ur Jésus az ő tsudájival meg-jobbította halgatójit; arra tartott szenteséges példájival-is. Az első könyv végén azt veti Tzelsusnak szemére, hogy káromkodó nyelvességgel lát a' dologhoz. Es ezt szemére veti a' 6.dik könyvben-is, a' mint majd ki-tettetik.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Origenesnek Tzelsus-ellen 2dik könyve.

Krisztus kinszenvedése-után már a' Zsidóknál sem tsudatétel, sem Próféta nincsen. A' keresztyéneknél nagyobbak a' tsu-

dák, mint a' néhai Zsidóknál. p. 179. „Ma-
„ jora quam apud Judæos fuere, miracu-
„ la fiunt.“ *Et si hac in re quid ponderis ha-*
bet nostrum testimonium, nos ipsi vidimus.
Hogy az ő anya városokból a' Zsidók ki-
hajtottak, abból a' városból. Mellybe az
othon-való Isteni szolgálat bé-határoztatott,
azt szenvedik tudniillik mind egyéb sok
gonosságokért, mind a' Jé-sus-ellen el-kö-
vetett istentelenségekért főképpen.

Ezen második könyvben p. 183. Krisz-
tus Istenségét, kettős természetét, egy sze-
mélyét védelmezi, és fejtí Orígenes. p.
187. Hogy az Apostolok igazán irtak Krisz-
tus-felől: az igaz szívű embereknek abból
nyilvánáságosan ki-tettszik; mert olly so-
kat, és olly szörnyűeket szenvedtek azért,
kit Isten Fiának hittek lenni. p. 189.

Hathatós volt Krisztus' taníttása még
a' tolvaj, áruló Judásban-is: mert az ki
nem vethetvén elméjéből, magát fel-akasz-
tá. Judásról a' Zsoltárnak jövendő mondá-
sát emlegeti. „Episcopatum ejus . . .“
Hogy a' régi Filosófusokat némelly tanít-
ványi el-hagyták, azért azokat nem ól-
tsálljátok; miért tehát az el-hagyott Krisz-
tust?

Ki ne tsudálkozzék azon, hogy az ő
tanítványi az ő vallásáért, a' Királyok,
és fő Tisztek elejbe fognak vitetni: hogy
a' ki őtet meg-vallja az emberek-előtt, ő-
is meg-vallja azt az ő atya-előtt? hogy
az Evangelium az egész világon ki fog hir-

dettetni: hogy Jerusálemet az ellenség bé-
környékezi és a' földhöz veri. Mind véghez-
ment. Egyéb' vallásokért nem vitettek a'
vallók a' Királyok ejeibe: mert oda az
Epikuristákat kellett vala leg-főképpen ra-
gadni, kik a' Gondviselésnek ellenségi;
a' Peripátetikusokat, kik az imádságot, és
az Istennek le-ölt áldozatokat haszontala-
noknak mondák. *Flegon* az ő Krónikájának
13-dik, vagy 14-dik könyvében meg-val-
lyá, hogy Jésusnak jövendőlési bé-tellye-
sedtek; noha el-véttvén nevét, helyette
Pétert nevezi. p. 199.

Orígenes, Jesusnak Isteni és emberi
természetét ismét vallya. p. 203. Az elő-
re látás nem kényszeríti a' lelket. p. 207.
„Celsus utitur, ait Orig. captione, quam
„dialectici vocant inertem, & ignavam
„rationem, omnesque captionem esse ju-
„dicant. . . — “ *Nec enim dicimus eum,*
qui prædixit, causam ideo esse, cur res futu-
ra sit, quia prædixit eam esse futuram; sed
cum res futura sit, etiamsi prædicta non esset,
illam sui prædicendæ locum præbuisse illi, qui
prænoſcit.

Böltesség könyvét Orígenes a' Sz.
Íráshoz számlállyá. p. 57. L. 5. — Noha
Tzelsus sok helyen egy bakot nyúz, ismét
felelni méltóztatik; noha már azon ellen-
vetésre meg-adatott másutt a' felelet. Azt
is méltán Tzelsus szemére veti Orígenes,
hogy az Evangéliomot sokszor úgy rázza
ellenünk, hogy ki-szedegei a' miket el

hísz; el-hadgya, a' miket szintén úgy el kell vala hinni. L. 2. p. 275. *Evangelii partes quasdam admittit, quasdam rejicit pro arbitrio Celsus, ex calumniandi libidine.* p. 299. Ugy bántak a' Zsidók Krisztus tsudáival, mint Mójsesével, bornyut imádván.

HATODIK RÉSZ.

Origenesnek Tzelsus - ellen 3-dik, és négyedik könyve.

Nem igaz, a' mit Tzelsus mond, hogy a' Keresztyének böltseket nem akarnak magokhoz bé-venni. Sőt jöjjenek, intyük. *Imo accedat eruditus, sapiens, prudens, cum voluerit.* — A' gonoszokat a' keresztyének ki-rekesztik az ő gyűlésekből; főképpen a' paráznákat. Ha meg-jobbúlnak, vizsgálta-eresztetnek; noha későbbben; mint sem azok, kik először vetetnek bé; 's Egyházi tisztségre nem eresztetnek. *Et quia post professam religionem lapsi sunt, ab omni posthac dignitate, & præfectura in Ecclesia Dei arcantur.* — Az asziszonyokat el-távoztattyuk a' tisztátalanságtól, az Urokkal-való gyűlölködéstől, a' teátramok, tántzok balgagságától, a' babonáskodástól, a' fajtalanságra pezsdülő gyermekeket meg-zabolázzuk; meg-mulatván nem csak a' fajtalanság betstelenségét, hanem a' jövőendő nagy büntetést-is p. 417. Többen tértek hoz.

zánk a' keresztyénségre azok - közül, kik nem szinte felötte rendetlenül éltek, mintsem a' nagy gonosz-tévők-közül.

A' Görögök, úgymond a' 4-dik könyvben Origenes: ismérték az Angyalokat; de más név-alatt. p. 485. *Egregiæ illæ & felices naturæ, quas vos bonos genios, nos Dei Angelos appellare solemus.* — Tzelsusnak a' Sz. Irás Igéji-ellen-való törekedésit (antilogias apparentes) rendre meg-fojtya ezen könyv. (Azokról a' többi-közt *Tirinus* egész nyalábat készített. A' ki azokon meg-akad, TANULLYON, tanúllyon.)

Vádolá Tzelsus a' keresztyéneket azért, mert azt hirdeték, hogy az Isten mindent az emberért teremtet; 's azt akará megmutatni, hogy az oktan állatokért teremté azokat; nem aláb'-való képpen. **ORIGENES:** Ezen vádolással Tzelsus a' Stoikusoknak-is ellenek mond. Azomban, a' vásár-bírók az ő Tiszteket az emberekért viszik-véghez; mindazonáltal azon szorgalomnak hasznát veszik az ebek-is: szintűgy az Isteni gondviselés az éfszel bíró állatokra leg-főb gondal (vagy intézettel) vigyáz; mindazon-által a' párás állatok-is hasznát veszik, 's a' t. p. 585. *Tzels.* Könyű az oktan állatok élelme, úgymond; az emberek dologgal keresik életek' táplálását. **ORIG.** — kész az oktan állatok' eledele; ruhája; mert a' mesterségekre nem alkalmasok. A' mi emberi szorgalmunk nekünk nagyob' segítségünkre vagyon;

mintsem az oktalan állatoknak fegyverek, 's erejek : mert azokat hatalmunk-alá hajtyuk észszel, szorgalommal; noha nálunknál némellyek sokkal nagyobbak. Mint-hogy pedig a' GONDVISELÉS teremté a' világot, és az Isten mindeneknek vezérlő Urok, szükség-képpen, az első Embereket némelly nemessebb természetű vigyázók őrizték; 's igen szoros volt velek az Isteni természetnek társalkodása. Ezt a' Tételt, úgymint Pogányinak, Tzelsusnak, HESIODUSBÓL mutattya-meg. Ki úgy-mond, így ír: *Nam tunc communes erant epulæ, communes sedes immortalium deorum, & mortalium hominum.* Azután Mojses' könyvéből kér bizonyyságot. — Helytelen, a' mit Tzelsus ír: hogy eleinten inkább' a' vadak ették-még az embereket, mintsem ellenben : mert nem az embert vetette Isten a' vadak alá; hanem az embert áldá-meg olly észszel, hogy mestersége-után a' vadakat meg-holdíthassa. — —

HETEDIK RÉSZ.

Origenesnek Tzelsus-ellen 5-dik k-ből.

ORIG. O! vajha az Írásba foglalt Beszédemmel-együtt bé-vehetném magamat mindazoknak lelkeikbe; kik Tzelsus írásába akadnak, hogy az istenes fegyverrel fel nem fegyverkezett, meg nem erősö-

dött, 's így meg sebesítettett szivekből a' nyilat ki-ránthatnám, 's alkalmas orvos-sággal segíthetném egészségtelen hitű olvasóit. Valóban semmit se tennék ennél örö-mesteb'. Holott pedig az egy Istennek a' munkája az, hogy láthatatlan képpen az ő Lelke a' Krisztus lelkével meg-szállja azokat, kiket arra a' látagatásra valóknak ítél, nekünk, kik befzéddel, és irással igyekezzük az embereket a' hitre vezetni, *qui cum sermone, tum scriptis homines ad fidem conamur adducere*, az az egy a' fel-tett szándékunk, hogy mindent tegyünk a' vég-re, hogy meg-szégyenülhetetlen, munká-soknak hivattassunk; helyessen bánván az igazság' igéjével.

Ezen foházkodása-után, *Tom. 2. L. 5.* először Tzelsusnak azt a' mondását veri-vísfza, mellyel azt állíttá, hogy az Isten soha az embereknek meg nem jelent. Ez, úgymond Origenés: nem igaz. Mert

Ez a' vallás, hogy az Isten, *Jöven-dölve, Orvosolva*, meg-jelent az emberek-nek, sok régi Emberek-közt meg-rögzött vallás; 's azt Tzelsus másutt maga-is meg-vallá. De ő tudniillik magát-is pofozza. És így ha igazat tart. Sem Apollo *Pithius*. Sem Eskulápius meg nem jelent; vagy nem istenek tehát ezek, hanem ellenben ördö-gök. — — Valóban nem-is lehet ezeket isteneknek tartani, kik az egy Istent ille-tő tisztelettől az embereket el-állítták. Az Ur Jésust kell Istennek vallani, kinek

ím mi nagyok, mi szentségesek a' munkái. —

Az Angyalok az emberek' imádságit az Istenhez nyújtják. p. 9. A' dæmon szó (δαίμων) csak az ördögöket illeti. p. 11. Tudatlan gorombasággal fogta Tzelsus azt a' Zsidókra, hogy az Eget, és az Angyalokat imádják. Ez nem igaz. —

Nem meg-vetendő az emberi test; ha ki-ment-is a' Lélek belőle: mert azt a' Lélek lakta; főképpen ha szerette a' jóságot, és erköltsöt (betsületre méltó) azért azt az igasság-szeretöb' törvény betsülettel temeteti. p. 47. *Non autem (vile) humanum cadaver, quod anima incoluit, & præsertim si fuit studiosa virtutis. Hoc enim æquiores leges donari sepultura volunt, idque honorifico ritu, qui tum adhiberi solet.* p. 95. — A' Pithágorikusok, a' lelkek bújdosása-felől költött mesére vigyázván, nem esznek elevenyt; mi pedig ha mikor attól magunkat megtartóztattyuk, azt azért tselekekszük, hogy a' testet sanyargassuk. p. 95. — Enochnak könyveit, mellyekből vette Tzelsus, úgy tettszik az ellenvetést, az A. Sz. Egyház nem veszi-bé szinte mint Istenes könyveket, (mint Szent Írást) — senki sem olly ostoba, hogy az Angyaloknak emberihez hasonló könyhullatást tulajdoníttson. p. 105. — Nem a' keresztyénség vétke az, hogy abból olztán eretnekek támadtak. Valamint sem a' Böltselkedők, sem az orvosok szemére nem veti senki, hogy a' böltses-

ség, és az orvos mesterség olly sok vélekedésekre, 's magányos vallásokra szakadt. p. 113.

NYOLTZADIK RÉSZ.

Tzelsus-ellen a' 6-dik, 7-dik, 8-dik könyvből.

Tzelsus a' miket némelly eretnekek könyveiben olvasott, azokat az igaz keresztényének terhelésére fordította. De origenestől szégyenben hagyatik. p. 183. — Plátónak némelly szép mondásit ditséri Origenes. p. o. hogy meg nem foghatni a' leg-főb' jót; de a' Sz. Írás azt bizonyította, hogy a' jó mondások sem fognak a' szíven, ha a' mondónak, az hathatós mondásra, Istentől *hathatósság* nem adatik, *virtus*, *δυναμις*. p. 125. Adatott a' Görög tudományban nem forgott Apostoloknak, kik olly sok nemzetségeket vontak az igasságra. — (A' pogányok sok jót mondván, rosszat tettek;) Diánnát, Eskulápiust tisztelték, az igasságot az igasságtalanságban tartóztatták.

Mójses, és a' Próféták nem tsak Plátónál, Homérusnál; de még a' Görög betüknél-is régiebbek; 's még is imé mi sok nálak az Istenhez illendő, és felséges ismerettel tellyes mondás. Ezek valóban Plátótól nem tanultak, ki az ő idejekben nem-is született. Az Apostolok pedig halá-

szok lévén, Plátót, valóban, nem olvasák. Krisztus, a' mint az Evangelium igazán mondja, a' Zsidó, Görög, és egyéb olvasáft nem tanulá.

Voltak Orígenes' idejében az Anyasz. Egyházban nagy tudományu emberek-is. (Venerunt ad Ecclesiam) *ea, quam carnis vocamus Sapientia præsignes.* — PLÁTO a' Zsidóktól tanulá, a' miket Fedrus nevü beszédében mondott, 's a' Prófétáktól-is szedegetett. — Sokszor hazugságokban, és merő nyelveskedő rágalmazásban kapott bizonyossan Tzellsus. p. 191. *Celsus, — mendacii jam sæpius, absurdarumque calumniarum convictus est.* Apollóniusi babonáskodó Filosofusnak bizonyíttya Orígenes. p. 195. MENAGENES non Christianus, sed Philosophus, *scripsit res Apollonii Tyanæi, magi simul & Philosophi memorabilis.* — Ismét szemére veti Tzellsusnak Orígenes a' nyelveskedő rágalmazásokat. L. 6. p. 261. *Cum decuisset serio disputare (Celsus) omisis rebus nugatur, & scurram agit, quasi comædias, aut satyras scriberet. — Quoniam vero irridet, ludit, scurratur, dicemus illum gravium rationum penuria, quas revera nec habuit, nec cognovit, in tantam nugacitatem incidisse.*

— A' Zsidókhoz jött Krisztus, a' kiknél meg-jövendöltetett. p. 271.

L. 7. Tzellsus Pithiás' jövendölését repesgeté. ORÍGENES Arisztótelesnek, és a' Peripátetikusoknak sok féle ígéjéből

meg-mutattya, hogy Pithiás jövendő mondási meg-vetendők. p. 277. Azon-kivül-is Pithias a' jövendőelő erőt, valahányszor jövendőlt, azon tisztátalan részein vette, mellyet nézni, nevezni, illetni, gonolság. p. 279. Fel-is dühödött, valahányszor jövendőlt. Ez valóban nem a' sz. Lélek munkája. *Id certe Spiritus divini non est opus.* Az ördög az, ki az elmére illy dühös setétséget vezet; az ördög, kit az együgyű Keresztyén-is ki-ver a' testiekből: *dæmones, quos ex obfessis profligant e Christianis multi, — solis precibus, simplicibusque adjurationibus, quales vel simplicior homo possit adhibere — quique nec in probandis fidei rebus versatus sit.* p. 281. Apollo, a' jövendölésre, ha Isten lett volna, vagy böltset, vagy szüzet választott volna, 's jövendölésével az emberek jobbulására tartott volna. A' Zsidó Próféták szentek voltak. — p. 289. *Signa autem Spiritus Sancti extiterunt sub initium prædicationis JESU, plura post ejus assumptionem, postea pauciora.* (— Azon rá-gódik Tzellsus, hogyan holt-meg az Isten? hitték tehát a' meg-holt JESUST Istennek lenni a' Keresztyének.) — Emlegeti Origenes a' Keresztyének' tiszta életeket, a' Papok nőtelenységét. p. 361. *Simul atque JESU disciplinam amplexi se Deo commiserunt, tantum ab obscænitæ & impudicitia, & omni venerearum voluptatum dedecore absunt, ut more perfectorum Sacerdotum, qui ab omni coitu abstinent, multi eorum se omni ex*

parte puros præscent, nedum cum feminis rem habeant. τροπον των τελειων ισπεων. — Az Istennek igaz tisztelőji, a' Teremtőhöz tartyák szüntelen szemeiket, minden imádságaikat néki mutattyák-bé minden tselekedeteket, annak reánk néző szemére vigyázván viszik végbe, ki által-láttya gondolatinkat is. — p. 367. Az rettenetes Tzellsusban, hogy Herkulesnek, Eskulápiusnak, Orfeusnak tiszteléséhez igazíttya a' Keresztyéneket: hogy főképpen Orfeust tisztel-lyék, ki Homerusnál több tsunyaságokat irt az istenekről 's méltó, hogy a' józan közönségekből ki-tsapalsék.

A' 8-dik K-ből, p. 415. Ha Tzellsus által-értette volna az Ur Jénusnak eme' mon-dását; Én és az Atya egy vagyunk, nem gondolta volna azt, hogy a' Felséges Istenen kívűl más Istent imádunk. *Si Celso perspectum fuisset istud, Ego & Pater unum sumus, — non sibi eum inducturum fuisse in animum, alium a nobis, quam summum Deum coli.* — — A' ki az Ige Testét eszi, mindenkor Husvétot, avagy által-költözést üll. Ε'σθιονια της σαρκος τε λογα. — Ez a' szó: a' J E S U S nevében, sokakat meg-szabadított az ördögöktől, és a' nyavalyáktól.

KILENTZEDIK RÉSZ.

Némelly régi egyéb' Egyházi Írókból szedegett Részek a' Keresztyénség védelmére. Origeneshez szolgáló Toldalék gyanánt.

Sz. KVÁDRÁTUS, az Apostolok tanítvánnya, Athénai Püspök, Urunk 126-dik esztendeje táján, írással védelmezvén a' Keresztyénséget, így ír a' többi között. „A' kiket a' Jésus, a' mi Urunk, fel-támasztott, nem tsak egélségefeknek láttattak lenni, nem tsak fel-támadtak halottaiból; hanem ugyan ugy-is meg-maradának; és nem tsak az-alatt, míg az Üdvözítő e' földön élt, hanem fokáig az-után-is, Menybe-menetele-után. Azokközül egynehányan éltek még az én időmben-is. *Adeo, ut nonnulli eorum (quos Christus resuscitavit) ad nostra usque tempora pervenerint.* εις τὴς ἡμετέρας χρόνας. EUSEB. L. 4. Hist. c. 3. p. 123. Valesian. ed. S. HIERON. in Script. in *Quadrato*. p. 104. (*)

(*) *Martyr Rom.* 26. Maii. Athenis natali beati Quadrati Apostolorum discipuli, qui in persecutione Hadriani Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide & industria sua congregans, librum pro Christianæ religionis defensione valde utilem, & Apostolica doctrina dignum, eidem porrexit.

Sz. JUSTINUS, Urunk 150-dik esztendeje táján, az ő Romai lakálakor, védelmező Írást mutatott-bé a' Keresztyén-ség számára, Antonínus Pius nevű Tsászárnak. Abban így szól: Azt hozza magával az igazság, hogy a' kik valóban kegyesek, és böltsefség-szeretők, az egy igazságot betsüllyék, és kedvellyék; az ő Elejek vélekedésétől pedig állyanak-el ha gonoszok. Ti, Felséges Fejedelmek, kik kegyeseknek, és böltsefség-szeretőknek, e' felett igazság-örizőjinek, és tudomány kedvellőjinek hivattatok, ha ilyenek vagytok-e? majd el-válik. Mert előtökbe nem azért járulánk, hogy ezzel az Írással néktek hízeltednének; hanem, hogy arra kérnénk benneteket, hogy az ítéletet szemfüles vigyázásra vegyétek.

Könyörgünk: keressetek azokra az istentelenségekre, mellyekkel a' Keresztyének gyaláztatnak, és, ha reájok bizonyodnak, úgy büntessétek-meg őket, a' mint egyebeket illik meg-büntetni. Ellenben, ha semmi sem találtatik-fel olyan, a' miért szenvednek kellenék, nem az okosság parantsollya azt, hogy a' rosz' hir-miatt az ártatlan emberekkel igazságtalanul bánnyatok, APOLOGIA 1. p. 45. — Ha azok-közül, a' kik bé-vádoltatnak, valaki magát hitünk tagadójának vallya; bátor tsak egy szavával tagadja-is el az ő Keresztyén-ségét, azt el-botsáttjátok olly mentegetéssel, hogy semmi vétkére se le-

het mutatni; amazt pedig, a' ki magát Keresztyénnek vallyá, tsak a' vallásért-is büntetés-alá fogjátok. — Rajtunk áll vallásunk' meg-tagadása; de mi élni sem akarunk az hazugsággal-való Kereskedés-által: mert minthogy az örökké-való tiszta életet óhajtyuk, abba az hajlékba igyekezünk jutni, melly meg vagyon az Iltentől (vagy az Istenél) úgymint mindenek Attyánál, és Alkotojánál ígérve. Sietünk-is előtökbe Hitünk vallására: minthogy elhitettük magunkal, és hiszszük: hogy ezeket a' jókat azok szerezhetik-meg magoknak, a' kik az ő tselekedetekkel megbizonyíttják az Istennek, hogy utánna jártak, és meg-szerették azt a' lakást, a' hol semmi roszszaság sem álhat ellenek. — Ti, midőn azt halljátok, hogy Országat várunk, gyanakodva roszszul magyarázzátok azt a' világi Országlásra; holott mi azon tsak azt értyük, melly az Iltennél vagyon. Ez abból-is ki-tettség, mert a' kérdésután magunkat Keresztyéneknek vallyuk; noha tudjuk, hogy az illyen Valló' (Confessor') számára büntetés vagyon rendelve. - - Néktek pedig minden egyéb' embereknél, job' segítő társaitok vagyunk, a' békeiség számára: mert azt taníttjuk, hogy Isten-előtt el titkolhattya magát a' gonosz-tévő, a' fősvény, a' lefelkedő; vagy ellenben az erköltsel tellyes ember. Azt taníttjuk, hogy ki-ki az örök bünte-

tésre, vagy az örök életre mégyen az ő tselekedetünek érdeme-szerént. —

A' Keresztyén Hitnek hathatos erejét így rajzolja-le. Mi, kik néha napján páráztságban gyönyörködtünk, most egyedül a' tisztaságot kedvellyük: a' kik bu-bajos mesterséggel-is éltünk, magunkat a' jó Istennek bé-mutattuk: kik minden igyekezettel csak a' pénzt, és a' jószágot kerestük, most mindenünket egybe-hordjuk, és azt minden ügye-fogyottal közöllyük: kik az-előtt egymást gyűlöltük, öldöztük, és azokkal, kik velünk nem egy tartományból szakadtak, a' pogány vallás külömbözése-miatt egy tűzhely mellett meg-nem fértünk, most már Krisztusnak megjelenése-után egy asztalról eszünk, és el-lenségeinkért imádkozunk, *ibid.* p, 52. A' Keresztyénységben a' szüzeségre-való gondot így említi: sokan, mind a' férfi, mind asszonyi rendből hatvan és hetven egész esztendő korokig szüzeségben meg-maradtanak, kik tudniillik gyermekségektől-fogva Krisztus' tanításán nevedtek. És én igazán ígérem, hogy ilyeneket mindenféle renden mutatok tinéktek. Mert minek-is emlegetném azoknak számtalan seregét, kik a' bujaságból meg-tértek. —

A' mi a' Lélek halhatatlanságát illeti, azt még a' pogányok-is hirdették, úgy-mond; és ezt a' bálványok' szollamlásiból, az ördögtől meg-szállott embereknek, 's a' boszorkányoknak tselekedetekből-is

bizonyították. Nem kell a' keresztyénséget azért zaklatni, hogy ezt az halhatatlanságot a' test fel-támadásavai-együtt predikálják: holott meg-is tudják ők azt bizonyítani. —

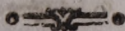
MELITO, Ásiában Sárdesi Püspök, Urunk 168-dik után így írá *Márk-Aurelius* Tsászárhoz: „Az Ur szolgálival az egész Ásia kegyetlenül bánik. Ha ezek a' te parantsolatidból mennek-véghez, meg-engedem, hogy igazán foly a' dolog; mert az igazság-szerető fejedelemtől igazságtalan parantsolatok nem eredhetnek; és így örömeft megyünk az halálra. Egyre kérjük kegyességedet: hogy azoknak állapottyát, kik úgy adatnak-bé, mintha engedetlenek volnának, Te magad nézegsd-meg. — — Ebből a' mi vallásunkból még a' Birodalomra semmi féle kár sem következett: hanem ellenben mindennek kívánsága-szerént mindenek boldogúlnak, és ditsősségesen folynak. MELITO apud Euseb. L. 4.

ATHENÁGORÁS, keresztyén Böltselkedő, Urunk 176, vagy 177-dik esztendejében, Márk Aurel. és Kómmodus Tsászárokhoz nyújtá-bé az ő védelmét. (Poss. opp. S. Justini p. 282.) Abban; Könyörgünk, úgymond, gondolkodjatok már mi felőlünk-is: hogy legyen már egyszer vége ellenségeink' rágalmazó hazugsági - által keresett halálunknak. Három féle gonosság költetik ellenünk: az istentelenség,

tudniillik: Tiefsztes vatsorája, Edipus házassága. Ezek ha igazak, senki nemességének se botsássatok-meg: fogjátok bűntetés-alá az átkozott vétket: gyökerestől szaggassatok-ki bennünket házastársinkal, magzatinkal-együtt; de, ha ez csak heábalvaló beszéd, és merő szidalmazás, az a' ti kötelességtek, hogy magunk viselését, tanításunkat, hozzátok, házatokhoz, Birodalmotokhoz hajtott akaratumkat, és szolgálatunkat vegyétek tekintet-alá, 's nekünk leg aláb' annyi kegyelmet engedjete, a' mennyit ellenségeinknek. Meg-győzzük őket hitessétek-el magatokkal: mert mi az igazságért le-teszszük örömetst éltünket-is.

— — Bálványt nem tisztelünk; de egy Istent imádunk, kit a' régi Böltselkedők, és Költők-is meg-ismértek. Egy Istennél több' nem-is lehet. — — Sokan nálunk mind az aszszonyok-közül nőtelenül maradnak.

= Az egymást üldöző bajvivókból, vagy a' vadakból indíttatott játékot, kiváltképpen mikor azzal a' népet 'Ti mulattyátok Felséges Fejedelmek, ki ne kívánná szemlélni? de mi, holott azt tartjuk, hogy majd mind egy, embert ölni, 's meg-ölését szemlélni, az ilyen játék nézésétől megvonnyuk magunkat. Mikép' vetemedhetnénk tehát a' gyilkosságra, kik annak még szemlélésétől - is örízkedünk? hogy azzal valami gonosságra ne essünk. És mi azokat az Aszszonyokat-is, kik ollyas orvossággal élnek, hogy azzal el-üzzék azt,

a' mit méhekben fogadtak, gyilkosoknak tartjuk, 's azt tanítjuk, hogy erről Isten előtt számat adnak, hogy hogy mernénk embert ölni?

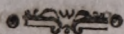
Sz. THEOPHILUS, Antiokhiai nevezetes Püspök, Kómmodus Tsászárnak idejében élt; Urunk 180-dik táján. Annak Autolikushoz írt hármaskönyve olvastatik. Teófilus a' Sz. Írás olvasgatásából tért meg a' pogányságból: mert, midőn észre venné az ott megírt jövődö-mondásoknak bé-telleyesedett ágazatit, igaznak tartá a' többit-is. A' keresztyénekre nyelveskedő Autolikushoz, kit egyébként Teófilus elmés tudósnak ismért, így ír az első könyvében. *Theophil. Antioch.* p. 338. inter opp. s. Justini. „Azt mondom (Autolike) énnékem: mutasd-meg Istenedet; én pedig azt mondom: mutasd-meg nékem embereidet, 's én-is meg-mutatom nékem Isteneimet. Mutasd-meg tehát, ha az elméd szemei látnak-é? Szived fülei hallanak-é? mert az Isten azoktól láttatik, a' kik azt láthatták, ha tudniillik lelki szemeik nyitva vannak. Vagyon szeme kinek-kinek; de némelyeké homályos, mellyekkel a' napvilágot nem szemlélik. Azért mindazáltal, hogy a' vakok nem látnak, maga a' nem világtalan; hanem ezek magoknak tulajdonítsák, 's az ő szemeiknek azt a' fogyatkozást. Mikor a' tükörbe rozsdá esik, nem láttatik benne az ábrázat; szintén úgy, mikor vétek fekszik az emberben, az Istent

az ilyen nem szemlélheti. Mutasd-meg tehát magad jöszte, ha nem vagy házasságtörő, parázna, tolvaj, fosztogató, embergyalázó, átkozódó, harag-tartó, irigy, fenn-hejjázó, kevély, gyilkos, fősvény, szüleidhez engedetlen, liaid árulója: mert a' kik ezeket tselekeszik, azoknak az Isten meg nem jelenik; ha eléb' minden motsokból ki nem tisztíttják magokat. — A' fel-támadásról így ír a' többi-között: Ugye a' magvakban, és a' gyümölcsökben is vagyon némelly fel-támadás az emberek' hasznáért? példának okáért a' buza-szem, vagy más a' féle mag midőn el-vettetik, először mintegy meg-hal, és el-öszlik, azután fel-éllyed, 's kalászfzává válik. A' fák természete pedig nem de bizonyos időkre Isteni parantsolat szerént olly gyümölcsöket hoz, mellyek az előtt se benne, se rajta nem láttattak? Sőt néha a' veréb, vagy akármi madár, midőn az almának, vagy a' fűgének a' magvát el-nyeli, el-röpül egy kösziklás dombra, vagy valamelly koporsóra, 's a' magot ösztán hasa terhével edgyütt ott hadja; az a' mag gyökeret ver, és fa kerekedik ihol abból; a' mit más már meg-evett, és olly nagy forroságon által-ment. Ezeket pedig az Isteni böltsesség azért miveli, hogy tsak ezekkel-is megbizonyíttsa a' közönséges fel-támadásnak lehetséges voltát. Továbbá ved'-észre, hogy a' fel-támadás már benned-is véghez-ment (az ő módja-szerént) Talán Te-is valaha

valami betegségbe estél és husoddal edgyütt erődet, szinedet el-vesztetted; de irgalmat, és orvosságot találván az Istennél; vissza-nyeréd husodat, szinedet, erődet, és valamint nem tudod, hová lett husod, midőn a' betegségben el-tűnt, szintén úgy azt se tudod, honnét került vissza, és honnét jöve-meg. Mondod, az étkekből, és a' vérré vált levekből: helyesen. De az Isteni munka, ki tsak maga tudja ezt így véghez vinni, 's ő kívüle senki sem. — El-olvassván Autólikus ezt a' könyvet, ösztönöze a' Püspököt, hogy folytassa továbbá Írásit. Az ő második könyvében tehát Autólikushoz írván Teófilus, a' pogány istenkék heába-valóságát rázagattya, és a' Próféták írásit ditséri kik tsak azért-is a' Sz. Lélek sugallásából szólottak, mert már bé-telleyesedtek, 's egymásközt egyet értenek.

Plinius keresztyén nem volt; de mindazáltal szép bizonyyságot teszzen a' keresztyénség-mellett. Bithiniának fő Tiszte lévén, Trájánus Császárhoz így ír: L. 10. *epist.* 97. p. 902. — Vallyon a' keresztyén atyákkal azoknak ártatlan magzattyaikat is le kelle kontzolni? vagy nem. 2. kegyelemre méltoknak kell e' azokat itélni, kik végtére Krisztustól el-állanak? 3. Elegendő-e a' büntetésre egyéb gonosz tevés-nélkül az egy keresztyén név? Azomban én (*Plinius*) eddig így bántam vélek: kétszer háromszor kérdésre idéztem őket, és nagy

fenygetéssel egynehány szorkérdém tőlök, ha keresztyének e' vagy nem? A' kik álhatatossan keresztyéneknek vallák magokat, az olyanokat mind halálra vitettem: mert csak azt tartám, hogy akármiben álljon az vallás, az ilyen meg-általkodott akaratot se kell büntetetlenül hagyni. Némellyeket, minthogy Romai Polgárok, Romába küldöttem. — Némellyek már előttem meg-tagadták, 's meg-átkozták Krisztust; és velem együtt a' te képed-előtt temjént, és bort mutattak - bé áldozatúl. Ezeket el-botsátottam: holott azt beszéllék hogy az igaz keresztyén ilyeneket nem tselekszük. Magokra a' bé vádolt keresztyének ezeket vallák: hogy ők bizonyos időkben a' nap fel-serkenése-előtt öszve szoktak gyülekezni: hogy Krisztus' tiszteletére, úgymint Istennek, bizonyos énekeket mondanának együtt. A' féle gyülekezetkor öszve-esküsznek nem valami gonosz végre; hanem a' gonosságnak ki-irtására: megszokták tudniillik fogadni esküvéssel, a' tolvajságnak, ragadománynak, házasságtörésnek, és töb' a' féle vétkeknek elkerülését. A' Gyűlésből illy foglalatosság után el-ofzlanak; de a' különös asztal-kedvéért ismét egybe-mennek. Ezen vendégség pedig éppen takarékos nálad, és ártatlan. Azomban ezen gyülekezetektől is megtartóztattyák magokat, miolta parancsolatodat tudtokra adtam. — A' keresztyén vallás (így ír továbbá Plinius) nem

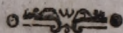

tsak a' városokat, hanem a' falukat-is elfogta; a' mi (pogány) templomink a' miatt már régolta igen el-pufztultak. p. 908. *Prope jam desolata Tempia.*

Sz. ATHANASIUS, ki az A. Sz. Egyháznak Nitzéai nagy Gyűlésén jelen volt; és Aleksándriai fő Püspökké lett, a' Pogányokat így oktattya: *Oratio, contra Gentiles.* Tom. 1. Edit. S. M. „A' Pogányok tsu-
„folván és nevetvén bennünkét, Krisztus
„kereszténél egyebet nem tudnak szemünk-
„re vetni. De ezen állapotban szánakodás-
„ra méltó az ő ostobaságok. Holott ezek,
„a' kik a' keresztet kissebbítettik, észre nem
„veszik, hogy annak hathatós erejével szé-
„les e' világ tellyes. — Ha a' Kereszt fel-
„emeltetése-után öszve-romlott az egész bál-
„ványozás; ha a' kereszt jele-által minden
„ördögi mesterség el-űzetik, ha maga a'
„Krisztus imádtatik; általa pedig az Atya
„meg-ismértetik; ha elvégre az ő ellenzőji-
„nek artza-pirulást kell szenvednek, maga
„pedig az ő ellenségeinek sziveiket alattom-
„ban mindennap változtattya, hogy hogy
„tartyák azt emberi munkának lenni? —
A' költött istenekről így ír:“ Ha Jupitert
egyebekkel -együtt valóságos isteneknek
tartották volna azok a' tanúlt emberek,
's főképpen a' Poéták' fejedelme Homérus,
soha sem hagytak volna felölök írva a' fé-
le tselekedeteket, mellyekből nem istenek
nek, hanem oktan embereknek láttattak
lenni: mert azok a' tanúlt Irók tudták bi-

zonnyára, mi féle tselekedetek 's tulajdonságok illessék az Isteni természetet. A' tűznek munkáját senki a' viz tulajdon tselekedetének nem szokta mondani. Víjja azon könyvben azokat-is, kik e' világot tisztelik Isten-gyanánt; meg-mutatván nékik: hogy, holott a' világnak egyik része se lehet-el a' másik-nélkül, edgyik része sem Isten, mivel hogy az Istennek semmire sintsen szüksége. — Az emberi Lélekről. Az ember, úgymond a' Sz. Atya: a' távollévő dolgokról-is gondolkodik: azokat vizsgállya, fontollya, köztök választatásokkal és móddal téfzen. A' szem hivatallya tsak a' látás, a' fülé tsak a' hallás, és minden érzékenységnek más más a' munkája: egyik érzékenység sem víz-véghez a' másiknak tisztét. Minthogy tehát egyik tagunk sem arra-való, hogy a' dolgot fontollya, okkal és móddal ezt amaktól meg-válaszolja, másnak kell valaminek bennünk lenni, a' mi azt véghez vigye. Végtére mi az, a' mi mikor tesszik, a' szemet a' látástól, a' kezét az illetéstől, a' kostoló érzékenységet a' kóstolástól meg-tartóztattya? mi az, a' mi ezeket a' testi indúlatok-ellen véghez-vízi? ezek bizonyára arra mutatnak, hogy észszel bíró lélek vezére a' testnek, p. 31. oratio. cit.

A' második beszédben a' Sz. Atya, Urunk fel-támadását a' világnak jóra-való újjulásából, és így-is bizonyította: Hogy hogy lehetséges, ha fel nem támadott, ha-

nem halott most-is, hogy az ördögöket, kiket a' popányok hazug néven isteneknek hívnak, és tisztelnek, ő hajtsa, kergesse, és rontsa? mert a' hol Krisztus, és a' Krisztusban-való hit neveztetik, onnét minden bálványozás ki-omlik, és az ördögnek minden tsalárdsága ki-világosodik; és tsak egy ördög se türheti nevét, hanem mihent hallja, szalad. Ez bizonynyára nem holt embernek, hanem igen-is élő embernek a' munkája. A' kereszt jele-által minden bo-
szorkányság meg-szűnik; minden babona füstbe mégyen; a' bálványok el-hagytatnak, az esztelen gyönyörűség le-tsillapítatik; 's már a' földről minden ember az égre néz; kit kell tehát halottnak mondani? Krisztust-e? ki illy nagy dolgokat viszen-véghez; de lám nem tulajdona a' holt embernek, hogy valamit tegyen. p. 73. τῷ δὲ σημειῶ τῆ σταυρῆ. *Signo crucis omnis ars magi deficit.*

A' Zsidóknak Urunkat az ó Testamén-
tomból mutattya-meg. *Isaia 7. numer. 24. Isaia 8. & 53. Deuteron 28. Jerem. 11. Psal. 21. Foderunt. Ofsee 11. etc.*; nevezet-szerént abból, a' mit Isaias 35-dik része beszéll: hogy az Isten maga jövend-el, 's hogy akkor a' világtalanok meg-gyógyíttatnak a' siketekkel, némákkal, és sántákkal egyetemben. Krisztus jövetele-előtt a' Sz. Írás ilyeneket nem említett; hogy történtek volna, hogy mind a' Sánta járjon, mind a' vak lásson, ezt se mulatta volna el halga-

tással. Minthogy pedig ezekről a' Sz. Írás nem emlékezik, nyilván-való dolog, hogy az-előtt nem történtek. Ugyan-is látván ezeket a' Zsidók, mondák: öröktől-fogva nem hallatott, hogy valaki meg-nyitotta volna szemeit a' vakon születetnek. S. *Athanas.* p. 80. Dániel Proféta' 9-dik részével, és Teremtés könyvének 49-dik részével a' Zsidókat így oktattya. Ha most a' Zsidóknál vagy Király, vagy prófétálás, vagy jövőndőlő látás vagyon, vagyon talán mire nézve tagadják Krisztusnak meg-lett el-jövetelét; de ha ellenben már se királyok, se látások nintsen, 's minden prófétállás bé-pe-tsételtetett, 's a' város a' Templommal fogságba esett, miért olly istentelenek, miért követnek-el olly nagy vétket, hogy látván a' meg-lett dolgot, Krisztust, ki ezeket véghez-vitte, tagadni merjék? Mi féle tselekedeteket várnak még attól, a' kire váraкоznak? azt várják-é, hogy a' nemzeteket hívja? de már hivattattak: azt-é, hogy a' Profétát, a' Királyt, a' látást el-vegye közülök? de már az-is véghez-méne: azt-é, hogy a' bálványok istentelenségét ki-nyilatkoztassa? ki-nyilatkoztatta; és ki-adott rajtok: azt-é? hogy a' halált öszve-rontsa? öszve-rontatott. p. 81. 82. Arra, a' mit a' Pogányok repesgettek; miért nem jött édes üdvözítettök valami fényes teremtet állatba öltözvén, napba, holdba? azt feleli Sz. Athánáfius: mert nem azért jött, hogy magát muto-

galsa, hanem hogy rajtunk segítsen, minket taníttson, és gyógyítson. p. 84. Jöjjön, úgymond továbbá: a' ki a' keresztvetés' hasznát tapasztalni kívánja, 's az ördögnek szemfényvesztései - közé állván, élyyen a' Kereszt' jelével, mellyből amazok tsufot üznek, 's Krisztusnak leg-aláb' csak a' nevét említse; majd meg-láttya, mi hamar üzze-el az ördögöket; mi hamar szünnyék-meg a' jövendő-mondás, és minden bolzorkányság. p. 88. *Siquidem solo crucis signo adhibito omnes illae daemonum fraudes repelluntur.*

MÁSODIK KÖNYV.

EGY ÚJ

TZELSUS - ELLEN.

ELSŐ RÉSZ

Az új Tzelsusnak ismértetése.

AZ új Tzelsusoknak, kik tudniillik a' Keresztyén Hitet, Reménységet, Szeretetet ostromolják, sokféle a' nevek, egy a' Szándékok: külömbféle nyelvűek a' sok könyvek; de tzellyok egy azon. Megismértették ezeket már mind egyebek, kik az Igaságot védelmezik, mind nevezet szerént az Augusztavárosi új Könyv-birá; de főképpen a' Rajnán-túl élő új áldozók.

A' többi-között, a' Wolfenbütteli Fragmentista név-alatt, emlegetik Gothold Efraimot, ki németül egynehány Irással támadta-meg mind az ó, mind az új Testamentomot. Ezen Könyvei, némelly Schmidt-által adattak-ki, és a' keresztyének késértetere még a' Papi nevelő Házaiba-is be-dugaszoltattak. Ingyen, pénzen, fogadott, fogadatlan Árosok, Kö-

mívesek, Klubisták, 's új Propagandisták által szórattak mindenfelé: Nem egyéb ez a' Lessingoschmidius hanem új Deista, 's a' régiebbeknek új nyelveskedő tanítványa. En néki új Tzellus nevet adok; (noha új Mánikéusnak-is nevezhettem volna) mert a' keresztyén igaságra támadván, hasonló annak ama' hajdani káromlójához. Kezembe se vettem volna, ha **MÉLTÓSÁGOS** egy ösztönözés, mellynek méltán **FEJET** kell vala hajtanom, arra nem birt volna, hogy feleletem-nélkül ne hagyásék.

Reverendissimo D. Joanni Bapt. Molnár
Abbati Eccl. nostræ Scepusiensis Canonico & sed. Conf. Assessor. Reverendiss. D. Canonice, & Frater in Xto.

Dum secundo jam præclarum opus Tuum Responsorum duobus Tomis comprehensum perlegerem, venit ad manus meas opusculum in duobus Libellis a Lessingio editum, & ab amico mihi traditum; dum illud attentius legerem, ac complura in eo deprehenderem, quorum refutatio summum Ecclesiæ nostræ unice salvificæ emolumentum adferre possent, sciam autem Te Reverendissime Frater libenter in iis, quæ ad tuendam, defendendamque Ecclesiam spectant, desudare, ac omnem ad conterendos, ac evellendos hujus ævi cumprimis perniciosos errores conatum sanctumque zelum adhibere, ideo præsentibus, Te Reverendissime Frater oro, velis

lis prædicto operi Tuo, aut distinctum Totum, aut vero appendicem adjicere, ac errores eos, quos in libellis his deprehenderis, &, quorum refutatio in opere tuo adhuc desideratur, pro singulari Tua doctrina & eruditione, convellere, adjicio illos his; utere illis pro Gloria Dei, & insigni Ecclesiæ, in firmissima petra ædificatæ emolumento; reportaturus immortale præmium ab Eo, in cujus nomine paternam Tibi peramanter impertior Benedictionem, persisto Tuus Rdße Frater Antiqua villæ sub Commisione limitanea die 11. Aug. 1793.

Obsequiiff addictissimus

Frater

Joann Eppus

Scepus.

Co. de Reva. mpr.

A' mi az ó Testamentomnak Személyeit illeti, kiket rútul gyaláz, Ábrahamot, Mójsesi, Dávidot, Salamont, azért, hogy őket az új Tzelsus mártzangollya, nem másféliek, hanem tsak olyanok, a' minemüeknek magától az Ó Testamento-mi Sz. Irástól mutattatnak lenni. A' neveteket se tudnád, ha ezen kút főből nem merítettél volna. Meg-engeded, hogy Mojses tsudákat tett Farao láttára, miért? mert ezt a' Mojses nevével együtt az említett Sz. Írásban olvastad. De ahhoz azt teszed, hogy Mójses tsudákat tenni az

Egyiptusiaktól tanúlt; minekelőtte néki az Isten a' tsipke-bokorban meg-jelent volna. Ezt már, Tzelsze, a' Sz. Írásban nem olvastad. Ha bé-vezzed azt Mojsesről, hogy Mojses, Mójfes volt, hogy a' tsudákattette mellyekkel az Egyiptusi mesterségeket meg-győzte, rontotta, hol vetted azt, hogy tőlök tanulta, a' mit amazok nem tudtak? Hogy hogy tanulta a' tsudátételeket tőlök, kik örömeit akadékot tettek volna Mójfes tsudátételének ha tehettek volna. Im' Mojsesnek csak három tsudátételt tudták ki-majmozni igen gyenge, 's fogytékos követéssel. Azon mesterségeket Mójfes mind meg-álázta. Mójfes tsudáinak pedig ők elejbe akadékot nem vehettek: meg-vallák a' harmadik tsudután, hogy ezen tsudák az Isteni hatalom munkái. EXODI 8. 18. *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, ut educent Sciniphes, & non potuerunt: erantque Sciniphes tam in hominibus, quam in jumentis: v. 19. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic.* Azok az Egyiptusi majmozók miért nem tudták a' békákat, pestist, jég-esőt, Sáskát, Setétséget, 's egyéb tsapást vagy meg-előzni, vagy el-távoztatni; 's mindenre Mójfes kellett? miért nem mertek osztán továbbá Mójfessel újat vonni? miért hogy a' tsapások el-távoztatására, soha, sem a' Király, sem a' nép ama' böltsellökhöz nem folyamodott; hanem csak Mójfeshez? Minden tsu-

dájiban Mójses az egy Istenhez folyamo-
dott, attól függöt; ha hiszi Tzellszus, hogy
azokat Mójses tette: mert azt az Irás bi-
zonyította; hidje, vegye-bé, hogy Isteni
erővel 's nem valami tudákosággal vitte
azon tsudákat végbe: mert azt bizonyít-
ta szint azon Sz. Irás.

Ugy bánik tudniillik a' Sz. Irással az
új Tzellszus, mint a' hajdani az Evangeli-
ommal. *Ex calumniandi libidine* Telsék
az hajdani Tzellszus-ellen irt 1. K. ötödik
részének végére vissza nézni. Ezen mon-
dás' valósága még szembe-tünőb' lélzen a'
következendő Részekben.

MÁSODIK RÉSZ.

*Az új Tzellszusnak hitegető roszszasága az 6
Testamentomiak' Mesteriről.*

Mójsesnek a' tsudatételekre nézve me-
sterivé akartatenni az új Tzellszus az Egyip-
tusziakat; láttuk, mi rá-fogással. Hogy a'
mi betsületes természeti mesterség volt
Mójseskor Egyiptusban, azt meg-tanulta
Mójses, azt meg-engedjük: mert az Ur
szava bizonyította. ACT. 7. 22. *Et eru-
ditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum.*
De, hogy a' tsuda, vagy a' Törvény te-
vést, vagy a' miket Istentől vetteknek bi-
zonyított lenni, az Egyiptusiaktól tanulta,

az Tzelfushoz illendő *calumniandi libido*, káromkodás. Az Isten szava mást mond.

Hasonló káromkodás midőn azt meri mondani, hogy a' pogány Böltselkedőtől tanulták meg azt, hogy a' Lélek halhatatlan; az ó Testamentómiak. Kezdjük az ó Testamentom vége táji Személyekről; 's vezessük fellyeb' - felyeb' a' Mesterekről 's a' Tanítványokról-való gondolkodást. Ama' nevezetes Mákabéusok, kiknek meg-irt Történeteket a' Sz. Íráshoz szamlállya a' közönséges Keresztyén Anya Sz. Egyház 's P. Frölich a' Siriai pénzekből-is meg mutatta valóságokat; az emberi lélek halhatatlanságáról-való Hitet a' pogány Filozofusoktól tanultáke? kiktől? az ő üldözőjöktole? kik őket zaklatták, ölték, fogyasztották?

A' Lélekről, ezektől eredett hitelek, szint olly tsufos állítás, mintha azt mondanád, hogy Moyses törvényét-is ezektől tanulák, mellynek védelmezéséért kint halált szenvedtek, reménylven az örök életet. Hallyuk szavaikat, Azokból ki-fog tett-szeni, mit, honnét tanúltak. 2. MACHAB. 6. v. 18. „Eleázarus egy a' fő írástudók-
„ közzül, meg-vénhedett férstu, és ékes
„ ábrázatu, kényszerítették vala hogy szá-
„ ját fel-tátván dísznó húst ennék. “ —
Írtózván Eleázarus a' törvény által-hágásától, a' tettetéftől, a' rosz példadástól, inkább választá a' halált, mintsem a' mulandó élet' hasznáért az örök' élet' el-velz-

tését, mondván a' többi-közt: v. 26., „ Mert
„ ha e' jelen-való időben az emberek kin-
„ zásától meg-menekedem-is, de a' Min-
„ denhatónak keze-előtt sem élven, sem
„ halván el nem futhatok. v. 30. Midőn
„ verésekkel meg-ölettetnék, fel-fohász-
„ kodék, és monda: Uram, kinek Szent
„ tudománya vagyon, nyilván tudod te,
„ hogy, holott a' haláltól meg-szabadúl-
„ hatnék, testemnek kemény fájdalmit
„ szenvedem: akaratom-szerént pedig a'
„ te félelmedért örömeft szenvedem eze-
„ ket. VII. RÉSZ. A' Törvény védel-
méért az halálra szánt Hét Atyafiak közül
meg-halván az első, „ a' máliakat v. 7. ví-
„ vék a' tsufolásra. “ v. 8. Ő pedig felel-
vén hazája nyelvén, monda: Nem mive-
„ lem (nem eszem; a' törvényt által nem
„ hágom) v. 9. És halálán lévén, így
„ szólla: Te ugyan istentelen, e' jelen-va-
„ ló életben minket el-vesztesz: de e' vi-
„ lágnak Királya minket, a' kik az ő tör-
„ vényiért halunk-meg, az örök életnek
„ fel-támadására fel-támaszt. 10. v. Ez-
„ után a' harmadik tsufoltaték, és mikor
„ a' nyelvét kívánnák, hamar ki-veté, és
„ a' kezeit bátran ki-nyújtá: 11. és bizo-
„ dalommal mondá: Az égből vöttem
„ ezeket, de az Isten törvényiért most
„ ezeneket meg-utálok, mert reménlem,
„ hogy vízfza - vészem tőle ezeket.
„ — V. 20. Fölötte igen tsodálatos vala
„ pedig az annyok, és méltó a' jóknak

„ emlékezetire , ki hét fiait látván azon
 „ egy nap el-veszni, jó Szívvel szenvedni
 „ vala, a' reménségért mellyet az Istenben
 „ vetett vala. 22. Mondá nékik : 23. A'
 „ világ Teremtője, a' ki az ember szü-
 „ letését formálta, és a' találta mindenek-
 „ nek eredetit, a' lelket-is néktek viszon-
 „ tag irgalmasfággal meg-adgya 's az éle-
 „ tet, a' mint most magatokat meg-útál-
 „ lyátok az ő törvényiért. “ — Ezen di-
 „ tséretes Anya az ifjabbikat így inté a' töb-
 „ bi-közt: v. 28. „ kérlek, fiam, hogy te-
 „ kénts az égre és a' földre, és mindenek-
 „ re a' mellyek azokban vannak; és ér-
 „ tsed, hogy semmiből teremtette azokat
 „ az Isten, és az emberi nemzetet-is: 29.
 „ úgy téfzen, hogy nem félsz e' hóhértól;
 „ hanem méltó társ lévén az atyádfiaihoz,
 „ vedd-fel a' halált, hogy amaz irgalmas-
 „ ság-által az atyád-fiaival vívólja-ve-
 „ gye'ek téged. v. 30. Monda az ifju: —
 „ v. 36. az én atyámfiai most kevés fájdal-
 „ mat szenvedvén, az örök életnek szö-
 „ vetsége-alá jutottak: te pedig az Isten
 „ ítéleti által a' te kevélységednek méltó
 „ büntetésivel meg-fizetsz. v. 40. Ez-is
 „ azért tisztán hala-meg, tellyességgel
 „ bizván az Urban bizván. v. 41. Utól-
 „ szor pedig a' fiai-után az annyok-is meg-
 „ öletteték. — Ezen emlékezetre méltó
 „ bajnokok valamint az ő törvényeket, 's
 „ ahoz-való álhatatos ragaszkodásokat nem
 „ vették az idegen pogány mesterektől;

úgy a' lélek örök meg-maradásáról, 's az örök jutalomról-való hiteket, 's remény-ségeket se tanúlták vagy költsönözték azoktól.

Az Ur népének a' lélek meg-maradásáról, a' jóknak örök jutalmokról, a' gonoszoknak örök büntetésekről-való hitet a' Böltsefség Sz. Könyvének Írója e' képpen hirdeti: SAPIENTIÆ 3. a v. 1. Az igazak lelkei pedig az Isten kezében vannak, és nem illeti azokat a' halál gyötrelme. 2. Láttattak az esztelenek szelmöknek meg-halni: és gyötrellemnek állíttatott az ő ki-mulások; 3. és a' tölünk-való el-menetelek veszedelemnek; azok pedig békeféségben vannak. 4. És ha az emberek-előtt kinokat szenvedtek: az ő reménségek halhatatlansággal tellyes. — — (A' gonoszok az ítéletkor mondani fogják magokban) c. 5. a v. 3. bánkodván, és a' lélek szorongatásamitt fohászzkodván: Ezek azok a' kiket valaha tsúfnak tartottunk, és szidalom hasonlatoságának. 4. Mi balgatatok, az ő életeket bolondságnak álíttjuk vala, és az ő végeket tisztelet-nélkül: 5. Imé mint számláltattattak az Isten fiaikközé, és a' fzentek-között az ő sorfok. 6. Azért tévelyedtünk-el az igazság utától, és az igazság világosága nem féltett nekünk. — — — 14. Efféléket mondtak pokolban azok, a' kik vétkeztek. — — Az igazak pedig örökké él-

„ nek, és az Urnál az ő jutalmok; és az
 „ ő gondolattyok a' Felségesnél. 17. Az
 „ okáért az ékelességnek országát vészik,
 „ és a' szépségnek koronáját az Ur ke-
 „ zéből.

A' Böltsefség' könyve, noha némel-
 lyek azt 's egy ideig a' Sz. Iráshoz nem
 számlálták, 's a' Görögök közönségesen;
 a' Deákok pedig tsak Gelásius Pápa ide-
 jéig tartották Salamon könyvének lenni;
 mindazáltal valóságos része a' Sz. Irásnak.
 Mert annak ismérték lenni jobbára az A'
 Sz. Egyháznak régi Tanítóji, 's annak
 hirdeti lenni a' Tridenti Sz. Gyűlés. (Con-
 cil. Carthag. III. Concil. Tolet. II. Concil.
 Sardic. Clemens Alexandrin. L. 4. 5. 6.
 Strom. Iren Origen. Athanas. Ephrem.
 Basil. Epiphan. Nazianzen. Nyfsen. Theo-
 philus Alexandrin. Chrysoftom. Tertullian.
 Hilarius. Lucifer Calaritanus. Ambros. Op-
 tat. Cyprian. Cyrill. Alex. Petrus Chrysof.
 Augustin. Cassiodor. &c. apud Bonfrer.
 Sect V. p. 5.) Hogy annak Írója, ha Pto-
 leméus Filadelfus idejében élt-is; noha
 sokkal felyeb' lehet vezetni az Irás' idejét;
 a' hitnek sem egyéb', sem *említett* ágaza-
 tit nem költsönözte az idegen, vagy po-
 gány tanításból; az onnet látni-való: mert
 a' pogányokat, a' bálványokat, az Ur né-
 pe öldözőit, a' bűnösöket igen, és hosz-
 szasan dorgállyá, feddi, jóra ösztönözi.
 Mindenütt az elébbi Sz. Irásnak, a' Tör-

vénynek, az Isten Lelke' Tanítvánnyának mutattya magát lenni.

Sőt hogy a' Pogányok közt *Plátó* ettől a' Sz. Irótól, valamit tanúlt, azzal bizonyította *Nátális Sándor*, hogy, a' mit *Böltsefség Könyve* 2-dik részében mond, azt ki-irta *Plátó* egyik *Könyvében* belőle.

NATAL. ALEX. Differt. X. IV. ætatis §. 3. Illud SAPIENTIÆ 2. 12. *Circumveniamus ergo justum*, — v. 19. *Contumelia & tormento interrogemus eum*, v. 20. *Morte turpissima condemnemus eum*. — — Sic reddidit *Plato* L. 2. de Republica. — Justo illi, qui sic animo comparatus erit, injicientur vincula, oculi eruentur. Idem postremo omnia hæc perpeffos, agetur in crucem. — Refert ista *Clemens Alexandrinus* Libr. 5. *Stromat.* “

Elég az, hogy az új Testamentomi Sz. Írás egynehányszor vészen bizonyosságot a' Böltsefség' Könyvéből. Meg-jövedölte ezen Sz. Könyv, mi tsufságokat fogszenvedni *Krisztus*. SAP. 2. 13. *Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat.* v. 18. *Si enim est verus filius Dei, Suscipiet illum, & liberabit de manibus contrariorum.* — — MATTH. 27. 41. *Similiter & principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant: 41. Alios Salvos fecit: Seipsum non potest Salvum facere: Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* 43, *Confidit in Deo: liberet nunc,*

fi vult eum: Dixit enim: quia Filius Dei sum.
Többet talál e' félit, a' ki igaz szívvel olvasa mind az említett Sz. Könyvet, mind az új Testamentomot.

O! mi felségések benne a' nem teremtetett Bőltsefségnek ditséreti: az örök életről, boldogságról a' taníttási! ó mi méltóságos minden oktatása és intése! Olly Mester tudniillik ez az Iró, a' kiben kitettzik, hogy a' Szent Lélektől tanúlt. Mondhatná valaki: hogy világi képpen-is ékes az Irása. Tettzett tudniillik az Istennek ezen Iróban a' ditséretes ékeksen szollást fel-szentelni: hogy a' Mennyei Bőltsefséget minden emberek, 's idők izléséhez alkalmaztassa. „*Duhamel Prologo in L. Sapientiae: Deo visum est hunc stylum (eloquentiam, eruditam Sapientiam) divinis oraculis consecrare, ut caelestem Sapientiam omnium hominum & temporum Sensibus & gustui accommodaret.*“

Mennyünk elménkel fellyeb' Salamon idejére. Kinek noha életének némelly része rosz' volt, Könyvei, mellyek a' Szent Irásban foglaltatnak, szentségesek; és arra-is oktatnak, mit kell nem a' gonoszok, és pajkosok' káromkodása — szerént, hanem az Ur népének hite, és az ő vallása szerént a' lélekről, 's iteletről hinni, és vallani. A' Lélek az Istenhez viszsa — tér, a' ki azt adta. Az Isten, holta — után, meg-ítéli az embert. ECCLESIA-

STIS e. 11. v. 9. *Scito quod pro omnibus his adducet te Dens in iudicium. c. 12. 5. ibit homo in domum æternitatis suæ. 7. Et revertatur pulvis in terram suam unde erat, & Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. 13. Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo: Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud fit.*

A' Zsoltárokról, Azoknak készítettökről, értelmekről, egész Könyvet irtam: azokban az örök élet és ditsőfség: az Hit, Reménység, Szeretet, Krisztus, szüntelen predikáltatik; azzal a' Szent Lélekkel együtt, kinek tanításából ezek, 's a' többi mondattak, irattak, hirdettettek.

Dávid Proféta, Király, mikor kiseded Fiának holta-után így szól vala: *Királyok* 2-dik K-ben, 12-dik részében, 23-dik versében: „én megyek inkább hozzája: ő pedig nem jö vizfsza hozzám;“ mit mondott egyebet, hanem a' mit az Úr népe hitt, hogy él a' meg-holtak lelke.

Mi-gyönyörű, mi hathatós, nyilvánvaló bizonyítottásai az örök élet' reménységének, az Isten színe' akkori látásából eredendő, 's azzal öszve-kapcsolódó szeretetnek, boldogságnak, a' Z'oltároknak ama' mondási: PSAL. 38. „Merő hiuság, „minden élő ember. — mint az árnyék „el-múlik az ember: — Kintseket gyűjt: „és nem tudgya kinek gyűjti azokat. v. „14. — (Meg-halok, el-megyek, itt ezen

„világi élők-között nem lélek. Mint az
 „árnyék el-múlik az ember. „Mind ezek-
 re nézve mi hát az ember reménysége tzel-
 lyá? mire várakozzam? hallyuk a' Profé-
 ta feleletét. PSAL. 38. v. 8. „És most
 „mitsoda az én vározkodásom? nem az
 „Ur-e? és az én mi voltom nálad vagyon.
 „v. 6. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos:*
& substantia mea tamquam nihilum ante te.
Verum tamen universa vanitas, omnis homo
vivens. 7. Verumtamen in imagine pertransit
homo: sed & frustra conturbatur. Thesau-
rizat: & ignorat cui congregabit ea 8. **ET**
NUNC QUÆ EST EXPECTATIO MEA?
NONNE DOMINUS? ET SUBSTAN-
TIA MEA APUD TE EST.

A' 35-dik Zsoltárban, a' Te gondvise-
 léfed Uram, ugymond a' Proféta: mind az
 emberekre, mind a' barmokra terjed, de
 nem egyenlő az üdvőlségek: Az embe-
 rek fiai pedig, a' te szárnyaid árnyékában
 biznak. Te őket az örök életben örök
 világossággal, a' te gyönyörűségednek
 özönnyével fogod boldogítani. Mert ná-
 lad az élet' kut forrása. Betses az Isten
 színe-előtt az ő Szenteinek halála. PSAL.
 35. 8. 9. 10. *Quemadmodum multiplicasti mi-*
sericordiam tuam Deus. Filii autem homi-
num, in tegmine alarum tuarum Sperabunt.
Inebriabuntur ab ubertate Domus tuæ: & tor-
rente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam
apud te est fons vitæ: & in lumine tuo vide-
bimus lumen. Adde Ps. 115. v. 15. *Pre-*

etiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.

Örök életet, boldogságot, jutalmat ígér az Isten a' jóknak az első Zsoltárban is; örök büntetést a' gonoszoknak, a' kik az ő gonofságokban ki-múlnak. A' gonoszok, úgymond: fel nem támadnak az igazak-közé-való állásra; az álhatatos jóságu igazaknak pedig minden tselekedetek meg-szerentsésíttetnek. *Ps. 1. v. 3. omnia quaecumque faciet prosperabuntur.* Ez ugyan bé nem tellyesedik e' világban. Mert a' mint JEREMIÁS, 12. részében, első versében mondja: „Igaz vagy te „ugyan, Uram, ha veled vetekedem: „mindazáltal igazat szóllok néked: Mi- „ért szerentsésíttetik az istentelen úta: jól „vannak minnyájan, a' kik vétkeznek, „és hamisan tselekefsznek? “ Minthogy tehát itten illy dolgok vagyon a' gonoszoknak, a' jok pedig, kiknek minden tselekedetekre szerentse, boldogság ígértetik; *beatus vir — prosperabuntur*: Isten ígéreteként; kell holtunk - után boldogságnak lenni, mellyben a' lélek örökké meg-maradjon, az Istenben-lévő gyönyörűségnek árával, özönnyével itattassék, és szint annak, kinél az életnek kútfeje és forrása vagyon, világánál, és világában világot szemléllyen.

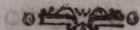
Éppen ide illik Sz. Ágoston Püspöknek egyik gyönyörű hathatós mondása. *In Psalmum 120. p. 1427.* Sokan, a' kik

átkozzák attyokat, meg-öregednek e' földön ; fokban pedig, a' kik engedelmesek szülőjükhöz, hamar el-mennek az Urhoz. Bé-tellyesedik-e tehát, e' jelen-való életre nézve, az Urnak az az ígérete : „ hogy *hoszszu* életü légy e' földön? De a' *hoszszu* tudniilik amaz örökké-valóság helyébe tétetett. „ *Multi maledicentes parentibus, senescunt in hac terra, multi autem obsequentes parentibus, cito eunt ad domum.* Numquid ergo impletur, ut longævus sit, secundum hanc vitam? Sed longævum, pro æternitate illa positum est. “

A' 49-dik Zsoltár először a' Krisztusnak a' váltságra, prédikállásra, minden nemzeteknek az Evangéliom világához-való el-jövetelét adja-elé. PSAL. 49. v. 1. „ Az Istenek Istene az Ur szólla: és szól, lita a' földet. 2. Nap-kelettől-fogva, nap-nyugatig: Sionból vagyon az ő szépségének ékefsége. “ Ezek-után a' ditsőtségben az ítéletre-való 's második el-jövele tétetik-elönkbe. v. 3. Az Ur nyilván el-jő: a' mi Istenünk és nem halgat. Tűz gyulad az ő szine-előtt: és környüle sebes szélvész. 4. Elő-szóllítja az eget onnan-felyül, és a' földet az ő népét meg-ítelni. — 6. És az égek hirdetik az ő igazságát: mert az Isten a' biró. 3. *Deus manifeste veniet: Deus noster & non filebit.* — 4. *Advocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum.* — 6. *Et annuncia-*

bunt cæli justitiam ejus: quoniam Deus judex est. 61. ZSOLT. 13. v. „Es tiéd Uram „ az irgalmalság: mert te meg-fizetl sz ki- „ nek-kinek az ő tselekedeti-szerént.“

Azokról, a' kik Istenessen meg-haltak, Mojses' Sz. Könyvei azt hirdetik, hogy az attyokhoz, elejékhez által-men-tek; 's nem tsak hogy meg-haltak, nem tsak hogy el-temették, hanem attyokhoz és elébbi népeikhez tétettek. *appositus* — Melly hozzájok tétetésnek, menésnek, gyűlésnek annyiszori emlékezete, a' haláltól temetéstől-való különböztetése nem *puszta üres phrasis*, vagy ékesgető *Synonymia*: mert külömféle szókkal tétetik-ki; *ibis ad patres tuos.* El-menendesz az atyáidhoz. hozzá-gyülekezett a' népéhez: *congregatur*, hozzá tétetett, *appositus*. Továbbá: a' népéhez, elejekhez, ösökhöz tétetteknek mondtak a' kik istenessen meg-haltak; meg-voltak tehát azok, a' kikhez tétettek. — Urunk-is így tanítta: Az Ur magát Abrahám, Isák, Jákob, Istenének mondá: élnek tehát: mert nem Istene az el-veszetteknek. Imé a' Sz. Irás igéji. GE- GES. 25. a v. 7. *Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ, centum septuaginta quinque anni.* 8. *Et deficiens MORTUUS EST in Senectute bona, propectæque ætatis, & plenus dierum: CONGREGATUSQUE EST ad populum suum.* 9. *Et SEPELIERUNT EUM. &c.* GENES. 49. v. 29. „Jákob præcepit dic- cens:“ *Ego congregor ad populum meum:*

sepelire me. — v. 31. Collegit pedes suos super lectulum, & obiit: appositusque est ad populum suum. c. 50. v. 13. „ In terra Chanaan, Sepelierunt eum in Spelunca duplici. NUMEROR. 20. v. 24. Gergat... Aaron ad populos suos: v. 26. Aaron colligetur, & morietur ibi.

Egy Szóval. Eleveníttö, 's szüntelen meg-maradandó lelket eresztett 's adott az Isten az emberbe, kit, arra nézve, holott tulajdon képére, 's hasonlatosságára teremtet, halhatatlan lélekkel meg-áldott. GENES. 2. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus Spiraculum vitæ. Duham. hic.*
 „ Sic paucis verbis scriptura nos docet,
 „ quod Philosophorum adeo exercuit in-
 „ genia, immortalitatem scilicet anima-
 „ rum; & quantum homo ceteris præstet,
 „ annimantibus insinuat, quod divino spi-
 „ raculo animetur; hoc spiraculum cum
 „ spirituale sit, idem est incorruptum.“ GENES. 1. v. 26. *Et ait (Deus) faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. — v. 27. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam.*

HARMADIK RÉSZ.

Nem kellett, az Ur népének a' vallásra nézve idegen Mester. Az idegenyek, pogányok a' Sz. Könyvekből lopogattak.

Hitre szeretetre, reménységre, Áldozatra, és egyéb' akár mire nézve, a' miben a' vallás áll, nem kellett annak a' népnek, melyet az új Tzelszus oltsáll, idegen Mester, Egyiptusi, Görög, vagy más a' féle tanító. Mert, hogy a' régi hagyományokról ne szóllyak: elegendők voltak a' szájából, Könyvből eredő oktatására az Atyáikon - kívül a' Próféta és más nevű oktatóji, azoknak prédikállási, Éneki, Imádsági, ösztönözési, Írásí. Láttunk erre egynagy példát az elébbeni részben.

Sőt ellenben az hajdani történetekre, a' vallásnak foktzzikkelyire nézve, az idegenek, és pogányok, tanítványi voltak az Ur Népénél lévő Sz. Könyveknek, és Személyeknek.

Az Urnak különös rendű népe Ábraham, Isák, Jákob idejétől-fogva a' Zsidóság volt. Melly nép, Juda, Israel, Heber, Zsidó, Sálemi, Jerusálemi, 's más neveken-is ismértetett. Ezeknek az ő nyelvek, a' mellyeken a' Sz.-Könyvök jobbra irattatott, Zsidó, az az: Fenitziai, vagy Chananéai, vagy Hebrai nyelv volt. Ezt méltó észre-venni.

Az idegenek a' Sz. Könyvekből, 's Azoknak hirdetőjítől sokat szedegettek: ha meg-vannak annak a' nyelvnek hulladék sok szavai egy azon értelemben a' gyökérre nézve az idegeneknél. Ha meg vannak-é pedig, bővebben fogjuk érteni abból, ha a' Zsidó nyelv a' Fenitziaival egyező volt. Látsuk.

Akárhol üttyük-fel a' Sz. Írást, az Istenhez édesített, és kapszol bennünket. Akár melly új vagy ó Tzelszus, irva, vagy szólva; maga, vagy tanítványi-által hőroget előttünk, mintegy vadabbá téski szívünket, leg-aláb' el-állította azt a' kívánatos jótól. Ez egy. Más az, hogy az ilyen vadított Tzelszufok egykét mondással is kárt akarnak tenni; 's tesznek-is; ha nints a' ki bátran, értelmesen meg-tzáfollya őket. Mert igen artzátlanak; pirongatók, gyűlölködők; azt pedig éppen nem akarják, hogy a' rövid hazugság, melly *azonnal* gyalázattá válik, egykevesé hosszszasb bizonyossággal veretefsék vizsgálja; hogy ez amannál hathatósba 's értelmesebbé vállyék. Akár akarják, akár nem, látsunk a' dologhoz.

Tanultak-é, 's miket tanultak a' FENITZIA-BÉLIEK az Egyiptusiaktól, hosszasan meg-írák, irván az Egyiptziusok-ról a' RÉGI JELES ÉPÜLETEK' alkalmazásával (az 5-dik K-nek 2-dik részében) A' Görögök elejintén sokat, sőt még a' betüket-is a' Fenitziusoktól tanulák. Tud-

hiillik a' *Phoenic*, (Pun, Pen, Fenitzi, Fenitziai) nép igen nevezetes ditsőlségű a' betűkhöz, tsillagokhoz, hajózás, hadakozás' mesterségéhez tartozandó tudományokra nézve úgymond PLINIUS: *Hist. nat. L. 5. c. 12. p. 72. Ipsa geus Phœnicum in gloria magna literarum inventionis, & Syderum, navaliumque, ac bellicarum artium.* 'S Azt meg-lehet engedni Pliniusnak, annyira nézve, a' mennyire az ősi Görögök fokat tanúltak a' Siriai, Khánáni néppel határos, vagy keveredett Fenitziai néptől. Mert meg-vallya az említett K-ben (*Hist. nat. L. 5. c. 12. p. 71. Plinius: hogy Siria magában foglallya Palæsztínát, Judéat avagy a' Zsidóságot, Fenítziát, Assiriát 's a' többit. Syria — quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Namque Palestina vocabatur qua contingit Arabas; & Judæa, & Coele, dein PHOENICE. — Damascena — Babylonia. — Mesopotamia. — Adiabene, Assyria nate dicta. — Antiochia. — Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria PHOENICEN volunt, & esse oram maritimam SYRIÆ, cujus PARS sit Idumæa, & Judæa, deinde Phoenice, deinde Syria. A' mi a' Fenitziusoktól (vagy a' szomszéd, 's említett nevű valamellyik vármegyéből) a' Görögökhöz költözött betüket, 's töb' a' félit illeti, midőn Kádmus (קדם Kedem, oriens) midőn a' Kádm nevű ember Görög Országba érkezett az Alef, Bet, Gimel 's töb' a' féle*

Zsidó nevü betökkel, azért nevezte az első betüt álfának Alefnek: mert a' Fenitzia béliek az ökröt Álfának nevezik. PLUTARCH. Sympos. *Alpha omnibus prae-
posuisse, quia Phoenices bovem sic vocant.* Tátzitus meg-vallja, hogy a' betüket a' Görögök a' Fenitziusoktól vötték. TACIT. Annal. L. 11. C. 14. p. 193. (Perhibent — Phænicas — literas), *quia mari prae-
pollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tam-
quam reppererint, quæ acceperant.* Azt ki bizonyíthattya-meg, hogy a' Fenitziusok találák-fel a' betüket; a' mint azokon a' Fenitzia bélieken, a' Zsidóknak melléjek költözések-után — való Fenitziusok értet-
nek.

De hogy azok a' Siria-béliek, kiknek elejek Khananéa - bélieknek mondattak, 's kik Noe, 's Mesraim - után az Egyiptusiakat-is tanítgaták, az utóbbi nevezet-szerént Zsidók voltak, észre lehet venni azokból, a' miket itten fel-fogok jedzeni. DANIEL HUETIUS Prop. 4. pag. 293. εἰς δὲ — — *Sunt vero, qui Syros literas primos repperisse dicant. Syri sane hi fuerint Hebræi, qui Judæam, Phoenices vicinam (γέ-
τονα φοινικῆς) colunt.*

Midön a' Régiek a' Fenitziai tudományról, 's a' *Velek* vagy határos, vagy uralkodó nyelvekről, 's betükről beszéllenek, a' Zsidó, avagy a' *Heber*, Hebrai nyelvet, 's egyéb' ahoz tartozandót kell érteni. ISAIÁS Prófétaának 49-dik részé-

ben, 18-dik versében a' Zsidó vagy Hebrai nyelv azon Khánánéai nyelvnek — mondatik lenni, melly a' Fenitziabéliek (Filisztéusok, Assziriusok) nyelve volt. A' betük, úgymond ismét Plinius: mindenkör Assziria-béliek voltak. (Azokból eredett a' Görög és Romai) PLIN. L. 7. c. 56. Literas Semper arbitror Assyrias fuisse. Méltó pedig tudni, hogy az Assziri nyelv Heber, Hebrai, avagy Zsidó nyelv volt; vagy ahoz igen hasonlított. *Duhamel Prolegomen. Script. S. Dissert. 2. c. 1. §. 5. p. XXIV. & XXV. Legendi, & scribendi artes ab Assyris, aut Phoenicibus deducunt auctores exteri. Phoenicia lingua ipsissima est Hebræa. — Nec dubium est, quin Chananæa, aut Phoenicia (lingva) eadem sit cum Hebraica.*

Majd minden, még a' Khaldéa-béli nyelvben-is fel-találtatnak sok szóknak Hebrai, avagy Zsidó eredetek, gyökök, források. A' Zsidó nyelvnek nagy része ki-veszett; mert, úgy tetszik, nem tsak azon szókból állott a' Zsidó nyelv, melyek az ó Testamentomi Sz. Írásban megvannak. Hanem még-is szint' ezen Sz. Írásbéli szókban megvannak egyéb' napkeleti nyelveknek gyökér — szerént — való eredeti. A' Khaldéai, Siriai, Egyiptiziai, Arábiai nyelvek, a' Zsidó nyelvnek dialectusai, avagy szó-éjtés-módjai: úgy, hogy ezen említett népek nyelvei, írási, szózáti, a' Zsidónak, úgymint gyökeré-

nek, és Kútfejének növevénnyei, folyadéki. DUHAM. I. citato. „Chaldaica, Syriaca, Ægyptiaca, Arabica, totidem sunt quasi dialecti Hebraicæ.“ Ha egyik a' féle nemzet a' másikat nem értette, arra azomban vigyázni kell, hogy noha az olasz, oláh, 's töb' a' féle nyelv a' deák nyelvnek folyadéka, még sem érti a' deák azonnal amazokat tanulás-nélkül.

Az együgyüből tsináltatik az, a' mi többetskéből, 's mintha mondanám, részekből vagy on öszve-szerkeztetve. „(E simplici, compositum.) „Az Hebrai „= Zsidó nyelv leg-együgyüeb'; 's a' Napkeleti nyelvek olly atyafiságosok, olly hasonlók egymáshoz, hogy egy azon eredetre mutassanak; melly más nem lehet a' Zsidó eredeten — kívül: mivelhogy az leg-együgyüeb', és jobbára minden szózatyai olly gyöker-szók, a' mellyekre egyéb' nyelveknek; főképpen a' Napkeleti nyelveknek szóziati fel-olvasztatnak. *) Szint a' félit lehet mondani a' Görög, Deák, Gállus, Celta, Dán sok szókról. (Ut fusc probat Thomassinus in Præfatione Glossarii, uti & Abbas Pezronius L. de antiquitate, & origine lingvæ Celticæ.)

Ezekből, 's töb' a' féle észre-vételekből azt vezethetni ki: hogy a' Hebrai =

*) Méltó észre-venni: hogy minden Zsidó szógyöker jobbára három betüből áll.

Zsidó nyelv leg-első. Melly nyelv nem *Hebertől* vette, úgy tesszik a' Tudósoknak, az ő nevezetét; hanem az *Hebréusoktól*, kiknek az közönséges anyai nyelvek volt. A' Khánáni néptől, melly akkor-is Zsidóul beszélt, ezen Hebréus Jövevények azért neveztetek Hebrai embereknek: mert Eufrátes vizén-túl laktak azelőtt, és onnét jöttek közikbe. *Heber*, az az, *túl*. Hebréus, Hebrai, = *túlföldi*.

Nem hasonlított az igazhoz az, a' mit Grótzius vél, mintha Mójses a' Sz. Írásban a' *Kháldeai* nevezeteknek (Ádámnak, Káinnak 's egyebeknek) helyekbe *Zsidó* nevezeteket helyheztetett volna; 's mintha eléb'valók volnának a' Kháldéai, hogy sem a' Hebrai = *Zsidó* szók. Mert ezt az állítást meg nem mutathattya valamelly erősítéssel, 's azon szókat; az embereknek, helységeknek a' neveket még a' Görögök, 's a' Látínusok-is meg-tartották. Minden nyelv vett szózatokat, még a' Kháldéai nyelv-is a' Zsidótól, a' Zsidó senkitől sem, a' mint a' Sz. Írásban van. Igaz, hogy nem kell színte, törödni azzal, úgymond az említett Duhamel: pag. XXIII; ha a' Kháldéai eléb' való-is a' Hebrainál: minthogy majd csak nem egy azon nyelv mind a' kettő. De azon meg-ditsért nagy tudományu Sz. Írás Fejtőnek valóbnak látszik az, hogy a' Zsidó nyelv mindeneknek eredetes forrása; és hogy tisztán meg-öríztetett a' Sz. Írásban;

mert az hajdanyi első nevek, úgymint: Adám, Héva, Cain, Seth, Henoch, Noe, Phaleg, Aábel, és más számtalan nevek, Zsidó, és nem Kháldéai eredetűek.

Sz. AGOSTON az Ur városáról irt 16-dik K-ben, 12-dik részében azt írja: hogy a' Zsidó nyelv, a' nyelvek' őszvevelzések-előtt közös volt minden emberrel, és hogy Heber, Phaleg, 's Abrahám familiájában tellyesen, 's épen meg-maradt. Azt azzal bizonyította, mert különbféle nèmzetek nevei, az el-széledés-után, minekutánna mára' földet el-lepték, színt azon nevek, mellyek a' Sz. Írásban fel-jegyeztettek. THEODORÉTUS, a' Genesis, avagy a' Teremtés Könyvéhez irt 60-dik kérdésében, azt mondja felelve: hogy magok a' nevek meg-mutatják, hogy leg-régiebb' a' Sirai, avagy a' Zsidó nyelv (egybe keveri mind a' kettőt) holott Ádám, Káin, Abel, Noe, tulajdon szavai a' Siriai, avagy a' Zsidó nyelvnek. Mind a' két eme' nyelv olyan, hogy egyik a' másiknak szóejtésü modja, dialectusa legyen; az, idővel esett változások-miatt, a' mint a' Frantzia, Olasz, Spanyol nyelvekben láthatni, mellyek a' Romainyelvek mint a' féle szóejtési, és érfolyadáki. Sz. HIERÓNIMUS sokszor mondja, hogy egyéb' nyelvek a' Zsidóval annyira pengők, hogy jobhára abból eredtek. Ez a' *deák* szó, úgymond: tudniillik NUGÆ Zsidószó S. HIERONYMUS in C. 3. SOPHO-

NIAE. *Id quod diximus, NUGAS, sciamus in Hebræo ipsum Latinum esse Sermonem, NUGÆ, & propterea a nobis, ut in Hebræo erat, positum; ut scire possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum esse matricem.*

Már meg-irám, hogy a' Görög betűknek a' nevek Zsidó. De még sok mester-ségek' neveik-is Zsidók. A' Musikának első Mestere Jubal. GENES. 4. 21. Abból eredett a' Jubilo, Jubilatio. A' musika — szerzői: Cithara, Cistra, Sambuca azon Zsidó eredetűek. A' mértékek Zsidó nevei Görögre, Deákra, Galliaira, sőt Magyarra-is fordultak.

קנה = Kane = Canna.

חבל = chebel. Gall. Cable. Funis, Kötél.

פסח = Pasach. tranfire. Deákul, Passus. Gall. pas. MAGY. által-menni lépni.

הין = Hin. Græc. & Lat. Hemina.

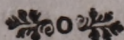
לוג = Log. mensuræ genus. Abból Lagená.

בא = Báth. Bathus. Mensura liquorum.

כר = Kád. = hydria, amphora, DUCHAMEL hic pag. 24. Mitto Syderum, & deorum nomina, apud ethnicos, quæ ex Hebræo ducuntur. Sic Belam, Belenus, Abellio, Belus. ab Hebræo Baal = בעל (venit) Luna, quæ in Scripturis Astarte, vel Ashtarot, ab אשף = Asat, candescere. (Addo: ex his, astra. (Addam: ex Selana,

Selene, Luna) — — Urbès & Regiones, *nunquam* Hebræis subditæ, nomina habuerunt Hebraica. *Tsur*, Seu Tyrus, Tsidó, Sido.

De az illyen neveknek a' Zsidóbólvaló ki-vezettetések hoszfszasb' munkát, és helyet érdemell. Láttam. most harmintz egynehány esztendeje, derék egy könyvházban, a' Grévius, Gronóvius fok leveles szakaszu Könyveiken-kévül, nyoltzad rétü jó egy potrohos könyvet (a' készítőjének neve nem jut eszembe) mellyben fok Deák, és Görög szóknak Zsidó eredetek elé-tétetik; emlékezem mind azáltal Tzerberusnak ott mutattatott Zsidó eredetü Kút fejről; melly szó a' *keleb-keretz*, a' földi Kutya nevéről vezettetik-ki. Se az, se más a' féle kívánatos Könyv mostanság nintsen a' kezem-alatt. Mindazáltal a' melly Magyar 's egyéb' nemzetü Zsidó szokat öszve-hasonlítottam, 's egyeztettem, elé-adom ezen alkalmatósággal, gondolván, hogy ezekhez mások még többet fűzhetnek.

*

MAGYAR, ÉS EGYÉB' EGY- NEHÁNY

*Országi szók, mellyek a' Zsidó nyelv-
vü szókkal határosok, egyezők.*

*

A' Magyar nyelvben az *ő, ű,*
a', minden szó rendü, minden na-
pi, majd minden szózat elejü. Ezek
igen egygyeznek a' Zsidó *ה =*
h, betü erejével, mellyet a' Gö-
rög *ὁς = hos*, és *ὁ = ho*, szó —
elővel példáz.

A' Magyar, *ban, ben*, igen
hasonló a' Zsidó *ban-nal, ben-nel*.
Tsak az hogy a' Magyarnál ez,
szó-vég: *ben*, a' Zsidónál szó —
elő. Példának okáért, a' mit a'
Magyar így mond: kezdet —
BEN, a' Zsidó így mondaná: BEN
— kezdet. Reschit Zsidó szó —
kezdet. *Be — reschit = kezdet*
— *ben*.

**ZSIDÓ
SZÓK.**

*Nézegefsük-meg magokat a' szó-
kat.*

*חם = chesed. olvashatod: esedez-
Eszed. Az annyit tesz, mint kegye- ni.
lem. Hasonló a' Magyarban hoz-
zá: esed-ezem, kegyelmet kérek.*

- Szair, *Szeira*, pilosus, pilosa. Szörös. Meg-vagyonször. a' ször hasonlatossága mind a' Zsidó, mind a' Magyar szóban.
- vin. Jain = οἶνος = vinum, bor.
- köd. Ed. Köd. vapor, abyfus. &c.
- rágal-maz. Aphar a' por. רגל detraxit = ragál, = rágalmazott.
- por. ökör- bos. bakar.
- amic-us Amit = amicus, socius. Társ felebarát.
- eddj. אחד = echad. olvashatni. achd, echd. unus. edj = eggy.
- sex. A ש = sch betüt X hangzása-fal-is olvashatni. שש schesch = xex. Deákul sex. Zsidóul Schesch; szint-úgy németül = hat.
- septem. שבע Scheba = Septem. hét. A' Schb, meg-vagyons a' deákban, és németben.
- ezer. efer = decem. Tiz. Magyarul ezer, a' deáknál = mille.
- antiqu-us. atiqu. deák. antiquus = ó = régi.
- simil-is סמל = Semel. Simulacrum. Similitudo.
- széna. a' széna.
- szép. שפר = schapar, szép volt. supra szépség sparpapa Chald = hajnal; 's talán hajnali tsillag, melly

a *Hesper* - ufsal - avagy az estvéli-
vel egy'. A' Zsidó sokszor h = ה
betüt vet a' szó elejbe. És így
Spar = hspar.

רמה = rama. Jaculatus est,
jecit, ütöttvágott. רמה = roma = arma.
fegyver, nyil. hasonló az előre
vetett א = a, vagy h = ה betü-
vel, arma.

כרסה = Karfze. Chald. Solium. karfzék
H, karfzék.

קרן = keren. Cornu. kürt. κέρως. kür-t
τος.

בור = bor. olvashatni bur.
árok, kut, tömlőtz, sir. Az árok-
ra vetett gyalog — hid, magya-
rúl = bürü. bürü.

קבה = Koba. venter, has. ha-
sonló ehhez a' Kobak, a' hasas koba-k
korsó.

ער = Ar. Chald. ellenség. איש
= Isch. férfiu. Aris, ἄρης, ares, Ares.
aris, ellenkező férfiu, Márs. Márs.

נאם = naam. dixit. Nomen. nomen.
ὄνομα. név.

נבל = nebel. nablium. uter. Nabli-
lagna. musika szerfzám. um.

נוט = nut. nutare. Nuto.

קריאה = Keriuh.. lectio, præ-kerix.
dicatio, proclamatio. קרה = vo-
cavit, clamavit. Görögül κηρύξ.
præco.

כי = ki = quia, mert. quia.

עבה = Aba = vastag, tö-
 Aba. mött. p. o. Aba posztó. Az Ara-
 bok az ő felső ruhájokat *Abának*
 hívják. Mkház. NIEBURH. p.
 376.

קוצ = kotz, spina. hasonló a'
 kótz. kótz.

דרר = dárdár = tribuli =
 dárda. túske. A' *dárda* hasonló.

Tör- תורה = tora = tör-vény. Lex,
 vény. doctrina.

harag. חרה = chara. az az: haragu-
 dott.

harag. הרג = harag. occidit. Meg-ölte.

Seric-a. שריקות = Sericot. Serica præstantia.

fart-ago שרת = sort., v. fart = far-
 tago.

מום = mum. vitium, labes,
 macula; fekély, motsok. תמים =
 tamim. perfectus, immaculatus,
 Mom- motsoktalan. μῶμος, macula: mo-
 os. tsok.

מות = mut, v. mus. mos,
 mus. mori, meg-halni. Item =
 mors. mors, halál. matte az Iudusoknál
 = halál, v. halott. M. kház. Tom.

Járt. 3. p. 337. ירט = jarát, olv. Járt
 = félre-ment.

Mi. מי = mi. = quis, quæ = ki,
 mi.

לאשעה = lo schaa = non re-
 Schau- spexit. A' Némethnél a' *schau*
 en, szó hasonló. v. GEN. 4. 5.

ערבון = araban. Arrhabon, arrha-
arrha, pignus, zálog. bon.

אב = Ab. Pater. אמ = Em. Apa.
mater. olv. am. vizsgálja bater.

מסך = mesec. mixtio, mi-mixtio.
schung. keverék.

ערום = arom. nudus. v. Lex. arm.
hasonló az arm.

רקק = rakak. Spuit. hasonló verach-
a' verachten. ten.

גרי = gedi, hædus. gödölye. gödö-
גר = geder, murus, sepes, ha-lye.
son. gödör. gödör.

גלומים = gelomim. chlamy-clami-
des. quasi glomides. des.

סמן = Seman. signatus est. σή- sema.
μα signum.

מנור = manor (minor) jugum miner-
textorium. Minerva. Georg. 4. In- va.
visa Minervæ In foribus laxos su-
spendit aranea casses. *)

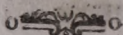
בין = bin. ben. medium, in- benne.
ter-benne.

פיה = baith. domus, familia. paita.
ház, pajta.

בלה = bale, vetus, tritum. palæos.
παλαιος. antiquus.

פל = bal. chald. sziv. hason- bél.
ló a' bél. Bál, bél. Dominus, Ur.

*) ארג = arag, texuit, szövött. Arach-
ארג = öreg, textor. Takáts. Arachne- ne.
Takáts afzfzony a' Költöknél.

- bárka. פֶּרֶכָה = berekha, piscina,
hasonló a' bárka.
- harpya. רֶפְּהַיִּים = rephaim, Gigantes.
hasonló harpya.
- alle. כֹּל = col. omnis, totus. ὅλος,
alle.
- ez. זֶה = ze. hic. hasonló ez.
- riechen רִיחַ = rich. vel rie. hiph. he-
riach. olfecit. hasonló *riechen*.
- rivás. רִיעַ = rie. hiph. clanxit. ha-
sonló rivás.
- mad- מֶזַח = mezach. olvashatni,
zag. mazach, Zona, vires. mazzag.
madzag.
- tsukni. צוּק = tsuk, arcte cohærere;
jól bé-tsukódni, bi-tsak = benne
tsukodás.
- kotsi. הֲצוּ = hotzen. kszával fel-
fegyverkezte-tett kotsi.
- ég. גָּאָה = gaah. magas. *geah* =
felséges, kevély. a' géh vizsgálja —
olvasva = égh.
- értz. אֶרֶץ = eretz, föld. hasonló az
értz.
- kert. קֶרֶת = Kereth. Civitas. olvas-
hatni querth. kert. és a' kert, ke-
rített hely. Innet kvart-hely.
- kard. קֶרֶדוֹם = kardom. securis. fej-
sze. haf. kard.
- Tág. תָּג = thg. apex, culmen, fa-
stigium. Theg, 's thag hegyet-is
jelent. *Tach*. a' Németnél háztete-
je.

je. Tág, tágos a' Magyarnál akár
jobra-balra, akár földre ki-terje-
dett.

שתק = Schatach. = tacuit. tac-eo.
hasonló a' taceo.

הן = hen. ecce, en. ehene, ehen.
ihol.

עלם = alam. absconditus. A-alam.
lam, rejtekhely.

טאם = Tam. Consilium. ta-
náts.

שער = schar. procella, turbo, sár.
habhányás, fergeteg. magyarul
fár, lutum.

כסח = Kaszákh, exscidit, suc- kasza.
cidit. ki-vágta.

געה = gaah = mugiit, boa- mu-gi-
vit. tus.

עקר = akad. alligare, meg- akad.
kötni hasonló az, akad, akadék.

עורר = aurr. olv. auror. vigi-
lare fecit. talán az aurora, ébre- aurora.
dés ideje, innét ered.

הורה = eure. olv. hure, vagy hur.
hurh, genitrix, mater, anya.

אש = asch. esch. ignis. tűz. A'
régiek v. vagy F. betüt tettek a'
magán hangzók elejbe. Mkház 4. *vesta*.
Szak. p. 52. És így *Esta* = *vesta*.

שוט = Schut. Scutica. ost-or. Scutica

חרב = erb, v. charab. gladius, kara-
culter, hasonló a' karabin. bin.

שלט = Schalat. dominari, uraſ-
Sultan. kodni. שליט = ſcalit, Fejedelem.
Ur. haſonlo a' ſoltan, Sultán.

Chán. כן = chán, Præfectus. Elöl-
járó. Vezér. Az Avar Nemzet E-
Kan. löljárója *khán*.

הפה = hopha. thalamus nup-
hoppa. tialis. Hoppa, lakodalom.

חרה = chedva. olv. khedve.
kedv. lætitia, gaudium. חרה lætatus eſt.

kö. פיק = keph, Petra, kém. köv.
lapis.

En אני = ani, Ego, én.

Te. את = At. אתי = Atti = Tū.

אתנה = Athena = vos.

ארקן = arca, capsula, ciſta,
Árka. Arka, bárka.

כר = kad. Cadus, hydria.
kád. kád.

פזר = Pazár. diſperſit. pazar-
láz. lott. pazárláz.

בקר = boker. olvashatod ba-
kor. Mane. kora reg.

תור = thur. Chald. taurus. olv.
taur.

אלף = alph. dux. első betű.

אלוף = aluph. bos.. Abból ered-
hetett *elephas*.

Nugæ. *Nugæ*. S. Hieron. in Sophon.
3. Id quod diximus, nugas, ſciamus in Hebræo ipſum latinum eſſe ſermonem, & propterea a nobis, ita, ut in Hebræo erat, poſitum,

ut nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum esse matricem.

שק = Sak = faccus. Zsák. Zsák.

תק = toph tympanum. Dob. Dob.

חלום = chálom. somnus. Álom. Álom.

GEN. 41. 22.

גני = ginze. Thesaurus. Ex kints.

גנז = ganaz, thesaurus. kints.

חך = khék, palatum. hason- Gég.

ló: gég.

דעה = deah. scientia. hasonló deák.

a' deákh.

קשר = kaschár. ligavit. meg- kosár.

kötözte-hasonló a' kosár.

סוח = phuach. afflare, aspi- fúni.

tare, fújnyi.

פורה = phura, torcular. Sajtó. furó.

שועה = schaveah, clamor, ki- szava.

áltás. Nagy szava valakinek.

עב = ab. vagy aub = nub es. nubes.

felhő

נס = nesz = signum. a' Ma- Nesz.

gyarban nesz hasonló.

רע = rá malus. rossz. רשע im- ro-szsz.

pius. rascha.

רוכל = rochel. negotiator, ke- rasch-a

reskedő, præfixo ה = harochel. — rossz.

olvashatni hercul. hercu-

ברת olvast. brut. ברות = berot. les.

= bruta. barmok. brut-um

רמה v. supra. רבה = raba. Sok

volt: neyekedett, lövött. רבות =

robur. rebuth. olvashatod robuth, robus;
amplitudo, magnificentia. Hason-
ló ahoz, robur, erő. A' Pun An-
nibal így szóllott: *Robora vivo-*
rum, cerno, inquit, Annibal. LI-
VIUS L. 21.

Harpya רפאים = Rephaim. adde ה =
h. harephaim. olvashatod: har-
phym. Rephaim = Gigantes.

auveh! אויה = ovjah; olv. auvja=vel
Hyfo- auveh.

pus. אזוב = æzob = hyfopus.

Luna. לון = Lun. pernoctare. Luna,
quæ pernoctat. Görögül Selana,
Selena.

Theba. תבה = teba = arca.

taxus. תחש = tachas, olv. tachs. =
taxus. melis. taxeia pellis.

tænarus תנור = tannur = fornax. olv.
tænarus. Tænariasque domos.

varrott. תפר = taphar. confuit. Varrott.
Scala. שלח = sala = scala, gradus.
שלמה = salma, = vestis, ve-
stimentum.

menfu- משה = meszura = Lat. men-
ra. fura. sic & apud Aquilam = μέτρον.
Apud 70. & S. Hieronymum = Prin-
cipatus.

thala- תה = tha = thalamus. Ágy.

mus. ערב = horeb = corvus. holló.

corvus, olvashatták, 's ki-mondhatták e'
képpen ghorb. chory.

רץ — rutz, *ruts. currere*, *íza- rutsn.*
ladni. Hasonló a' német *rutsn.*

מהר = mahar. Per metathe-
fin, *hamar*, *festinavit*, *íetetett. ha- hamar.*
mar járt, vagy *tett valamit.* (Item
dotavit.

רץ = alaz. *exultavit. ἀλαλάζω. aláz.*
Ejulo, *fremitem edo inter pug-*
nandum.

NEGYEDIK RÉSZ.

Az elébbinek folytatása. Arról, hogy az Ide-
genek ó Sz. Írásbéli fok szót, személyt,
történetet foltoztak az ő Költeményeikre.

KÉSZÜLET nevü egypár könyvets-
két irtam illy homlok-írás-alatt: *Az Ó Sz.*
Írás Rágalmazóji- ellen a' hajdani Görög
Írókból. Az első KÉSZÜLET avagy
Könyv, melly HOMERUST illeti, a' Ma-
gyar Könyvház V-dik Szakaszfa végén;
a' második melly Hesiodust emlegeti ezen
VI-dik Szakaszban találtatik. Midőn it-
ten, ezen fejezet alatt, hasznokat veszem,
így mutatok nagyob' villágosíttás kedvé-
ért reájok: 1. Készület, vagy, Homer. 1.
rész. vagy. 2. 3. 's a' t. avagy így: 2-dik
Készület, vagy Hesiod. 3. rész. 's a' t.

Az Idegenek, tudniillik a' Görög, Pe-
lasg, Auson, 's egyéb nevü népek fok szó-
zatot, Személyt, Történetet tsiptek, szed-

tek, véstek, nyestek a' Zsidó Szózatokból, Személyekből, Történetekből az ő istenkéikre, meséjükre, himes költeménnyekre, oktatásokra; a' mint azon Zsidó szók-
ból észre-vevőszük, mellyek meg-vannak a' mesés istenkék', himezett személyek', vagy történetek' neveikben. Im' egyne-
hány példa.

BÉRUTH, BERCYNTHIA, a' Resch, Reschit Berescit szóból faragtatott. 1. készület 2. rész. pag. 18. בראשית olvashatták, *braschit*, beresciht. 's a' t.

CHAOS. Ez a' szó Teremtés K-nek ezen szavából vétetett: חשך = choschek = Setéség. Ezen szót így is olvashatták: Chosk; Chaosk, *Chaos*. 2. készület 2. Rész. *Hesiod*.

EREBOS. Ez a' Hesiodusnál nevezetes szó tiszta Zsidó szó, 's Teremtés könyvének ezen igéjéből vetetett; tudniillik:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר = vajhi EREB, vajhi boker. GEN. 1. 5. *Factumque est VESPERE & mane*.

THEIA, BIA (Eury-bia) **RHEIA**. Hesiodusnak Istenkéji; ezen szók-
ból változtak. תהו = thou, bhohu. V. GEN. 1. 2. és ebből: רוח = ruach. Az ח = o. u. betüt könnyen változtathatták, = i. be-
türe, és így a' thú, bhu, ruach, vagy rue helyébe könnyen teheték a' *thia, bhia, rheia, rhia, rhea* szót. 2-dik KÉSZÜLET, *Hesiod*. 2. r.

KOIOS, KREIOS, vagy Koi, Kroi.
= Coeus, Croeus, Hesiodus' istenkéi. Kön-
nyen támaszthattak a' Bkr = כק r-akia,
és a' kara, vaji kra szókból. 2. KÉSZ. 2.
2. r. *Hesiod.*

A' D—ja, Jöve, Eeli-os, Eli-un, a'
Jah, Ichora; Elohim Sz. nevekből fatsar-
tatott. 1. KESZÜLET = Homer. 4-dik
rész. 33. 34. levéllap. És ugyan ottan 2-r.
17. 18. lev. És 2. KÉSZ. 4. r. S. AUGU-
STIN. Lib. 19. de Civit. Dei c. 22. *Ipse
est Deus (verus æternus) quem Varro do-
ctissimus Romanorum Jovem putat, quamvis
nesciens quid loquatur.*

NEFELE, Nubigena - nevü oriasok.
nevezetesek a' költőknél. Ezek a' Hanne-
philim = הנפלים szóból vetettek. *Teremt.*
k. 6. r-ben. Itt-is Oriások értetnek szint
azon szón. 1. KÉSZ. 7. r. p. 62. és 8. r.
p. 62. és. 8. r. p. 67.

PÁNDÓRA = Evának első Afz-
szonynak historiájából himeztetett, 2-dik
KÉSZ. 4. rész; valamint

TSELA ISSA = Salacia, oldaltsont-
ból alkotott aszfszony. צלע = *tsela* vagy
tsla, costa, = oldal-tsont. נשא = Isa =
aszfszony. 1. *Készület* 5. rész. p. 46. —
Prometheusnak a' tűz-miatt-való vesződse-
ge, nem eredette — az *aszfszonnyal*-való
vesződsegből? holott a' Zsidóban az נשא,
és khaldeai mód-szeréut נשא = És = Efe,
az az: tűz hasonló ezen szóhoz נשא —
Isa = mulier = aszfszony. Lásd ismét 2.

Kész. 4. részét = $\psi\chi$ = Ifch — vir, fér-fiu,

$\pi\psi\chi$ = aszszony. = Iscka.

A' HAJGÁLT KÖVEKBŐL, vagy kö-földből fiak, emberek lettek. *benim.* = fiak. *Abnim* = kövek.

$\tau\eta\lambda\acute{o}\gamma\eta\sigma\tau\alpha\iota$. sárból, v. agyagból, v. föld-ből született emberek; máskép TITÁ-NOK. Tit = $\psi\chi$ Lutum. Sár. A' Titánok az égnek, 's földnek fiai. VULKÁNUS földből, vagy sárból *lelkes* embert alkotott a' meseként. Cum primæ lucem pecudes hausere, VIRUMQ. ferrea progenies duris caput *EXTULIT ARVIS*. GEORGIC. 2. — Ezek mind onnét himeztettek, a' mit a' Teremtés könyve Ádámnak a' földből-való alkottatásáról tanított. 1. KÉSZÜLET. = Homer. 2. r. ugyan ottan 8. rész. p. 66. 2. KÉSZ. 3. r. és 4. rész.

BELLEROPHONTES. Jósefnek, 's az Attyának, és testvérinek Történetiből fonyattatott-öszve. $\beta\epsilon\lambda$ = Bel, Bál. $\rho\alpha\eta$ = rae, roe. $\phi\alpha\eta$ = phone, phana. 's a' t. 1. KÉSZÜL. 4. rész. 2. KÉSZ. 3. r.

ATE az égből le-vettetett bűnös, ártalmas személy, késértő. Ez az *Ate* Zsidó szó $\alpha\tau\epsilon$ = chattak. olvashatni, Hatae, áte. = vétek, ártalom, a' gyökere $\alpha\tau\alpha$ = chata, v. atah. Az égből le-vettetett ártalmas bűnösön mind az első embereket, mind azok késértőjét példázhaták. 1. Kész. 9. r. a' görög $\alpha\tau\acute{\alpha}\omega$ = lædo, noceo a' Zsidó chátából származhatott. p. 75.

VULKÁNUS, és Görög neve-szerént
HEPHÆSTOS. E' Sz. Irásbéli szókat
foglallya magában: *Tubalcain*, És = שר.
1. KÉSZÜL. 9. r. p. 78.

JÁNUS. Könnyü ki-vezetni nevét
ezen két Zsidó szóból: יח Jah és נח = Noe
vagy Noách. Noe' Istene. Istenes, Isten-
félő Noe, ki mind az özön-előtti, mind
az annak utánna következetkezett világot
látta; azért kettős artzáju: Jánus tette az
első oltárt, és Aldozatot, úgymond a' me-
se. Láthatfsza az új világban Noénak el-
ső Aldozattyát. SÁTURNUS nevében-is
meg vagyon a' Noe neve. 1. KÉSZ. 2. r.
p. 22. Hasonló a' DEUKÁLION és PYR-
RHA történeti 1. KÉSZ. 8. Rész. a p. 65.
— 2. KÉSZ. 5. rész.

BÁKKHUS. a' Görögöknél DIONY-
SIOS. A' N—oach. Di—onis, Szókból,
és Mojsesnek tulajdoniból fítséreztetett, 2.
KÉSZ. v. r. végén. 1. KÉSZ. 5. r. végén,
és ismét a' 2. KÉSZ. vége' táján.

A' 7-dik nap SZENT NAP, Hefio-
dusnál. 2. KÉSZ. IV. r. eleje.

BOMOS. Oltár. Az Áldozatokhoz
tartozandó Oltár' neve a' Görögöknél βωμός,
nevü volt. Ez pedig Zsidó szó. Arról 's
az Aldozatokról bőveb' a' tudósíttás az 1.
KÉSZÜLET 6-dik részében.

Az ANGYALOKról. lásd az 1. KÉSZ.
7. r. és a' 2-dik KÉSZ. IV. Része.

Tártarus. Nagy unalmú hely, e' szó-
ból, תרה = tarah, unalmat szerzett. 2. K.
3. rész.

ELYSIUM. e' Zsidó szóból: עֲלִיזִים = halizim v. helizim = örvendezők. 2. K. 3. r. végén.

HESPERIDES. 2. K. 3. rész.

NILUSBOL született egy *Vulkánus*; egy *Merkúrius*, egy *Bákhus*, vagy *Dionysos*, ezen mesék a' Nilus vizéből ki-vett MOI-SES' tulajdoniból állítottak-elé. 2.

KÉSZ. 2. r. és ugyan ottan 3. r. ugyan ottan az 5-dik rész' végén. מִי = mi. moi

„ = aqua. JUVENC. in Appendice de diis
 „ & Heroib. Poëticis: Sunt, qui adum-
 „ bratum in *Bacho* fuisse velint NEMRO-
 „ DUM, qui Hebræa voce BARCHUS,
 „ ideſt *Chufi*, FILIUS, appellatur; sunt,
 „ qui *Moyſem* in eo expreſſum, pugnant.
 „ — Plerique omnes *Noemum* in eo depi-
 „ ctum cenſent. IDEM ibid. c. 29. p. 706.
 „ An temere conjiciet, qui Adamum in
 „ *Saturno* liberos devorante, expreſſum ar-
 „ bitratur? In *Japeto* Japhetum e Noemi
 „ liberis tertium? Sacrarum arcana Lite-
 „ rarum e Judæis Cognoscere Phœnices
 „ & Ægyptii facile potuerunt: ab utriſque
 „ hauſerunt Græci & jam adulterata novis
 „ commentis depravarunt. — Subtiliter
 „ & erudite diſſerit P. TURNEMINUS S.
 „ J. in egregio ſpecimine proluxioris de to-
 „ ta ratione fabularum commentarii; cu-
 „ jus conſpectus magnam totius operis ex-
 „ pectationem omnibus eruditis fecit. —
 „ IDEM c. 30. P. Carolus de AQUINO,
 „ Italus, S. J. in egregiis ſatyris totam il-

„ lam veterem deorum farraginem ita ex-
 „ cutit, exagitatque, ut ingenium cum eru-
 „ ditione certet, majestas heroici carminis
 „ cum Satyrica dicacitate; latinitatis ex-
 „ quistæ sapor cum insigni priscorum au-
 „ ctorum notitia. “

A' *Gigásoknak* Jupiter ellen törekedő
 hadakozása, = *Babylon* tornya. 2 - dik
 KÉSZ. 3-dik Rész. A' hol *Atlásról* is.

A' VIZ - ÖZÖN; mi hasonlatossággal
 iratott-le *Metamorph*, 1. a n. 10. méltó meg-
 gondolni. Arról a' R. Jeles *Épületek*, és
 a' *Responforum* K. alkalmatosságával bőven.
Inachus = ENACIM M-k-ház 290. K.

pag. 71.

DÉZMA. *Farracia*. M-k-ház 289. K.

pag. 51.

A' CORBÁN nevű Zsidó Aldoatról,
Theoprastus emlékezik. „ RESPONSOR.
 L. 3. p. 90.

Az étkekben-való válagatásról, szom-
 batról, dézmáról, Papokról, Jerusálem-
 ről, környül - metélésről, emlékezik *Kle-
 ár*, *Heródotus*, *Hekatéus*, *Agáthártzides*.
 RESP. L. 3. p. 90. Az *Evoe*, OPHIO-
 NEUS. pag. 64.

A' Viz - özönről, Bárkáról, Noéról,
 Abrahámról, Moysesről, Salamonnak Je-
 rusálemi Templomáról, Annak Nabuko-
 donosor-által lett el-égéséről, a' fogságról,
 Tzirusról, 's a' t. nyilvánosságos bizonyos-
 gattesznek Flávius = Zsidó Józsefnek, Api-
 on ellen, és a' Régiségekről irt munkájá,

ban Kháldéai *Berófus*, Dámáskusi *Manafseás*, Málkus nevű *Kleodémus*, *Dion* Feni-
tziái Hístórikus. Ide tartozandók azok az
IROK, kiket Aleksándriai Sz. Tzirillus
emleget az ilyenekről L. 1. contra Julian:
úgy mint Alexander = Sándor, és Abyde-
nus Noeről, és az Özönről.

MENES, Thebának, és az első em-
beréknek Királyok, első törvény és Ál-
dozat-tevő. Így az Egyiptusiak. Menes
pedig = Noe. Theba = Árka, bárka.
Az első emberek a' viz-özön-után: Noe,
Sem, Khám, kiről Egyiptus Chemia vagy
khám föld nevezetű. Noë Áldozattya ne-
vezetes.

Az Egyiptusi Királyok nevei, történe-
ti mint vetettek az Ó Sz. Írásból, meg-
vagyon mutatva a' Responforum nevű
Könyvben. p. o.

BINOTHRIS Király = Ben Thare:
Tharé fia, = Abrahám.

Sefos - tris, vagy SESON - GOSES.
Gosen vagy *Gessen* földi Pásztor Király =
Jákob Pátriárka.

Az Egyiptusiaknál ez a' Szó, SOS an-
nyit tesz, mint *Pásztor*, HÝC, annyit mint
rab, v. Király. Az Egyiptusiak a' Pász-
tor rabokat, Királyaik - közé számlálák:
ezek - közt vala Salathis, Proteus = Jó-
sef. Proteus-után Rámfes v. Ramsuitus-ez-
is Józsefhez illik. A' neo-*chabis*, Cheops,
Cefeus, Chembes Királyok *חב* = chab
= nyomoruság (mellyet a' Zsidók Egyip-

tusban szenvedtek) Azon Királyok közt, kik Egyiptusban a' Sugas köveket építették, *Diodórus* ezeket számlállyá: Amreus, = *Amram*, Mojsesnek atya.

) Ammosis = Móses. = Mojses.

) Maron. = Aaron.

Herodotusnál L. 2. a' *Filition* Pásztorban, ki a' Sugas köveket építte, *Filit Israel*, *Evasio Israelis*, *Israël*, *Zsidóság'* szábadúlása találhatik.

A' CHABRI, és CHIBRI nevü Egyiptusi Királyok az Abry, Hibri, Heber szók-ból koholtattak.

A' *Mycerin*, *Mercen* Királyok pedig Mojsesnek Mikra kodeséből.

A' *muth*, *meth* nevü Fejedelmek; *A-mutath*, *Prometh*, *Misphrogmut*, a *muth* = halál szóból, a' vízbe veszett Egyiptusiak-ból költetett.

Bochoris K. kinek idejében a' bárány szállott, úgymond az Egyiptusi mese, az Husvéti bárány, és az első szülöttek megölése tulajdoniból koholtatott. 's a' t.

RESPONS. L. 3. p. 138. — sokat kellett foltozni az Egyiptusi Történetekről-
való Tudosíttást, minekutánna CAMBY-
SÉS annyi pusztíttást tett Théba Város-
sokban. PLIN. Hist. nat. L. 26. De obet-
isco Thebaico. c. 9. p. 639. *Hac admira-
tione operis effectum est, ut cum oppidum id
expugnaret Cambyfes rex, ventumque esset in-
genda ad crepidines obelisci, extinguvi ignem*

juberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

Elég szókat adánk-elé, mellyeket az idegen (Egyiptusi, Görög, Görögösített) Irók a' Zsidó Sz. Irásból válagattak, a' nálak költött, vagy hirdetett személyekre, vallásbéli tulajdonokra, meséjekre, költeményes, vagy titkoló palástoló mód szerint fordítottak.

Annak bizonyíttására pedig, hogy nem csak szókat, hanem vallás-béli ágazatokat-is a' Sz. könyvekből válagattak, elé adom itt egynehány régi 's utóbbi tanult, elmés, nyelvek értelmében forgott tudósok' bizonyágít.

TERTULLIANUS Apologetici pag. 18. Rig. Pagani! *Deos vestros, ipsa templa, & oracula, & sacra unius interim Prophetæ (Moyſis) ſcrinium vincit.* (Nempe Jano Italiæ Regi coævus Saturnus, & Jupiter. natus Aode Hebræorum Judice. PETAV. Rationar. p. 52. 59.)

CLEMENS ALEXANDRINUS L. 6. Stromat. Εἰ τι λείπει γάρ με ὁ βίος. Ki fogynék életemből, ha rendre mind izenként elé akarnám rakni és számlálni mind azokat a' ragadományokat, tolvajságokat, κλοπὴν, mellyeket a' Görög kérkedés tett; magának tulajdonítván a' vallásbéli leg-szeb' ágazatok, fel-találását; mellyeket tőlünk a' mieinkből kaparitottak magokhoz, καὶ ὡς σφετερίζοντες τὴν εὐρεσιν τῶν παρ' αὐτοῖς καλλίστων δογμάτων, ἣν παρ' ἡμῶν εἰλήφασιν. Söt

az ő Görög meséjeket foltozni-is merték azokból a' miket az Isteni hatalom tsudálatossan véghez vitt a' mi Szent embe-
rink-által.

TZESZARÉAI EUSEBIUS az Evan-
geliomi készületről irt egész 11-dik = ti-
zenegyedik könyvében meg-mutattya,
hogy a' valláshoz tartozandó tzikkelyeket
Plátó Mójstesből, 's egyéb Hebréusokból
szedé-ki, (hól jól, hól roszszul,) Tudva
vagyon, hogy azért *Numeniustól* Plátó At-
tikai vagy Athénai nyelven szólló Mójstes-
nek mondatott lenni. (*Numeniusről* lásd
„ Mkház VI. Szak. Lit. N.) Eus. 16. Est
„ *similitudo doctrinæ Platonis cum Moy-*
„ *se, aliisque Hebræis, quos profecto quo-*
„ *libet Græco Scriptore antiquiores fuisse ne-*
„ *mo inficiatur. Quæ conformitas & si-*
„ *mililitudo quandoque tanta est, ut Plato*
„ *nonnisi Græce reddiderit, quod isti Scrip-*
„ *tores sacri suo idiomate conscripserunt.*
„ *Inde excerpst Plato sua dogmata de Dei*
„ *unitate, ineffabilitate, de trino princi-*
„ *pio, de virtutibus incorporeis, quarum*
„ *aliæ bonæ sunt, aliæ malæ, de animæ*
„ *immortalitate. &c.*“ Huetziusnak, Ná-
talisnak, Lavaurnak 's másoknak ide tar-
tozandó bizonyságit olvashatni a' Második,
avagy az Hesíodus homlok-írásu *készület-*
nek 5-dik Részében. végezzük-el ezt a' Fe-
jezetet a' Responforum nevü 3-dik könyv-
nek 5-része 40-dik 's egyéb számai-alatt
lévő szókkal: a' pag. 142. „ E mytholo-

„ gia, maleque cohærentibus Græcarum
 „ fabularum laciniis, in vetus Testamen-
 „ tum derivari figmenta non potuisse, hu-
 „ jus Testamenti Sanctitas, ordinis, et
 „ Personarum, chronologiæque connexio
 „ testatur, ipsaque adeo antiquitas Sacro-
 „ sancti illius foederis. Græcarum fabu-
 „ larum origines ultra Judicium Hebræo-
 „ rum tempora non assurgere, constat. Ad
 „ Græcos ab Ægyptiis (qui post *Cambysem*
 „ pro sua conflanda Historia, Sacra He-
 „ bræorum tabularia sunt depeculati) no-
 „ mina ipsa deorum, e quibus fabulæ om-
 „ nes contextæ sunt, transiisse, Græci ipsi
 „ testantur. — *Respons. L. 3. c. 3. n. 25.*
 „ p. 94. Adde his (DIODORISICULI, PLI-
 „ NII (TACITI de Judæis permixta fabu-
 „ lis testimonia; JUSTINI, seu Trogi in
 „ epitomen contracti Librum 36. c. 2. p.
 „ 480. de Abrahamo, Israele, Josepho,
 „ Moyse, Aarone, exitu ex Ægypto, Sab-
 „ batho, monumenta; adde illud Juvena-
 „ lis: Tradidit arcano quæcunque volumi-
 „ ne Moyse, adde Philonem, Numenium,
 „ Longinum, — adde Hebraicæ gentis
 „ universæ perpetuam, Christianorum,
 „ Mahometanorum, de his, quæ veteris
 „ Testamenti volumine continentur, fidem,
 „ novique Testamenti pro veteri consen-
 „ tiens Testimonium (ipsam Manichæo-
 „ rum, qui id Augustini tempore oppugna-
 „ runt adversus illius autorem rebellio-
 „ nem) adde oraculorum expleta vatici-
 „ nia,

nia, ac una conclusionem, quæ suapte
fluit, amplectere. — *Respons. L. 3. c.*
5. n. 42. a pag. 150. Denique Sacrosan-
ctos hos Libros Judæi, quemadmodum
eorum Canone continentur, excepta illa
Hebræorum parte, quæ post Salamonis
tempora schisma conflavit, omnes pro
divinis venerati sunt semper inde a Chri-
stiani temporis exordiis; atque, ut ea
principia testantur, omni etiam superio-
rum temporum memoria. Populus cer-
te Judaicus, numerum pene omnem ex-
cedens, per omnem orbis terrarum pla-
gas, suis olim cum Profelytis longe, la-
teque dispersus, traditionis perpetuæ de
sacris hisce libris acceptæ, atque ab om-
nibus retro majoribus propagatæ, testis
est tantæ consensione sibimet cohærens,
ut Judæum vel ex uno hoc indicio, cu-
juscunque gentis moribus permixtum,
discernere a quolibet alio mortalium pos-
sis. Jam, si sacros hos libros in se ipsis
consideres, suam ii vetustatem, sanctita-
tem, a Deo profectam auctoritatem mire
commendant. Quæ profani de rerum
exordiis, de primævo hominum statu,
de lapsu, Eva, serpente, divino cum
hominibus commercio, de diluvio, Ar-
ca, Noemo, ejusque apud Aegyptios
posteris, de Deo, de animarum ab egres-
su perpetuitate, pace, mercede, aliis-
que seu dogmatum, seu historiarum ca-
pitibus recte dixere, hæc aliaque vera

„ in sacris veteris Testamenti codicibus;
„ plenius & melius, imo plene optimeque
„ tradita reperimus; ut turbidos rivos ab
„ illimi fonte non ægre queamus discerne-
„ re. Quanta in sacris hisce libris cura
„ divini honoris, & gloriæ! huc sane om-
„ nia referuntur. Impostores vitia sua suo-
„ rumque carissimorum præsertim enormia
„ dissimulant, elevant. Hic a principio
„ sacrorum voluminum ad finem usque &
„ quæ laudem, & quæ reprehensionem
„ merentur, ingenue plane recensita intue-
„ mur. Zelus divini honoris, debitique
„ Deo uni, tamquam summo omnium Do-
„ mino obsequii, cumprimis elucet. Om-
„ nia hic quam connexa! styli ratio in di-
„ versis libris diversa, ordo, annorum se-
„ ries, terrarum situs, rectaque descriptio,
„ generationum catalogus, quam longe
„ procurrens, veri denique omnes chara-
„ cteres. Postrema & media, cohærent
„ primis, iisque repetitum dicunt testimo-
„ nium. Omnia illic Spiritum Dei, vim
„ Numinis, & prædicatione virtutis, & re-
„ prehensione criminum, & oraculorum
„ expleta fide testantur. Quantus horum
„ Librorum honor, quamque perpetuus,
„ jam non dicam apud Hebræos, apud ve-
„ tustissimos etiam interpretes, apud eos,
„ qui versionibus, paraphrasibus, hexa-
„ plis, octaplis, infinitisque commentariis
„ eos illustrarunt, sed apud omnes, qui
„ solidæ, veræque pietatis, & sanctitatis

„ laude , ante & post Christiana tempora
 „ eminebant. At præ omnibus Jesu Chri-
 „ sti Domini nostri de iis testimonium suf-
 „ ficiat.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Az elébbi Részeknek bé-fejezése.

A' ki igaz szívvvel meg-fontollya azo-
 kat, a' miket a' Lélek' halhatatlanságára,
 és a' jók' örök jutalmára mutató Sz. Írás-
 beli Igékből elé-számláltam; a' ki a' Sz.
 Írásnak, minden Görög', 'sahoz tartozan-
 dó Tudósok' régiségét fellyül-halladó ósá-
 gát, külső belső méltóságát, szentségét,
 minden időbeli nemzetségnek, de főkép-
 pen édes üdvözítettöknek róla tett bizony-
 ságit szemei-előtt tartya, méltán meg-veti
 az új Tzellsusnak ama' hazug állítását,
 melly az Antikrisztiánusoktól tanúlt illy
 igékkel adatik-elé: Az ó Testamentomnak
 Írói és Profétái nem szóllanak, vagy nem
 oktatnak az ő Írásaikban a' Lélek halha-
 tatlanságáról, és annak jövőndő boldog-
 ságáról, 's hogy az utóbbiak azt a' pogá-
 nyokkal-valótársalkodásból tanulák: vég-
 tére, hogy tsak azon Írás allegoriájiból
 mutattatott meg-utób' az említett két tzik-
 kely. Ezek mondom, hazug állítások,
 ámitások, bűjtogatások. Egy az, hogy a'
 Régieknél ország szerte szokás volt nem

tsák betű-szerént értendő, hanem a' jelek és színek-alá rejtett értelem-szerént-is oktatni; a' mint hoszfazán meg-mutattam *Hieroglyphicon* nevű verseimben, 's elég most ide Sz. Pálnak tsak ama' mondása-is: 1. CORINTH. 10. 11. *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* *) Más az hogy, a' melly ígéket elé-adnak az itt lévő részekben, betű-szerént bizonyítták mind a' két tzikkelyt. És így betű-szerént-is oktatnak mind a' kettőre a' Proféták. Vég-tére, hogy az illyneket a' pogányoktól nem tanúlták az ó Testamentomiak abból meg-mutattatott: mert amazok Ezeknek tanítványi voltak, annyira hogy végtére lokan Profelytusokká-is válnának.

HATODIK RÉSZ.

Az új Tzellsusnak más furtsasági.

Az az új Tzellsus, az ő Deistaságát az-al-is akarja védelmezni: hogy Mójses a' pogányokat üldöze. *Felelet.* Ha azt vallod, hogy üldözte a' bálványozókat, vallyad azt-is, hogy annak parantsolattya - szerént üldözte, a' ki a' gonoszok' büntetője. Mert honnét tudnád, hogy üldözte őket, ha azt színt annak könyvéből nem tanúltad vol-

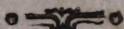
*) Erről bővebben majd még utób-is.

na, a' kire agyarkodol. Ha azt nem hiszed, hogy az Isten bizta Mójsestre a' firtelmes gonoszoknak pusztítását, mi arztátlansággal hiszed azt el, hogy üldözte, 's pusztította őket. De tudniillik, a' ki mind az Apostolokat meg-veti, mind Krisztus szavait-is tsigázza, tekeri, várhattuk e attól, hogy igazán szóllyon Mójsestről, 's a' Könyvében lévő bizonyságokról?

Új Tzels. Más volt, különböző volt, a' Jesusnak, 's az Apostolinak a' taníttása.

Felelet. Nem volt más. Mert színt azon Krisztustól eredett taníttásnak hirdetése végett választattak Krisztus Urunktól, színt annak hirdetésére öltöztettek-fel erővel, hatalommal, Sz. Lélek segítségével, színt e' végre küldettek. Prédikállyátok az Evangeliumot. Vegyétek a' Sz. Lelket. Megtellettek minnyájan Sz. Lélekkel. Megtaníttá fel-támadása-után az üdvözített Jesus őket a' Sz. Irás értelmére, velek maradandónak ígérte magát világ végezetéig.

MATTH. 28. v. 18. A' fel támadása után az Ur Jesus így szólott: Et accedens Jesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. 19. *Euntes ego docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ergo vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* MARCI ult. 15. 16. *Et dixit eis: Euntes in mundum universum prædicate E-*

VANGELIUM omni creaturæ. *Qui crediderit. &c.* — v. 20. *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino COOPERANTE, & sermonem CONFIRMANTE* *Sequentibus signis. LUC. 24.* (post resurr.) v. 44. *Et dixit ad eos: — necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis, & Prophetis, & Psalmis de me.* O mi más-kép' betsülte édes Meg-váltónk Mójzes törvénnyét a' Prófétákat és Zsoltárokat, mint ezek az új Tzellsufok, v. 45. *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. JOAN. 20. v. 21.* (post resur.) *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. 22. Hæc cum dixisset, in sufflavit: & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: 23. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. ACTUUM. 2. 4. Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto.*

Új Tzels. Jesus se nem predikállott, se nem predikáltatott, az ő Tanítványi és Apostoli-által, egyebet, hanem csak az Isteni és Felebaráti Szeretetet. Nem akart predikáltatni sem tzeremóniákat, sem hitet. Nem azt a' jelét adta a' hamis profétáknak: hogy ők, vagy mások külömböző vallást követnek, hogy heterodoxusok, hogy eretnekek, hogy irglaubigok (megtartom ezen amíttónak tulajdon szavait, hogy annál inkább ki-tessék álnoksága) hanem ezt a' regulát tette: hogy az ő tselekedetekből fogjátok őket meg-ismérni. Fe-

lel. Hát nem tselekedet-é, vagy nem ismértető jelekhez tartozandó e' a' rosz az ámitto, tsufitto, déltzeg, hazug beszéd, irás, bujtogatás, mint példának okáért az új Tzellusoke?

'S hát nem taníttatott-é Isteni tisztelet-hez, és rend-tartáshoz tartozandó némelly tzeremóniákat, 's nem taníttatotte Urunk. tsak példáji-által-is, midőn a' hegyen imádkozott, vagy a' kertben? midőn tanítványinak lábait mofogatta, 's annak neki-is övedzett? midőn az imádság-közben szemeit fel-emelé; midőn a' betegek-re-való kezek fel-vetését emlegeté? — —

Hát nem törődött azzal Krisztus, hogy légyen akárki akármi vallásban? légyen orthodox, vagy heterodoxus, eretnek, jó, vagy ellenkező hitü vallásu Irglaubig? Mennyei mesterünkről, ki azt hirdeté, 's hirdetteté: hogy a' kinek hite nem lesz, el-kárhozik. *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* MARCI 16. v. 16. ilyeneket költeni, irni, hirdetni, nem gyalázatos hitegetés-é? Igaz, hogy Krisztus a' képmutatókat, Fárifzeusokat feddé, dorgálá; de feddé, kázhoztatá a' hitetleneket-is; ditséré, magasztalá a' szeretetet; de hirdeté 's hirdetteté: hogy hit-nélkül lehetetlen tettzeni az Istennek.

ÚJ TZELUS. Az Ó Testamentom sohol sem jövendölte-meg a' Jesus Krisztusnak jövetelét: Az allegoriához heába folyamodunk. A' jövendő Krisztusról sen-

ki se tudott semmit-is. *Felelet.* Keresztyének! kinek kell hinni: Tzellsus ezen mondasánake, vagy Krisztusnak, az ő Apostolinak? az ő és új Testamentomi bizonyságoknak? Tartunk Hivek édes üdvöztönkel, ki azt mondotta „szükséges, hogy „bé - tellyesedjenek mind azok, a' mik „meg - irattak Mojses törvényében, és a' „Prófétákban, és a' Zsoltárokbán én ró- „lam. “ LUC. 24. ut hic supra. Tetsék itten leg-aláb' azokat észre - venni ismét, a' miket az ő Tzellsus-ellen irván, a' 9-dik Részben Sz. Athanáfiusból elé-adtam. Hogy nem csak hartyája, betűje, hanem veleje, 's belsőb értelme-is vagyon a' Sz. Írásnak azt nem tagadhattya Tzellsus; ha csak arra vigyáz-is, hogy a' Napkeleti szóllók, Írók szerették, 's szokásba vették a' parabolás, titkos értelmű beszédek. Urunk is szóllott e' képp; 's tanítványit az Írás' illy velejének ki-keresésére igazította: JO-AN. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Erről majd ismét elé-kerül a' beszéd.

UJ TZELSUS. Rosszul hiszik azt a' Keresztyének *Közönségesen*, minnyájan, hogy Krisztus új Törvényt, új vallást akart fel-állítani, úgy, hogy ki-igazíttassanak a' Zsidó tzeremoniák, a' környülmetélkedés, a' szombat. *Felelet.* A' mit a' Keresztyének *közönségesen* hisznek, azt rossz' hitnek mondani főképpen, ha azt az mond-

ja rosznak, a' ki ezen közönséges hit-ellen a' Sz. Irásból akar okoskodni, nem égbekiáltó nagy vakmerőség-e? A' te petyegésednek higgyünke inkább, mint sem Urunk, és az Apostolok idejétől-fogva az egész Keresztyénségnek? — Meg-vallya ezen rosz keresztyén, vagy-is inkább ezen Antikrisztianus ember, meg-vallya: hogy az Apostolok az ó törvényt ki-akarak irtani; de hogy ellenzettek a' Krisztus tanításával, akarattyával. Miért? mert, úgymond, Krisztus tanításában semmi sem találattik ollyas, a' mi Móyses törvénnének kiirtására tzélyozna. — Ni! mint agyarkodik az Apostolokra, ni! mint bújtya az embereket azokra, kiket Krisztus nem az ó Törvénynek, hanem az Evangeliomnak predikállására készített, erősített, áldott, küldött. MÁTTH. 28. v. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; Docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis.* — Keresztyének; kiket ez az áruló Judás így bújtogat, ha Sz. Péter és Sz. Pál fel-támadván, közitekbe állana, 's ismét azt predikálnák, a' mit eme fondorló meg-vall: hogy az ó törvénynek igájára nem köteles az Evangeliumután az ember; eme pedig ellenek mondana, 's őket hazuttolván, mondaná: keresztyének! ne azoknak hidjetek; mert rosszul tanítanak benneteket; hanem én réám vigyázzatok, ki se Krisztust nem lát-

tam, se Sz. lelket nem vettem, se jobban nem értek náloknál az ó 's új Testamento-mi Sz. Iráshoz; mi tévők lennétek?

ÚJ TZELS. Ugy! de Krisztus taníttá-sában semmi se találkozik ollyas, a' mi Moyfes törvénnének ki-irtására tzélyoz-na. *Felelet.* Sőt arra tzélyozott édes üd-vözítettök, mikor az Ő igáját édesnek, és az Ő terhét könnyűnek mondá: arra tzélyozott, midön magát a' Szombatnap Urá-nak-is lenni vallá. MATTH. 12. 8. *Do-minus enim est filius hominis etiam Sabbati:* arra tzélyozott, midön azt mondá: hogy a' Törvény bé-töltésére tellyesíttésére jöve: *adimplere:* hogy be-töltse az Testamentomi jövendöléseket a' meg-jövendölt valóság-gal: hogy bé-tellyesedjenek a' bárány, áldozatok, ígéreték, ígék- által jövendöl-tetett új Testamentomi tulajdonok. LUC. 24. v. 44. *Neceffe est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyfi, & Prophetis, & Psalmis de me.* v. 45. *Tunc aperuit illis Sen-sum, ut intelligerent Scripturas,* arra tzélyozott, hogy tudniillik az Ő Testamen-tomnak vége szakadjon, 's a' benne és ál-tala meg-ígért új Testamentom bé-állittas-sék, 's az egész világon el-terjedjen, arra tzélyozott mondom ama' felséges oktatá-sával, mellyel a' Sámária Városi Afzszony-nak a' kutnál meg-méltóztatta mondani: hogy nem tsak a' Samaria hegyi, de még a' Jerusalelem Városi Istenes, ó törvényes

tiszteletnek-is vége lezend. JOANN. Cap. 4. a v. 19. *Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. Dicit ei Jesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte, neque in Jerosolymis adorabitis patrem. Vége léssen annak az imádásnak, melly az ó Testamentomi, véres Áldozatu, ó szombatos, új Testamento-mot jelentő, jövendelő tisztelőben állott. — Olvasuk ismét ezen Tzellsufokra, akár dugják-be a' fülöket, akár nem Sz. Pál Apostol szavait, GALAT. 5. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. *)**

Új Tzellsus. Krisztus Semmit se parantsolt mást, hanem *tsak* az Istent, és felebaráti szeretetet. Semmit se mást. *Felelet.* Hányod a' mondásokat, 's meg nem bizonyított; tudván, hogy a' roszra hajlandók-közt hamar találándasz tanítványt. Nem kívánt, nem parantsolt e gyebet a' szereteten-kévül? a' ki a' Keresztiséget örök üdvösségre szükségesnek hirdeté lenni? JOAN. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Az a' ki a' penitencia tartást parantsolá és parantsoltatá. LUCÆ 13. 5.

*) Hogy Deákul-is ki-teszem a' Sz. Igéket, az oka az: mert reménylyem, hogy a' Könyv a' Deákos Magyarok' kezekbe jut.

Si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. Ki még a' gyülölőjinkért-is, 's üldözőinkért-is hogy imádkozzunk, hogy velek jót tegyünk, meg-hagyá. MATT. 5.

44. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Ki még a' hamis Prófétáktól-való örízke-dést-is parantsolat-alá veté. MAAT. 7.

15. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ezen hamis Próféták, bárány bőrű, farkas szivű tanítgatók-közé való az új Tzelszus, ki a' szeretet' parantsolatyának javaslása - mellett, el akarja az embereket vadíttani attól, a' mi annak a' szeretetnek tellyességéhez tartozandó; tudniillik a' parantsolatok' megtartása. JOANN. 14. v. 21. *Qui habet mandata mea, & servat ea: ille est, qui diligit me.* — v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* — v. 24. *Qui non diligit me, Sermones meos non servat.* Az Isteni és felebaráti szeretetre tzélyoznak a' Próféták az egész törvénnel - együtt, úgye, úgy tzélyoznak-e? hogy a' Krisztus beszédinek parantsolatának megtartása - nélkül szeres-sük Krisztust? Keresztyének ójjatok magatokat a' bárány öltözetű farkas prófétáktól!

Új Tzels. Mutass arra a' Religióra melyet fel akart Krisztus állítani? *Felelet.* Fontold-meg az új szentségeket, az új Al-dozatot, a' Híszek egy Istent; fontold-meg,

a' miket Krisztus az ő Egyházáról mon-
dott; 's nyaka szakad az egész keresztény-
ség vallásával ellenkező mondásodnak.
Magad vallod, hogy, a' mit te mondasz
az ő Testamentomról, mintha azt meg-
akarta volna marasztani Krisztus és a' mit
az új Testamentomi vallás-ellen kintornálsz,
az az egész Kereszténységnek hitével el-
lenkezik. LUCÆ. 22. 20. *Hic est calix no-
vum testamentum in sanguine meo, qui pro
vobis fundetur.* Továbbá: nem új Tör-
vény az, mellyben Mójses helyett az Evan-
gelium prédikáltatik, mellynek Egyházá-
ban, Krisztus tulajdonival, az ő Testa-
mentom jövődöléseinek meg-lett bé-telleye-
sedése hirdettetik: mellyben a' többi-kö-
zött a' feleségnek ama' hires *repudiū*
Könyv-által-való el-eresztetése meg-tilta-
tik. V. MATTH. 19. a v. 7. mellyben a'
tiz parantsolatokhoz tartozandó törvény-
tziikkelyeknek tellyeseb' meg-tartása sür-
gettetik, valóban a' ki azt a' tellyesebsé-
gét parantsollya, 's a' törvény jövődölé-
sét magában, 's az ő Egyházában bé-tel-
lyesíti valósággal, nem jött a' törvény
bontására, hanem bé-telleyesíttésére. V.
MATTH. 5. a v. 17. Egy szóval nem új
törvény-é az, melly a' Keresztyén névvel,
tárfasággal, és hittel az egész világon el-
terjedett? Ó ha betsüllenéd, újító Tzelse!
édes üdvözítettöknök a' Mennyeknek or-
szágáról mondott igéjit, mellyekkel a' mo-
sanyi időbéli Eklefiát, *præsentis temporis*

Ecclesiam, mennyeknek Országának nevezi, vajmi máskép' ír nál, beszéllenél.

HETEDIK RÉSZ.

Az új Tzelsusnak a' Keresztény Hit-ellen bujtogató más törekedései.

ÚJ TZELSZUS. Krisztus Jéhus hithez tartozandó ágazatokat nem tett-elé. Sőt nem-is kívánt vagy parantsolt hitet; hanem csak bizodalmat. —

Felelet. Ezeket, 's töb' a' féle hazugságít ez a' rosz' ember *Catechismusnak* hívja, talán azért; mert ezeket olly igazaknak akarja tartatni, mint igazak azok, mellyek a' közönséges A. Sz. Egyháznak taníttásával egyező Kátekhusmusokban előadatnak. Akármire tzélyozzon azon tzégerrel; csak az itt foglaltatott ellenvetéséből-is ki-tettség, hogy bujtogatva, törekedve, tsalni akar. — Hit-béli ágozatokat nem tett-elé Krisztus mert, úgymond, hitet se kívánt, hanem csak bizodalmat. — O! Tzelse! bizodalmat-is kívánt édes üdvözítettök; de hitet-is kívánt és parantsolt. Tett-is, csak azért-is (de azt Urunk igéjei magok meg-mutattyák) tett-is hitbéli ágozatokat elé a' Hit számára. Sőt a' ki nem hiszen, el-kárhozik. *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* MARCI 16. 16. Uram! mint tsufolnak ezek az új pogányok! Meg-

engedvén, hogy benned bizáft kívántál; azt merik irni, hirdetni, hogy nem bán-
 tad, azzal nem törödtél; akár tartsanak
 igaz - mondónak, böltsnek, Prófétának,
 Krisztusnak, Istenfiának, 's annak, a' ki-
 nek hirdeté magadat; akármeg. Így bán-
 nak veled, ki különösen kívántad, pa-
 rantsoltad a' hitet. Hallyák ezek a' Kate-
 kismus rontók, a' mit az Ur Jéusról SZ.
 MATÉ ir a' 9-dik rész. 27-dik versétöl-
 fogva. És el-menvén onnét Jéus, két vak
 „ követé ötet, kiáltván, és mondván: kö-
 „ nyörülly rajtunk, Dávidnak fia, 28. Mi-
 „ kor pedig a' házba ment volna, hozzá
 „ menének a' vakok. És monda nékik Jé-
 „ sus: HISZITEK-e hogy ezt meg-tsele-
 „ kedhetem veletek? CREDITIS quia hoc
 possum facere vobis? πιστεύετε ὅτι δύναμαι ταῦτα
 ποιῆσαι; Mondának néki: Igen-is, Uram
 29. Akkor illeté a' szemöket, mondván:
 A' ti hitetek-szerént légyen nékték. 30.
 És meg-nyilának az ő szemök. — Az Ur
 Jéus kérdése az hitről volt: ha hiszik-e
 tudniillik a' vakságon uralkodó hatalmát,
 és tehetséget? A' felelet-is az hitet illeté.
 A' hitet követé a' bizodalom, a' Könyör-
 gés; az illetés, a' szemök meg-nyilása.

Nem lehet *Hit*-nélkül Istennek tettse-
 ni. Meg-van.

Hagyva parantsolatúl a' nagy bizo-
 dalmu *Remény*-is.

A' Szeretet Törvényye pedig minden-
 re leg-első.

Valóságos új Testamentomi vallást állított-bé Krisztus, és annak hit-béli ágait-is bé rendelé; a' mint ezen, és előbbi tizikkelyekben meg-vagyon mutatva; 's csak a' Credóból avagy a' Hiszek-Egy-Is-tenből-is, és ottan a' hit számára ki-nevezet ágazatokból: p. okáért a' testnek fel-támadásából 's a' t. Ki-tettszik; mi kell töb'. — A' ki az új Tzelsus-szerént bújtogattya a' népeket, 's az ő hazugságinak ki nyalatkoztatóját tsűf nevekkel illeti; mit érdemell annak a' könyve? azt e, hogy nyilván, 's titkon tolyogásák a' kezekbe, vagy a' mi még annál-is ártalmasab'; hogy beszélgefsünk belőle; mint egy reá tanítván az együtt lévőket? ó! nem, hanem hogy ugy bányyanak vele, mint az Apostolok elejbe öszve-hordott gonosz Könyvekkel. ACT. 19. 19. *Multi autem ex eis, qui fuerunt curiosi sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. 20. Ita fortiter crescebat verbum Dei, & confirmabatur.*

ÚJ TZELS. Tsak puszta bizodalmat, hit-nélkül kívánt az Ur Jesus azoktól, kik tőle segítséget kértek, és más egyebektől. Mi okra nézve? mert, úgymond, a' vak hit helytelen lett volna: hinni tudniillik annak, kit nem ismérsz, vagy hinni azt, a' mit nem tudsz. *Felelet.* A' bizodalom se vak nem volt, se helytelen. Azt megengeded Tzelsze: mert vólt annak a' bizodalomnak

lomnak ösztöne; a' hit se volt tehát helytelen: mert hogy világtalan ne légyen, adott ara világító segítő ösztönt a' világo-sított Krisztus azoknak kiknek hitet parantsolt, JOAN. 1. 4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.* Abban a' vakon születettben, kit JESUS e' képpen gyógyított-meg: JOAN. 9. a v. 6. a' földre pöke, és sárt tsinála a' nyálból, és a' sárt annak Szemeire kené, és monda néki: Eredj, mosdgyál-meg a' Siloe tavában, *Vade lava in natatoria Siloe (quod interpretatur Missus.)* El-méne azért, és meg-mosdék, és meg-jöve látván. Abban, kit illy tsodálatosan meg-gyógyított Jesus, meg volt már leg-aláb' a' bizodalom, minekelölte a' Zsidóktól ki-vettetett volna azért, mert a' gyógyító Jesust ditsérte; sőt meg-volt a' hit-is, mellyel Jesust szentnek és Prófétának hitte lenni. v. 17. *Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia Propheta est.* v. 33. *Nisi hic esset a Deo, non poterat facere quidquam.* De még fellyeb-való hitet kívánt tőle. Ha vakab' nem vagy a' Jesus akkori üldözö-jénél: hallyad, 's vallyad: hogy hitet, hitet kívánt Krisztus. v. 35. „ Meg-hallá Jesus hogy ki-vetették őtet, monda néki: „ HISZ-É TE az Isten Fiában: 36. Felele az, és monda: Kitsoda az Uram, hogy hidjek ő benne? 37. És monda néki Jesus: Látad-is őtet, és a' ki veled szól, ő az. Amaz pedig monda:

„ Hiszem Uram. És le-borulván imáda
 „ őtet.

Meg-hajtotta elméjét, 's akarattyát a'
 Jéstől ki-jelentett valóságos igaságnak,
 Azt méltónak ítélvén arra, hogy böltse-
 ségének, és igaz mondásának hidgyen,
 bizván már irgalmas hatalmába, jóságát
 meg-szeretvén, imáda mint Isten fiának
 méltóságát, és le-borulván, imáda őtet.

JOAN. 9. 35. *Tu credis in Filium Dei?* 36. *Respondit ille, & dixit: Quis est, Domine ut credam in eum?* 37. *Et dixit ei JESUS: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.* 38. *At ille ait: Credo Domine. Et pro-cidens adoravit eum.* Ezek-után a' Fariséu-sok' hitetlenségét feddé Krisztus, és ismét abból-is meg-tanulhatnak ezek a' kéfza-kartva be-hunyt szemü új Tzelsufok? hogy hitet kívánt, és parantsolt Jesus. Azok azt se felejtsék-el, a' mit Urunk Tamás Apostolnak mondott a' ki-nyilatkoztatott hite-után. JOAN. 20. 29. *Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.* — 31. *Hæc autem scripta sunt ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei: & ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.* „ Mivel hogy láttál engem Tamás,
 „ hittél: boldogok a' kik nem láttak, és
 „ hittek. — Ezek pedig meg-irattak, hogy
 „ hidgyétek, hogy Jéhus az Istennek fia a'
 „ Krisztus, (hogy a' Jesus Krisztus Isten-
 „ nek fia,) és hogy hivén, életetek légyen
 „ az ő nevében.

HITET parantsolt az Ur Jესus a' fel-támadásról-is mondván Mártának: JOAN. 11. 25. „Én vagyok a' fel-támadás, és az élet: a' ki én bennem hiszen, ha színtén meg-hal-is, él: 26. és minden a' ki él, és én bennem hiszen, meg nem hal örökké. *Hifzed-e ezt?* 27. Monda néki: valóban Uram, én el-*hittem*, hogy te vagy a' Krisztus az élő Isten Fia, ki e' világra jöttél. — 39. Mondá Jესus: vegyétek-fel a' követ. Monda néki Márta annak huga a' ki meg-hólt vala: Uram, immár szagos, mert negyed-napi. 40. Mondá néki, Jესus: Nem mondám-e néked, hogy ha *hifsz*, meg-látod az Isten ditsőségét? „ — Lázár fel-támádása - után v. 45. Sokan azért a' Zsidók-közzűl, kik Máriához és Mártához jöttek vala, és látták vala a' miket tselekedett Jესus, *hivének* ő benne. “ A' ki mindezeket meg-fontollya, lobbannyon mind hitre, mind bizodalomra.

NYOLTZADIK RÉSZ.

Az Új Tzelsusnak a' Krisztus - által predikáltatott vitézkedő, 's boldogúlt országa 's Egyháza - ellen - való támadása.

ÚJ TZELS. Krisztus, úgymond, semmit sem prédikállott mást, hanem tsak azt, a' mit a' Zsidók akkor *vártak*; az az:

a' Mefsiáknak országát. *Felelet.* Várták-e azt akkor, hogy a' Mefsiás kint, halált fog-szenvedni? 's halottaiból feltámadni. Ezt meg-jövendölték a' Proféták: Krisztus prédikállotta. Ezt nem héjaba kérdezzük Tzelszustól; mert ő a' Mefsiásnak országáról másképp beszéll; mint a' Proféták, és édes Üdvözítettök. Az a' szó: nem prédikállott Krisztus *máft*, hanem csak azt a' mit a' Zsidók vártak; tsábító szó Tzelszus nyelvén és tollán. Azt az országot prédikállotta Krisztus, melyet meg-jövendöltek a' Proféták, melly Belzebub országával ellenkezik; melyet a' Hivek vártak; akár várták azt az el-fajultak, akár nem. Hallyuk!

Az Új Tzelszus így tanított: neheztelésre méltó dolog, hogy a' Keresztyén Katekismusok *Hitet, Evangeliumot, és titkokat* hirdetnek. (Fidem, Evangelium, Mysteria) Jesus, az *Hit, és Evangelium* - által semmit, semmit, semmit sem értet máft, semmit sem vagy kíván egyebet, vagy máft az ő benne-való bizodalmon-kévül. Tsak azt akará, hogy az ő *küldetése* hirdettség; az az: hogy a' Mefsiás Országá már most el-kezdődött. A' Titkokon, *mysteriumokon* azokat a' példa-beszédeket érti Krisztus, mellyeket erről az Országról mondott; melly példabeszédeket nem érthette akármilyen közönséges ember; de azon példabeszédek, úgymond az új Tzelszus: virágotskákkal fel-tzifrázott beszédek, azok meg-fejtetvén, semmit se mon-

ának mást, hanem csak a' mit közönsé-
gesen meg-ismértek az akkori időbeli Zsi-
dók, a' Mesiás-alatt való meg-ígért Isten
országáról. *Felelet.* Mit akarsz mondani?
mond-meg nyilvánosságosabban, ó Keresz-
tyéneknek, 's Keresztyénségnek ellensége!

Új Tzelszus. Krisztusnak minden pre-
dikátziója a' magról, a' kovászról, a' kints-
ről, a' mustár-magról, a' hálóról, a' szá-
madást kérő Királyról, a' szőlőről, a' me-
nyegzőről, semmit sem ér; abból semmit
se tanulunk. So kann man gewis wohl nicht
viel klüger daraus werden. *Felelet.* Ördön-
gös mondás! átkozott mondás a' Krisztus
Jesusnak, az Isten Fiának ígéjéről. Lát-
tyátok-e Keresztyének; miért kintornál
annyiszor ezen Antikrisztiánus a' Hit-el-
len! ki még-is azt akarná, hogy néki hid-
jünk, vagy ő benne bizzunk; ki ha lehet-
ne, egy Kalány-vizben el-merítené a' hi-
tet, Evangéliomat, Széntséget, Áldoza-
tot, Papot, Hivet, Rendet, trónust, Pász-
tort, juhót, Egyházat, Meny - Országat;
ó és új Testamentomot.

Új Tzelsz. Mit akart az említett példa-
beszédek-által mondani Krisztus azt ki kell
tanulni, 's észre-venni az akkori, azon
idő-béli Zsidóknak Irásaikból. Ha ezek-
ből azt jobban nem tudnók, hogy akkor
várták a' Mesiást, Krisztus' *pelda beszédi-
ből, és szavaiból nem jutnánk nagyob' okos-
ságra, kann man gewis nicht viel kluger
werden.*

Felelet. Mit akart Krisztus azon-példa-
beszédekkel mondani, maga meg-fejté édes
Üdvözítettök. Azt a' fejtést, magyarázat-
tot, taníttást, a' Mefsiás jelen-létééről, an-
nak Országáról, Egyházáról, ennek a' vi-
lágra terjedéséről, predikáltatásáról, hafz-
náról, Krisztustól tanullyuk. Hogy pedig
Krisztusnak taníttásánál job', és oktatób'
az Íráások az akkori Zsidóknak, kik Krisz-
tust fel-feszítették, 's azután seregelesen üldözték Mefsiátságát, Személyét, Egyhá-
zát, Apostolit, tanítványit, ezen üldöző
Zsidókhoz illendő, 's türhetetlen károm-
kodó mondás. — Akkoriak voltak, Zsi-
dók voltak az Apostolok, Szentek, Isten-
től erővel, hiteles méltósággal fel-öltöz-
tett Személyek. Azoktól kell tanulni
Krisztus-után. ROM. 1. a v. 1. *Paulus,*
Servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, se-
gregatus in Evangelium Dei, 2) *Quod ante*
promiserat per Prophetas suos in Scripturis
Sanctis. GALAT. 1. a v. 1. *Paulus, Apo-*
stolus non ab hominibus, neque per hominem,
sed per Jesum Christum, & Deum Patrem,
qui suscitavit eum a mortuis: ACT. 9. 15.
Dixit autem ad eum (Ananiam) Dominus:
Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut
portet nomen meum coram gentibus, & regi-
bus, & filiis Israel. ACT. 2. a v. 4. *Et re-*
pleti sunt omnes Spiritu Sancto, & coeperunt
loqui variis lingvis, prout Spiritus Sanctus
dabat eloqui illis. — v. 6. *Facta autem hac*
voce, convenit multitudo. — — v. 14. *Stans*

autem Petrus cum undecim levavit vocem suam, & locutus est eis: — 32. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. — 40. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: salvamini a generatione ista prava. 41. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.

A' mi a' titkokat illeti; Krisztus urunk a' seregek-előtt titkos beszédekkel gyakran szokott élni; de azokat meg - fejtegeté; úgy bánván azon titkokkal, 's fejtegetésivel, a' mint ö Sz. Felségének böltsélsége magával hozá. Példának okáért, imé Sz. Máté szavai a' 13-dik részben, 34. és további verseiben. „ Mind ezeket „ példa-beszédekben szollá Jesus a' seregeknek, és példa beszédek-nélkül nem „ szoll vala nékik: hogy bé-tellyesednék „ a' mi mondva vala a' Proféta - által „ mondván (Pí. 77.) Meg-nyitom példa-beszédekben a' számat, ki mondom a' „ mi el-rejtetett a' világ alkotásától-fogva. „ Akkoron el - botsátván a' seregeket, a' „ házba méne, és hozzája járulának a' tanítványi, mondván: Magyarázd-meg „ nekünk a' szántóföld Konkolyának példa-beszédét, ki felelvén monda nékik: „ A' ki jó magot vét, az ember Fia. A' „ szántóföld pedig, e' világ. A' Konkoly pedig a' gonosz fiak. Az ellenség pedig a' ki azt vetette, az ördög. Az ara-

„tás pedig a' világ végezete. Az aratók
 „pedig az Angyalok. Azért a' mint ki-
 „szedetik a' Konkoly, és tüzzel meg-éget-
 „tetik; úgy léfzen a' világ végezetin, el-
 „küldi az emberfia az ő Angyalit (ó go-
 „nosz fiu, ismérd-meg vagy ebből-is az
 „emberfia Istenségét) és mind ki-szedik
 „az ő országából a' botránkozásokat, és
 „azokat kik hamiságokat tselekefznek,
 „és tüzes kementzébe vetik őket, ott lé-
 „fzen sivás, és fogak tsikorgatása. Akkor
 „az igazak fénlének mint a' nap az ő At-
 „tyok országában. A' kinek fülei vannak
 „a' hallásra, hallja-meg. Így az Ur Jéhus.

Új Tzels. A' Szent Háromság-ról-való
 vallás nem találtatik a' Jéhusnak oktatá-
 ban; sem az hogy a' Jéhus meg-váltó. *Fe-*
lelet. Honnét mutatod azt meg?

Új Tzels. Az ó Testamentomból. —
 Tudniilik először. *Felel.* Te káromkodol
 az ó Testamentom-ellen. Azért a' Sz. Há-
 romság-ellen a' Jéhus-tól hozott Váltság el-
 len abból ne hörögefs. Hogy pedig ez a'
 Jéhusnak, mint Isten embernek, meg-vál-
 tonak ellensége, káromkodik az Ó Testa-
 mentomi Sz. Írás-ellen, ihol a' bizony-
 ság. Az ó Testamentomi Zsidóknál ugy-
 mond Tzelsus: nem volt igaz Religio, nem
 volt jó vallás. Miért? hogyan? mikép?
 vagy-is inkább' minek kérdezősködünk et-
 től az Antikrisztiánustól? A' vallás dere-
 kához tartozandó dolog az, úgymond az
 új Tzelszus: hogy taníttassék a' lelkek

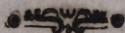
meg-maradása, vagy halhatatlansága és üdvössége. Ez a' tanítás pedig az ó Testamentomnak és a' Prófétáknak idejekben nem volt ismeretes, se nem prédikáltatott. Az utóbbi Zsidók azt a' pogányokkal-való tárfalkodásból tanulták-meg. *Felelet.* Hogy ezek mind káromkodó hazugságok, abból vegyétek észre, Ti főkeppen kik ezen új Tzelszus' írást már egész Magyar-Ország végeig kináltátok: hogy a' Zsidók, Mesteri voltak a' pogányoknak az igaz vallásra nézve; nevezet-szerént abban, a' mit ezek a' Lélek halhatatlanságáról jobban tanítottak. 'S ez az, a' mit ezen Könyvnek 2-dik Részében meg-muttattunk, egész az ötödik résznek végéig. —

KILENTZEDIK RÉSZ.

Az új Tzelszusnak az Ur Jesus-ellen-való káromkodási.

Új Tzels. Az Ur Jesus nem meg-váltó, nem második személly: nem Isten fia valóban. *Felelet.* Az Ur Jesus meg-váltó: az Ur Jesus a' Sz. Háromságnak második Személlye: az Ur Jesus valóságosan Isten Fia.

Új Tzels. Hogy magát meg-váltónak mondotta volna, nem mutathatni-meg tulajdon igéjéből. *Felelet.* Nem akarod-e, hogy meg-mutassuk tanítványinak igéjéből? Akár akarod, akárnem, akár mint

agyarkodjál Krisztus Apostoli ellen, megszégyenítettünk mind Ezeknek, mind Krisztusnak igéjéből. — Azért jöttem, így szoltott az Ur Jesus, én ember fia: hogy lelkemet váltságul adjam a' sokakért. MARCI. 10. v. 44. *Quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium Servus.* 45. *Nam & Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, ET DARET ANIMAM SUAM REDEMPTIONEM PRO MULTIS.* MATTH. 20. 27. *Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester Servus.* 28. *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam Suam, redemptionem pro multis.* λῆτρον = pretium. *Pro multis* = pro omnibus. Sic ROM. 5. 19. *Pecatores constituti sunt multi, idest omnes.* MATTH. 26. 28. *Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Jesusnak még a' neve-is meg-váltót jelent. Meg-váltott pedig bennünket nem csak az ó Testamento-mi törvénynek igája, de a' bűnnek, halálnak, 's ördögnek rabsága-alól-is; mivel? nem arannyal, ezüsttel, hanem tulajdon szent vérével; ó mi drága díjjal! 1. PETRI 1. 18. *Scientes quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis: 19. Sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & in contaminati.* 1. CORINTH. 6. 20. *Empti enim estis pretio magno.* HEBR. 9. 14. *Quanto magis sanguis Christi, qui per*

Spiritum sanctum Semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi. v. 15. Et ideo novi testamenti mediator est: ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub prioro testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis. MATT. 1. 21. (Angelus ad Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. MATTH. 1. 16.) Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.)

Veszik észre Keresztyén olvasóim, hogy nyilvánságos hazugságokat árul ez az amíttó 'stalan azt gondollyák egyetemben, hogy felelni se kellenék néki, kit illy fok káromkodó hitetésekben kapunk. Igaz szivü emberhez illendõ ítélet. De a' mint jelentém, fejet hajtván, egy nagy érdemü kívánságnak, folytatom a' feleleteket; egynehány tikkely-után pedig véget vetek e' munkának: hogy hoszszas, és csak azért-is unalmas ne légyek. Azonkévül-is vaj mi kevesen vannak a' kik örömeit olvasásuk azt a' mi fok.

Új Tzelsz. (Dugjátok-be hivek! füleiteket) nem Isten fia valóban; és így nem Isteni személly. *Felelet.* Meg-engedi ez az Ephraim mester, hogy Jesus azt akarta ugyan, hogy Isten fiának mondják, és vallyák ötet; de minémü értelemben? nem abban a' miben az igaz közönséges hitü

keresztyénség hiszi Jესust Istenfiának lenni, hanem a' melly értelemben némellyek az ő Testamentomban Isten-fiainak mondattak lenni, p. o. az Israel, 's olly Istenfiának akart ismértetni, a' minémüeket más szemellyekben ismérték az akkori Zsidók. — Nem úgy, hallode! Tudjuk, kiből szedeggetted ezt az újságot. Abból, ki Sz. János Evangelista első részét fejtegetvén, maga-is el-hült tulajdon új eretnek fejtésén, 's azt újnak vallá, 's csak azért-is hazugfejtés: mert igaz nem lehet a' mi, az új Testamentom elejétől fogva, a' meg-ismért igasággal ellenkezik. Ó Tzelisták! térjetekek-meg, 's fakadjatok arra, a' mit Tanítványi az Ur Jესusról vallottak, és hirdettek. p. o. Sz. János Ap. és Evang. 1. JOANN. 5. v. 20. hogy a' Jესus igaz valóságos Isten. Azt az ő születését, mellyel az Atyától vagyon, ki beszéli-ki? *generatio-nem ejus quis enarrabit?* ISALÆ 53. v. 8. de csak ugyan igaz valóságos Isten az Ur Jესus Istenfia. *Et scimus quoniam FILIUS DEI venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero FILIO ejus. Hic est VERUS DEUS, & vita æterna.* 1. JOAN. 5. v. 20. Illy és ezen értelemben hirdeté Jესus magát Isten-fiának lenni, nem csak felségeseb' módon, mint azok az ő Testamentomi fiak, 's ennek az egynek figuráji, példázó képei, hanem olly valósággal, hogy ő igaz valóságos

Fia az Atya Istennek, és valóságos Isten.
„*Verus filius ejus, Verus Deus.*“

Agyarkodik Ephraim-mester Sz. Pál Apostolra vagy a' Zsidókhoz szóló Levél Sz. Irójára, hogy roszszúl beszéli a' prædicátumról és subjectumról, midőn Jesusnak tulajdonítja azokat a' felséges ditséreteket, mellyek valakit mást illetnek az ó Testamentumban. — Tud'-meg új Tzellsz, hogy nagyobra betsüllik a' Keresztyének azt a' Sz. Irót, és a' közönséges Anya Sz. Egyházat, melly azzal tart, mint sem a' te bujtogatásidat, mellyekkel predikátumoskodol. Abból az Iróból, mellyet a' Görög Ekleziák közönségesen, 's a' Deák részűek jobbára szent Pálnak vallanak lenni, a' Sz. Lélek szóllott, 's arra tanít: hogy a' Jesus Krisztus valóságos Teremtő, és Meg-Váltó Isten. Ez a' tzéllya az ó Testamentumból vett okoskodásának. Az a' Testamentom sokszor betű-szerént, de a' betű hárttyája-alá rejtetett belső értelem-szerént-is jövendőlé Krisztus' Istenségének valóságát, és egyéb felséges tulajdonit. Erre tanítottanak bennünket a' Krisztustól az Irás értelmére meg-tanított, és a' Sz. Lélek - által meg-szállott Apostolok. Tessék a' 6-dik részre vizszo-nézni. Sz. Pál a' Zsidókhoz irván, a' Krisztus Jesust mindenek teremőjének hirdeti: HEB. 1. 2. *Per quem fecit & sæcula.* Jesus az Atya ditsőségeinek fénye, állattya valóságával tellyes képe. *Splendor gloriæ, & figura sub-*

stantiæ ejus, bünből ki-tisztító-meg váltó. *Purgationem peccatorum faciens*. Kit az Angyalok imádnak. v. 6. *Adorent eum omnes Angeli Dei*. Kinek Királyi Isteni széke örökké-való, 's kihez így szól az Atya. A' Te Trónusod, Isten, örökön - örökké, az az : ó Istenkrisztus (o Deus Christe, thronus tuus æternus erit) *Ibid.* v. 8. *Ad filium autem: Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi*. Ismét mondja hogy Teremtő. v. 10. *Tu in principio, Domine, terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt cæli*. Ezeket olvasván a' Szotzinisták a' furtsálgodáshoz, leg-aláb ad perſvasibilia humanæ sapientiæ verba merő emberi böltesség' kifogáshoz kapaszzkodnak; mintha nem jó helyheztetéssel, predikatum subjectum tserével, meg-másolt fohászzkodásokkal élne a' Sz. Iró. Mind heába! Azt bizonyította ott az Asz. Egyház mestere, az Apostolból szólló Sz. Lélek: hogy a' Jesus Krisztus a' valóságos Istennek valóságos Fia, valóságos Isten, és örök élet: *Hic est verus Deus, & vita æterna*. 1. JOAN. 5. 20. *Splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus*. HEBR. 1. v. 3. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*.

O bártsak ne iratnának, 's ne szóratnának gonosz a' féle Tzellsistáktól szá-

kadt könyvek , mellyek nem hogy az Istenhez kötelezett ájtatóságra , vagy igazság - szeretetre ösztönöznének ; de foglalattyok - szerént káromkodók , tsalafintasággal tellyesek , mellyeket az Anya Sz. Egyház gyarapodására agyarkodó irigység szül , a' fesvénység árullya , a' feslettség veszi , olvalsa a' tanulatlan henyélés , tsudállya a' vízketeges szemfüleltség ; átkozza az A. Sz. Egyház. —

Az *Új Tzels.* ide 's tova el-hányván a' keleptzét , 's a' Sz. Háromság imádandó személlyei-ellen a' régen ki-tsapott 's meggyőzött ellenvetésekkel átsorogván , midőn , úgymond , Jესus azt mondá ; Én és az Atya egy vagyunk ; nem a' volt a' szándéka , hogy magát az Atyával egy állatunak vallya : mert mikor azt kíváná , hogy tanítványi egygyek legyenek egymás-közt , mint ő az Atyával egy , nem kívánta , hogy egygyek legyenek az állatban , 's természetben. *Felelet.* Nem kívánt nekik Isteni állatból , 's egy' azon természetből álló egyefséget : mert tanítványokhoz , és merő , noha boldogíttandó emberekhez illendő szeretet-béli leg-felségeseb rendű egyefséget kívánt ; ez ki-tettszik abból : mert magát és az Atyát *mtndenütt* örökre meg-külömbözteti tőlök a' természetben , állatban , és személlyben. Az Atyát pedig , noha személlyben meg-külömbözteti magától ; de állatban , 's természetben soha sem ; sőt erre nézve magát az Atyá-

val egy azonnak bizonyíttya lenni. *Ego & Pater unum sumus.* JOAN. 10. 30. En és az Atya. Imé a' különbözés a' személt-lyek - közt. Egy vagyunk. *Unum sumus.* Imé az egy azonság a' természetben és ál-latban. Tetsék az első Könyvnek 8-dik része' végére tekénten. Érték ezt a' Zsi-dók, 's azért meg-akarták a' Jესu't kövez-ni. Arra nézve így feddi Sz. Agoston az Áriánistákat, 's azoknál-is irtóztatób' so-tzinistákat: A' mit a' Zsidók-is értettek, ó miért nem értik azt az Áriánusok, 5. AU-GUST. Tract. 48. *Cur Judæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani? Ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, Ego & pater unum sumus, nisi ubi est æqualitas patris, & Filii.*

TIZEDIK RÉSZ.

Az elébbi tzikkelly folytatása 's új más tsábít-tások meg-tzáfolása.

SZANASZÉT hadarázván az új ká-romkodó Tzellsus, a' Sz. Lélek Istensége-ellen pattog. Más más féle jelentése va-gyon a' *spiritus* szónak, úgymond, az Írásban, 's azok-közt nem találtatik az, hogy a' Sz. Lélek, Isten. *Felelet.* Sött ott találtatik. Tudjuk, hogy az a' szó, *spi-ritus*, Zsidóul, görögül, hol lelket, hol annak valamelly töttét, hol fuvatot jelent; de

de jelenti azt a' mindenható , örök , eleven , elevenítő , szent , szentelő Lelket-is , ki egy állatu lévén az Atyával és Fiúval , ered mind a' kettőtől. Ezt hitte mindétig a' keresztyén közönséges Anya Sz. Egyház ; és sem ezt , sem hitbéli más ágazatot nem követelt az az hitbéli Egyház ujjonnan magának , a' mint az új Mátzedonista , szotzinista Tzellsus hazudja. Ezthirdeti 's hirdetni-is fogja a' közönséges keresztyénység mindenkoron.

Új Tzels. Ugy ; de hol vagyon tehát írva hogy az a' Sz. Lélek-személy , se nem szél , se nem Angyal , hanem Isten , 's az Atyától 's a' Fiútól különböző személy ? *Felelet.* Ott vagyon írva a' többiközt , a' hol a' hozzád hasonló , 's Sz. Lélek-ellen káromkodók vétkére az mondatik Krisztus Urunktól , hogy az leg nehezebben botsáttatik-meg : mikor tudniillik a' Sz. Lélek munkáji nem Sz. Lélek munkáinak ismértetnek ; hanem ördögnek tulajdoníttatnak. Te ugyan ennek , úgy tetszik , nem tulajdonított ; de nem akárod azokból a' töttökből , melyeket a' Sz. Léleknek tulajdonított Krisztus , magát a' Sz. Lelket meg-vallani. MATTH. 12. v. 28. = 32. *Si autem ego in Spiritu Dei eicio dæmones , igitur pervenit in vos regnum Dei. v. 32. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis , remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum , non remittetur ei , neque in hoc sæculo , neque in*

futuro. — Valamint Isteni más személly ellen káromkodik, a' ki a' Jესus Krisztus-ellen káromkodik; úgy, Isteni más személly-ellen vétt, káromkodása-által, a' ki a' Sz. Lélek-ellen mer káromkodni.

Nem elég-e? Ez az a' Szent, és szentelő Lélek, a' ki-ellen szitkozodtok, ez mondom, a' ki az Atyával és Fiúval egy azon név-alatt, egy állatunak, 's különböző személlynek hirdettetik a' kereszteleésre küldő Krisztus-által. MATTH. 28.

19. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Ez az, az Istentől, az Atyából, 's Fiúból-való Lélek, 's tsak azért-is más személly, *Spiritum, qui ex Deo est.* πνεῦμα τὸ ἐκ τῆ Θεῆ. 1. CORINTH.

2. 12. Ez az, a' ki által meg-által vizsgállya, tellyefséggel tudja az Isteni mélységes vagyonnak, állatnak, természetnek mélységeit. 1. CORINT. 2. 10. *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia SCRUTATUR, etiam PROFUNDA Dei.* ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τῆ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἔρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τῆ Θεῆ. v. 11. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt, nemo COGNOVIT, nisi Spiritus Dei.* Ez az Istentől való Lélek τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τῆ Θεῆ, egy azzal, a' kinek Isteni mélységes mivoltát tellyefséggel által-érti; Személlyben különböző attól, a' kitől-való, Spirit. *qui ex Deo est.* τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τῆ Θεῆ. En-

nek az imádandó szent, mindent tudó, mindenre tanító szent Léleknek külömb-féliek a' kegyelmei, 1. CORINTH. 12. 4. *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus.* Ő maga magában egy azon az Atyával, és Fiuval. 1. Cor. 11. *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* JOAN. 16. a v. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo.* 13. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a Semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annuntiabit vobis.* 14. *Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* S. AUGUSTIN. Tract. XCIX. in Joan. „Ab illo audiet, aquo procedit: nam audire, illi scire est, scire vero esse.“

Szent Atya, szent Fiu, szent Lélek, egy Allat, azon egy végetlen Lélek, Sz. Háromságu személlyek, szent Akarat, szeretetforrás, szent Lélek ez a' tűz.

Új Tzels. De még arra a' galambra-is panasgom van, a' kinek képében, mondjátok, hogy meg-jelent az a' kit szent Léleknek, mint külömböző személlynek mondotok lenni. A' panasgom ez: A' galambnak csak képzelődésű láttattya volt: mert azt a' galambot csak maga látta keresztelő János, mikor a' Jesus kereszteltetett. Der

eine Johannes der Tauffer sihet, und höret alles alleine; Ha igazán ment volna a' dolog véghez, látta, 's hallotta volna az egész nép. *Felelet.* Látta hallotta a' kiröl a' látást, hallást az Evangelisták bizonyíttyák. Ezekből kell tanulnunk. Ezeket ne huzd, vond. Hogy pedig nem képzelődés-szerént, se nem az egy keresztelő Sz. János láttattyára, hallattára ment véghez a' jelenés, a' szózat, im' ellened a' bizonyosság. MATTH. 3. v. 16. *Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cælis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Ime nem tsak Sz. János látá azt a' Galambot; hanem látá az Ur Jesus-is magára szállani az Isten lelkét, mint Galambot. Sz. LUKÁTS-is színt azt írja, c. 3. v. 21. *Et factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante apertum est Coelum: Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cælis facta est: Tu es Filius meus dilectus, in quo complacui mihi.* Ezt Sz. Lukáts se nem tagadja, se nem mondja, hogy látá a' Jesusra le-jövő Sz. Lelket a' nép; de hogy, 'le jött a' Jesusra, és az említett szó azt mondá az egekből: Te vagy az én kedves Fiam, azt bizonyította; 's ezzel mind a' Jesusnak, mind a' Sz. Léleknek, sőt az Atyának-is különös személ-

lyeikre mutat, az való. Hogy hallá, hogy látá az ott lévő jelenéft Sz. János azt az új Tzellsus meg engedi; 's maga bizonyítja Keresztelő Sz. János. JOAN. 1. v. 34. *Et ego vidi. & v. 32. Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, & mansit super eum.* Látá tehát, 's a' szózatot hallá mind az Ur Jesus, mind Keresztelő Sz. János, és így az új Tzellsus az ő *alleine* szavával hazugságba marad.

Ó imádandó Szent Háromság! o mi Atyánk! 's a' mi Urunk Jesus Krisztusunknak Attya! ó Testé lett Fiu, ki nem fogadott; hanem egy állatu igaz valóságos Fia vagy a' mindenható Felséges Atyának, ki nem merő előre-látó értelemben, megvoltál Abrahám-előtt; hanem tellyes Isten-ségü örök Isten lévén; mint Atya Istennek kebelében lévő egy szülött Fiu. JOAN. 8. 58. *Antequam Abraham fieret, ego sum,* szint a' Izerént: EGO SUM QUI, *Exod. 3. 14. JOAN. 1. 18. unigenitus Filius, qui est in sinu Patris. Verbum Deus, verbum caro factum.* Kit meg-akarának kövezni a' Zsidók: mert érték, hogy magadat minden Prófetánál, 's akármilyen szentnél fellyeb' valónak, valóságos Istennek vele egy hatalmunak, egy elevenítettőnek hirdetted lenni. *Ego & Pater unum sumus.* JOAN. 10. 30. Jesus! Üdvözítő, Jó Pásztor, ki úgy isméri az Atyát, mind az Atya téged, JOAN. 10. 15. Ki örök életet adsz a' te

juhaidnak *Ib. v. 28.* Ó Istenből-lévő Sz.
Lélek Ur Isten, ki a' Profétákból szóllot-
tál; s nevezet-szerént, midőn Isaiás az
Isten fiának ditsőlségét látná, ó Szent Lé-
lek! a' Te szavadat hallá; *ISAIAE 6. 8.*
Et audivi vocem DOMINI dicentis: Quem
mittam? — — 9. Vade, & dices populo huic
— — JOAN. 12. 41. Hæc dixit Isaias, quan-
do vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo.
IS. 6. ACT. 28. 25. Bene Spiritus Sanctus
loquutus est per Isaiam Prophetam ad Patres
nostros. 26. Dicens: Vade ad populum istum,
& dic ad eos, Aure audietis, — — ISAIAE.
6. S. HIERONYM. in Esaïam L. 3. p. 23.
Tom. 4. M. V. Visus est autem Filius in reg-
nantis habitu: & locutus est Spiritus San-
ctus propter consortium majestatis, unitatem-
que substantiæ.

Szent Atya, Sz. Fiu, Szent Lélek!
de tsak egy azon egység.

Ah! örök életre bé-vezető Felséges
Hit! Ebben

All a' boldogság, ismérni, és vallani
Téged

Hittel, 's erköltsel, kezdet, Vég!
Hármas azon Egy.

Egy' méltóság, egy Jóság egy név-
nek alatta,

Minden jót Néked köszönünk, és Té-
gedet áldunk.

TIZEN EGYEDIK RÉSZ.

Elébbeni némelly tzikkelyekről elé-hozakodás.

Az az ámíttó, kinek tzinkofságit már sok hamiságira nézve fel-fedeztem, 's kinek káromkodásit olvasni meg-unta testem lelkem, az az Anya Sz. Egyháznak Országos irigye, az Ur Jésusnak, és Apostolinak szemtelen gyalázója, roszra magyarázója, Sz. Pált éppen nem türheti, annak felséges igéjire, türhetetlen szitkozódással, ostobaságokat fogván, hogy az ó Sz. Írásban titkos avagy belsőbb' értelmű mondásokat ismér lenni, (mysteria, allegorias etc.) példának okáért, midőn Ábrahámnak két fia, úgymint Isák, és Ismael példája-alatt le-írja az Ó, és Új Testamentomot. „GALAT. 4. a v. 21. Mond-
„ gyátok-meg nékem a' kik a' törvény-
„ alatt akartok lenni, a' törvényt nem ol-
„ vastátok-e? Mert irva vagyon: Hogy
„ Ábrahámnak két fia vólt: eggyik a' szol-
„ gálótól, és egyik a' szabadostól. De a'
„ szolgálótúl, test-szerént született: a' ki
„ pedig a' szabadostól, az ígélet-által:
„ mellyek példában (per allegoriam, bel-
„ sőbb' értelem-szerént) mondattak.“

Itt már 's egyébűtt-is kigyót békát kiált Sz. Pál-ellen: hogy a' Krisztus Egyháza fiait ígélet fiainak mondja, hogy a' földi Jerusálemen-kévül más egy Jerusálemet ismér, melly amannál feljeb'-való;

hogy a' többi - között így oktat: „ Ad GA-
 „ LAT. 4. 26. Ama' fen - lévő Jerusálem
 „ pedig szabados ; melly a' mi anyánk.
 „ Mert írva vagyon: vigadgy magtalan,
 „ a' ki nem szülsz ; örvendezz, és kiálts,
 „ a' ki nem nemzelsz ; mert sokkal többek
 „ az el-hagyattatnak fiai, hogy sem an-
 „ nak a' kinek férje vagyon. Mi pedig
 „ atyámfiai, Isáák - szerént az ígéretnek
 „ fiai vagyunk. De a' mint akkor az, a'
 „ ki test - szerént született vala, üldözi va-
 „ la azt, a' ki lélek - szerént: úgy most-is. “
 Szánakodásra, vagy-is inkább' pökedelem-
 re méltó dolog, hogy ez a' rosz ember a'
 predikátumokkal, 's a' subjektumokkal-is
 dobállya Sz. Pál írást. Tudjátok - meg,
 Hívek, hogy ez a' Mánikéusok nyalyoga-
 tója, az ő Testamentomot meg-veti ('s leg-
 először-is ezt vertük a' torkába, ezen 2-dik
 Könyv' elején) Ebből a' veszett állításból
 azt vezeti ki: hogy annak a' Testamen-
 tomnak nints belső értelme, mellyet akár
 Pál, akár Péter Krisztus Urunkra, 's an-
 nak Egyházára magyarázhatson. Tudjá-
 tok-meg, hogy az Ő Testamentom (a' mint
 már jelentém) az új Testamentomnak, az
 Ur Jesus Krisztus Egyházának, 's Tulajdo-
 ninak előre-jelentő, és példázó képei vol-
 tanak; hol betű - szerént, hol a' betű-alatt
 lévő figurák, allegoriák-példázatok - által.
 (Tetsék, ezen Könyvnek *hatodik* részére
 vizsgálja-nézni;) Ezt hirdette mind Krisztus
 Urunk, mind Annak az ő Apostoli; az Hi-
 veknek

veknék azok-után következett 's az Anya-
 fzent Egyház vallásával egyező tanítóji
 val-együtt. Ó Testamentomi sok példát
 elé-számlálván Sz. PAL Apostol, 1. COR.
 10. 11. így oktat bennünket: „Ezek pedig
 mind példában történtek vala nékik: „*om-
 nia in figura. — Hæc autem omnia in figura
 contingebant illis*“

Ha ki-írnám az Ó Sz. Írásból azokat az
 ígéket, mellyek akár a' betű-alatt, akár
 betű-szerént, az Ur Jesus Istenségére, em-
 berségére, Egyházára, tulajdonira mutat-
 nak, hoszfársá válnék a' munka; főképp
 azok-előtt, kik az Istenes könyveken nem
 kapnak. De a' Hivek vigasztalására egy
 két a' féle példával, fel-tett szándékom,
 kedveskedni. — Kérdé az öszve-gyűlt Fa-
 riséusokat Jesus, mondván: „MATTH. 22.
 „42: Mit állitotok ti a' Kristus-felől? ki fia?
 „Mondának néki: Dávidé, Monda nékik:
 „43. Miképpen hja tehát Dávid ötet lelké-
 „ben *in Spiritu* Urának, mondván: 43. Mon-
 „da az Ur az én Uramnak: üllý az jobbm-
 „ra, míg az ellenségidet sámollyá tészem
 „a' te lábaidnak? 45. Ha tehát ötet Dávid
 „Urának hja, mi módon ő Fia? 46. És sen-
 „ki egy ígét sem felelheté néki: Se nem me-
 „ré ötet senki a' naptól-fogva többször kér-
 „deni.“ Az Ur Jesusról, ki Isten-is ember-is.

A' késértőnek meg-győzése-után, úgy-
 mond Sz. Lukáts: c. 4. a v. 14. „Viszsa-mé-
 „ne Jesus a' Lélek erejéből Galileába, és hir
 „méne-ki az egész tartományba felöle. És

„ö tanít vala az ő Sinagógájokban, és ma-
 „gafztaltatik vala mindenektől. És jöve Ná-
 „záretbe, a' hol felneveltetett vala, és bé-
 „méne szokása-szerént szombat napon a'
 „sinagógába, és fel kele olvasni. És ada-
 „ték néki az ISAIAS PROFÉTA Könyve.
 „És hogy el-forgatá a' Könyvet, találá a'
 „helyre a' hol írva vala: Az Ur Lelke én-
 „rajtam: azért kent-meg engem. *) LU-
 „CAE 4. 14. *Spiritus Domini super me: prop-*
ter quod unxit me. ISAIAS c. 61. v. 1. Spiritus
Domini super me, eo quod unxerit Dominus me:
ad annunciandum mansuetis misit me: „(evan-
 „gelizare) el-küldött engem Evangéliomot
 „hirdetni a' szegényeknek, meg-gyógyíta-
 „ni a' töredelmes szivüeket, a' foglyoknak
 „szabadulást prédikállani, és a' vakok-
 „nak látást, el-botsáttani a' meg-romlotta-
 „kat a' Szabadságra, prédikállani az Ur
 „kedves esztendejét, és a' meg-fizetés nap-
 „ját. 20. És mikor egybe hajtotta volna a'
 „könyvet, visszsa-adá a' szolgának, és le-
 „üle. És a' Sinagógában mindenek szemei
 „reája figyelmeznak vala. Kezdé pedig
 „mondani nekik: Hogy ma telylefedett-bé
 „ez Irás a' ti füleitekben. És minnyájan bi-
 „zonyságot téznek vala felőle: És tsodál-
 „kozának vala a' kedves igéken, mellyek
 „az ő szájából szármoznak vala. A. v.
 17. — *Et traditus est illi Liber Isaiae Prophetæ*

*) (A' Jesus Istenséggel kenetett. Krisztus = Ke-
 netett.)

Spiritus Domini super me: propter quod un-
xit me, evangelizare pauperibus misit me, sa-
nare contritos corde. — Et cum plicuisset
librum, reddidit ministro, & sedit. Et om-
nium in Synagoga oculi erant intendentes in
eum. Coepit autem dicere ad illos: Quia ho-
die impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.
Et omnes testimonium illi dabant: & miraban-
tur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore
ipsius, & dicebant: Nonne hic est Filius Joseph?
 Bizonyosan a' Krisztus Jesusra mutatott Isa-
 iás Proféta; azt bizonyittá Urunk: hodie
 impleta est hæc scriptura in auribus vestris.
 De a' halgatók hitetlenkedtek, tsudákat
 vártak: 's holott Krisztus kivánságok-sze-
 rént nem kedvezett; Meg-haragudtak U-
 runkra, mint a' mostanyi Tzellsafok, 's
 nyakra före le-akarták vetni a' hegyről;
 LUC. 4. a v. 28. *Et repleti sunt omnes in Sy-*
nagoga ira, hæc audientes. Et surrexerunt,
& ejecerunt illum extra civitatem: & duxe-
runt illum usque ad supercilium montis, super
quem civitas illorum erat ædificata ut præci-
pitarent eum. Ipse autem transiens per medium
illorum, ibat. Et descendit in Capharnaum
civitatem Galilææ, ibique docebat illos sab-
batis. Et stupebant in doctrina ejus, quia
in POTESTATE ERAT SERMO IPSI-
US. *Et in Synagoga erat habens dæmonium*
immundum, & exclamavit voce magna, Di-
cens: sine, quid nobis, & tibi Jesu Nazare-
ne? venisti perdere nos? scio te quis sis,
Sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus, di-

cens: obmutescere, & exi ab eo. Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum. quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

Itt méltó dolog az Új Testamentomnak egyéb' részeit-is meg-fontolni; Origenesnek az ó Tzellsus-ellen irt, és ide tartozandó első Könyvemben említett igéjire vizsgál-nézni. Azok-is használni fognak egy' uttal, a' kiket *Origenes*-után emlegettem.

A' miket még azon-fellül az ó és új Tzellszusok mutogatnak, tessék azok-ellen Istenhez emelt, szívvvel elé-venni a Respon-sorum, a' Ratio Critica, Prédikátziók. Egy-házi Történetek-nevü Könyveket, egykis igyekező tanulással; a' Sz. Irás Magyará-zó Katholikus Könyvek nagy segítségére, 's vizsgáztatásra fognak szolgálni.

